

**UNIVERZA V LJUBLJANI
TEOLOŠKA FAKULTETA**

Janez Cerar

**NASILJE ŽENSK V PARTNERSKEM ODNOSU SKOZI
PRIZMO RELACIJSKE DRUŽINSKE PARADIGME**

DOKTORSKA DISERTACIJA

Ljubljana, 2017

**UNIVERZA V LJUBLJANI
TEOLOŠKA FAKULTETA
DOKTORSKI ŠTUDIJSKI PROGRAM TEOLOGIJA,
PODROČJE ZAKONSKA IN DRUŽINSKA TERAPIJA**

Janez Cerar

**NASILJE ŽENSK V PARTNERSKEM ODNOSU SKOZI
PRIZMO RELACIJSKE DRUŽINSKE PARADIGME**

DOKTORSKA DISERTACIJA

Mentorica: izr. prof. dr. Barbara Simonič

Ljubljana, 2017

Napotila sem se
naproti svoji ljubezni.
A glej - ona hodi v isto smer
kot jaz.
In stopa hitreje.
Kako jo bom dohitela?

Neža Maurer,
zapleteno (Na tvojo kožo pišem pesem)

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorici izr. prof. dr. Barbari Simonič za vso pomoč in strokovni pregled naloge.

SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC IN OKRAJŠAV

APK – afektivni psihični konstrukt

As – koeficient asimetrije

B – regresijski koeficient

CTQ – (Childhood trauma questionnaire) – Vprašalnik viktimizacije v otroštvu

CTS2 – (conflicts tactics scales) – Vprašalnik konfliktnosti v partnerskem odnosu

DAIP – (The Domestic Abuse Intervention Project) – Načrt nudenja pomoči ob družinski zlorabi

DNK – deoksiribonukleinska kislina

DZRS – Državni zbor Republike Slovenije

EEG - elektroencefalografija merjenje možganske električne aktivnosti z elektrodami na površini glave

PET – pozitronska emisijska tomografija ugotavljanje funkcije organov

FAB - fizična agresija – blaga

FAH - fizična agresija – huda

FDI - Frančiškanski družinski inštitut

IPN – intimno partnersko nasilje

IPV – (ang. intimate partner violence) – intimno partnersko nasilje

Job – Jobova knjiga

Lk – Evangelij po Luku

M – aritmetična sredina

Max – maksimalna vrednost

Mdn – mediana

Min – minimalna vrednost

MOL – Mestna občina Ljubljana

Mr – Evangelij po Marku

MRI – (ang. magnetic resonance imaging) - slikanje z magnetno resonanco

N – število udeležencev

NA – lestvica negativnih čustev

p – stopnja statistične pomembnosti

PA – lestvica pozitivnih čustev
PAB - psihična agresija – blaga
PB - poškodba – blaga
PAH - psihična agresija – huda
PČ - pogajanje – čustveno
PH - poškodba – huda
PK - pogajanje – kognitivno
RDT – relacijska družinska terapija
r – rank-biserialni koeficient korelacije
Ps – Psalmi
PU – Policijska uprava
PTSM - potravmatska stresna motnja
SD – standardni odklon
SEAs – standardna napaka asimetrije
SES – socialno - ekonomsko stanje
SNB - spolno nasilje – blago
SNH - spolno nasilje – hudo
Spl – koeficient sploščenosti porazdelitve
t – Studentov t-test
TA – temeljni afekt
U – Mann - Whitneyjev U-test
WHO - World Health Organization – Svetovna zdravstvena organizacija
 χ^2 – inferenčna statistika, ki se porazdeljuje po χ^2 porazdelitvi
Z – Willcoxonov test
 β – standardiziran regresijski koeficient

KAZALO

1.	UVOD	1
2.	NASILJE.....	7
3.	DRUŽINA IN NASILJE	13
3.1	Družina in problem nasilja.....	17
3.2	Oblike nasilja v družini.....	24
3.2.1	Psihično nasilje	25
3.2.2	Fizično nasilje	26
3.2.3	Spolno nasilje.....	27
3.2.4	Ekonomsko nasilje	27
3.2.5	Zanemarjanje.....	28
3.3	Žrtve nasilja v družini	29
3.3.1	Otroci žrtve nasilja v družini.....	30
3.3.2	Ženske žrtve nasilja v družini	36
3.3.3	Starostniki žrtve nasilja v družini	37
3.3.4	Moški žrtve nasilja v družini.....	38
3.4	Družinsko nasilje žensk nad partnerji	39
3.4.1	Zgodovinski pogled na moške žrtve nasilja.....	45
3.4.2	Agresija in razlika med spoloma.....	47
3.4.3	Teorije ženske agresivnosti.....	49
3.4.4	Oblike ženskega nasilja.....	51
3.4.5	Razlogi za prikritost družinskega nasilja žensk nad moškimi	64
3.4.6	Pogostost nasilja žensk nad moškimi.....	70
3.4.7	Pogostost ženskega nasilja nad moškimi v Sloveniji.....	75
4.	KONFLIKT IN NASILJE	81
4.1	Relacijski temelji nasilja v partnerskih konfliktih	86
4.2	Teorije konflikta in nasilja	94
4.2.1	Nagonske teorije	94
4.2.2	Teorija socialnega učenja.....	95
4.2.3	Model porušenih družinskih odnosov	97
4.2.4	Model travmatske navezanosti.....	98

4.3	Sociološki pogled na konflikt in nasilje v družini v luči tranzicije socialnih vlog.....	100
5.	NASILJE ŽENSK SKOZI PRIZMO PARADIGME RELACIJSKE DRUŽINSKE TERAPIJE.....	108
5.1	Temeljni pojmi relacijske družinske terapije	114
5.2	Možgani – biološka podlaga osebnosti	123
5.2.1	Živčni sistem temeljni principi delovanja organizma	123
5.2.2	Zgradba možganov	127
5.2.3	Delovanje možganov	133
5.2.4	Možgani in svobodna volja	135
5.3	Odnosi s starši in razvoj možganov.....	137
5.3.1	Zgodnje oblikovanje regulacije afektov in agresije v odnosu z materjo	140
5.3.2	Afektivni temelji agresije in vloga očeta.....	147
5.4	Relacijska družinska terapija in nasilje	149
6.	ODREŠENJE IZ NASILNIH ODNOSOV.....	156
7.	OPREDELITEV NAMENA IN CILJA RAZISKAVE	161
8.	EMPIRIČNI DEL I– Kvantitativna raziskava	164
8.1	Opredelitev problema	164
8.2	Cilji kvantitativnega dela raziskave	165
8.3	Hipoteze.....	167
8.4	Metoda.....	167
8.4.1	Udeleženci kvantitativnega dela raziskave.....	167
8.4.2	Merski pripomočki	168
8.4.3	Postopek	173
8.5	Rezultati.....	177
8.6	Razprava.....	195
9.	EMPIRIČNI DEL II– Kvalitativna raziskava	205
9.1	Opredelitev problema, raziskovalno vprašanje in metode raziskovanja	205
9.2	Metoda.....	211
9.2.1	Udeleženci	211
9.2.2	Pripomočki	212
9.2.3	Postopek	213
9.3	Rezultati.....	216

9.3.1	Prikaz kategorij	216
9.3.2	Življenje v nasilnem odnosu	216
9.3.3	Doživljanje nasilja	221
9.4	Sinteza kategorij v opis splošne strukture doživljanja nasilja	223
9.5	Razprava	225
10.	SKLEP.....	234
11.	POVZETEK	239
12.	ABSTRACT	240
13.	REFERENCE	241
14.	PRILOGE	i

KAZALO TABEL

Tabela 1: Število polnoletnih oseb, obsojenih zaradi nekaterih vrst nasilja, Slovenija 2010, 2011 (<i>Statistični urad Republike Slovenije 2011</i>)	35
Tabela 2: Število žensk žrtev najpogostejših vrst nasilja, Slovenija	76
Tabela 3: Število polnoletnih oseb, ovadenih zaradi nekaterih vrst nasilja, Slovenija (<i>Policija 2010, 2011</i>)	77
Tabela 4: Število polnoletnih oseb, obsojenih zaradi nekaterih vrst nasilja, Slovenija ..	77
Tabela 5: Število kaznivih dejanj (KD) nasilja v družini v Sloveniji od leta 2008-2013. (<i>Policija 2008,2009,2010,2011,2012,2013</i>)	78
Tabela 6: Število kaznivih dejanj nasilja v družini na področju Mestne občine Ljubljana od leta 2008-2013	78
Tabela 7: Stopnja samomorilnosti po spolu in po starosti v letu 2000	102
Tabela 8. Prikaz opisnih statistik in Cronbachove α za vprašalnik CTS2 (ločeno glede na opis sebe ali partnerja v zadnjem letu in do sedaj) in za vprašalnik CTQ 177	
Tabela 9. Prikaz povezanosti (Spearmanovi korelacijski koeficienti) med podlestvicami vprašalnika CTS2 ločeno glede na blago in hudo nasilje in med istimi konstrukti med blagimi in hudimi oblikami nasilja.....	180
Tabela 10. Prikaz interkorelacij (Spearmanov korelacijski koeficient) na vprašalniku CTQ.....	181
Tabela 11. Prikaz razširjenosti vrst nasilja, ki so jih udeleženci doživeli v partnerski zvezi v življenju doslej, ločeno po spolu in testnih statistik χ^2 testa	183
Tabela 12. Prikaz razširjenosti vrst nasilja, ki so jih udeleženci doživeli v preteklem letu, ločeno po spolu in testnih statistik χ^2 testa	186
Tabela 13. Prikaz mediane in inferenčnih statistik Mann–Whitney U testa za ugotavljanje razlik med spoloma v kroničnosti različnih vrst nasilja, ki so ga udeleženci doživeli v partnerskem odnosu v preteklem letu	189
Tabela 14. Prikaz Spearmanovih korelacijskih koeficientov med kroničnostjo izvajanja in doživljanja različnih vrst nasilja v partnerskem odnosu v preteklem letu in doživljanjem zanemarjanja in zlorab v otroštvu	191
Tabela 15. Povezanost med razširjenostjo različnih vrst nasilja, ki so jih udeleženci izvajali ali doživeli do sedaj in doživljanjem zanemarjanja in zlorab v otroštvu (Kendallov τ korelacijski koeficient).....	193

KAZALO SLIK

Slika 1: Tipologija nasilja (Svetovna zdravstvena organizacija 2002, 7).....	9
Slika 2: Empirična hierarhija vrednotnega prostora (Musek v Ramovš 1995, 198).....	16
Slika 3: Dulutski model moči in kontrole - kolo moči (Pope 2006, 8).....	22
Slika 4: Kolo enakosti (Pope 2006, 15)	23
Slika 5: Krog nasilja (Gradišnik 2008, 4)	26
Slika 6: Pet možnih interakcij med intimnimi partnerji - udeleženci nasilja v družini (Fontes 1998, 10)	40
Slika 7: Shematičen prikaz zgradbe in delovanja nevrona (Morris 2007, 4).....	125
Slika 8. Grafični prikaz razširjenosti nasilja v odstotkih udeležencev, ki so nasilje kadarkoli izvajali nad partnerjem.	184
Slika 9. Grafični prikaz razširjenosti nasilja v odstotkih udeležencih, ki so bili kadar koli žrtve partnerjevega nasilja.	184
Slika 10. Grafični prikaz razširjenosti nasilja v odstotkih udeležencev, ki so nasilje v preteklem letu izvajali nad partnerjem.	187
Slika 11. Grafični prikaz razširjenosti nasilja v odstotkih udeležencev, ki so v preteklem letu bili žrtve s strani partnerja.	187
Slika 12: Shematičen prikaz kategorije in podkategorij Življenje v nasilnem odnosu.	216
Slika 13: Shematski prikaz kategorije in podkategorij Doživljanje nasilja.	221

KAZALO PRILOG

Priloga 1 Opisi doživljanja nasilja posameznih udeležencev po vsebinskih področjih.....	i
Priloga 2 Tabelarični prikaz opisov doživljanja nasilja posameznih udeležencev po vsebinskih področjih.....	xv

1. UVOD

Da je nasilje prisotno v sodobni družbi o tem ni nobenega dvoma. Kakšna je razširjenost in kakšne so oblike nasilja, s katerimi se soočamo, je predvsem odvisno od tega, kako se družba odziva na pojav nasilja. Nekatere oblike lahko sankcionira ali obsoja ter tako oži možnosti, da bi se posamezna oblika nasilja razvila. Lahko pa nekatere oblike nasilja tolerira in jih s tem minimalizira, s čimer tvega, da se takšna oblika nasilja razbohoti. Torej so oblike in razširjenost nasilja odvisne tudi od odziva družbe na nasilje. Iz tega sledi, da na nasilje ne moremo gledati zgolj kot na individualen problem; ne gre zgolj za problem posameznika, ki nasilje izvaja ali pa ga doživlja. Pojav nasilja je problem, ki ga moramo obravnavati tudi kot družbeni problem tudi zaradi posledic, ki jih prinaša, tako v družini kot širše. Navsezadnje je odpravljanje posledic nasilja lahko velika finančna obremenitev za družbo (stroški zdravljenja, stroški zaradi odsotnosti z dela, stroški, povezani s preprečevanjem nadaljnjega nasilja.)

Nasilje je torej problem, s katerim se sooča sodobna družba in je družbeni problem. Kakor raste in se razvija družbena zavest, tako se spreminja in prevrednoti tudi odnos do nasilja. Danes smo bolj pozorni na pojavne oblike nasilja. Bolj tenkočutni smo pri njegovem zaznavanju, prepoznavamo ga v vse širšem in širšem spektru družbenih odnosov in se trudimo opozarjati nanj. Posebno občutljivo področje, kjer se tudi srečujemo z nasiljem je nasilje v družini.

V dobi demokratizacije narašča ozaveščenost o nesprejemljivosti nasilja, še posebno nasilja v družini, kar se kaže tudi s pojavom številnih civilnih združenj, ki opozarjajo na ta problem. Na nasilje v družini so odmevneje opozorila prva feministična gibanja. Po njihovi zaslugi se je v družbi pripoznalo nasilje v družini, predvsem nasilje nad ženskami in otroki. Danes je ozaveščenost glede nasilja v družini že tolikšna, da se v ospredje raziskovanja tega pojava prebija tudi spoznanje, da je v družini prisotno tudi nasilje nad moškimi.

Vse več je literature, ki dokazuje, da je treba prevrednotiti uveljavljene modele posredovanja pri nasilju v družini (Cook 2009; Dutton in White 2013; Farrell 2000; Kammer 1994, 2002; Straus 1999). Vse bolj prevladuje z raziskavami podprto spoznanje, da je potrebno zamenjati uveljavljeno paradigmo, ki temelji na feministični predpostavki, da je nasilje v družini posledica družbene neenakosti med spoloma, da imajo moški privilegiran položaj v družbi in da je zato moški tisti, ki s položaja, ki mu to omogoča, se pravi patriarhalne ureditve družbe, izvaja nasilje v družini (Hamel in Nicholls 2007). Avtorji, kot na primer Cook Philips (2009, 119), poudarjajo, da gre pri študijah ženskega nasilja v družini za študije zapostavljenega raziskovanja. Tudi ženske raziskovalke ugotavljajo, da je treba zamenjati paradigmo, ki navsezadnje škoduje tudi ženskam, saj ne vodi k realizaciji feministične ideje o nenasilnem svetu.

Prizadevanjem za spremembo paradigme in posledično za resnično vzpostavitev enakopravnosti med spoloma se pridružuje tudi to delo, kajti »vsak enostranski pogled tvori svojo antitezo, kar posledično vodi do nove sinteze, dokler se duh končno ne začne zavedati samega sebe« (Hegel 1807/1996, 97). Danes uveljavljenemu pretežno feminističnemu pristopu obravnavanja nasilja v družini je treba torej predstaviti protiutež, utemeljeno na znanstvenih spoznanjih, kar bo uravnotežilo obravnavanje nasilja v družini na vse udeležence nasilja v družini in bistveno pripomoglo k vzpostavitvi pravičnejših na enakosti temelječih družbenih odnosih. Posledica bo osvoboditev posameznikov, tako žensk kot moških, v katerih bivanje se bo prelilo več življenja.

Še pred nekaj leti je bilo razpravljanje o nasilju žensk v družini skoraj tabu oz. o tem ni bilo najti veliko znanstvenih člankov, saj o problematiki ni skoraj nihče nič pisal, v zadnjem času pa je že opaziti povečano zanimanje za to problematiko. Da žensko nasilje v družini tudi dejansko obstaja, postaja ob vse številčnejših objavah raziskav vse bolj priznано dejstvo. To problematiko smo sprva lahko zasledili v pisnih medijih v obliki novičk, ki so skoraj šaljivo poročale o kakem družinskem dogodku, ko je »mož potegnil krajšo«, sčasoma so pisni medijih začeli objavljati tudi posamezne članke, ki so laično obravnavali to problematiko, zasledili smo lahko tudi kakšen televizijski prispevek, ki je opozarjal na pojav ženskega nasilja v družini, na spletnih omrežjih pa so se začeli oglašati posamezni prizadeti moški. Vse to pa je pripomoglo, da smo v zadnjih

letih, predvsem drugod po svetu, priča pravemu razmahu raziskovanja problematike ženskega nasilja nad partnerji v družini.

Temu trendu se z raziskavo ženskega nasilja v družini, na vzorcu iz slovenskega družbenega prostora, s poudarkom na raziskavi razširjenosti ženskega nasilja v družinah nad moškimi, pridružuje tudi pričujoča doktorska disertacija v upanju, da bo dodala nekaj spoznanj, ki bodo sprejeta kot drobec mozaika v oblikovanju družbe z ničelno stopnjo tolerantnosti do nasilja.

Problem nasilja v družini bomo osvetlili tudi skozi prizmo paradigme relacijske družinske terapije. Z vidika relacijske družinske terapije predpostavljamo, da je nasilje, tudi nasilje žensk nad moškimi v partnerskem odnosu, pogojeno in povezano s travmatičnimi izkušnjami v preteklosti oz. da je ena od oblik regulacije bolečih temeljnih afektov, ki jih posameznik prinaša iz primarne družine. Naša osebna zgodovina nas v marsičem določa, saj so pretekle izkušnje lahko travmatične, po drugi strani pa ponotranjeni vzorci ponavljajočih se odnosov in stalnih travmatičnih doživetij, ki se globoko ukoreninijo v posameznikovo psiho, kličejo po odrešitvi (Caspar, Rothenfluh in Segal 1992). Vedno bomo iskali tak odnos, kot smo ga vzpostavili s starši, in to ne glede na to, s čim je bil zaznamovan; v tem čustvenem vzdušju je namreč obljuba bodočih odnosov (Gostečnik 2005, 413).

Spoznanja, ki jih prinaša pričujoča doktorska disertacija, naj bi bila družbi v pomoč pri sistematičnem reševanju problema nasilja v družini, zlasti nasilja žensk nad moškimi. Predvsem želimo prispevati k ozaveščanju, da kljub nevtralnemu terminu »žrtev nasilja v družini« to niso zgolj ženske (ali otroci in starejši), na kar povsem samodejno pomislimo, ko slišimo ta termin, ampak so med drugimi to tudi moški. To tendenco naj bi odpravil tudi zakonodajalec, ki v zakonodaji eksplicitno enakovredno obravnava vse žrtve nasilja v družini, implicitno pa sledi prej omenjenemu, se pravi feminističnemu pogledu. Posledično naj bi se obogatili tudi programi rehabilitacije žrtev nasilja v družini, tako, da bi se zagotovilo ustrezno enakovredno obravnavo in zaščito tudi moškim žrtvam nasilja v družini. Zvišala naj bi se tudi ozaveščenost družbe glede razmer, ki zadevajo nasilje v družini. S tem bi se pokazal tudi praktičen pomen, ki ga imajo raziskave nasilja danes.

Nemalokrat v družini, v prostoru za zaprtimi vrati, pride do dogodkov, ki jih pogosto lahko opredelimo tudi kot nasilje v družini. Čeprav se o nasilju v družini danes vse več govori in ozavešča javnost, pa večinoma še vedno prevladuje prepričanje, da je to zasebna stvar posameznika in družine in da naj se v to ne vmešavamo oz. se v to neradi vmešavamo. Po drugi strani pa obravnavanje nasilja postaja vse bolj aktualno in potrebno, saj je nasilje postalo običajen del vsakdanjika in se prav zaradi tega velikokrat sploh ne zavedamo, da smo priča ali celo žrtev nasilja.

Družina kot temeljna skupnost naj bi bila varno okolje, ki omogoča potešitev osnovnih bioloških, duševnih in socialnih potreb (DZRS 2009). Vendar pa je realnost pogosto ravno nasprotna. Družine so lahko tudi vir stisk, napetosti, tesnob ali nasilja. V takšnih družinah, v katerih so družinski člani vsakodnevno izpostavljeni doživljanju nasilja lahko posamezni družinski član razume takšno ravnanje kot nekaj običajnega, saj mu je bil vse življenje priča, zato postane to tudi njegov način ravnanja z drugimi. Zaradi tega se nasilje velikokrat prenaša iz generacije v generacijo in zato lahko govorimo o začaranem krogu, ki ga je zelo težko prekiniti (Gostečnik 2000, 238).

Namen doktorske disertacije je ugotoviti pojavnost ženskega nasilja v partnerskem odnosu na slovenskem vzorcu in njegovo pogostost primerjati z obstoječimi tujimi raziskavami. V ta namen želimo preučiti pojav nasilja v partnerskem odnosu, s posebnim poudarkom na raziskavi razširjenosti ženskega nasilja v partnerskem odnosu. Iskali bomo tudi odgovor na vprašanje ali resnično drži danes še precej uveljavljeno prepričanje, da je fizično nasilje med partnerjema skoraj v celoti izključna domena moških in da je glavni dejavnik tveganja za nasilje nad partnerjem družbeno pogojena neenakost med spoloma oz. nadvlada moških nad ženskami. Prav tako želimo preveriti, ali so družinsko okolje in travmatične izkušnje iz otroštva povezani z izvajanjem nasilja v družini oz. v partnerskem odnosu v odraslosti.

Doktorsko delo je razdeljeno na dva dela, teoretičnega in empiričnega. V prvem delu smo s teoretičnega vidika obravnavali pojav nasilja, tako da smo od orisa širšega družbenega soočanja z nasiljem prešli na bolj specifičen opis obravnave nasilja v družini, na koncu pa smo se ustavili pri bolj poglobljenem obravnavanju pojava nasilja

med partnerjema v partnerski zvezi. Uvodno poglavje obsega predstavitev teme in problematike. Opozorili bomo, da pri oblikah nasilja za katere znanost ugotavlja, da so v družini prisotne, družba danes pripoznava in tudi daje ustrezno pomoč, varstvo in zaščito žrtvam vseh oblik nasilja v družini, ne želi pa si priznati, da obstaja tudi nasilje nad moškimi, ki ga v družini izvajajo njihove partnerke. Za to obliko nasilja v družini trenutno ni ustrezne institucionalne pomoči, varstva in zaščite. Zgodovina se ponavlja in kakor se je že zgodilo, da so prej obstajala društva za zaščito živali kakor pa za pomoč žrtvam nasilja v družini, tako lahko ugotovimo, da je danes enaka situacija glede zaščite moških, žrtev nasilja v družini. Teoretični del v drugem poglavju pregledno predstavi oblike nasilja, ki ga družba danes pripoznava in obravnava kot družbeni problem. V tretjem poglavju bomo iskali odgovor na vprašanje, ali je res, da obstaja tudi nasilje žensk nad moškimi partnerji in če je to res, ali takšna oblika nasilja v družini obstaja v takšnem obsegu, da moramo žrtvam takšnega nasilja zagotoviti ustrezno zakonsko in institucionalno zaščito ter varstvo. Na to vprašanje bomo poskušali odgovoriti s treh vidikov. Najprej si bomo na kratko ogledali kaj o tem pravi zgodovina. Nato si bomo ogledali podatke, ki so danes na voljo in ki zadevajo to problematiko, ter se z analizo letih poskušali dokopati do relevantnih odgovorov. V četrtem poglavju bomo iskali odgovor na vprašanje od kod nasilje in predstavili nekatere psihološke teorije o nasilju. V tem poglavju se ne bomo mogli izogniti vprašanju konflikta in razpravi po tej temi. V petem poglavju si bomo podrobneje ogledali obravnavo nasilja v družini z vidika modela relacijske družinske terapije. Spregovorili bomo o tem, kako obravnava problematiko nasilja relacijska družinska terapija in še posebej kakšen je pogled na žensko nasilje nad partnerji skozi prizmo relacijske družinske terapije. Nakazali bomo tudi možnost naslavljanja in razrešitve nasilja žensk s pristopom relacijske družinske terapije, s tem pa se bomo dotaknili tudi odrešenjskih dimenzij odnosov.

Drugi del naloge obsega raziskava, ki je sestavljena iz dveh delov, kvalitativne in kvantitativne raziskave.

V prvem, kvantitativnem delu skuša raziskava ugotoviti prevalenco nasilja v partnerskem odnosu v našem slovenskem prostoru. Zanimalo nas je, kaj poročajo ljudje, v zvezi z nasiljem v partnerskem odnosu, če se srečujejo z njim, kako pogosto se jim to dogaja, pa tudi, kdo to nasilje izvaja in kdo je žrtev tega nasilja. Raziskovali smo tudi,

ali obstaja povezanost med izvajanjem nasilja v partnerskem odnosu in travmatičnimi izkušnjami v primarni družini, tj. družinskem okoljem, iz katerega posamezniki prihajajo. V drugem, kvalitativnem delu raziskave, pa s fenomenološko metodo raziskujemo, kakšno je doživljanje moških, ki so žrtve družinskega nasilja oz. žrtve svojih partnerk.

Cilj disertacije je torej raziskati prevalenco in doživljanje različnih oblik ženskega nasilja v partnerskem odnosu v našem prostoru. Predvsem nas zanima razširjenost fizičnega nasilja žensk v partnerskem odnosu v primerjavi s prevalenco fizičnega nasilja moških v odnosih med partnerjema. Zanima nas namreč, ali se bo tudi v naši raziskavi potrdilo, kar ugotavljajo v tujih znanstvenih krogih, da je potrebno zamenjati paradigmo obravnave fizičnega nasilja v družini, po kateri so pretežno moški tisti, ki v družini izvajajo fizično nasilje. To bi pomenilo, da bi bilo treba zamenjati pristop uveljavljenih modelov posredovanja pri nasilju v družini pa tudi prevrednotiti pogled na nasilje v družini predvsem z vidika tega, kdo vse nasilje izvaja in kdo vse je lahko žrtev nasilja v družini. Nadalje bi to pomenilo, da bi bilo treba zakonsko bolj določno precizirati žrtve nasilja v družini, saj je trenutno stanje zakonodaje takšno, da so v zakonu sicer zajeti vsi posamezniki, ki so potencialne žrtve nasilja v družini, implicitno pa zakon vendarle protežira nekatere skupine. Zato bi bilo treba razširiti institucionalne okvire varstva žrtev nasilja v družini in pristop k temu problemu očistiti tendencioznosti benevolentnosti protežiranja prepoznavanja določenih skupin za žrtve nasilja v družini. Demokratizacija družbe, se pravi enakost vseh, naj bi bila vidna tudi pri obravnavanju družinske problematike.

2. NASILJE

Nasilje je vsakodnevni sopotnik v našem življenju. Na nasilje pogosto gledamo kot na neizogibno stanje, kot na življenjsko dejstvo, na katerega se je treba odzvati namesto da bi ga preprečevali in se od njega odvrčali.

Pojav nasilja je množičen in vesplošen. Sredstva javnega obveščanja, ki obsegajo elektronske medije, televizijo, radio in pisne medije, nas vsakodnevno zasipajo z vestmi o nasilju, ki se dogaja tako v svetu kot v našem ožjem družbenem okolju. Tudi dobršen del filmske industrije gradi na nasilju. In tako se zdi, da je zaradi načina življenja in zagotavljanja sredstev za preživetje nasilje latentno prisotno tudi v človekovih dnevnih opravilih, kjer in kadar stopa v stik z drugimi. Današnji svet ni imun proti nasilju. Zdi se celo, da ga je vse več in več. Še nikdar ni bilo na svetu toliko nasilja, saj še nikdar na svetu ni živelo toliko ljudi. Po drugi strani pa je tudi res, da narašča zavest o nesprejemljivosti nasilja. Pojave nasilja lahko opazimo na različnih ravneh: etični, verski, nacionalni, interpersonalni, družinski in drugih. Z nasiljem pa se v današnjem času srečujemo tudi na področjih, kjer nasilja včasih nismo zaznali, tako da smo žrtve nasilja vsakodnevno potencialno lahko vsi. Prav zaradi te vseprisotnosti nasilja, prav zaradi dejstva, da nasilje postaja tako običajen del vsakdanjika, se ga pogosto niti ne zavedamo. Ne zavedamo se več, da se v naši bližini dogaja nasilje, ne zavedamo se, da smo mu priča ali da se celo izvaja nad nami. Zato je obravnavanje nasilja danes izredno aktualno in potrebno.

Zaradi vseprisotnosti nasilja se za ta pojav zanima in ga obravnava vrsta znanstvenih disciplin, kot so zgodovina, antropologija, sociologija, pravo, filozofija in psihologija. Zato imamo tudi številne definicije nasilja, ki obsegajo več različnih pojmov. Tako nasilje lahko delimo po vsebini (fizično, psihično, spolno), po nosilcih nasilja (posameznik, skupina, država), po vrsti nasilja (vrste protipravnih dejanj), po pojavnih oblikah nasilja (družinsko, ideološko, politično) (Knežić 2004, 48).

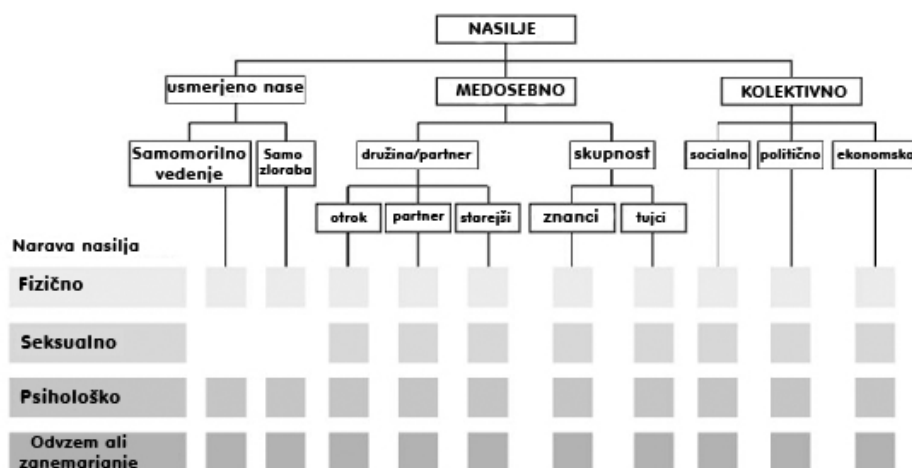
Temeljni problem pri obravnavi nasilja je tudi v tem, da se odnos do pojava nasilja skozi čas spreminja. Kar imamo danes za nasilje je bilo nekoč splošno sprejeto ravnanje. Verjetno še živijo posamezniki, ki so bili v šoli deležni šibe kot dela učno-vzgojnega procesa. Danes je v našem kulturnem prostoru to seveda povsem nesprejemljivo.

Eden od razlogov, zakaj je nasilje precej prezrto kot družbeni problem, je pomanjkanje jasne definicije problema. Nasilje je izredno razširjen in kompleksen pojav. Njegova definicija ni strogo znanstvena ampak je stvar presoje. Predstave o tem, kaj je z vidika vedenja sprejemljivo in nesprejemljivo in kaj škodljivo, so kulturno pogojene, sad kulturnega vpliva in se stalno prenavljajo kakor se razvijajo vrednote in družbene norme (Svetovna zdravstvena organizacija 2002).

Slovar slovenskega knjižnega jezika opredeljuje, da je nasilje -a s (i) dejaven odnos do koga, značilen po uporabi sile, pritiska; ter (ekspr.) dejanje ali ravnanje, ki ni v skladu z bistvenimi, resničnimi značilnostmi, zakonitostmi česa (SSKJ 2000). Oxfordski slovar (1976) definira nasilje kot 1. vedenje, ki vključuje fizično silo z namenom da rani, poškoduje ali ubije nekoga ali nekaj; Pravno: kot nezakonito izvajanje fizične prisile ali zastraševanja z razkazovanjem take sile.

Svetovna zdravstvena organizacija je 3. oktobra 2002 izdala *Svetovno poročilo o nasilju in zdravju*, ki je prvi celovit pregled problematike nasilja v svetovnem merilu in v katerem tudi opredeljuje kaj nasilje je, koga zadeva in kaj je mogoče storiti glede nasilja. WHO opredeljuje nasilje kot »namerno uporabo fizične sile ali moči bodisi kot grožnjo bodisi dejansko, zoper samega sebe, drugo osebo ali proti skupini ali skupnosti, ki ima za posledico ali ima visoko verjetnost, da povzroči telesno poškodbo, smrt, psihično škodo, zastoj v rasti (razvoju) ali prikrajšanje« (odvzem za razvoj potrebnih stvari) (Svetovna zdravstvena organizacija 2002, 5).

Glede na to, kdo izvaja nasilje, Svetovna zdravstvena organizacija torej razvršča obravnavo nasilja po treh večjih kategorijah: nasilje usmerjeno proti sebi, medosebno nasilje in kolektivno nasilje (Slika 1).

Slika 1: Tipologija nasilja (Svetovna zdravstvena organizacija 2002, 7)

Ocenjujejo, da je v letu 2000 zaradi nasilja na svetu umrlo 1,6 milijona ljudi. Približno polovica od tega je bilo samomorov, skoraj tretjina umorov in približno petina jih je umrlo v oboroženih spopadih (Svetovna zdravstvena organizacija 2002, 9).

Večina nasilja ni življenjsko usodna, pušča pa posledice kot so: poškodbe, duševne težave, težave z reproduktivnostjo, spolno prenosljive bolezni in še druge probleme. Žrtve se pogosto spopadajo z depresijo, zlorabo alkohola, tesnobo, nagnjenostjo k samomorilnemu vedenju, neželeno nosečnostjo, spolno prenosljivimi boleznimi in težavami v spolnosti (Svetovna zdravstvena organizacija 2002, 12).

Poročilo Svetovne zdravstvene organizacije navaja tudi oceno stroškov, ki jih utrpí družba zaradi nasilja. Južnoameriške države navajajo, da stroški zdravljenja posledic nasilja znašajo od 0,3% (Venezuela) do 5% (Brazilija) letnega družbenega prihodka države. V ZDA leta 1992 izvedena študija dokazuje, da so bili stroški zdravljenja strelskih ran 126 bilijonov dolarjev, stroški sanacije ureznin in vbodov z nožem (tj. šivanja ran) pa dodatnih 51 bilijonov dolarjev (Svetovna zdravstvena organizacija 2002, 8).

Glede vzrokov nasilja poročilo WHO (2002) navaja, da je nasilje izredno kompleksen pojav, ki je posledica interakcij številnih dejavnikov – bioloških, socialnih, ekonomskih in političnih. Zato se za razumevanje mnogostranske narave nasilja poročilo Svetovne zdravstvene organizacije opira na shematično orodje, ki ga predstavlja t.i. ekološko–

življenjski (ang. ecological) model. Ta model, ki je bil prvič predstavljen proti koncu 70. let in se še vedno razvija ter izboljšuje, podpira preiskovanje dejavnikov, ki vplivajo na vedenje – tako tistih dejavnikov, ki vplivajo na povečanje tveganja za izvajanje nasilja kot tistih, ki rizično vplivajo na to, da je nekdo žrtev nasilja. Te dejavnike model deli na štiri ravni:

- prva raven ugotavlja zgodovinske biološke in osebne dejavnike, ki vplivajo na ravnanje oseb in povečujejo možnost, da oseba postane bodisi nasilnež bodisi žrtev nasilja,
- druga raven opazuje tesnejše odnose, kot so na primer odnosi v družini, s prijatelji, intimnimi partnerji in ljudmi istega stanu in raziskuje kako ti odnosi povečujejo možnost, da oseba postane bodisi nasilnež bodisi žrtev nasilja,
- tretja raven raziskuje organizirane skupnosti v katerih potekajo družbene interakcije, kot so na primer šole, delovna mesta, soseske in išče značilnosti, ki povečujejo tveganje za izbruh nasilja,
- četrta raven proučuje širše družbene dejavnike, ki oblikujejo klimo, ki nasilje bodisi spodbuja bodisi ga zavira (Svetovna zdravstvena organizacija 2002, 12).

Poleg tega, da ekološki model razjasnjuje vzroke za nasilje kakor tudi njihovo kompleksno vzajemno delovanje, predlaga tudi, kaj je treba na različnih ravneh storiti, da bi se nasilje preprečilo. Ker pa nobena posamezna raven ne pojasni, zakaj se nekdo vede nasilno, drugi pa ne, model zatrjuje, da je treba nujno hkrati delovati na več ravneh. Predlaga tudi, naj bo prioriteta takojšnje posredovanje ob nasilju in dajanje podpore žrtvam ter kaznovanje krivcev (Svetovna zdravstvena organizacija 2002, 12).

Ne glede na vse omenjeno pa menimo, da problem ni tako zelo kompleksen in da tako raznovrstni pristopi k obravnavanju problematike nasilja samo zamegljujejo pravo naravo stvari. Preprost razmislek nam namreč pove: nasilje se začne in konča pri posamezniku. Če posameznik ne bi bil nasilen, če bi vsak pri sebi obvladal konflikt na nenasilen način, kje bi bilo tedaj nasilje? Ne bi ga bilo, saj ne bi bilo človeka, ki bi bil nasilen. Seveda, če pa potrebujemo teorije zato, da upravičimo oziroma iznajdemo mnogotere vzroke za nasilno vedenje, potem je to druga stvar. Menimo, da gre tudi pri obravnavanju tega vprašanja v mnogih primerih za perverzijo in zakrivanja prave narave stvari. Ker je nasilje večinoma instrumentalno, se seveda sam od sebe vsiljuje

tudi sklep, da obstaja interes, da je tako. V kaj bi se razvila naša družba, če izgubimo možnost legitimnosti nasilja in seveda tudi pravico do boja proti nasilju? »Boja proti nasilju«, besede same govorijo zase in povedo vse. Zato še enkrat poudarjamo, gre za sprevračanje, za to, da se ne ukvarjamo resnično s problemom samim, saj zato ni pravega interesa. Resnica bi namreč lahko zamajala same temelje obstoječe družbene ureditve. »Prevladujoča kultura v družbi pa je vse prej kot zaviralni dejavnik za nasilje: norme, vrednote in stereotipi, ki jih gojimo, bolj spodbujajo in čislajo moč in nasilje, kot da bi ga kazali v slabi luči. S tem pa mu dajejo nekakšno legitimnost« (Hanžek 2004). Lažje se je ukvarjati z nasiljem drugih kot s svojim. Kot pravi Kristus »Kaj vendar gledaš iver v očesu svojega brata, bruna v svojem očesu pa ne opaziš?« (Lk 6, 41). Odgovor na to bi lahko bil: ker je od kompulzivnosti do zavestnosti treba narediti kar nekaj korakov.

V zaključku poročila Svetovna zdravstvena organizacija navaja tudi *Priporočila za ukrepanje za preprečevanje nasilja*:

1. načrtovati, izvajati in spremljati nacionalni akcijski načrt za preprečevanje nasilja,
2. povečati zmogljivosti za zbiranje podatkov o nasilju,
3. določiti prednostne naloge in podpirati raziskave o vzrokih, posledicah, stroških in preprečevanju nasilja,
4. podpirati preprečevalne ukrepe,
5. integrirati preprečevanje nasilja v socialne in izobraževalne politike, ter s tem spodbujati enakost spolov in socialno enakost,
6. povečati sodelovanja in izmenjave informacij o preprečevanju nasilja,
7. spodbujati dovzetnost za žrtve nasilja,
8. spodbujati in spremljati spoštovanje mednarodnih pogodb, zakonov in drugih mehanizmov za varovanje človekovih pravic,
9. v praksi izvajati mednarodno dogovorjene odgovore na trgovino z drogami in trgovino z orožjem (Svetovna zdravstvena organizacija 2002, 247 – 250).

Vendar pa nasilje ni neizbežno. Pogosto ga lahko predvidimo in preprečimo. V hitro razvijajočem se svetu, bi se morali potruditi in doseči splošno sprejet sporazum za vzpostavitev univerzalnega standarda vedenja, ki bi temeljil na sprejetih človekovih

pravica, da bi se tako širše v svetu zaščitilo človeško življenje in dostojanstvo (Svetovna zdravstvena organizacija 2002, 15).

Da je nasilje prisotno tudi v družinah, je že dolgo znano. Vendar pa si je družba pred tem pojavom zatiskala oči. Razlogov je več. Poglavitni je bil najbrž ta, da je do šestdesetih let veljalo, da sodi dogajanje v družini v zasebno sfero, da je to, kar se dogaja tam, zasebna stvar posameznika in da naj bi se v to sfero ne posegalo. Danes pa živimo v času, ko se zavedamo, da odkar obstaja človeštvo, obstaja tudi nasilje v družini, saj je nasilje eden večnih problemov družbe. Naša zavest glede vprašanja nasilja je danes že na tako visoki stopnji, da se zavedamo, da je nasilje v družini družbeni problem, ki zadeva družbo kot celoto, skupnosti, skupine, medosebne odnose in posameznike (Dvoršek 2010, 41). V zadnjih tridesetih letih se nasilje intimnega partnerja razkriva kot eden najbolj perečih problemov v svetu (Wagers 2005). Kljub temu pa se do nasilja v partnerskem odnosu še vedno pogosto vedemo kot da je to tabu. To se morda najočitneje kaže ravno takrat, ko se soočamo z nasiljem v družini pri katerem je oseba, ki to nasilje izvaja, ženska. Morda se nasilje dogaja že za sosednjimi vrati, mi pa se tega ne zavedamo ali pa se nočemo zavedati (Sedmak 2006, 93-110). V nadaljevanju se bomo zato podrobneje posvetili pogledu na nasilje v družini.

3. DRUŽINA IN NASILJE

Sveti Avguštin je za čas zapisal: »Kaj je torej čas? Če me nihče ne vpraša, vem; če pa ga hočem na vprašanje razložiti, ne vem« (Avguštin 1978, 261).

Danes smo se znašli v situaciji, da lahko podobno razmišljamo o družini, tej temeljni naravni celici iz katere smo vsi izšli, mimo katere noben človek ne more in ki naj bi bila vir sreče za vse življenje (Trstenjak 1994, 112). O družini v katero se rodimo, o družini ki jo sami ustanovimo o družini v katero polagamo toliko upanja in hrepenenja po odrešenjskosti. Človek živi družinsko življenje odkar obstaja (Ramovš 1995, 191), a če bi razumel pomembnost družine in bi se uglasil z zakoni družine, se ne bi nenehno vrtel v krogu, ne vedoč kam gre. V družino si vpet od nekdaj, kakor si tudi v čas vpet od nekdaj, hrepeneč v njem po večnosti, hrepeneč v družini po odrešenjskosti. Tako kot čas ni zgolj koncept, ki smo si ga izmislili, ampak je globoko ukoreninjen v sistem življenja - po času smo narejeni -, prav tako tudi družina ni zgolj koncept, ki smo si ga zamislili, temveč je v jedru zgradba, po kateri smo narejeni. Če bi se človek tega zavedal, mar bi še vedno obstajal v družini potolčen, prizadet, razdrobljen, neizpolnjen?

Nerazumevanje teh dveh temeljnih stvari je vir številnih nesporazumov in žal, posledično številnih zlorab in prevar, katerim je človek izpostavljen. Z zlorabo časa se človeka zaslužnjuje in se mu krade življenje, uporabljajoč pri tem organizem družine za vzvod, s katerim se vse čudovito olajša.

Danes se podoba družine spreminja in to tako zelo, da nekateri teoretiki trdijo, da danes ni več jasnih in določenih znakov za družino ali da jih ne znamo več razlagati. Pravijo, da smo izgubili zmožnost simboliziranja družine, da je družina danes brez podobe (Ramovš 1995, 88). In tako se tudi danes zdi, da je enoznačno opredeliti pojem družine nerešljiva naloga. Res je, da se oblika družine skozi čas spreminja, a njena temeljna bit, tako čutimo vsi, v jedru ostaja. A kaj je to?

Družina je tam kjer je ljubezen, je zapisal naš pokojni akademik dr. Trstenjak (Trstenjak 1994, 113) in še dodal, da je ljubezen bližina (120). Družina je torej prostor

kjer so si ljudje blizu. A pri tem nima v mislih sorodstvenih vezi, ki jih tvorijo oče, mati, otrok, bratje, sestre, ne prvenstveno teh, saj na drugem mestu pove, da »ni odločilna kri, temveč ljubezen. Ta je žarišče družine. Krvi se človek ne zaveda, ljubezen pa globoko zavestno doživlja« (Trstenjak 1994, 113).

Ko se srečujemo z opredelitvijo pojma družina, vedno naletimo na temeljno dvojnost, ki jo ta pojem zaobsega. Po eni strani družino pojmujeemo kot splošen pojem ali sinonim za zasebno življenje, ki posamezniku daje čustveno oporo in varnost (Filipčič 2002, 16), kot vir in okvir posameznikovega duševnega razvoja, njegove duhovne in osebnostne rasti (Ramovš 1995, 192), po drugi strani pa pojmujeemo družino kot »celico človeške družbe« (Trstenjak 1994, 7). Se pravi, družina je biološka struktura, obenem pa je temelj socialnega življenja in socialnih odnosov (Ramovš 1995, 192). Po tej delitvi opravlja družina dve funkciji: ureja razmerje med partnerjema (kar se potrjuje v obliki zakona: zakonca stopita v zakonski stan), hkrati pa tvori posebno družbeno ureditev prek katere ureja odnose do drugih družin ter do javnih institucij. Ta dvojnost družine v preteklosti ni bila tako izstopajoča, ker je »do nedavnega družina s svojimi sociološkimi interesi skoraj docela prekrivala zakon in njegove interese« (Trstenjak 1994, 10). Zakon je bil podrejen družini. Zakonca sta morala svoj osebni interes podrejati interesom družine. Danes pa se ekonomska odvisnost, ki je včasih čvrsto vezala družino, rahlja. In to vpliva na družino. Posledica tega je, kakor ugotavlja Musek, da danes »mladina poskuša osvajati partnerske vloge na nek nov način, ki je bolj zapleten, kot je bil včasih« (Musek v Ramovš 1995, 211) ter da se soočamo s procesom, ko se partnerske vloge na novo oblikujejo.

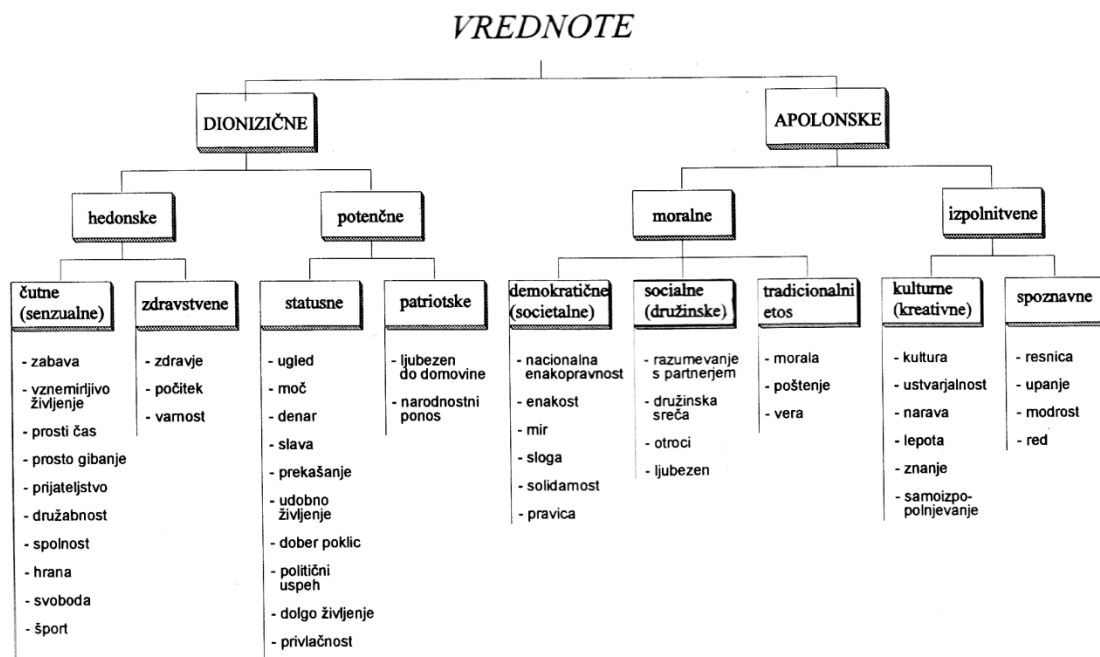
Družina se spreminja. Osrednji razvojni trendi spreminjanja družin v Evropi in Sloveniji kažejo naslednjo podobo:

1. Bolj kot kdaj prej, si ljudje sami izbirajo oblike in načine družinskega življenja (Ramovš 1995, 132). Govorimo lahko o pluralnosti oblik družine saj so njihove oblike zares raznovrstne. Poleg klasične oblike družine je vse več enoroditeljskih družin, zakoncev brez otrok, ter t. i. sestavljenih oz. zaporednih družin (razširjene družine, družine ki živijo v ločenih gospodinjstvih, zunajzakonske skupnosti, samska gospodinjstva, homoseksualne skupnosti). Priča smo iskanju novih oblik družinskega življenja (123).

2. Formalizirana zakonska zveza izgublja svoj socialni status in pomen; vse več ljudi, predvsem mladih, živi v zunajzakonskih partnerskih skupnostih do obdobja, ko se rodijo otroci, pa tudi še potem.
3. Število razvez narašča povsod, kjer je razveza zakonske zveze omogočena.
4. Zvišuje se število enostarševskih družin.
5. Zvišuje se število t. i. reorganiziranih družin: to so družine, v katerih eden ali oba partnerja ponovno vzpostavlja(ta) družinsko skupnost.
6. Družinski življenjski poteki se spreminjajo in spremembe so najbolj očitne ob začetku in ob koncu družinskega življenja.
 - a) Povečuje se časovno obdobje prehoda iz družine staršev v lastno družino.
 - b) Podaljšuje se zaključna faza družinskega življenjskega poteka, obdobje zoževanja družine. Ob daljšanja povprečne življenjske starosti, ob dejstvu, da imajo ljudje v povprečju manj otrok, ki so rojeni »blizu skupaj«, se podaljšuje doba, ko partnerja živita sama, ko morata na novo opredeliti medsebojne odnose in družinski življenjski slog, ki ni več pretežno usmerjen v otroke (Ramovš 1995, 132-133).

Vse to pa še ne govori, da se z družino dogaja kaj pogubnega. Morda bi lahko sklepali, da se družina nahaja v razvojno novem ciklu, katerega značilnosti so nove oblike družinskega življenja, kot odziv na spremembe modernega sveta. Za to obdobje je značilno ekonomsko rahljanje vezi med moškim in žensko in poudarjanje neodvisnosti posameznika.

Tudi če pogledamo področje vrednot vidimo, da se ne dogaja nič alarmantnega. Prav družina je za posameznika najpomembnejša posrednica vrednot (Ramovš 1995, 194). Izsledki raziskav ugotavljajo, da ljudje kot najpomembnejše ocenjujejo družinske vrednote, ki so družinska sreča, razumevanje s partnerjem, ljubezen, otroci (202).

Slika 2: Empirična hierarhija vrednotnega prostora (Musek v Ramovš 1995, 198)

Ljudje se zavedajo, kakšna naj bi bila družina. Družina kot vrednostna kategorija torej ne izgublja pomena (Ramovš 1995, 204). Nejasna jim je pot za uresničevanje vrednot, ki so značilne za družinsko življenje, za uspešno uresničitev družine kot vrednote (Ramovš 1995, 376). Tako vidimo, da je prav moteno družinsko življenje, da so moteni družinski odnosi skupni imenovalci negativnih pojavov, kot so nasilje, agresivnost, kriminal, alkoholizem, uživanje drog, oblike zasvojenosti, nevrotične težave in samomorilnost (194).

»Sodoben človek, razpet med materialnim blagostanjem in hlepenjem za srečo, se torej mora preusmeriti iz kvantitativnega gledanja na življenje v kvalitativno. Le v tej preusmeritvi smemo iskati novo podobo družine. Če je sodobna potrošniška družba modernega človeka docela institucionalizirala in ga skrčila na potrošniško blago, s katerim ravna zgolj po kvantitativnih vidikih kot plačljivim in zamenjalnim sredstvom, in če mu je ob vsem tem pustila samo še njegovo nikomur dostopno in neodtujljivo notranjost z vso intimnostjo subjektivnega doživljanja, potem se mora ta človek vendarle že enkrat zavedeti, da je prav njegova intimnost, ki se izraža zlasti v čustvih pristne ljubezni, tudi čista kvaliteta« (Trstenjak 1994, 48).

3.1 Družina in problem nasilja

Problem nasilja v družini sprva sploh ni bil zaznan kot problem, vsekakor ne v smislu, da naj bi bilo za njegovo obravnavo in razreševanje potrebno angažiranje družbe. Poglavitni razlog je bil varovanje instituta zasebnosti. Dolgo je veljalo prepričanje, da država ni upravičena posegati v zasebnost družin. Z razsvetljenstvom, za katerega je značilno gibanje za priznanje in zaščito človekovih pravic, kar je povezano z oblikovanjem individualizma, se uvede tudi priznanje in uveljavljanje pravice do zasebnosti (Filipčič 2011, 353). Osebnostne pravice so močno odvisne od družbenega razvoja, zaradi česar se njihov obseg in pomen spreminjata in dopolnjujeta (Cvetko 1999).

Kljub temu da se z razvojem sodobne družbe človekove pravice in svoboščine vedno bolj poudarjajo in so osrednja tema marsikatere družbene razprave in kljub temu, da nova življenjska okolja, razvoj civilizacije, tehnični napredek vplivajo na oblikovanje novih osebnih dobrin in novih osebnostnih pravic (Finžgar 1985, 39), se pravica do zasebnosti na različnih področjih človekovega življenja skozi zgodovino vse bolj oži (Kovačič 2006, 18) in zasebnost kot vrednota izgublja svoj pomen. Ožetje zasebne sfere, kjer postaja javno celo tisto, kar je bilo vedno intimno, in njeno izpostavljanje javnosti je postala zavestna strategija posameznih družbenih skupin. S tem ko se zasebne konflikte spremeni v politične teme in s tem v politične konflikte, se lažje doseže njihova rešitev (Habermas 1989, 160). Številna družbena gibanja proti različnim oblikam diskriminacije in nasilja v zasebni sferi se v sodobnem svetu začnejo z redefiniranjem tistega, kar je prej veljalo za zasebno, nejavno, nepolitično zadevo, v vprašanje javne zadeve, v stvar pravičnosti (Kovačič 2006, 18).

Danes se z obravnavo pojava nasilja v družini ukvarja vse več raziskovalcev.

V preteklosti pa se nasilja v družini ni posebej obravnavalo. Za preprečevanja družinskega nasilja ni bilo storjeno veliko. Zlorabljanje družinskih članov je bilo spregledano tako v ožjem družbenem okolju kot tudi v širši družbi. Družba se je nasilja zavedala, a se je o njem pisalo oz. poročalo zelo malo. Po večini so ga povezovali in

opravičevali z alkoholiziranim moškim, veljalo je, da se nasilje dogaja v družinah z neurejenimi odnosi, kjer je mož alkoholik, take družine pa so po večini spadale v nižji družbeni sloj. Tudi centri za socialno delo niso imeli jasno opredeljenih orodij, s katerimi bi se borili proti moškemu nasilju v družini, podobno kot jih danes nimajo za boj proti ženskemu nasilju v družini. Večina žrtev nasilja v družini pa sama ni iskala pomoči, verjetno tudi zaradi splošne neozaveščenosti družbe glede obravnavanja tega problema (Sedmak 2006, 5). Pa tudi družinski člani so si zatiskali oči pred resnico. Tako je bil mnoga leta problem nasilja v družinah spregledan.

V šestdesetih letih prejšnjega stoletja, ko se je prebudila družbena senzitivnost za problem nasilja, zaradi ekonomske situacije pa so se začele rahljati družinske vezi, je družba postala pozorna na to, kaj se v družinah dogaja. V tisto, kar je bilo do tedaj zasebna družinska zadeva, je začela posredovati država (Fagan 1995). Nasilje v družini kot družbeni problem je bilo izpostavljeno z začetkom prvih gibanj proti nasilju nad ženskami. Gibanje se je pojavilo v ekonomsko bogati družbi, najprej v ZDA in nato v Angliji. V ZDA in Veliki Britaniji se je razvilo gibanje proti nasilju nad ženskami. Z organiziranimi akcijami so se zavzemali za žrtve nasilja in opozarjali na nesorazmerje družbene moči med moškimi in ženskami. Gibanja so se zavzemala za zaščito in enakopravnost žensk. Prerasla so v politična gibanja katerih cilj je bil izboljšanje položaja žensk. V svojem boju za pravice žensk so se kasneje v glavnem osredotočili na lobiranje za zakonodajne spremembe na področju kazenskega prava, saj »se je veliko lažje boriti za specifične zakonodajne reforme kot spodkopavati temelje patriarhalne družbene ureditve« (Hoyle 2000, 209). Ženska gibanja so trdila, da je ženska postavljena v manjvreden položaj glede na moškega. Njihov namen je bil organizirati ženske v boju proti moškimi, »ne le zaradi njihove prevlade v svetu, v katerem imajo številčno večino ženske, ampak tudi zaradi njihove premoči v zakonski zvezi in še posebej zaradi njihovega gospodarskega pomena v družini, saj so pretežno še vedno najpomembnejši vir dohodka« (Pečar 1984, 921). Prvi in najpomembnejši cilj feminističnega gibanja na področju nasilja v družini je tako bil, da bi bile ženske, ki zahtevajo pomoč policije, deležne enake pravne zaščite ne glede na to, ali je storilec njihov (sedanji ali bivši) partner ali popoln neznanec (Filipčič 2011, 337).

V sedemdesetih letih je postalo nasilje nad ženskami kaznivo dejanje. Oregon je kot prva država v severni Ameriki v poznih 70. letih dvajsetega stoletja sprejel zakon, ki je nalagal policiji, da nasilnežu odvzame prostost vsakič, ko obstaja utemeljen sum, da je prišlo do nasilnega napada v družini, in ko policija ve ali bi morala vedeti, da je bil prekršen ukrep prepovedi približevanja in nadlegovanja (ang. protection order) (Filipčič 2011, 337).

Feministično gibanje proti nasilju nad ženskami se je v osemdesetih letih razmahnilo tudi po drugih evropskih državah. Tudi pri nas so se konec osemdesetih let začele pojavljati prve nevladne organizacije, ki so vnesle v družbo feminističen pogled na nasilje v družini (Sedmak 2006, 3). Slovenska feministična gibanja so na problem nasilja v družini prvič glasneje opozorila leta 1987 na Prvem jugoslovanskem srečanju feministk v Ljubljani (Filipčič 2011, 340). Poleg tega:

leta 1989 smo dobili prvi SOS telefon za pomoč žrtvam nasilja;

leta 1991 se je odprlo prvo zatočišče v Krškem;

leta 1993 se oblikuje Ženska svetovalnica;

leta 1997 dobimo prvo nevladno varno hišo v Ljubljani;

leta 1999 se odpre varna hiša v Novem mestu.

Po osamosvojitvi Slovenije se je vse več pisalo o družinskem nasilju, število člankov o družinskem nasilju se je od leta 1985 pa do 2005 povečalo skoraj za trikrat (Luthar, Jontes in Šadl 2006, 2), o tem problemu smo si dovolili spregovoriti na glas. Pripravljeni smo se bili pogovarjati o nasilju. Začela se je intenzivnejša organizacija pomoči žrtvam, predvsem otrokom in ženskam. Cilj pomoči je bil zaščititi pred nasiljem najšibkejše člane družine, to je otroke in ženske, po drugi strani pa tudi zmanjšati obseg medgeneracijskega prenosa nasilja.

Kot smo že omenili, je feministično gibanje prvo opozorilo na problem nasilja v družini kot na družbeni problem. Feministično gibanje temelji na predpostavki, da živimo v patriarhalni družbeni ureditvi in da je nasilje nad ženskami prav posledica takšnega družbenega stanja.

Obstajata dva pogleda na nasilje v družini, ki oba silita pravni sistem k osredotočanju na ženske, vendar iz različnih razlogov, in ki vodita do različnih rešitev (Stalans, Lurigio 1995, 389-390) :

- perspektiva nasilja v družini (ang. family violence perspective) pravi, da so moški in ženske enako nagnjeni k uporabi nasilja; oboji se iz otroških izkušenj, medijev in družbenih norm naučijo, da je nasilje sprejemljiv način reševanja sporov (neprimerna socializacija) – nasilje v družini ni zato nič drugačno od drugih vrst nasilja;
- feministična perspektiva (ang. feminist perspective) se osredotoča na razmerje med moškim in žensko, izhajajoč iz (zgodovinske) moške dominacije nad žensko: trdijo, da ženske uporabljajo nasilje izključno kot samoobrambo zoper moško nasilje, medtem ko je moška dominacija glavni razlog za nasilje v družini in tudi ključ do rešitev (Filipčič 2011, 326).

Številni izsledki raziskav so pokazali, da lahko nasilna ravnanja v družini načeloma razdelimo v dve skupini (Gloor 2003; Wyss 2006) :

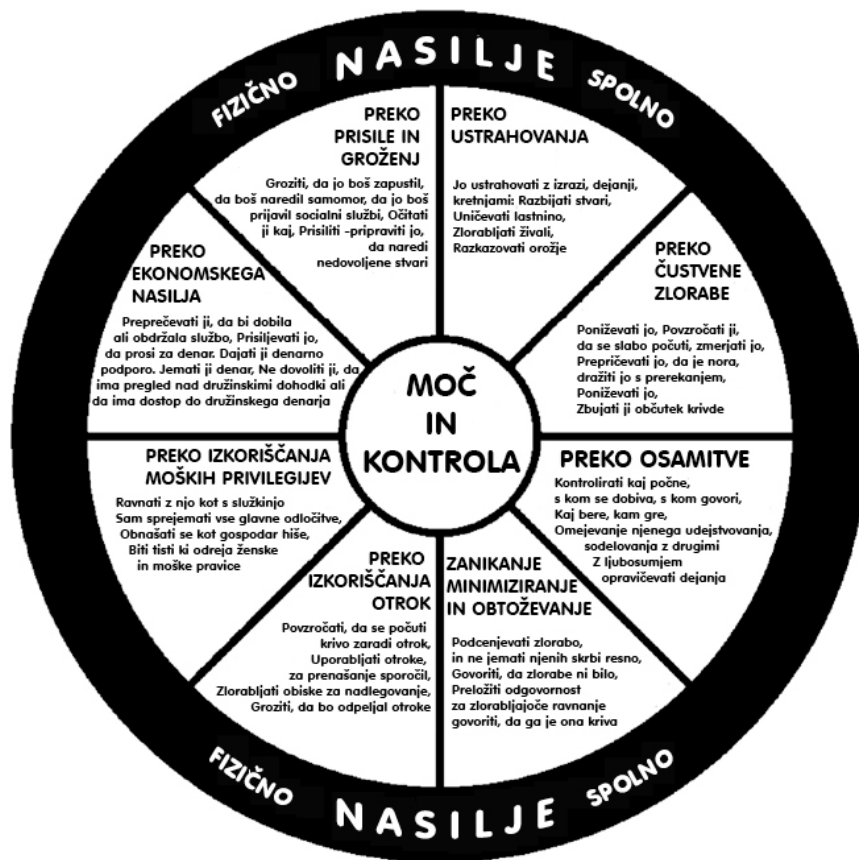
1. Situacijsko ali spontano nasilje nastane, ko konflikt preraste v nasilje, ki ima lahko tudi hude posledice. Nasilen je lahko tako en kot drugi partner, nasilje pa ne postavlja sistematično enega od njiju v podrejen položaj. Pri tem ne gre le za nasilno reševanje konfliktov, temveč za obojestranski spopad za moč in prevlado v partnerskem razmerju.
2. Sistematično nasilno in nadzorovalno vedenje pa je izraz neenakomerne porazdelitve moči med partnerjema. Različne oblike psihičnega in fizičnega zatiranja vedno znova vzpostavljajo in utrjujejo nesimetrično razmerje. Govorimo o zlorabljanju, ki se lahko po več letih zlorab konča z (usodnim) nasiljem zatiranega partnerja (Filipčič 2011, 332).

S feminističnega vidika, po katerem je vzrok za nasilje neenakomerno porazdeljena moč, naj omenimo dulutski model moči in kontrole (Lucille Pope and Kathleen Ferraro 2006), v katerem je kot shema te porazdelitve uporabljeno »kolo moči« (slika 3). Model se je razvil iz projekta (DAIP) (Domestic Abuse Intervention Project), ki ga izvajajo v Duluthu v Minesoti. Ker gre za projekt pomoči ženskam, ki so žrtve fizičnega nasilja svojih partnerjev, je tudi prirejen za ženske. To je razlog, da je bil model kritiziran kot

očiten model spolne diskriminacije. Da bi bil pravičen do obeh spolov bi moral vsebovati spolno nevtralno terminologijo, mu očita Cook (2009, 143). In pa seveda, povedati je treba, da gre za model, ki ob izvajanju programa pomoči ženskam, žrtvam nasilja v družini zastopa stališče, da je fizično nasilje v družini posledica moškega prisilnega nadzora in moške dominacije. Pri tem pa ne vključuje tudi drugih dejavnikov, ki so lahko razlog za nasilje, kot so psihološke, duševne in čustvene motnje; zloraba drog in alkohola ali nasilne družinske dinamike, kar bi v družinsko dinamiko nasilja zajelo oba partnerja.

Model predstavlja pojmovno razjasnitev tega, kako moč in kontrola delujeta v zvezah, kjer je prisotno fizično nasilje in ponuja model za preoblikovanje takšnega odnosa. Navajamo ga, ker je v t.i. kolesu moči najbolj jedrnato prikazan mehanizem moči in kontrole v zvezah, kjer je prisotno fizično nasilje. Pa še en razlog je, namreč: danes, ko ugotavljamo, da je v partnerskih zvezah ravno tako prisotno tudi fizično nasilje žensk nad moškimi, iz sheme kolesa moči lahko vidimo, da mehanizem moči in kontrole velja za oba spola. Poleg tega pa ga je treba omeniti tudi s tega vidika, ker se je, kot navaja Cook (2009), dulutski model v ZDA uveljavil kot standard po katerem se ravna tudi drugi programi pomoči ženskam, žrtvam nasilja v družini, ker pa je pristranski, je škodljiv, saj s svojim pristopom zavira pot k enakovredni obravnavi moških kot žrtev fizičnega nasilja v družini.

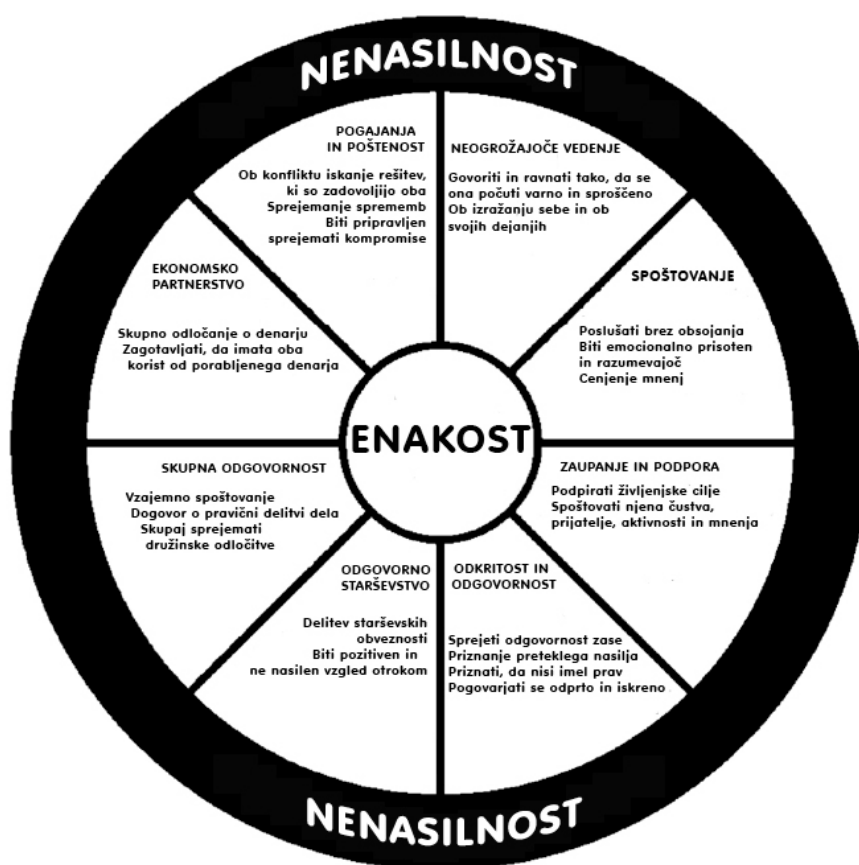
Kolo moči opisuje dinamiko nasilja v družini, ki poteka med partnerjema. Osredotoča se na vedenje tistega, ki izvaja fizično nasilje. V središču kolesa moči se nahaja cilj nasilnega vedenja (ki je po feministični definiciji demonstracija moči in vzpostavitev kontrole). Strategije oz. taktike ki jih nasilnež uporablja, da bi dosegel ta cilj, pa so bodisi enkratno dejanje bodisi kombinacija posameznih taktik. Izbira taktike, način uporabe, intenzivnost in pogostost so odvisni od nasilnikove ocene, katera taktika oz. kombinacija katerih taktik bo nasilnika pripeljala do želenega cilja. Na zunanjem krogu kolesa so označena dejanja fizičnega nasilja, na katerega najpogosteje pomislimo, kadar govorimo o nasilju v družini. Kolo ne obsega vseh možnih zlorabljaljivih vedenj, predstavlja pa najpogostejša vedenja in taktike. Fizično nasilje nasilnik uporabi šele po tem, ko ga opisane strategije ne pripeljejo do želenega cilja, ali kadar se želi olajšati ali učvrstiti izpeljavo teh strategij (Cook 2009, 159).

Slika 3: Duluthski model moči in kontrole - kolo moči (Pope 2006, 8)

Vprašanje nasilja v družini se obravnava iz dveh prevladujočih perspektiv: po eni obravnavamo nasilje med partnerjema kot nasilje v družini, po drugi pa nasilje med partnerjema obravnavamo kot nasilje nad ženskami (Anderson 1997; Breines in Gordon 1983; Dobash in Dobash 1992; Kurz 1989; Okun 1986). Razlika med tema dvema perspektivama se kaže tudi v pristopu do tega problema v praksi in priporočilih za spremembe. Duluthski model temelji na perspektivi, ki nasilje med partnerjema obravnava kot nasilje nad ženskami. Iz te perspektive do fizičnega nasilja nad ženskami prihaja zaradi prepričanj, ki jih moški privzame iz obstoječega družbenega sistema. Moškemu nasilna dejanja opravičuje dvoje prepričanj: prvič, da ima pravico do nadzora svoje partnerke, njene dejavnosti ter njenih občutkov ali misli, in drugič, da je nasilje legitimna metoda za doseg tega nadzora (Pence in Paymar 1990, 8). Zato so v sklopu učnega načrta za preoblikovanje moškega nasilnega vedenja in taktik nadzora oblikovali

načrt preučevanja in preoblikovanja prepričanj katerim sledi moški, ki izvaja fizično nasilje nad žensko. V tem sklopu je bilo leta 1990 predstavljeno »kolo enakosti«. Ta ponazarja preobrat v dojemanju ciljev skupnega življenja. Ta preobrat je prikazan v kolesu enakosti ki kaže model za preoblikovanje nasilnega odnosa. Cilj odnosa ni več podrejanje in kontrola temveč pogajanje in poštenost, nenevarno vedenje, odgovornost, spoštovanje, zaupanje in podpora ... (Pope 2006, 6).

Slika 4: Kolo enakosti (Pope 2006, 15)

V letih od 2008 do 2009 je bila v Sloveniji sprejeta tudi trenutno veljavna zakonodaja, (ZZZDR 2004; ZPND 2008, MDDSZ 2010), ki regulira problematiko nasilja v družini in je usklajena z evropskimi smernicami. Nasilje v družini je bilo v slovenski zakonodaji prvič eksplicitno opredeljeno v Zakonu o preprečevanju nasilja v družini leta 2008 (ZPND 2008), implicitno pa že v zakonih bivše Jugoslavije (Filipčič 2011). Leta

2009 je bila sprejeta Resolucija o nacionalnem preprečevanju nasilja v družini, leta 2010 pa tudi akcijski načrt za preprečevanje nasilja v družini (MDDSZ 2010). Vendar pa ugotavljamo, da so tako zakonodaja kot operativni akti vsebinsko še vedno preveč implicitno vezani na feministična izhodišča obravnavanja omenjene problematike, saj še niso sposobni odprte artikulacije pripoznanja nasilja nad moškimi v smislu decidirane opredelitve moškega kot žrtve nasilja v družini; predvsem imamo tu v mislih sprejetje ukrepov za njegovo zaščito. Tako Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja nasilja v družini, 2009–2014, navaja: »Nasilje je vsaka uporaba fizičnega, spolnega, psihičnega ali ekonomskega nasilja enega družinskega člana proti drugemu oziroma zanemarjanje družinskega člana. Gre za vprašanje zlorabe družbene moči, potrebe po prevladi in nadzorovanju ene osebe nad drugo. Tovrstni vedenjski vzorci so posledica neenakomerne porazdelitve moči med spoloma ter med starši in otroki.«

Mi bomo zapisali: Nasilje v družini je vzorec agresivnega vedenja ene osebe do druge osebe ali oseb znotraj družinske skupnosti. Ni nujno, da je nasilje fizično, lahko se pojavlja kot psihično nasilje, ekonomsko nasilje, spolno nasilje, čustveno nasilje ali zanemarjanje kar je lahko enako uničujoče kot fizično nasilje.

3.2 Oblike nasilja v družini

Poznamo več oblik nasilja v družinah. V glavnem jih povezujemo z nasiljem moških nad družinskimi člani. Nekatere oblike lažje prepoznamo, ker puščajo vidne posledice, nekatere pa so skrite in na prvi pogled neopazne (Filipčič 2002; Sedmak 2006).

Med najpogostejše oblike nasilja v družini štejemo fizično, spolno, duševno, čustveno in ekonomsko nasilje. ZPND (Uradni list RS, št. 16/2008) v 3. členu opredeljuje pet oblik nasilja v družini:

- psihično nasilje
- fizično nasilje
- spolno nasilje
- ekonomsko nasilje

- zanemarjanje

3.2.1 Psihično nasilje

Ta oblika nasilja je najbolj razširjena. Njegova posebnost je tudi, da ga je najtežje definirati.

Izraža se lahko z manipulacijo ali verbalnim nasiljem. Za psihično nasilje je značilna neenakopravnost partnerjev. Doživlja ga oseba, ki se podreja volji drugega, živi v nenehnem kontroliranju, zastraševanju in manipuliranju. Kaže se kot čustveno izsiljevanje in povzročanje strahu. Psihično nasilje je za okolico neopazno; tudi če ga zazna, ga pripiše slabi komunikaciji med partnerjema. To nasilje se pojavlja v različnih oblikah. Zavedati se moramo, da ga povzročamo vsi, prav tako pa smo ga velikokrat tudi deležni, predvsem v konfliktnih situacijah, v katerih se poskušamo izogniti komuniciranju ali pa smo žaljivi do sogovornika (Filipčič 2011, 29). Najpogostejše oblike psihičnega nasilja so: poniževanje, žalitve, zaničevanja, obmetavanje s psovkami, nadzorovanje, grožnje s fizičnim nasiljem, mučenje domačih živali, nasilnost do bližnjih, »tihi dnevi«, ustvarjanje slabega mnenja o človeku na podlagi predsodkov in stereotipov in podobno. Nasilnež s psihičnim nasiljem razvrednoti žrtev, jo poniža in si jo podredi. Občasna nesoglasja se stopnjujejo do vzorca vedenja, s katerim eden od družinskih članov s ponavljajočim se pritiskom vedno znova doseže tisto, kar želi, ne glede na prepričanja, potrebe in želje drugega oziroma drugih članov družine.

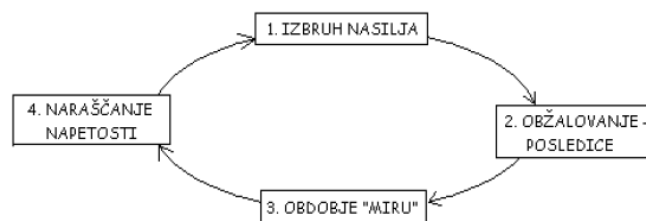
Posledice psihičnega nasilja se kažejo v tem, da žrtev ne zna več obvladovati svojega življenja, doživlja napade panike, ker njena osebnost postane ranljiva (Filipčič 2002, 182; Sedmak 2006, 104). Posledice psihičnega nasilja so lahko tudi pomanjkanje energije, ranljivost, strah, kronična zaskrbljenost, osamitev, depresivnost, glavoboli, alergije, napadi panike, napadi joka ter občutek nemoči pri psihično zlorabljenem človeku. Psihično nasilje prizadene žrtvino samozavest, njeno osebnost in samospoštovanje (Filipčič 2011).

3.2.2 Fizično nasilje

Fizično nasilje je vsaka uporaba fizične sile, ki pri družinskem članu povzroči bolečino, strah ali ponižanje, ne glede na to, ali so nastale poškodbe (ZPND, Uradni list RS, št. 16/2008).

Za fizično nasilje je značilno, da se stopnjuje; začne se z odrivanjem ali klofuto in lahko vodi vse do nenadzorovanega pretepa. Fizično nasilje prištevamo med aktivne oblike nasilja. Kadar govorimo o nasilju v družini, najpogosteje pomislimo prav na fizično nasilje, kar napeljuje na misel, da je ravno dom tisti prostor, kjer se dogaja največ fizičnega nasilja (Filipčič 2011).

Ta oblika nasilja je najbolj vidna in žrtev ga lahko dokaže, če se opogumi in storilca prijavi. Najpogostejše oblike fizičnega nasilja so: odrivanje, klofutanje, lasanje, zaklepanje žrtve v stanovanje, metanje stvari v žrtev, brcanje, pretepanje, butanje z glavo ob zid, pretepanje s pasom, boksanje, davljenje, včasih tudi uporaba orožja. Osebe, ki živijo v nasilnem odnosu, izgubijo zaupanje vase, preplavi jih občutek nemoči, zatečejo se k mamilom ali pa se zaprejo vase. Fizično nasilje ima svoje cikle (Gostečnik 2008, 189), ki jih poznamo kot ponavljanje »kroga nasilja« (Slika 5).

Slika 5: Krog nasilja (Gradišnik 2008, 4)

Ameriški viri navajajo, da se v obdobju enega leta nasilje pojavlja v vsakem šestem gospodinjstvu, za obdobje celotnega trajanja partnerske zveze pa kar tretjina žensk poroča, da so vsaj enkrat doživele fizično nasilje (Feldman 1980). Pri tem ni bistvenih razlik med poročenimi in neporočenimi pari (Straus 1989; Stets 1987).

Po navedbah raziskave, ki jo je leta 2005 izvedlo Znanstvenoraziskovalno središče Koper (Sedmak 2006), je v Sloveniji fizično nasilje (63 odstotkov) druga najbolj razširjena oblika nasilja v družini.

3.2.3 Spolno nasilje

Spolno nasilje so ravnanja s spolno vsebino, ki jim družinski član nasprotuje, je vanje prisiljen ali zaradi svoje stopnje razvoja ne razume njihovega pomena. Gre za siljenje v neželene spolne odnose, siljenje k sodelovanju v neželenih spolnih praksah, spolno občevanje po fizičnem napadu, spolne zlorabe otrok (Filipčič 2011, 119). Pri spolnem nasilju gre za specifično obliko nasilja, saj spolno nasilje pomeni poseg v človekovo spolno integriteto. Spolno nasilje so posilstvo, različne oblike spolne zlorabe, spolno nadlegovanje ipd.

Spolno nasilje se večinoma izvaja nad šibkejšo skupino prebivalstva, večinoma nad ženskami in otroki. Tudi duševno in telesno prizadeti so velikokrat tarča spolnega nasilja. Spolne zlorabe v družini trajajo daljši čas, zaradi zapletenih odnosov znotraj družinskega sistema jih je zelo težko odkriti. Veliko spolnega nasilja, še posebno pa nad otroki, ostane neodkrita. Žrtve spolnega nasilja zlorabo zanikajo, poskušajo se prepričati, da se jim to ni zgodilo ali pa iščejo razloge, s katerimi opravičujejo prisilni odnos. Žrtve izgubijo smisel za intimnost, začnejo čutiti odpor do svojega telesa in se zapirajo vase (Repič 2008, 107).

3.2.4 Ekonomsko nasilje

O ekonomskem nasilju govorimo, kadar gre za neupravičeno nadzorovanje ali omejevanje družinskega člana pri razpolaganju z dohodki oziroma upravljanju s premoženjem, s katerim družinski član samostojno razpolaga oziroma upravlja, ali neupravičeno omejevanje razpolaganja oziroma upravljanja s skupnim premoženjem družinskih članov ZPND (Uradni list RS, št. 16/2008).

Tako kot pri drugih oblikah nasilja gre tudi pri ekonomskem nasilju za različne strategije, ki nasilnežu pomagajo ohranjati nadzor nad žrtvijo. Nadzor nasilnež ohranja na primer z nadzorom nad prihodki družine ali prepuščanjem plačevanja položnic za gospodinjstvo, ali prepovedjo oz. preprečevanjem, da bi se partner zaposlil ipd. (Filipčič 2002, 134).

Ekonomskemu nasilju so večinoma izpostavljeni tisti, ki nimajo rednih prihodkov in so finančno odvisni od svojega partnerja oziroma partnerice. Ravno njihova finančna nesamostojnost jim preprečuje, da bi se rešili nasilnega odnosa. Ekonomsko nasilje vlada v družinah, v katerih ena oseba popolnoma prevzame nadzor nad družinskimi prihodki (Sedmak 2006). Nekateri strokovnjaki trdijo, da je strukturno (tj. ekonomsko) nasilje glavni razlog za individualno nasilje (Gilligan 2001).

Ekonomsko nasilje je po navedbah raziskave, ki jo je leta 2005 izvedlo Znanstvenoraziskovalno središče Koper (Sedmak 2006) tretja najbolj razširjena oblika nasilja v Sloveniji.

3.2.5 Zanemarjanje

V 6. odstavku 3. člena ZPND (Uradni list RS št. 16/2008) je navedeno, da gre za zanemarjanje, kadar oseba opušča dolžno skrb za družinskega člana, ki jo potrebuje zaradi bolezni, invalidnosti, starosti, razvojnih ali drugih osebnih okoliščin. Nasilje je torej tudi opustitev dolžne skrbi.

Tako je tudi zanemarjanje kaznivo dejanje. Kazenska zakonodaja (KZ-1) VIR v okviru kaznivega dejanja »zanemarjanje otroka in surovo ravnanje« v 192. členu predpisuje, da se kaznujejo »starši, skrbnik, rejnik ali druga oseba, ki hudo krši svoje dolžnosti do otroka«, v 193. členu pa, da se kaznuje, »kdor hudo zanemarja družinske obveznosti, ki jih ima po zakonu, in tako pusti v težkem položaju družinskega člana, ki ne more sam skrbeti zase«.

Pogled na podatke SURS-a za leto 2011 kaže v primerjavi z moškimi presenetljivo visoko raven žensk, ki so bile obsojene zaradi zanemarjanja otroka in surovega ravnanja. Med ženskami, obsojenimi v letu 2011, je bilo 53 % takih, ki so bile obsojene zaradi zanemarjanja otroka in surovega ravnanja.

3.3 Žrtve nasilja v družini

Žrtve nasilja v družini se razlikujejo od drugih žrtev nasilja. Večina drugih žrtev ni v intimnem razmerju z nasilnežem, večina jih ni že prej trpela nasilja s strani istega storilca, večina ni ekonomsko odvisna od storilca med kazenskim postopkom in po njem, večina ni prisiljena k ohranjanju stikov z nasilnežem zaradi skupnega skrbništva nad otroki, večini po pravosodni intervenciji ne grozi povečana nevarnost ponovnega nasilja (Filipčič 2011, 326). Posebnost žrtev nasilja v družini je tudi v tem, da se kljub nasilju, ki se izvaja nad njimi, žrtve največkrat odločajo, da bodo še naprej ostale s svojim zlorabljačim partnerjem. Vzrokov za to je veliko in o tem se tudi precej razpravlja. Odvisno je lahko od specifične situacije v kateri se je znašla družina, lahko je vzrok ekonomska odvisnost, lahko je strah pred socialno izolacijo žrtve s strani sorodnikov in prijateljev, pomanjkanje dostopnih virov informacij o možnostih pomoči in rešitev; negativne izkušnje v zvezi z nerazumevanjem in različnimi pritiski v odnosih s sorodniki, prijatelji, policijo, socialnimi službami, tožilci, sodniki, sodelavci, delodajalcem, sosedi in širšo lokalno skupnostjo. Odločitev žrtve, ali bo zapustila nasilno okolje ali ne, je odvisna tudi od njenih osebnih prepričanj. Pogosto žrtev občuti dolžnost in odgovornost, da ohrani družino enotno, kar izhaja iz prepričanja, da otrok potrebuje oba starša (42).

Poleg osebnih prepričanj in želja, ki so velikokrat med seboj konfliktni, se žrtev sooča z navideznimi in realnimi nevarnostmi, z občutki strahu in negotovosti. Boji se, da se bo nevarnost fizičnega nasilja povečala, če bo poskušala zapustiti nasilneža. Žrtve, ki so tudi starši, se poleg tega bojijo, da bodo otroci čustveno prizadeti zaradi ločitve ali da bodo ob ločitvi izgubile skrbništvo nad njimi.

V splošnem pa se žrtve bojijo neznanega; strah jih je sprejemati odločitve, ki pomembno spreminjajo ustaljeni in znani način življenja. Bojijo se morebitne osamljenosti.

Ker je nasilje v družini največkrat dolgotrajno, se pri žrtvah pojavijo specifični psihološki odzivi in prilagoditve nanj. Po daljšem obdobju zlorab se žrtev sprijazni z nasiljem. K temu pripomore dejstvo, da intenzivnost nasilja narašča postopoma skozi daljše časovno obdobje, pri čemer življenje s stalnimi zlorabami posameznika ohromi, tako da niti več ne zaznava, da živi v ponavljajočem se vzorcu nasilja. Poleg tega so razlogi, da žrtve kljub partnerjevemu nasilju ostajajo v razmerju, tudi čustva. Gre za navezanost na skupnost in stvari (otroci bi morali zamenjati šolo in prijatelje, zapustiti bi bilo treba znano soseščino, prijatelje, znance, službo, stanovanje, hišo, pohištvo, osebne stvari), za (romantična) čustva do nasilneža (na primer lojalnost, pripadnost, ljubezen, sočutje), za čustva do sebe in svoje situacije (zanikanje, občutek krivde, sramu, ponižanja, naivni optimizem, lažno upanje, občutek nemoči in nebogljenosti, pomanjkanje samozavesti, negativna samopodoba, naveličanost). Ob upoštevanju opisane številnosti, raznovrstnosti in kompleksnosti dejavnikov, se je predvsem treba zavedati, da niso pri vsaki žrtvi prisotni vsi dejavniki. Lahko je že eden od njih dovolj močan, da žrtev daljši čas vztraja v nasilnem odnosu. Največkrat je prisotnih več dejavnikov v različnih kombinacijah (Filipčič 2011, 330).

Pomembno je poudariti, da se nasilje lahko izvaja nad vsemi družinskimi člani, ne glede na spol in starost. Na kratko preletimo tri najbolj izpostavljene skupine.

3.3.1 Otroci žrtve nasilja v družini

Otroci so najbolj ranljive žrtve nasilja, ker je otrok nemočen in zato prepuščen na milost in nemilost tistemu, ki nad njim izvaja nasilje. Otroku si sam ne more pomagati. Otroku je senzitiven in tudi zato je najbolj ranljiv.

Pot prepoznavanja otroka kot žrtve nasilja v družini ni bila tako lahka. Danes smo verjetno zgroženi, ko beremo zgodovino nasilja nad otroki. Družba je od nekdaj

podeljevala staršem mandat, da v otrokovo dobro nad njim izvajajo fizično nasilje. V Ameriki je bilo društvo za zaščito živali ustanovljeno prej kot društvo za zaščito otrok. Ko so npr. v New Yorku pastirji želeli pomagati zlorabljeni izstradani deklici Mary Ellen, so ugotovili, da se lahko po pomoč obrnejo samo na društvo za zaščito živali. In tako so se zatekli v ustanovitev prvega društva za zaščito otrok (Ross 1977). Ocena iz leta 1968 je bila, da pred petim letom starosti v Ameriki umre več otrok zaradi poškodb, ki so jim jih prizadejali starši kot pa za tuberkulozo, oslovskim kašljem, otroško paralizo, ošpicami, sladkorno boleznijo, sklepnim revmatizmom in vnetjem slepiča (Straus 1980).

Nasilje nad otrokom je poškodba, ki jo namerno povzroči tretja oseba. Pogosto so te osebe starši ali skrbniki, ki menijo, da so otroci njihova lastnina in ne samostojni ljudje, ki imajo svoje pravice. Dnevno se dogaja, da so otroci pretepeni, da živijo v osami, da se ne morejo izražati in odraščati v zdravem okolju (Filipčič 2002, 183). Otroci imajo tako kakor odrasli enake pravice do spoštovanja človeškega dostojanstva in telesne nedotakljivosti. Vseh 47 držav članic Sveta Evrope, med katerimi je tudi Slovenija, je v skladu z mednarodnimi in regionalnimi listinami o človekovih pravicah neposredno zavezanih k prilagoditvi svojih zakonov ter izvajanju izobraževalnih in drugih ukrepov za prepoved in odpravo vseh oblik kaznovanja otrok, vključno s telesnim kaznovanjem in ponižujočim ravnanjem v družini DZRS (Uradni list RS št. 41/2009). Po podatkih Svetovne zdravstvene organizacije (2002) zaradi nasilja v družini v Evropi vsak dan umrejo štirje otroci, mlajših od štirinajst let, torej več kot 1300 vsako leto. To pa je le vrh ledene gore, saj na vsakega otroka, ki umre, na tisoče otrok trpi večletno nasilje in zlorabe.

Otroci, ki so priča nasilja med starši, utrpijo mnoge in daljnosežne posledice. Otrok je žrtev nasilja tudi v primeru, ko je le opazovalec nasilja, ki ga je deležen drug član družine. Nasilje, ki ga obdaja, ga spravi v strah in negotovost, poruši njegovo notranje ravnovesje, ga zbega in spravlja v stisko. Pogosto otrok prevzame občutek krivde za nastalo nasilje, četudi ga niti posredno ni povzročil on. Priče nasilja pogosto postanejo neposredne žrtve nasilja. Najpogostejše žrtve družinskega nasilja so otroci, saj so najbolj nemočni in neboljani ter popolnoma odvisni od odraslih družinskih članov. Zato vlogo žrtve sprejemajo in jo celo ohranjajo (Tomori 2006, 27-35).

Intervjuji s temi otroki pokažejo, da jih približno 80 % vidi in sliši prepire med starši, čeprav ti poskušajo svoje spore pred njimi prikriti. Vplivi na otrokov kognitivni, vedenjski in čustveni razvoj pogosto trajajo vse življenje. Otroci pretepanih mater pozneje v življenju kažejo v povprečju več anksioznosti, nižje samospoštovanje, obsesivno-kompulzivno simptomatiko, pozornostne deficite in hiperaktivnost, suicidalna dejanja, neuspešno socialno integracijo, slabšo šolsko uspešnost in zlasti zvišano agresivnost (Jaffe 1986). Pokazalo se je celo, da so se moški, ki so zakrivali hujše oblike nasilja (npr. pretepanje, težki udarci, grožnje z orožjem ali njegova uporaba), razlikovali od moških, ki so zakrivali manj hude oblike nasilja (npr. grabljenje, porivanje, metanje), po tem, da so bili v otroštvu samo priča nasilja, sami pa niso utrpeli fizičnih kazni (Hotaling 1990). Študije navajajo, da kar 60–80 % nasilnih moških prihaja iz nasilnega domačega okolja, 20–30 % njihovih žena pa poroča, da so bile v otroštvu izpostavljene nasilju (Rosenbaum 1991).

Za otroke, ki so priča nasilju med starši, obstaja velika verjetnost, da bodo tudi sami izvajali nasilje v svojih družinah. Gre za tako imenovani medgeneracijski prenos. Straus (2013) navaja, da se to nanaša na oba spola in da je za deklice večje tveganje medgeneracijskega prenosa nasilja, če je v družini mati tista, ki zlorablja, za dečke pa, če nasilje izvaja oče. Gre za prenašanje vzorca po spolu, saj otroci težijo k temu, da ponavljajo vzorec po spolu.

Fizično zlorabljeni otroci se nagibajo k izogibajočemu stilu navezanosti, k večji anksioznosti, agresivnosti, primitivnim obrambnim mehanizmom, suicidalni in depresivni simptomatologiji (Repič 2005, 109).

Najbolj presenetljivo pa je dejstvo, da nasilje nad otroki izvajajo tudi ženske, njihove matere, kar je dolgo veljalo za tabu, saj je v družbi, ki tronizira mater, to nepredstavljivo in nesprejemljivo. Danes ugotavljamo, da sta obstajala dva ključna razloga za neupoštevanje dejstva ženskega nasilja; razširjeno zanikanje ženske agresije in idealiziranje materinstva (Motz 2008, 3). Tako družba tega nasilja ni bila zmožna prepoznati. Če se je že soočila z njim, je v obrambo matere vedno prišlo do sklepa, da se ji je omračil um, da ni bila psihično »pri sebi« in torej ni bila kriva za zločin, ampak

je bila sama žrtev bolezni. V zadnjih letih pa odkrivamo tudi tančico s tega problema. »Zdaj začnemo razumeti, da je bilo žensko nasilje v različnih oblikah prisotno med nami v vsej človeški zgodovini,« je v predgovoru k prvi izdaji knjige Anne Motz, ki obravnava to tematiko, zapisala Estela V. Welldon (Welldon 2008, 1). Danes žensko nasilje nad otrokom prepoznavamo v oblikah psihične zlorabe, fizične zlorabe, spolne zlorabe, detomora. Kje so izvori te ženske agresivnosti? Raziskave govorijo, da v njihovi lastni izkušnji te ali one zlorabe, ko so bile še same otroci. Študije primerov razkrivajo, da so bile te nasilne in perverzne matere vse, brez izjeme, v mladosti tudi same huje spolno ali psihično zlorabljene (Motz 2008, ii). Za žensko je izražanje agresivnosti obramba pred psihično stisko. Da bi si človek preprečil ozaveščenje nekaterih misli, fantazij ali konfliktnih situacij, ki lahko prebudijo močne boleče ali preveč razburljive občutke si npr. lahko namesto tega ustvari telesni izbruh, telesno senzacijo (McDougall 1989, 11). Motzova (2008, xiii) predpostavlja, da je nasilje, ki ga ženske navadno storijo nad svojimi telesi in nad svojimi otroki, njihovo osnovno orodje komunikacije. Meni, da je za razlago ženskega nasilja nad otroki treba razumeti pojem perversije v smislu seksualne agresije.

Opredelitev ženske agresije pod posebnim pojmom perversije je prva vpeljala Welldonova (1991), ki je trdila, da lahko vse motnje kot so motnje hranjenja, samopoškodbe in incest, obravnavamo kot perversije. Pravi, da oba spola uporabljata reproduktivne funkcije in spolne organe za izražanje perversije. Perverzni moški za napad in izkazovanje sovraštva do simbolnih delov objekta poniževanja uporabljajo penis. Podobno je perversnost pri ženskah izražena prek reproduktivnih organov in mentalne reprezentacije materinstva (Welldon 1991, 85).

Zaradi uveljavljenega modela perversije, ki je bil ustvarjen po modelu moškega, je v psihologiji do tedaj veljalo dojemanje, da so moški perverzni, ženske pa nevrotične. To splošno priznano načelo je Welldonova (1991) pretresla in ovrgla, saj je ugotovila, da obstaja perversija pri obeh spolih. Razlika med njima je v usmerjenosti perversije. Medtem ko je za moške značilno, da svoja perverzna dejanja usmerjajo proti zunanjemu delnemu objektu (ang. external part-object) (spomnimo se, pojem objekt v psihoanalitski literaturi označuje osebo, predvsem osebo matere in doživetja z njo) (Gostečnik 1997, 48), pa je pri ženskah perversnost usmerjena bodisi proti njim samim

tj. njihovemu telesu bodisi proti objektom njihove lastne kreacije – se pravi otrokom (Welldon 1992, 72). Zato je Mitchellova (1992, 5) v uvodu h knjigi Welldonove zapisala: Prav v samem središču ženske perversije je perversija materinstva. Pri tem povejmo še, kako gledati na pojem perversije. Perversija namreč pomeni, da oseba nekaj spreobrne, obrne naokrog, pokaže drugo plat sicer iste stvari z namenom, da jo prikrije. Zato na perversijo ne smemo gledati s pejorativnim pomenom; gre namreč za psihološki obrambni mehanizem, ki deluje temeljno na ravni telesa. Psihobiološko afektivno stanje se sprevrže tako, da se izkazuje samo biološki del in sicer zato, da se prikrije njegov psihološki del, ki tako boli, da se oseba ne more soočiti z njim. Tako se na afekt nakazuje samo prek telesa s čimer se zakriva temeljni del psihološkega afekta.

Motzova (2008, 4) meni, da so številne oblike samopoškodovanja, vključno z anoreksijo, ženske perversije agresije. Gre za seksualizirano izražanje agresije, ki je obramba pred depresijo ali celo psihozo in pri ženskah ni usmerjeno proti opredmetenemu drugemu, temveč proti sebi ali telesom svojih otrok (Motz 2008, 4).

Nekatere motene (vznemirjene) (angl. disturbed) ženske, ki same niso bile deležne dobrega materinstva, pojmujejo otroke kot svoj narcistični podaljšek. Na otroka gledajo kot na dobri objekt, ki ga »slaba« ženska nujno potrebuje kot odlagališče, kamor odlaga svoje projekcije. Zanje je v njihovih materinskih fantazijah še nerojeni otrok utelešenje ljubečega bitja, ki potrjuje materino regenerativno moč in tudi obstoj dobrega v njej. Ta idealizacija pa lahko pripelje v razočaranje in depresijo ko se otrok rodi, kar v materi prebudi bes (Motz 2008, 7).

Menimo, da se premalo zavedamo, kako pomemben je odnos med materjo in otrokom za zdrav otrokov razvoj. Mati je primarna skrbnica, na katero je otrok najbolj navezan, kar je razumljivo, saj ju veže devetmesečna vez enosti, zraščенosti in zato odnos med materjo in otrokom pomembno vpliva na otrokovo zdravo funkcioniranje. Navezanost na mater je povezana z otrokovimi težavami s spanjem kakor tudi z otrokovimi posameznimi vedenjskimi problemi, obstaja pa tudi statistično pomembna povezanost med materino verbalno in fizično agresijo in otrokovo čustveno odzivnostjo (El-Shekh 2007, 35-36). Pomembno za otroka pa je tudi, kakšen je odnos med materjo in očetom. Pri tem je zelo pomembno, kako otrok ocenjuje, kaj se dogaja z materjo, kadar partnerja

razrešujeta konflikt, se pravi kako to doživlja otrok in sicer vezano na mater. Za otroka je pomembno, kako se mati vede pri razreševanju konflikta. Izpostavljenost destruktivnim odraslim konfliktom povzroča čustveni stres pri otrocih in se kaže v njihovem vedenju, čustvih, kognicijah in psiholoških odzivih (Gottman 1989, 373-381). Raziskave namreč ugotavljajo statistično pomembno povezavo med reagiranjem na konflikt z verbalno in fizično agresijo pri materah in otrokovimi vedenjskimi problemi na splošno, medtem ko povezave med očetovim načinom razreševanja konfliktov z verbalno in fizično agresijo in otrokovimi posameznimi vedenjskimi problemi ni bilo zaslediti (Leskovec 2013, 108). Torej je predvsem materin način razreševanja konfliktov pomemben za otrokovo blaginjo.

Pri nas statistiko nasilja v družini in torej tudi nad otrokom beležijo organi pregona in pravosodni organi. Pogled na podatke (Tabela 1) kaže v primerjavi z moškimi presenetljivo visoko raven žensk, ki so bile obsojene zaradi zanemarjanja otroka in surovega ravnanja. Med ženskami obsojenimi v letu 2011 je bilo takih, ki so bile obsojene zaradi zanemarjanja otroka in surovega ravnanja, 53 %.

Tabela 1: Število polnoletnih oseb, obsojenih zaradi nekaterih vrst nasilja, Slovenija 2010, 2011 (Statistični urad Republike Slovenije 2011).

	2010			2011		
	Skupaj	Moški	Ženske	Skupaj	Moški	Ženske
Nasilje v družini	186	182	4	207	200	7
Telesne poškodbe	576	535	41	608	570	38
Spolno nasilje	93	93	-	80	80	-
Zanemarjanje otroka in surovo ravnanje	80	50	30	96	45	51
Umor	27	21	6	28	26	2

Opomba: v tabeli so zajete vse obsojene osebe ne glede na spol žrtve.

Svojim otrokom, ki so najbolj ranljivi državljani, dolgujemo življenje brez nasilja in strahu (Mandela 2002).

3.3.2 Ženske žrtve nasilja v družini

Nasilje nad žensko je vsako dejanje nasilja, ki temelji na spolu in ima za posledico ali bi imelo za posledico fizično, spolno ali psihično škodo ali trpljenje žensk, tudi grožnje s takšnimi dejanji, odvzem ali samovoljno omejitev prostosti, ne glede na to, ali se dogodi v zasebnem ali javnem prostoru (Deklaracija ZN o odpravi nasilja nad ženskami 1993, 1. člen). Nasilje nad žensko po večini izvajajo njihovi možje oziroma partnerji, ki si želijo žensko potisniti v podrejeni položaj.

Prepoznavanje problematike nasilja v družini se je sprožilo prav z izpostavljanjem nasilja v družini, ki se izvaja nad ženskami. Navkljub temu pa se pogosto zgodi, da ženske žrtve nasilja v družini še naprej ostajajo z zlorabljačim partnerjem. Na to, da ostanejo z njim, vpliva kar nekaj dejavnikov. Najpogostejši so (Ostojić 2001):

1. Upanje na spremembo. Nasilje ima svoje cikle. Nasilnemu dejanju sledi faza obžalovanja in obljub, da se kaj takega ne bo več ponovilo. Žena upa, da bo res tako. Poleg tega pa se lahko počuti tudi krivo ali soodgovorno za incident in verjame, da se nasilje ne bo ponovilo, ker bo to sama preprečila tako, da bo spremenila svoje vedenje.
2. Izolacija. Moški, ki izvajajo nasilje, so pogosto pretirano ljubosumni. Ženo cenzurirajo s tem, da ji preverjajo telefon, pošto, vztrajajo, da jo vozijo z dela in na delo, jo ponižujejo pred drugimi, skratka izvajajo taktiko izolacije. Tako se žena osami, postane spet njihova lastnina, nasilnež pa ohrani svojo moč nad žrtvijo nedotaknjeno.
3. Družbeno zanikanje. Ženske žrtve nasilja se pogosto bojijo, da jim ne bodo verjeli, da trpijo partnerjevo nasilje. Nasilneži so velikokrat ugledni in svojo agresijo izražajo izključno znotraj družine. Včasih je posledica tega lahko to, da pristojne službe podcenijo resnost problema in žrtvi želijo pomagati na druge načine (predpis pomirjeval, svetovanje za izboljšanje komunikacije, itd.). Ženska sklepa, da je nihče ne razume in da je tudi nihče ne bo podprl, če se bo odločila, da prekine zlorabljaški odnos, še posebno ker bi to pomenilo tudi razpad družine.

4. Ovire za odhod. Nasilnež žrtvi ob nameravanem odhodu pogosto grozi. Najpogosteje v povezavi z otroki, širšo družino, ali grozi, da bo ubil njo, ali sebe, ali druge člane družine.
5. Vera v ozdravljenje nasilnika. Ženske žrtve nasilja redko zapustijo svoje partnerje, če so ti na zdravljenju. Verjamejo, da bo zdravljenje pomagalo.
6. Povečana nevarnost zaradi odhoda. Pritisk na žrtev se po odhodu lahko še poveča. Nasilnik hoče prisiliti žrtev, da bi se pobotala in da bi se vrnila. Zato je treba pri odhodu ukreniti vse, da se zaščitijo tako sebe kot otroke.
7. Ekonomska neodvisnost. Da bi žrtev lahko zapustila nasilneža si mora zagotoviti ekonomsko neodvisnost. Pri tem ji je treba nuditi materialno ter strokovno pomoč.
8. Odhod je proces. Večina žensk žrtev nasilja večkrat odide in se vrne preden dokončno zapustijo nasilneža.

3.3.3 Starostniki žrtve nasilja v družini

Kriminologija se je v šestdesetih letih začela zanimati za problem nasilja nad otroki. V sedemdesetih letih je prepoznala žene kot žrtve nasilja. Na starejše osebe pa je pozornost usmerila v osemdesetih letih. Osebo štejemo za starejšo po 65. letu starosti (mlajši starostniki). Starejši družinski člani so žrtve vseh oblik nasilja, poleg tega pa je zanje značilna še dodatna oblika – pogosto so žrtve finančnih manipulacij oseb, ki bi morale skrbeti zanje. Starostniki so zaradi svojih telesnih značilnosti bolj izpostavljeni nasilju. Nasilje nad starostniki se kaže predvsem v obliki finančnega izkoriščanja, ko otroci starejših ljudi razpolagajo z njihovim denarjem. Zelo pogosta oblika je tudi zanemarjanje, psihično nasilje, osamitev in fizični napadi. Oblike nasilja se stopnjujejo, začne se z izkoriščanjem in nadzorovanjem, kar lahko kmalu preide v fizični napad. Najpogostejši povzročitelji so otroci, pri katerih bivajo starejše osebe. Nasilje se izvaja predvsem nad osebami, ki živijo brez partnerja in so v celoti odvisne od svojih otrok. Žrtve se nasilju podredijo, molčijo in ne ukrepajo proti storilcem. Tako nasilje povečini zanikajo, krivijo sebe in se ga sramujejo (Sedmak 2006).

Poleg otrok so posebne skrbi pri obravnavanju nasilja in nudenju pomoči deležne starejše osebe in invalidi ter osebe, ki zaradi osebnih okoliščin niso sposobne skrbeti zase (ZPND, 4. člen). Nasilje odraslih otrok nad starši in starimi starši ni neznan pojav, čeprav je bil dolgo eden od tabujev (podobno kot npr. nasilje žensk nad moškimi in spolno nasilje mater nad otroki). Poleg večinoma fizičnega in psihičnega obračunavanja z ostarelimi člani družine se pojavljajo tudi posilstva, ki jih na škodo matere storijo sinovi. Oškodovanke so najprej pretepeane, nato posiljene. Kreča (2000) poroča, da gre pri teh družinah skoraj praviloma za prisotnost alkoholizma in za popolnoma skrhane, celo sovražne odnose, družino pa pogosto sestavljata le ostarela mati in sin. Kot pri vseh kaznivih dejanjih nasilja v družini se tudi pri teh pojavi problem dokazovanja, saj so oškodovanke kot matere privilegirane priče, hkrati pa so pri njih pogosto zaradi alkoholizma in starosti prisotne osebne spremembe, ki vplivajo na verodostojnost njihovih izpovedb (Filipčič 2011).

3.3.4 Moški žrtve nasilja v družini

Področje, ki je najmanj raziskano in ki se mu do nedavnega še ni posvečalo veliko pozornosti, pa je žensko nasilje nad moškimi. Razlog, da je v javnosti žensko nasilje nad moškimi prezrto, naj bi bilo splošno razširjeno mnenje, da ženske po naravi niso agresivne, kakor tudi to, da se v družbi idealizira materinstvo (Mots 2008). Erin Pizzey, ustanoviteljica prve varne hiše za ženske v Veliki Britaniji, v zvezi s tem ugotavlja, da »sploh ne gre za to, da so moški nasilni po svoji naravi, kot so mnogi prepričani, ampak da gre pri nasilju najpogosteje za ponavljajoči se vzorec iz otroštva, ki se lahko pojavi tako pri ženskah kakor pri moških« (Grujičić 2008). Razlog za prezrtost ženskega nasilja je tudi to, da ženske svoja nasilna dejanja izvajajo v zasebni sferi, v okrilju doma. Eden od razlogov je tudi, da moški o tem ne govorijo med seboj. Za razliko od žensk se moški med seboj praviloma ne povezujejo.

Ocenjujejo, da je najpogostejša oblika nasilja žensk nad moškimi verbalno nasilje, ki se stopnjuje v psihično. Sem spada žaljenje, poniževanje, vpitje, vsiljevanje volje drugega. Moški se soočajo tako s fizičnim kakor tudi s spolnim nasiljem, vendar ga navzven ne

priznajo in ne prijavijo saj naj bi se v tem primeru počutili manj možati (Bagshaw 2000).

Da so tudi moški lahko žrtve svojih partneric, postaja v svetu vse bolj pripoznano dejstvo (Dasgupta 2001). Zasledujemo lahko, da se v svetu intenzivirajo dejavnosti na področju odkrivanja ženskega nasilja nad moškim. Priča smo podobnemu razvoju aktivnosti in procesov v zvezi z odkrivanjem ženskega nasilja, kakor je potekalo razreševanje problematike moškega nasilja nad ženskami. Danes smo v svetu že prešli fazo opozarjanja posameznikov na ta problem, tj. fazo prepoznavanja problema in se nahajamo v fazi formiranja prvih nevladnih organizacij za zaščito moških in za pripoznanje njihovih pravic. Glede na razvoj dogodkov menimo, da upravičeno lahko pričakujemo, da bomo do leta 2020 priča tudi institucionalnemu reševanju problema ženskega nasilja nad moškimi, ki bo obsegalo tudi ustrezno zaščito moških žrtev ženskega nasilja.

Pregled problematike nasilja v družini nas je tako pripeljal do področja, ki je predmet naše obravnave in ga bomo zato v nadaljevanju podrobneje osvetlili.

3.4 Družinsko nasilje žensk nad partnerji

Ob soočanju s tematiko ženskega nasilja nad moškimi se nam najprej pojavi vprašanje: Ali se to res dogaja? Ali smo v sodobni družbi res priča nasilja žensk nad moškimi in ali gre za pojav, ki je dovolj razširjen, da bi to resnično morali obravnavati kot družbeni problem, ravno tako kakor kot družbeni problem obravnavamo druge oblike nasilja v družini? Da na to vprašanje ob prvem soočenju z njim reagiramo z nejevero in odklonilno, je razlog splošna družbena klima, ki je, vsaj kar zadeva vprašanje nasilja v družini, danes še vedno po večini takšna, da si moškega težko predstavljamo kot žrtev, pač pa raje nasprotno, kot tistega čigar žrtve nasilja v družini so lahko drugi (ženske, otroci). Več kot 40 - letna aktivnost feminizma, ki je prva opozorila na problem nasilja v družini, je pustila vpliv, ki se kaže v tem, da je družba implicitno sprejela feministična gledišča. Temu sledi tudi naša (slovenska) zakonodaja. Se pravi, da na naše poglede na

problematiko nasilja nad moškimi vplivajo sprejete norme naše kulture, ki tvori socialno konstrukcijo ter naš referenčni okvir. Tako zasledimo v poročilu *Medijske reprezentacije družinskega nasilja* (Luthar, Jontes in Šadl 2006), da v medijih na Slovenskem v letih od 1985 do 2006, sicer res zasledimo »nesorazmerno visok odstotek novic o moških žrtvah nasilja«, da pa temu ne gre verjeti, ker »ta nerealistično visoki odstotek zgodb kaže na to, da mediji reproducirajo/ustvarjajo mit o t. i. simetriji družinskega nasilja«. Pa čeprav naprej poročilo ugotavlja, da je za tiskane medije »značilna popolna odvisnost od uradnih virov (policija in sodišča)« ter da se mediji držijo načela »faktografskega in na dogodkovnost osredotočenega poročanja« (Luthar, Jontes in Šadl 2006, 4).

Pri iskanju odgovora na vprašanje, ali je res, da tudi ženske izvajajo nasilje nad svojimi partnerji, si poglejmo, kaj nam govori teoretični razmislek. Teoretičen vpogled v interakcijo nasilja med partnerji nam pokaže, da obstaja pet možnih interakcij med intimnimi partnerji udeleženci nasilja v družini.

Slika 6: Pet možnih interakcij med intimnimi partnerji - udeleženci nasilja v družini
(Fontes 1998, 10)

Teoretični razmislek potrjujejo tudi raziskave (Cameron 1997), saj se v praksi srečujemo tako z nasiljem med istospolnimi partnerji kakor tudi z nasiljem žensk do moških partnerjev.

Nadalje, če bi odgovor na vprašanje, ali je res, da smo v sodobni družbi lahko tudi priča nasilja žensk nad moškimi, iskali z logiko, bi lahko razmišljali takole: Ljudje so nasilni in agresivni (Kumar 2012, 290-296). Pri tem ženske niso izjema (Dobash in Dobash

2004; Maguire 2010). Sklepamo torej lahko, da se nasilnost pri partnerjih lahko v enaki meri kaže pri obeh spolih.

V sodobni družbi se ženska pozicija, njena moč in status spreminjajo, družbena zavest pa tega ne zrcali. Sodobna družba se zelo hitro spreminja in ženske so glede teh sprememb veliko bolj fleksibilne kot moški. Zato ženske v vse večjem številu postajajo finančno neodvisne, saj se ženske na trenutnem trgu dela znajdejo veliko bolje kot moški, imajo pa tudi boljšo pozicijo, ker so panoge, v katerih so ženske bolj zaposljive kot moški, kot so oskrba, turizem in trgovina, v porastu. Trend žensk, ki jim uspe najti novo zaposlitev pri štiridesetih ali petdesetih letih, se dviguje, pri moških pa ta trend upada. Ženske so pri štiridesetih na vrhuncu svoje kariere, moški pa so na kariernem vrhuncu po dvajsetem oz. tridesetem letu; ko so starejši, njihova mesta zasedejo mlajši. V 80. letih prejšnjega stoletja je diplomirani ekonomist v življenju imel dva do tri delodajalce, danes jih ima devet do deset (Štaudohar 2014). Moški, ki se znajdejo na cesti, se težko soočijo s tem problemom, sramujejo se in o svojih stiskah ne želijo govoriti na glas.

Ženske so vse bolj izobražene in se zavedajo svojih pravic. Leta 2011 je bilo v Sloveniji število žensk z visokošolsko izobrazbo za tretjino višje od števila moških z enako izobrazbo; od leta 2002, ko se tehnična na področju dosežene stopnje izobrazbe prevesi v žensko korist, se ta razlika nenehno povečuje (Statistični urad Republike Slovenije 2010). Bolj izobražene ženske imajo manj otrok, hkrati pa se z višanjem izobrazbe povečuje tudi delež žensk brez otrok. Materinstvo ženske več ne ovira pri karieri. Ni več bariere med moškimi in ženskimi poklici. Rapidno se povečuje neodvisnost ženske. Prestrukturiranje industrije je najbolj prizadelo prav moške. Nekateri poklici, ki so bili nekoč rezervirani za moške, so zdaj v zatonu. Mladi moški se počutijo še posebej odrinjeni in so najbolj problematična skupina. Izobraženi so veliko slabše kot ženske. V javnosti se premalo govori o krizi, ki jo doživljajo mladi nezaposleni in neizobraženi moški (Bergholm, 2014). Za razliko od žensk moški ostajajo veliko dlje v primarnem gospodinjstvu. Pri starosti 31 let je še enkrat več moških kot žensk, ki še živijo v prvotnem gospodinjstvu s svojimi starši, pri starosti 37 let pa je takih moških že dvakrat več kot žensk (Statistični urad Republike Slovenije 2011).

Družbene spremembe se kažejo v izobraževanju, v spreminjanju vrednot, norm in vloge spolov ter omogočajo ženskam spoznanje, da niso nič slabše od moških in da so na nekaterih mestih celo močnejše in učinkovitejše kot moški. Za razumevanje teh sprememb so tudi v boljšem položaju od moških, saj je bilo že veliko storjenega na področju raziskovanja nasilja nad ženskami in zaščite žensk, česar pa ne moremo trditi za področje nasilja nad moškimi. Posledica spremenjenega družbeno-ekonomskega stanja je tudi rahljanje vezi med moškim in žensko (Kumar 2012).

V tem vehementnem rahljanju medsebojnih vezi, spon, ki utesnjujejo, se skriva reševanje problema, ki se spoloma kaže v tem, da sta oba odvisna drug od drugega in da sta zato oba prizadeta – nihče ne želi biti odvisen. In tistemu, od katerega si odvisen, tega ne boš mogel nikdar odpustiti. Maščeval se boš. Ta odvisnost, ta občutek odvisnosti sega že prav v najzgodnejša leta človekovega življenja, če pri svojem odraščanju ni bil deležen sočutja. Schore (2003, 25-30) ugotavlja, da se prekinitve čustveno usklajene komunikacije med materjo in otrokom dogajajo že v najzgodnejših interakcijah, da že v najzgodnejši dobi odraščanja v njunem odnosu prihaja do prekinitev in čustvene disharmonije. Če v interakciji med njima ni sočutja in empatije, otrok čuti, da je odvisen od matere, po drugi strani mati čuti odvisnost od otroka, včasih se ji zdi, da je otrokova sužnja. In to so že najzgodnejše kali zamere, zametki kasnejšega maščevanja. Ker ni sočutja, ni pogleda, ki zrcali realnost, formira se izkrivljena percepcija dejanskega stanja. Osamljenost je subjektivno stanje, ki vključuje kognitivne, emocionalne, vedenjske in motivacijske komponente ter korelira z anksioznostjo, depresivnostjo, dolgočasjem, samopodcenjevanjem ter sovražnostjo v medsebojnih odnosih. En vidik agresije lahko vidimo tudi v tem, da je agresija lahko obrambni mehanizem pred tem, da se človek sooči s svojo osamljenostjo. Je reakcija na grozo, da si v tej ojkonomiji življenja izključen, da v tem načrtu ne sodeluješ. Na telesni ravni je to izraz bojazni, da boš nekaj, kar ti pripada, izgubil, da si v osnovi prikrajšan. Strahu pred tem, da hočeš, a ne zmoreš, ker ne veš, kako, saj si kljub svojim prizadevanjem izključen, odveč in nepotreben. Obupen dokaz, da si. In v tem sta si oba spola enaka (Lamovec 1994, 43).

Resnica pa ni v odvisnosti. Moški in ženska obstajata v soodvisnosti; slovenski izraz soodvisnost žal ne zajema vse globine, kot jo vsebuje angleška beseda *interdependance*,

v kateri je zajeto bistvo, ki ga izpričuje Sveto pismo, po katerem sta »mož in žena v resnici eno telo, pa tudi en duh: med sabo se dopolnjujeta. Vsak zase je tako pravzaprav samo polovica, ki išče drugo polovico. In od tu izhaja tudi ljubezen med moškim in žensko« (Juvan 2013). Saj če sta neodvisna, sta le pol moški, le pol ženska – lačna, sestradena drug drugega. Površno pojmovano je medsebojna odvisnost prava resnica – ampak potem je neodvisnost proč, je izgubljena. In takrat človek stoji pred kvadraturo kroga. Medsebojna notranja soodvisnost je prava resnica. Le kdor je celovita in neokrnjena osebnost, ves sam svoj, se more tudi »ves« dajati za skupno srečo. Kjer je rast osebnosti »odprta« in neomejena, ni treba sebičnega preračunavanja »pol na pol« (Trstenjak 1994, 101).

Če se vrnemo k odvisnosti oz. neodvisnosti med moškim in žensko, lahko povemo, da ljudje pogosto zmotno predpostavljajo, da če niso neodvisni, so pač odvisni. To pa ne ustreza dejanski naravi stvari. Moški in ženska nista odvisna drug od drugega niti nista neodvisna drug od drugega, temveč sta »interdependent«, notranje soodvisna. Prizadevati si za neodvisnost je torej postulatna zmota, njen drugi kraj je podreitev drugega, ki eskalira skozi moč v suženjstvo. Tako neodvisnost kot podrejanje sta senci prave narave stvari. Sta kot strah, ki je, kot pravijo, »znotraj votel okrog ga pa nič ni« in ki se razblini takoj, ko se soočiš z njim (oz. povedano v jeziku relacijske družinske paradigme: je afektivni psihični konstrukt). Soodvisnost je prava narava odnosa, je vzajemna odvisnost. Obojestransko sta odvisna drug od drugega. Da se rodi otrok, je pač odvisno od tega, ali se bosta moški in ženska srečala, po naravi stvari je tako, saj bi, če bi se poslednja ženska na planetu zarotila in sprejela sklep, da ne bo odvisna od moškega in zato z njim ne bo imela ničesar, še najmanj pa otrok, bi kljub temu, da bi jo moški rotil, da noče, da je odvisna od njega, da prostovoljno sprejema svojo odvisnost od nje, da pa naj za božjo voljo spremeni svoj sklep, sicer bo človeštvo proč in bo za ceno neodvisnosti sledilo izumrtje vrste, do izumrtja vrste tudi prišlo. Za ceno neodvisnosti bi oba soodvisno izumrla.

Tu pa smo prišli do tistega bistvenega, namreč tega, da moramo uvideti, da ne gre za vprašanje, s katerim je danes preobremenjen ves svet, okrog katerega se vse vrti, da ne gre za igro daj - dam, ne za to, kaj bom dobil od tebe, pač pa za to, kaj ti lahko dam. Fokus je napačen. Pravo vprašanje je namreč samo in edino, kaj jaz lahko dam. Kaj ti

lahko dam, kaj lahko prispevam v (najino) skupno dobro? In posledično ne bojazen, ali bom dobil kar hočem ali bom potešen v svoji potrebi pomanjkanja, temveč ali bo drugi sprejel, kar mu želim dati. Ali bo razumel kako zelo sem mu hvaležen, da sprejema mojo daritev, da sprejema moj dar. V zavesti tega, da bivam iz preobilja, saj samo če nekaj imam, to lahko tudi dam. Če izhajam iz tega kaj bom dobil, kažem, da ničesar nimam, da sem berač, ki berači. Za nekaj, za kar misli, da nima. In tako se srečujemo kot berači. Ali me boš imel rad? Ali mi boš dal svojo ljubezen? Težava pa je v tem, da kadar se srečata dva berača, ki beračita za ljubezen, se njuna revščina ne sešteva, ampak množi. Iz njunega zornega kota nobeden od njiju drugemu ne more ničesar dati, saj nobeden ničesar nima. Če bi namreč imel, potem ne bi beračil za tem pri drugem. Zmota je torej že v fokusu. Smo bitja ljubezni. Če ne bi bilo ljubezni v nas, kako bi vedeli za kaj beračimo? Tega, česar ne poznaš ali česar del nisi sam, si tudi zamisliti ne moreš in zate ne obstaja in pri tem ne moreš biti udeležen, saj to ni del tvoje narave. Kako bi tudi prepoznal ljubezen, če bi že do nje prišlo, če je ne bi nosil v sebi, če ne bi bil že sam seznanjen z njo, če se ljubezen v sozvočju ne bi prebudila tudi v tebi. Kako bi prišlo do te resonance, do tega sozvočja? Iščeš vedno lahko samo znano.

Torej je soodvisnost prava narava stvari. Biti soodvisen pa ni nič sramotnega. Prav nasprotno. S tem kažeš svojo veličino. Kažeš, da imaš nekaj, kar lahko daš, kar lahko deliš in si pripravljen deliti in da je v tebi dovolj prostora, da tudi sprejmeš kar bi ti drugi želeli dati. Prav soodvisnost pa kaže, da sta si moški in ženska enakovredna. Sta sicer različna, a sta enakovredna, sta dva pola istega. A tako je po naravi in tega se vse premalo zavedamo. Spol določa triindvajseti kromosomski par. Iz genetike vemo, da če je ta par XX, se rodi deklica, če pa je XY, se rodi fantek. Ob tem dejstvu so skrajne feministke evforično zaključile, »da je moški napaka narave«. Pri moškem namreč v 23 kromosomskem paru ne najdemo simetrije, torej pri njem ni kanonične popolnosti. Z žalostjo v srcu pa bi sočuten moški, beroč Sveto pismo ob odlomku stvarjenja svoje družice pomislil: »Kako si lahko pozabila, da sem zato, da bi ti bila popolna, daroval del sebe, da sem ti dal svoje rebro (1 kromosom) in mi danes to očitaš?« (1 Mz 1,22)

Zato bi moral biti pravi namen med moškimi in ženskami povečati ozaveščenost o tem kakšna je prava narava stvari, o tem, da se osebna rast in izpolnitev razvijeta le v odnosu, ter jim pomagati, da pridejo na dan prava vprašanja, ki niso osebna, ampak so le manifestacija narave.

Družba, v kateri živimo, ideološko še vedno temelji na predpostavki patriarhata. Različne mitologije, literatura in druge oblike izražanja opisujejo še ne preseženo družbeno prepričanje, da so ženske šibkejši in moški močnejši spol, da je torej odsev nekega naravnega reda to, da naj bi bile ženske podrejene in moški superiorni. Vse več je raziskovalcev, ki ugotavljajo, da ni tako. Neil Lyndon (1992), avtor knjige *Dovolj je vojne spolov: zmote feminizma*, ki jo štejejo za prvo na enakosti temelječo napredno kritiko feminizma, je skrajno feministično pozicijo označil za posledico lansiranja vse polno polresnic s strani zagovornikov feminizma in feministk. »Ta zgradba nestrpnosti in seksistične mržnje, zgrajena na močvirju pretkanih polresnic in na miazmi napačnih dojemanj, se sesuje takoj, ko vanjo uperiš prst skepticizma ali nepristranskih raziskav« (Lyndon 2013, 42-50).

Lyndon (2013, 43) tudi trdi, da je feminizem vera, zaprta za argumente, dokaze ali pravičnost in da je treba za to, da se družba osvobodi iz primeža te ortodoksne ideologije, nujno oblikovati telo, ki bo obravnavalo pomen moških in žensk v družini enako.

»Mislim, da je nasilje nad moškimi eden zadnjih tabujev tega sveta,« pravi Erin Pizzey, britanska aktivistka iz Velike Britanije, ustanoviteljica prve varne hiše za zlorabljene ženske in njihove otroke na svetu (Grujičić 2008).

Izziv, pred katerim stojimo danes, je kako pripraviti moške, da bi prekinili molk in razkrili svojo viktimizacijo.

3.4.1 Zgodovinski pogled na moške žrtve nasilja

Obstajajo pisni viri, ki segajo zelo daleč v zgodovino in ki govorijo o zlorabi moža s strani njegove žene. V Svetem pismu beremo: »Potrto srce, čemeran obraz in rano srca, to imaš od hudobne žene!« (Sir 25, 23) in še: »Njen mož se bo zatekel k svojim sosedom in nehote bridkoval in tarnal« (Sir 25, 18). Iz antike je uveljavljen sinonim za žensko, ki je groba in agresivna do svojega moža. Za takšno ženo še danes včasih rečemo, da je prava Ksantipa. (Spomnimo se: Ksantipa je bila Sokratova žena in prav

tako kot Sokrat dejanska zgodovinska osebnost.) Tudi v sodobni zgodovini ni nič drugače. Zgodovinski vpogled obravnave nasilja v družini, ki osvetljuje nasilje žensk nad njihovimi partnerji, razkriva, da so bili že od prvih dni ameriške zgodovine moški podvrženi napadom svojih partneric. Leta 1641 so kolonisti Massachusettskega zaliva sprejeli listino svoboščin, v katero so zapisali: »Žene mož ne sme udariti ali bičati, razen v primeru, ko gre za obrambo ob njenem napadu« (SAVE 2010, 1). Tudi ugledni politiki ameriške zgodovine so bili žrtve družinskega nasilja. Michael Burlingame (1994) navaja, da je bil predsednik Lincoln pogosto žrtev resnih napadov svoje žene, kar ga je privedlo do tega, da si je dal v svojo pisarno prinesiti kavč, na katerem je večkrat prespal. V Urugvaju še dandanes verjamejo, da tiste može, ki pijejo sladek mate, žene tepejo.

Kljub temu da torej obstajajo pisni viri o tem, da je nasilje žensk do njihovih partnerjev staro, kolikor je staro človeštvo, pa se temu problemu ni posvečalo pretirane pozornosti. Že od nekdaj se je na nasilje žensk oz. napade partneric na njihove partnerje gledalo kot na zanemarljiv problem, ki ni vzrok za zaskrbljenost (SAVE 2010, 2).

Tudi danes avtorji dokumentirajo izkušnje številnih mož, ki so trpeli ponavljajoče se napade partneric, katerih pa, kadar so o tem poročali, ustrezne institucije ali organizacije niso jemale resno. Za obravnavanje nasilja nad moškimi je še vedno značilno to, kar je povedal neki direktor iz Washigtona: »Kadarkoli sem govoril o zlorabi nad moškim, sem naletel na nezaupanje in, še huje, posmeh« (Cook 2009, 174). Podobno navaja Zoe Garratt, (2012, 40), da so moški prav takrat, ko so žrtve nasilja in so najbolj ranljivi, zmedeni in v zadregi, prezrti in jim ne verjamejo. Tako da se moramo kar strinjati z ugotovitvijo, da je nasilje nad moškim še vedno prikrita stran nasilja v družini (Cook 2009).

Vsi vedo, da nasilje žensk do partnerjev obstaja, a to dejstvo se lahko izpove zgolj kot šala, ali kot nekaj obsodbe vrednega le skozi umetniški žanr. Tako je pretepeni mož lahko brez predsodkov predmet zasmehovanja, npr. v komičnih stripih. Obsežna raziskava časopisnih stripov (Saenger 1955) je pokazala, da so v njih žene prikazane kot agresivne v 73 %, medtem ko so bili moške prikazani kot agresivni zgolj v 17 %. Tudi so v njih moški v 14 % žrtve fizičnega nasilja, ženske pa le v 1 % (Cook 1994).

Kje so razlogi za to? Ali družba res ženskam potihoma podeljuje dovoljenje za fizično kaznovanje moških (otrok, dečkov, svojih mož ali fantov) za njihovo neprimerno vedenje?

3.4.2 Agresija in razlika med spoloma

Med ljudmi prevladujejo stereotipi o ženskah in moških. Moški naj bi bili bolj tekmovalni in odločni asertivni (Block 1976), ženske pa bolj empatične in skrbne (Eisenberg 1983). Williams in Best (1982) sta v študiji o stereotipih spolov pri 30 narodih našla, da je agresivnost ena izmed petih lastnosti, ki se dosledno pripisujejo moškemu (druge so dominantnost, samostojnost, uspeh in vzdržljivost).

Maculay (1985) navaja sedem prepričanj povezanih z agresijo žensk: Ženske niso agresivne, prikrivajo agresijo, ne morejo izraziti jeze, so nagnjene k izbruhom besa, so agresivne, če so v psihološki stiski, so agresivne, kadar gre za obrambo njihovih otrok, so agresivne, kadar so ljubosumne. Kljub temu, da raziskave ugotavljajo, da razlike med spoloma niso več tako velike, kot so se zdele včasih (Hyde 1986, 51-56), pa je stereotip, da so moški bolj agresivni kot ženske, ostal.

Vendar pa podatki govorijo o številnih primerih ženske agresije (Bjorkqvist in Niemela 1992; Haug, et al. 1991). Dokumentirana je bila tudi ženska prisila v spolno razmerje (Craig 1988) in spolna zloraba otrok (Finkelhor 1984). Obstajajo ugotovitve, da so ženske potencialno prav tako agresivne kot moški in da v nekaterih okoliščinah izražajo agresijo v enaki meri kot moški (Frodi et al. 1977; White 1983).

Na vprašanje, ali so moški biološko bolj agresivni kot ženske in ali je to razlog, da je v družinskem nasilju več inkriminiranih moških nasilnežev kot žensk, so s pregledom literature poskušale odgovoriti tudi Ann Frodi, Jacqueline Macaulay in Pauline Roper-Thome (1977). Pregledale so 72 študij, ki merijo agresivno vedenje ljudi, ter 80 knjig in revij, ki v glavnem obravnavajo nasilje. Ugotovile so, da pregled ni potrdil splošnega prepričanja, da so moški bolj fizično agresivni od žensk in da ženske kažejo več

posredne agresije. Iz pregledanega gradiva je bilo tudi razvidno, da so ženske prav tako kot moški odkrito sovražne in neposredno agresivne, včasih celo bolj kot moški (Cook 2009, 39).

Številni raziskovalci (Archer 2000; Branch 2005; Katz, Kuffel in Coblenz 2002; Makepeace 1981; Shadish in Baldwin 2003; Straus 1993; Underwood 2003) ugotavljajo tudi, da je nasilja žensk nad moškimi v partnerskem razmerju presenetljivo veliko, še posebno velja to za ženske mlajše od 30 let, kar tudi vzbuja dvom o stereotipu, da je nasilje predvsem moška domena.

Raziskava Meadove (1935) pa razkriva, da v kulturah, kjer priznavajo agresijo žensk in skrbnost moških, ne velja paradigma o agresivnosti moških. Meadova na podlagi raziskovanj sklepa: »Če so lastnosti temperamenta, ki jih imamo tradicionalno za ženske lastnosti – kot so pasivnost, razumevanje, pripravljenost za nego in skrb otrok v nekem plemenu zlahka opredeljene kot moške lastnosti, v drugem pa so prepovedane tako ženskam kot moškim, nimamo več osnove za pojmovanje, da so ti vidiki vedenja povezani s spolom in da so sestavni del spola« (Mead 1935, 279). Pove tudi, da gre razlike med posamezniki, ki se kažejo v določeni kulturi, skoraj v celoti pripisati razlikam v pogojevanju, v privajanju, se pravi v vzgoji še posebno v zgodnjem otroštvu, vse to pa je kulturno določeno (280).

Da imajo ženske enak potencial za nasilno vedenje, kot ga imajo moški in da je razlika le v tem, da so bile socializirane v nenasilne, meni tudi Orme (1994). Enako menijo tudi sodobni avtorji, da pravzaprav ne gre za vprašanje, kateri spol je bolj agresiven. V bistvu podatki, ki so na voljo, ne dajo jasnega odgovora na to vprašanje. Bolj pomembna so vprašanja, ki se nanašajo na kulturne, družbene in psihološke okoliščine, v katerih se zgodi incident agresije med moškim in žensko (White 1994, 504).

Pojmovanje, da ženske po naravi niso agresivne, je torej mit, ki izraša iz kulture in je kulturološko pogojen.

Nasilje je v največji meri posledica razvojnega primanjkljaja. Po paradigmi relacijske družinske terapije je vzroke za nasilje iskati v razvojnem stadiju otroka, ko afekti, ki bi

takrat morali biti zregulirani to niso. Očeta ni, kot ugotavlja Gostečnik (2008, 54-59), in pri tem spol ne igra najbolj odločilne vloge. Razprave o povezanosti nasilja in spola verjetno pripisujejo preveč pomembnosti spolu in razpravo o nasilju med partnerjema, po našem mnenju po nepotrebnem, oddaljujejo od ključnega problema.

3.4.3 Teorije ženske agresivnosti

Tradicionalistično je agresivnost pojmovana kot domena moških. Tako naj bi bilo po božjem načrtu oziroma po biološki determiniranosti. Na moško agresivnost se je gledalo kot na nekaj univerzalnega in naravnega (Lerner 1986). Na podlagi teh tradicionalnih prepričanj so se razvile številne znanstvene teorije, ki jih lahko opredelimo kot biološke, sociološke, kulturne, antropološke, politične in psihološke. Ob preučevanju teh teorij pa ugotovimo, da je zanje značilno, da to, kaj predstavlja agresijo in nasilje opredeljujejo tisti, ki imajo moč (White 1994, 498).

Prva »moderna« teorija agresije je bila freudovska. Po njej je moška agresija temeljila na ojdipovem kompleksu. Agresija do drugih je bila pojmovana kot normalna in tretirana kot kompenzacija za zatiranje otroških spolnih nagonov (White 1994, 498).

Kasneje so z reinterpretacijo Freudove teorije Dollard, Doob, Miller, Mowrer in Sears (1939) postulirali t. i. hipotezo o frustraciji in agresivnosti. Ta hipoteza je doživela številne preobrazbe, kljub temu pa je ostala zgled individualistične paradigme, ki je v tem času prevladala v diskurzih o agresiji. Ta teorija se osredotoča na vedenje posameznika, ker pa ne upošteva socialnega konteksta, je bila predmet številnih feminističnih kritik (Wallston 1985).

Teorije o ženski agresivnosti lahko razvrstimo po treh področjih. Eno so teorije, ki obravnavajo žensko nasilje kot razširitev teorij o moški agresiji, drugo so teorije, ki zajemajo specifiko spola, in tretje so feministične teorije (White 1994, 498).

Teorije ženskega nasilja kot razširitev moškega nasilja (ang. male-centered theories):

Ko so tudi žensko nasilje nad partnerjem priznali kot dejstvo, so že obstajale teorije o moški agresivnosti in znanstveniki so predpostavljali, da jih lahko razširijo tudi na žensko populacijo (Morris 1987). Te teorije predpostavljajo, da so motivi za agresijo pri obeh spolih isti, da pa dejavniki, ki so povezani s spolom vplivajo na kvaliteto in kvantiteto izražanja agresivnosti. Za teorije, ki temeljijo na moškem, je značilno predpostavlanje, da bo, ker se bodo vloge moških in žensk vse bolj izenačevale tudi njihovo agresivno vedenje postajalo vse bolj enako. Ta pričakovanja obsegajo tri teorije. Prva je teorija pomožčenja, druga je teorija priložnosti in tretja je teorija marginalizacije. Po teoriji pomožčenja se bo, v tem ko bodo ženske vse bolj prevzemale moške lastnosti, to kazalo tudi v vse večji agresivnosti žensk (Adler 1975). Teorija priložnosti pravi, da se veliko prestopkov nanaša na priložnostne situacije. Npr. dokler nisi zaposlen, ne moreš zagrešiti prestopkov na delu. Analogno: bolj ko bodo ženske postajale ekonomsko samozadostnejše, manj verjetno bo, da bodo prevzemale vlogo žrtve (Simon in Landis 1991). Še več, teorija socialnega učenja pravi, da več ko bo zaposlenih žensk, več bo žensk, ki se bodo soočile s pritiskom vloge, ki jo zaposleni igra. Posledica tega pritiska bodo stres, jeza in frustracije, vse to pa bo pri ženskah povečalo težnjo po fizičnem nasilju nad partnerjem (O'Leary 1988).

V nasprotju z priložnostno teorijo teorija ekonomskega roba, ali ekonomske marginalizacije domneva, da ekonomska stiska prispeva k temu, da agresivnost kakor tudi kriminalizacija žensk narašča. Številne ženske živijo na pragu ali pod pragom revščine, zato si z agresivnim in kriminalnim vedenjem zagotovijo denar in imetje, ki ga družina potrebuje (Simon in Landis 1991).

Teorije ženskega nasilja, ki se osredotočajo na specifične spola (ang. sex-specific theories):

Ker so teorije, ki so utemeljevale nasilje žensk, temeljile na moškem, niso mogle v celoti zadovoljivo pojasniti ženskega agresivnega vedenja, zato so nastale posebne teorije o agresiji žensk. Te posebne teorije so domnevale, da so narava, motivi in vrste agresivnega vedenja pri moških in ženskah različne. Temeljna predpostavka teh teorij je, da normalne ženske po naravi niso agresivne. Te teorije spola so svoje izpeljave

gradile na evolucijskih in bioloških tolmačenjih. Biološke teorije agresije so se opirale na to, da so moški bolj agresivni od žensk zaradi višje ravni testosterona (Johnson 1972). Vsak odklon od normalne ženske osebnosti, ki je nenasilna, je povezan z deviantno, a na spol vezano osebnostno lastnost, kot je na primer to, da je preveč čustvena, impulzivna, ali »zaslepljeno zaljubljena.« Te teorije domnevajo, da je ženska agresija posledica nezmožnosti kontroliranja emocij, kar pa ni povezano s socialnimi dejavniki. Potemtakem imajo agresivne ženske problem z vzpostavitvijo svoje biološke identitete (Balkan 1980). Sociobiološke teorije domnevajo tudi, da med spoloma obstajajo različne genetsko/hormonske povezave, ki vodijo do agresije. Tako se npr. ženske, kadar je treba pridobiti in obdržati najboljšega partnerja, da bi z njim povečale reproduktivno sposobnost, vedejo agresivno. Takšne domneve so utrjevale stereotip, da so motivi za ženske zločine pretežno spolne narave (Anderson 2002).

Feministične teorije ženskega nasilja (ang. feminist theories):

Feministične teorije poudarjajo, da je treba razumeti žensko nasilje v luči položaja žensk v družbi. Zahtevajo torej, da naj se žensko nasilje pokaže, potrdi in definira iz ženske perspektive, saj je, treba, dokler ne bodo zagotovljena alternativna sredstva za žensko varnost in zaščito, na žensko agresijo v kontekstu zlorabljalčevega odnosa gledati kot na odgovor za preživetje – odgovor na okoliščine in ne kot na manifestacijo osebne patologije. Problem ženske agresije se nahaja znotraj interpersonalnih in institucionaliziranih vzorcih patriarhalne družbe. Razlog, da se ženska agresija pogosteje pojavlja v medosebnih odnosih kot v drugih kontekstih, vidijo v razlikah v moči med spoloma. Ženske naj bi zaradi družbenih razmer imele omejene možnosti in sredstva. Poudarjajo tudi, da se ženska agresija v družbi ocenjuje strože od moške agresije, saj odraža večji odmik od družbenih norm (Paul 1991).

3.4.4 Oblike ženskega nasilja

Več kot 25 let se je vlekla debata o tem, ali drži, kar so kazale raziskave, da ženske v enaki stopnji kot moški fizično napadajo svoje partnerje. Danes se zdi, da pomislekov o tem ni več (Archer 2000; Hamel in Nicholls 2007; Moffitt 2001; Straus 1999; 2005). Se

je pa polemika obrnila bolj k vprašanju, ali so motivi za fizično nasilje pri ženski drugačni kot so pri moškem (Dobash 1992).

Avtorji navajajo (npr. Hamberger in Guse 2002), da za razliko od žensk moški uporabljajo nasilje za dominacijo in kontrolo, a najmanj 8 študij kaže, da sta prevlada ali nadzor povezana z nasiljem tudi pri ženskah (Graham-Kevan in Archer 2005; Kim in Clifton 2003; Laroche 2005; So-Kum Tang 1999; Stets in Pirog-Good 1990; Straus, Gelles in Steinmetz 1980; Straus 2006; Sugihara in Warner 2002). Zdi se, da gre pri teh avtorjih bolj za poskus, da opravičijo žensko nasilje s tem, da predpostavljajo, da do njega pride v samoobrambi, medtem ko se nasilja moških moralno ne da opravičiti, češ da gre za akt dominacije in ne samoobrambe (Hamel in Nicholls 2007, 60). Za zdaj ni trdnih dokazov za to, da so motivi za fizično nasilje pri ženski drugačni kot so pri moškem in vse kaže, da veliko tega, kar je bilo napisanega o motivih in vzrokih, temelji na prepričanju in vrednotah avtorjev, ne pa na empiričnih primerjavah med moškimi in ženskami (59). Zdi se tudi, da gre pri tem bolj za obrambo (na zadnji bojni črti) feminizma, ki je sicer zaslužen za preučevanje nasilja v družini, vendar je prišel čas, da se feministična stališča presežejo in korigirajo z novimi sodobnimi spoznanji.

Strokovnjaki preučujejo tudi kakšne so najpogostejše oblike ženskega nasilja. Podatki so v glavnem zbrani iz pripovedi moških. Cook (2009, 44) je iz tega, kar so mu povedali izprašani moški povzel, da je najpogostejša navada partnerk ta, da so vrgle v partnerja kar so imele pri roki. Tudi študija 328 poročenih parov, ki je bila objavljena v znanstveni reviji za družino in zakon (*The Journal of Marriage and the Family*), ugotavlja, da je za ženske značilno, da kaj vržejo v partnerja, mu dajo klofuto, ga brcnejo, ugriznejo, udarijo s pestjo ali kakšnim predmetom (Straus in Gelles 1986). Po navedbah študije, ki sta jo opravila Fiebert in Gonzales (1997), je 46 % žensk povedalo, da so partnerja udarile zato, ker ni imel posluha za njihove potrebe, 44 % zato da so si s tem pridobile njegovo pozornost, 38 % ker niso mislile, da ga bo to bolelo, 38 % ker je bil verbalno žaljiv do njih, in 43 % zato, ker jih partner ni poslušal (Hamel in Nicholls 2007, 61).

Metaanalize (Hamel in Nicholls 2007; Harris in Cook 1994) kažejo, da ženske pogosteje kot moški vržejo nekaj v svoje partnerje, partnerju pogosteje dajo klofuto, ga

ugriznejo ali udarijo s predmetom. Moški pa pogosteje kot ženske davijo, dušijo ali pretepejo svoje partnerke.

Za osvetlitev tega vprašanja smo opravili pregled petih kvalitativnih študij, ki so vsaka na svoj način obravnavale IPN z vidika moških kot žrtev IPN.

Te študije so:

- **a.** Kvalitativna raziskava o izkušnjah partnerskega nasilja z vidika moških žrtev (*A qualitative study on the experiences of Intimate Partner Violence (IPV) from the perspective of male victims*) (Linder in Widh 2014)
- **b.** Nasilje v družini nad moškimi na Škotskem (*Domestic abuse against men in Scotland*) (Gadd 2002)
- **c.** Pretepeni možje v severozahodni Angliji (*Battered Husbands' in the North-West of England*) (Stitt in Macklin 1995)
- **d.** Moški žrtve na Severnem Irskem (*Male Victims in Northern Ireland*) (Brogden in Harkin 2000)
- **e.** DAHM – značilnosti kličočih na telefon za moške – žrtve nasilja v družini (*DAHM - Characteristics of Callers to the Domestic Abuse Helpline for Men*) (Brown 2005).

a. Kvalitativna raziskava o izkušnjah IPN z vidika moških žrtev

Namen kvalitativne raziskave, ki je bila opravljena na Švedskem (Linder in Widh 2014), je bil, da bi pridobili globlje razumevanje izkušenj moških, kadar so izpostavljeni intimnemu partnerskemu nasilju s strani partnerke.

Tematiko raziskave so razdelili na dve področji:

- I. izkušnje moških žrtev partnerskega nasilja in
- II. čustven vpliv, ki ga pusti IPN na moške

Prva skupina je obsegala intervju z dvema moškima, ki sta doživela IPN s strani partnerke, druga skupina pa intervju z ljudmi, ki so se poklicno srečali z moškimi

žrtvami IPN, in sicer s terapevtom, socialnim delavcem in človekom, ki kot prostovoljec že osem let vodi ustanovo kamor se moški lahko zatečejo kadar se znajdejo v težji situaciji, ko so npr. žrtve IPN.

Po analizi intervjujev so se izoblikovala tri značilnejša področja, ki so opredeljevala izkušnjo moških žrtev IPN, in sicer:

1. Trivializacija nasilja

Značilnost tega področja je, da nasilne partnerke, kljub temu da (v intervjuvančevem primeru) moškega klofutajo ali boksajo želijo ta svoja dejanja minimizirati in normalizirati, če da se jim ne zdijo nič hudega. Tako svojega moškega zbadajo, da je mehkužen, saj ga ne bi smelo nič boleti, ali da je »reva«. S tem ko drugega krivimo za svoja dejanja trivializiramo svojo krivdo in odgovornost in tako ščitimo svojo samopodobo. Widh (2014) pojasnjuje, da smo se, ko smo bili otroci, pogosto opravičevali za svoja čustva jeze tako, da smo za to krivili druge. Tako dekle, ko npr. draži svojega fanta, da je pomehkužen namesto, da bi se zavedala problematičnosti svojega nasilnega vedenja in na ta način ohranja svojo samopodobo nedotaknjeno. S tem pa trivializira moškega kot žrtev in obenem izraža mnenje, da je njeno zlorablajoče vedenje neproblematično, da gre za nekaj vsakdanjega. Gre za trivializacijo in normalizacijo nekih procesov oz. zlorablajočih odnosov. Kot navajata Palmberg in Wasén (2003, 15), ki se sklicujeta na Strausa (Straus 1993), so ženske nagnjene k »uporabi nasilja, na način, ki ga javnost sprejema«. Takšna javno sprejeta nasilna dejanja so npr. klofute, odpiranje ali metanje predmetov (npr. vžigalnika) v partnerja. To javno sprejeto izražanje nasilja funkcionira kot način normalizacije tega kar se dogaja. To pa sčasoma pripelje do tega, da se zlorabljeni več ne upira zlorablajočemu odnosu, to, kar se dogaja sprejema, kot normalen pojav in je prepričan, da dejanje ni tako slabo, kot ga je mogoče videti iz druge, zunanje perspektive. Tu pa se nam že odpre še druga perspektiva, namreč subordinacija, se pravi poslušnost oz. sprejemanje ženskega nasilja ne samo kot nekaj nenamernega, pač pa tudi kot nekaj nesmiselnega kar lahko kaže na stereotip neenakosti med spoloma. Od idealnega moškega se pričakuje, da sam opravi s težko situacijo. Intervjuvani prostovoljec je na vprašanje »ali se moški, ki je žrtev IPN vidi, kot žrtev« pojasnil: »Moški nase ne gledajo toliko kot na

žrtve; prej se jim zdi, da so se znašli v neki težki situaciji iz katere se trudijo rešiti.« Ko ščitijo zlorabljačo partnerico tako, da je ne prijavijo ali pa zlorabo trivializirajo, dejansko zmanjšujejo težo zlorabe ter ščitijo svoje dožemanje moštosti.

2. Zaupati se primarni družini ali prijateljem

Intervjuvanca sta povedala, da sta se izogibala pogovoru o IPN s svojo družino ali s prijatelji vse dokler se temu ni bilo mogoče več izogniti ker je nasilje postalo že preveč očitno. Temu je botroval strah moškega, da mu ne bi verjeli predvsem zaradi negativnega vpliva, ki ga je partneričino ravnanje imelo na njegovo samopodobo. Moški so zaradi družbenega pritiska bolj nagnjeni k temu, da sprejemajo družbene stereotipe kot ženske. V raziskavi, ki jo je opravil Courtenay (2000, 1387), avtor navaja, da so najmočnejši stereotipi v zvezi z moškostjo, »da so moški neodvisni, samostojni, močni, robustni in vzdržljivi«.

Terapevt je povedal, da zlorabljenim moškim ni lahko prositi za pomoč in da so moški še posebej občutljivi na negativne reakcije, ko pridejo poiskati pomoč. Strah jih je, da jim ne bodo verjeli in nerodno jim je, da jih bodo drugi obsojali.

- 3. Stiki s sodstvom

Nekatere študije kažejo, da je lahko izpostavljenost nasilju v intimnih razmerjih pri moških razmeroma visoka, toda ker se moški pogostokrat izogibajo temu, da bi iskali pomoč, statistike tega še vedno ne razkrivajo (Hradilova Selin 2009). Razlog, da moški neradi poiščejo pomoč, je lahko strah, da bi se osramotili, da bi se ponižali, zadrega, grožnja njihovi moškosti, strah pred izgubo dostojanstva in spoštovanja in sprejemanja (Tsui et al. 2010).

Eden od intervjuvancev je pripovedoval o svoji izkušnji s sodiščem. Povedal je, da se je počutil odrinjenega, saj sodišče ni imelo posluha, da bi se potrudilo razumeti v kakšnem položaju se nahaja in da je to pustilo posledice na njegovem zdravju in počutju. Povedal je, da je zaradi neustrezne pravne obravnave začel jemati antidepressive. Povedal je tudi, da je večkrat poklical policijo, da pa ta ni korektno in ustrezno dokumentirala IPN.

Terapevt je povedal, da je najpogostejši občutek, ki ga ima zlorabljen moški, nemoč. Povedal je tudi, da moški, ki so izpostavljeni nasilju, v takšni situaciji izpovejo natančno isto kot ženske, mislijo, da so v tem popolnoma sami.

Izpostavljenost IPN pa pušča tudi čustvene posledice. Eden od intervjuvancev je poročal, da je bil pod velikim pritiskom psihičnega nasilja. Partnerica mu je v prepiru vedno očitala stvari, ki so ga najbolj zbolele. Da jo vara, da je ogaben, da smrdi, da smešno hodi, da je slab delavec, da se mu vsi posmehujejo, da je vreden pomilovanja, da je zguba ipd. In to je včasih počela ure in ure. Takrat se ji je poskušal fizično umakniti, včasih se je zaklenil v sobo, ona pa je ure vztrajala pred vrati in nadaljevala z očitki. Zaradi čustvenega nasilja, ki mu je bil intervjuvanec izpostavljen se je počutil osramočenega, kar je povezano tudi s tem, da se ob partnerici ni počutil kot moški. Zaradi tega sramu je tudi obdržal skrivnost, da je žrtev IPN zase dokler se ni prepričal, da pa ga okolica in prijatelji ne vidijo kot premalo sposobnega. Intervjuvanca nista poročala, da se zlorablajoče partnerice bojita, opisala pa sta predvsem občutke sramu, pa tudi brezupa. IPN pušča tudi posredne posledice, npr. strah, da ne bi mogel dobro opravljati svojega dela, občutek nemoči, ki meji na brezup, misel, da bi si vzel življenje in se na ta način rešil oz. pobegnil iz zlorablajočega odnosa.

Zlorabljeni moški pa imajo tudi težave z iskanjem pomoči. Najpogostejša težava s katero se soočajo, je strah, da jim nihče ne bo verjel. Terapevt je v intervjuju povedal, da moški žrtve IPN neradi iščejo pomoč. Ko pa se že odločijo za to, da bi se z nekom pogovorili o svojih izkušnjah, so takrat še posebej občutljivi na vsakršen negativen odgovor. S tem je povezana tudi stereotipna predstava o moških, zaradi katere imajo moški občutek sramu spričo dejstva, da so žrtve nasilja, ki ga nad njimi izvaja ženska. Moški naj bi se bil zmožen fizično braniti v primerih nasilja, ki ga izvaja ženska, to pa kaže na prepričanje, da je nasilje nujno fizične narave, kar pa ne drži. Stereotipi in spolne vloge so pomemben dejavnik, ki vplivajo na dožemanje sebe kot žrtve in storilke kot storilca. Zato je pomembno, da zlorabljeni moški dobijo potrditev, da so zlorabljeni.

b. Nasilje v družini nad moškimi na Škotskem (Gadd 2002)

Gadd s sodelavci (Gadd et al. 2002) je v svoji raziskavi opravil kvalitativno študijo moških žrtev v IPN na Škotskem. Vzorec je zajemal 22 moških, ki so imeli izkušnje nasilja v družini.

Študija je obravnavala anketirance po 4 skupinah:

1. Primarni pobudniki (*ang. Primary Instigators*) – V njo so klasificirali moške, ki so priznali, da so sprožili večino zlorabe v odnosu (n = 1).
2. Enaki borci (*ang. Equal Combatants*) - V to skupino so klasificirali moške, ki so trdili, da so bili njihovi odnosi obojestransko enako zlorablajoči (n = 4).
3. Maščevalci (*ang. Retaliators*) – Sem so razvrstili moške, ki so priznali, da so bili žaljivi do svojih partneric, so pa trdili, da so bili žaljivi šele po daljši ali bolj resni zlorabi s strani njihovih partneric (n = 8).
4. Nemaščevalne žrtve (*ang. Non-Retaliatory Victims*) - Ti moški so poročali, da so bili žrtve zlorabe svojih partneric in se niso nikoli maščevali, silo pa so uporabili samo za omejevanje fizičnega nasilja partneric (n = 9).

Od teh 22 moških jih je le devet izjavilo, da sebe dojema kot žrtev IPN. Samo tisti moški, ki niso tudi sami povratno uporabili sile proti partnerki se vidijo kot žrtve (Gadd 2002, 37). Štirje od petih moških, ki jim je bila zaradi poškodb, nudena zdravniška pomoč so se šteli, da so »žrtev«.

V štirih incidentih, ko je posredovala policija, so se moški počutili vsaj deloma odgovorni za incident.

Noben od anketiranih moških ni trdil, da je bil nezakonito aretiran, čeprav je eden od njih trdil, da ga je partnerka zlonamerno obtoževala pred policijo in da je pretiravala glede obsega poškodb.

Nekateri od sogovornikov so doživeli resnično grozljive oblike zlorab (Gadd et al. 2002, 45). En moški (iz skupine 'maščevalcev') je bil izpostavljen stalni trdovratni duševni krutosti, eden iz skupine 'nemaščevalnih žrtev' fizični zlorabi. Zloraba se je

stopnjevala in bila vse resnejša, ko se je zdelo, da se bosta partnerja razšla oz. ko je moški poskušal partnerko zapustiti.

Štirje moške so navedli, da so živeli v strahu pred svojimi partnerkami. Večina je omenjala občutke zadrege (in / ali ponižanja), ker jih je zlorabljala ženska. Nekaj moških je imelo pritožbe zaradi pomanjkanja podpornih storitev za moške. Večina si ni želela posredovanja policije.

Ponavljajoče se teme nasilja, ki so jih doživljali moški vključeni v raziskavo so bile: nezvestoba in nezaupanje, lastno in / ali čezmerno pitje svoje partnerice in občutek socialne izolacije. Ti občutki osamljenosti so bili vedno povezani z moško odsotnostjo od doma ali dolgim delovnim časom. Številni so vzroke za nasilje partneric pripisovali: (nenadzorovanim) biološkim in psihološkim vzrokom kot so poporodna depresija, predmenstrualna napetost, menopavza. Gadd (2002, 74) izpostavlja, da je nepričakovano visoko število moških žrtev služilo v oboroženih silah. Vsi štirje moški, ki so služili v oboroženih silah, so navajali, da je način vojaškega življenja precej prispeval k težavam v partnerskem odnosu.

Nobeden izmed moških žrtev ni izjavil, da je član kakšne skupine za pravice moških.

c. Pretepeni moške v severozahodni Angliji (Stitt in Macklin 1995)

V Veliki Britaniji sta v svoji študiji »trpinčeni moške«: skrite žrtve nasilja v družini, Stitt in Macklin (1995) opravila razgovor z 20 moškimi žrtvami zlorab s strani žensk. Udeleženci so bili stari med 19 in 72 let.

Vsi moški v njuni raziskavi so utrpeli telesne zlorabe, ki segajo od zbadanja, ugrizov, opeklin zaradi polivanja z vrelo vodo, udarcev v področje genitalij do težkega pretepanja. Številni so poleg tega poročali tudi o verbalni zlorabi, čustveni zlorabi ter o psihološki krutosti, ki so jo bili deležni s strani svojih partnerk. Nekaj anketirancev je vztrajalo v zlorablajoči zvezi zaradi zaščite otrok.

Veliko moških je navedlo, da so bolj trpeli zaradi strahu pred vnovičnim izbruhom nasilja in čustvene zlorabe katere so bili deležni kakor pa zaradi same fizične zlorabe, čeprav so ob njej utrpeli tudi fizične poškodbe. Nekateri so navedli tudi, da so živeli v strahu, saj so jim partnerke grozile, da jih bodo napadle v spanju, pa tudi, da jim bodo odpeljale otroke.

Na vprašanje, ali so žene hujskali k nasilju, je 18 moških odgovorilo, da nikoli, 1 se je vzdržal odgovora, 1 pa je povedal, da je bil »občasno« kriv za hujskanje k nasilju.

Na vprašanje po vzrokih za ženino nasilno vedenje, je 12 moških navedlo kot vzroke partneričinega agresivnega vedenja alkoholizem ali post-natalno depresijo, porod, PMS (predmenstrualni sindrom), motnje hranjenja, upokožitev ter brezposelnost. Osem moških pa je povedalo, da je nasilje le del »običajnega obnašanja« njihove partnerice.

Moški so poročali tudi o negativnih izkušnjah, ki so jih imeli, kadar so nasilje prijavili policiji. Številne partnerke, so poročali, so se ob tem spogledovale s policisti in navajale neresnične podatke, npr. da se je moški sam poškodoval. V nekaj primerih, ko so poklicali policijo, so aretirali njih, čeprav so bili žrtve, ne pa žensk, ki so bile storilke.

V raziskavi sta Stitt in Macklin (1995, 6) rezimirala tudi, da moški ostanejo sami, ko se nad njimi izvaja IPN. Zanje je značilen popoln umik iz socialnega življenja, nimajo več stika z drugimi moškimi, izolirajo se ker sprejmejo kar jim očitajo partnerke, namreč, da so »slabi«, »neprimerni«, »niso pravi moški«, »reve«. Počutijo se diskvalificirani in nemočni (Gadd et al. 2002, 7-8). Razmere za pretepe ne moške so slabše kot za pretepe ženske tudi zato, ker ženske niso ujete v stereotipe, ki ne govorijo moškim v prid, čeprav se prepozna, da zloraba žensk nad moškimi obstaja.

Veliko moških iz te študije je tudi povedalo, da so jih partnerke zavestno spravljale v zadrego, da so jih nalašč poskušale poškodovati po obrazu in rokah in jih na ta način stigmatizirati, da bi to opazili tudi drugi.

d. Moški žrtve na Severnem Irskem (Brogden in Harkin 2000)

Brogden in Harkin (2000) sta za poročilo o moških žrtvah IPN na Irskem intervjuvala petdeset moških, starih med 29 in 60 let, ki so povedali, da so bili žrtve IPN. Trije od njih so bili v zvezi z istospolnim partnerjem in so bili žrtve IPN moških. 47 jih je bilo žrtev zlorabe IPN, ki so jo zagrešile ženske.

Njuno poročilo predstavlja podobno sliko moške izkušnje nasilja v družini kot poročilo Stitt in Macklina (1995). Številni moški so pretrpeli kombinacije grizenja, praskanja in vlečenja, metanja stvari vanje, ali udarjanja z kuhinjskimi pripomočki. Prav tako so tudi v tej študiji moški poročali, da so doživljali napade na genitalije, napade z nožem, in praskanje skupaj z različnimi oblikami krutega in neobičajnega vedenja. Moški so poročali, da so bili napadeni med spanjem. Nekaj moških je poročalo, da so jim ženske grozile, da bodo poškodovale otroke (tako še nerojene kot rojene). Prav tako so moški poročali, da so jih ženske, z namenom, da bi jih poniževale, redno zasmehovale glede spolnosti tudi pred drugimi (tudi pred njihovimi otroki). Moški so poročali tudi, da so bili tarča posmeha, ker ženske niso udarili nazaj.

Večina anketirancev je dejala, da je dalj časa trajajoča čustvena zloraba, kateri so bili podvrženi pomembno vplivala na njihovo samozavest in samospoštovanje, da jih je demoralizirala, da so bili zaradi nje depresivni, da so večkrat pomislili na samomor, da so doživeli živčni zlom in duševno nestabilnost (Brogden in Harkin 2000, 42).

Moški so poročali tudi, da so jim nekatere ženske grozile z lažno prijavo. Nekaj jih je povedalo, da so dejansko tudi bili po krivem aretirani. Nekaj moških je povedalo tudi, da so bili po krivem tarča napada drugih moških, ki so napačno sklepali, da je v prepir vključena ženska, žrtev in so jo branili.

Anketiranci so tudi v tej študiji navajali, da o svojem položaju niso govorili z drugimi in da so skrivali svojo viktimizacijo. Navajali so, da jim je bilo nerodno govoriti o tem z vrstniki, da jim je to preprečeval strah, da jim ne bodo verjeli ali da jih bodo obtoževali. Kako so se moški soočali z nasiljem? Najpogosteje tako, so povedali, da so nasilje moški »zadržali zase«, da »so se umaknili iz socialne interakcije«, da so »nastavili še

drugo lice«, da so »lagali o vzrokih poškodb«, so se zatekli v »alkoholizem«, »šport«, »čezmerno nadurno delo«, so se »umaknili iz družinskega življenja«.

e. Značilnosti kličočih na DAHM – telefon za moške – žrtve nasilja v družini (Brown 2005)

V oktobru leta 2000 so v ZDA odprli prvo telefonsko linijo za pomoč moškim žrtvam IPN (Domestic Abuse Helpline for Men – DAHM). To je trenutno edina znana linija pomoči, ki je posebej osredotočena na pomoč moškim žrtvam IPN.

Z vzpostavitvijo te linije se je začelo preučevanjem dinamike odnosov, ki je zaznamovana z zlorabo moškega v IPN. DAHM nudi konkretno pomoč v obliki brezplačne krizne linije, referenčni servis pomoči, pravno pomoč žrtvam IPN in tudi zastopanje moških na sodišču. DAHM se zavzema tudi za razvoj celovitega in usklajenega pristopa k zmanjšanju vseh dejanj IPN, in si prizadeva za spremembe zakonodaje, politike in postopkov, ki se uporabljajo, kadar gre za nasilje v družini. DAHM navaja, da se od odprtja naprej število klicev nenehno povečuje. Na začetku so prejeli povprečno po en klic dnevno, v marcu 2004 pa se je število klicev drastično povečalo, saj so prejeli več kot 255 klicev moških žrtev IPN ali prijateljev oz. družinskih članov moških žrtev IPN. Do porasta klicev je prišlo zato, ker je v tem mesecu po vsej državi izšel telefonski imenik, v katerem so prvič javno objavili svojo telefonsko številko.

DAHM je objavil kvalitativno raziskavo prejetih klicev. Obdelanih je bilo 246 klicev, ki so jih prejeli med januarjem 2002 in novembrom 2003. Namen študije je bil predstaviti opisne podatke klicateljev, da bi lahko pridobili preliminarne podatke o žrtvah IPN in o dinamiki partnerskih odnosov.

Moški so kot najpogostejše navajali fizično agresivno obnašanje svojih partneric. Da ga je ženska klofnila ali da ga je udarila je poročalo 43,7 % vseh moških. Poleg tega jih je veliko povedalo, da so jih ženske odrivale (41,8 %), brcale (39,2 %), trdno zgrabile (31,0 %), in udarile s pestjo (24,7 %).

Prav tako so moški poročali o hudih fizičnih napadih in tudi o življenjski ogroženosti. Da so jih žene dušile, je navajalo 22,2 % moških (n = 35; 22,2 %) in da so jih žene zabodle 1,9 % (n = 3; 1,9 %). Moški so poročali tudi o vedenjih žensk, ki običajno niso zajeti v standardne instrumente merjenja IPN. Petnajst moških je povedalo, da so jih ženske pljuvale (9,5 %) in 2 moška (1,3 %), da so jih spraskale. Triindvajset od 79 (29,1 %) moških je povedalo, da so jih ženske nekaj časa tudi zalezovale.

Zanimivo je, da je raziskava odkrila, da je večina moških poročala, da jih želijo žene obvladovati. Zato so v raziskavi tej temi posvetili še posebno pozornost. Vedenja so kodirali po uveljavljenem dulutskem modelu – kolesu moči, ki obravnava odnos moči in kontrole med partnerjema (Pence in Paymar 1983). Ker je ta model zasnovan za ženske žrtve in temelji na feminističnih predpostavkah, so v kolesu moči uporabljen termin »izkoriščanje moških privilegijev« zamenjali s terminom »manipulacija sistema«, da bi tako odrazili vedenje nekaterih žensk, ki so dojele, da je bil sistem obravnave nasilja v družini namenjen pomoči ženskam žrtvam nasilja v družini in kot tak postavljen po modelu žensk žrtev, zato deluje v njihovo korist in so to uporabile proti svojim možem.

Najpogosteje uporabljeno vedenje kontrole, ki so ga ženske izvajale, so bile grožnje in prisila (77,6 %), ki so obsegale dejanja, kot so: grožnje, da se bodo ubile, ali da bodo ubile moža, grožnje, da bodo poklicale policijo in bodo podale lažno prijavo, ali grožnje, da bodo moža zapustile. Drugo najpogosteje uporabljeno vedenje kontrole je bila čustvena zloraba (74,1 %), z namenom, da bi se moški slabo počutil in imel slabo mnenje o sebi. Šlo je za dejanja kot so: zmerjanje, dokazovanje, da je zmešan, igranje miselnih igrice (tj. preračunano psihološko manipulacijo, storjeno predvsem s ciljem moškega zbegati ali ustrašiti), poniževanje in vzbujanje krivde. Tudi zastraševanje je bilo pogosto (63,3 %). Ženske so zastraševale tako, da so razbijale stvari, uničevale lastnino moških, zlorabljale domače živali ali grozile z orožjem. Ženske so izvajale kontrolo in moč nad moškimi tudi tako, da so jih obtoževale, češ da jih oni zlorabljajo, ali pa so minimizirale svoje zlorabljanje (59,9 %). Da bi dosegle kontrolo nad moškimi, so uporabljale tudi manipulacijo sistema, s tem da so zlorabljale pravni sistem, da bi si pridobile skrbništvo nad otroki, ali da so z lažjo na sodišču dosegle prepoved približevanja (n = 72; 49,0 %). Kontrolo nad moškimi so vršile tudi tako, da so žrtve

izolirale na ta način, da so jim preprečevale stike z družino ali prijatelji, kar so opravičevale z ljubosumjem (41,5 %), ali pa so izvajale kontrolo nad denarjem, ter žrtvam niso dovolile vpogleda ali uporabe kreditnih kartic ali čekov (38,1 %).

Raziskava ugotavlja, da večina zlorabljenih moških ni doživela le nadzorovanja in kontrole, pač pa tudi vsa vedenja navedena v dulutskem kolesu moči. Torej dejanja, kot so ekonomska zloraba, ustrahovanje, izolacija, grožnje, čustvena zloraba, obdolževanje ali minimiziranje zlorabe niso omejena izključno na moškega pretepača (ang. batterer), zaključuje poročilo DAHM (Brown 2005, 19).

Nadalje poročilo navaja, da so imeli moški z otroki še več težav kot tisti brez otrok. Ti moški so poročali (67,3 %), da žene zlorablajo otroke za to, da bi jih kontrolirale in obvladovale, in da so jim grozile, da jim bodo vzele otroke. Ob tem DAHM poudarja, da moških niso spraševali po konkretnih dejanjih, npr. »Ali je vaša partnerica/žena naredila katerega od (navedba konkretnega dejanja) dejanj«, temveč so jih zaprosili, da po spominu spontano obnovijo ženina dejanja.

Raziskava se je spraševala tudi po značilnostih žensk, ki so zlorabljele. Za večino od njih (91,7 %) so moški poročali, da so v otroštvu doživele travmo in da jim je večina od njih sedaj grozila s samomorom (61,9 %) ali umorom (59,0 %), da pijejo (52,1 %), jemljejo mamila (34,8 %) ali so duševne bolnice (46,0 %).

DAHM še navaja, da so moški poročali tudi o svojih izkušnjah s sistemom. Poleg tega, da so bili moški žrtve žensk jim je bilo skupno to, da so bili žrtve tudi v odnosu ko so se obrnili po pomoč. Moški so poročali, da niso mogli dobiti ustrezne pomoči, da jim niso verjeli ali da so bili samo še dodatno viktimizirani s strani služb, pri katerih so iskali pomoč. Vse to so posledice, ker je sistem pomoči naravnan na ženske žrtve in zato ne upošteva dejstva, da so tudi moški lahko žrtve IPN, navaja poročilo DAHM (Brown 2005).

Glede verodostojnosti podatkov DAHM zagotavlja, da so uporabljali iste metode, kot se že leta uporabljajo za proučevanje nasilja nad ženskami. Tako kot so pretepe ne ženske povedale svoje zgodbe in so jim verjeli, saj so bili to najboljši možni podatki (Walker

2000), danes svoje zgodbe pripovedujejo moški in ni razloga, da jim ne bi verjeli (Brown 2005).

3.4.5 Razlogi za prikritost družinskega nasilja žensk nad moškimi

Pretepanje žene (angl. wife battering) so kot izvorni problem opredelile feministke v 70 letih. Ta pojem se je sčasoma prelevil v širši pojem »nasilje v družini«, ki je zajel tudi druge žrtve nasilja v družini, ne pa še moških. V sodobnem času se krog zapira tako, da se danes razprave vse bolj vrtijo okrog pojma »zloraba moža«. Obe področji obravnave, tako problem pretepanja žena kot problem nasilja v družini, zaznamuje feministični pristop, ki je pustil pečat na pristopu do obravnave nasilja v družini, tako v znanosti kot v družbi nasploh. Priznati je treba, da so bila prizadevanja feministk in drugih aktivistov za zaščito žensk žrtev nasilja v družini uspešna, saj so usmerile pozornost k nasilju nad ženskami, kar je sprožilo družbene premike v odnosu do tega vprašanja. Družba je sprejela ukrepe proti nasilju nad ženskami, sprejete so bile konstruktivne rešitve, ki so omogočale varnejše bivanje žensk. Družbene spremembe so se kazale predvsem v izrazitem premiku politike, ki se je iz pro-moške pozicije obrnila v pro-žensko, v pristranskost v korist zlorabljenih žena in na škodo zlorabljenih mož (ki so jih ignorirali in jim niso verjeli, da so tudi oni žrtve nasilja) ter v nov pogled, ki je enačil zlorabo med partnerjema kakor tudi nasilje v družini na splošno z zlorabo žene. Moške so obravnavali kot primarne storilce in žene kot prve žrtve. Tako pušča feminizem sledi tudi v obravnavi zlorabe moža, kar se kaže pretežno v tem, da s feminističnega gledišča pravi moški ne more biti žrtev nasilja v družini. (Adams 1988, 191; Grace, 1995, 3; Kurz 1993, 88, 99; Sarantakos 1999, 231; Saunders 1986, 90; Seth-Purdie 1996; Thorpe in Irwin 1996, 6).

Vendar pa danes avtorji ugotavljajo, da je feminizacija obravnave nasilja med partnerjema in v družini imela za posledico t.i. nevidnost moških, žrtev nasilja žensk nad svojimi partnerji (Sarantakos 1999, 232). Glede na dosežke feministk se je razširilo mnenje, da je odklon postal prevelik, da so ženske zdaj v prednosti in da so zdaj že moški postali zatirani spol. Nekateri avtorji zdaj govorijo o obrnjeni diskriminaciji (Yllö in Bogard 1988).

Feministična gibanja se na prizadevanja, da bi družba pripoznala tudi nasilje žensk nad moškimi, odzivajo s protiargumenti. Trdijo, da je argumentacija, ki razkriva zlorabo moških s strani žensk, v nasprotju z desetletnimi feminističnimi raziskavami, teorijami in aktivnostmi. Predvsem pa dokazujejo, da se je vpeljava moških kot žrtev nasilja v družini zgodila zato, da bi pri obravnavanju nasilja v družini odtegnili pozornost od nasilja nad ženskami, s čimer bi zmanjšali resnost tega problema. Tako prikazujejo, da je bil prvi poskus zmanjševanja teže problema pretepenih žensk tedaj, ko so ta pojem tj. pojem 'pretepanje žene' (ang. »wife battering«) nadomestili s širšim pojmom 'nasilje v družini' (ang. »family violence«), čemur je sledilo novo razvrednotenje z vpeljavo pojma 'nasilje med zakonskima partnerjema' (ang. »spousal abuse«), da bi bil z vpeljavo pojma 'zloraba moža' (ang. »husband abuse«) ženskim gibanjem zadan dokončni udarec. Teža očitka je predvsem v tem, da se z izpostavljanjem nasilja žensk nad moškimi jemlje podporo in utemeljuje zmanjšanje sredstev za nudenje zaščite (domovi, zavetišča, socialne službe...) ženskam žrtvam nasilja (Minaker 2006, 764). To argumentacijo se utemeljujejo tudi s tem, da je neoliberalizem mladim moškim vzel možnost zanesljive zaposlitve, moški so postali težje zaposljivi, ženske lažje dobivajo službe, ženske niso več odvisne od moškega zaslužka in so zato samostojnejše. Posledica vsega tega pa je povračilni udarec antifeministov (Minaker 2006, 767).

Menimo, da smo s tem prešli na politizacijo problematike nasilja v družini, za kar verjetno obstaja tudi interes, čemur pa se je treba vsekakor izogniti. V teh vodah namreč izgubljata oba, tako ženska kot moški.

Ob obstoječi organizaciji družbenega življenja, katerega osnova je tekmovalnost s ciljem pridobiti prednost pred sotekmovalci, je vedno odprt prostor za zlorabe ali, z drugimi besedami povedano, za to, da se v tej igri goljufa. Zato si vedno ogrožen, saj ni zacementiranih pravil in zato je treba vedno ostro odreagirati, kadar želiš obraniti že pridobljene pravice. V tem smislu, če gledamo na zlorabo moških kot na politični problem, to, da ta problem postaja vse bolj kulturno privlačen, ustreza politiki neoliberalizma, saj je doktrina o enakosti spolov voda na mlin neoliberalistični doktrini varčevanja. Če ženske v enaki meri pretepajo moške kakor moški pretepajo ženske, zakaj bi vlada dajala denar za potratne specializirane programe prirejene posebej za

ženske? Moški pa, kakor kaže praksa, jih tako ali tako, četudi bi jih imeli zagotovljene, ne bi koristili. In v tem je morda bojazen feministk. Bojijo se, da bi izgubile že pridobljene pravice in koristi, ki spadajo zraven. Zato trdijo, da gre pri vprašanju nasilja žensk nad moškimi za povračilen udarec feminizmu in da diskurz o ženskem nasilju nad moškimi vodi v zmanjševanje teže moškega nasilja nad ženskami, s tem pa v krnjenje varstva zaščite in pomoči žrtvam nasilja v družini (Minaker 2006, 769). In v tem kontekstu jim moramo dati prav. V tej luči glede zaščite in varstva pred nasiljem v družini izgubljata oba, tako ženska kot moški. Zato moramo kategorično zavrniti politizacijo tega vprašanja, dognanja utemeljevati na znanstveno ugotovljenih dejstvih in vztrajati pri tem, da se zagotovi ustrezno zaščito in pomoč vsem potencialnim žrtvam nasilja v družini.

Ne glede na zgoraj povedano pa avtorji ugotavljajo, da je razlog, da je nasilje žensk nad moškimi prikrita stran nasilja v družini zato, ker družba še vedno sprejema feministična stališča, saj jih je že ponotranjila. Fontes (2003, 9) navaja, da smo kot družba nagnjeni k temu, da moškega obravnavamo drugače kakor žensko kadar gre za izražanje jeze in agresije. Bolj smo naklonjeni temu, da opravičujemo agresivno vedenje ženske. Poskušamo ga opravičiti z jezo, ki da je razlog za agresijo. Moške agresije pa ne opravičujemo, saj moškemu ne priznavamo pravice do jeze. Prav tako smo nagnjeni k temu, da sprejemamo razloge za žensko jezo kot upravičeno, medtem ko moškemu ne priznavamo upravičenosti do njegove jeze.

Tudi izsledki raziskave, ki sta jo 1994 opravila Jackson Harris in Cynthia A. Cook (1994) potrjujejo, da je pri soočanju z nasiljem v družini ljudem pomembno, kdo je žrtev in kdo nasilnež. Udeleženci ankete so zaznavali moževo pretepanje žene kot bolj nasilno dejanje kakor ženino pretepanje moža. Povedali so, da bi veliko bolj verjetno poklicali policijo, če bi bila žrtev nasilja žena, kakor pa če bi bil to mož. Prav tako so menili, da je moški za nasilje bolj odgovoren kakor pa ženska. Tudi so v veliki večini menili, da bi storilec moral biti kaznovan, kadar je šlo za moškega, medtem ko do nasilnih žensk niso bili tako strogi (558). Študija je odkrila tudi, da ženske glede na to, kdo je žrtev pretepa, reagirajo strožje do moških. Če je žrtev ženska, se jim zdi dogodek bolj nasilen, bolj so nagnjene k temu, da bi poklicale policijo in bolj se zavzemajo za to, da bi žrtev morala zapustiti nasilneža. Ženske so bolj naklonjene ženskam in manj

obsojajoče do žensk, tako v primerih, ko so ženske žrtve, kot v primerih ko so ženske nasilne (561).

V zvezi s tem naj omenimo, da je v zadnjem času v razmahu raziskovanje vloge socialne podpore. Socialna podpora je na splošno definirana kot informacije, ki prepričujejo osebo, naj verjame, »da je ljubljena, da je poskrbljeno zanjo, da je spoštovana in cenjena in da je član mreže ki jo povezujejo skupne in vzajemne obveznosti« (El-Bassel 2001, 247). Postavlja se vprašanje, ali tudi zaradi socialne podpore ženske izvajajo nasilje nad partnerjem (White 1994, 11).

Zdi se, da pri vprašanju nasilja med partnerjema moški le nima odločujoče vloge. Vsekakor potegne krajšo, vsaj kar se tiče resnosti jemanja posledic. Tako smo pred paradoksom. Če je torej družba bolj naklonjena temu, da minimizira žensko nasilje in če za trenutek sprejmemo feministično tezo, da je patriarhat tisti osnovni družbeni red, ki danes vlada v svetu in je tudi osnovni razlog nasilja, potem se nam kar sam od sebe vsiljuje sklep, da je torej moški tisti, ki ženski podeljuje dovoljenje za fizično kaznovanje moških. Ta sklep pa je kar malce kontradiktoren, le kateri moški in zakaj bi bil tak mazohist? Pa vendar je moški tisti, ki ženski vedno znova podeljuje mandat, da vzgaja otroke, da je mandatarka družine, ki odreja, kako bo družina organizirana in kako mora funkcionirati da je prav? Ali pa je tako po naravi? To bi bila zanimiva teza kake nove razprave, namreč raziskava, ali je res moški podeljuje ženski mandat za vzgojo otrok, posledično za organizacijo družine in če da, zakaj je temu tako. Naravni zakon je pač tak, da otrok potrebuje oba, mater in očeta (Ramovš 1995,45). Danes pa strokovnjaki ugotavljajo, da sodobna družba doživlja bolj pomanjkanje očeta kakor matere (Trstenjak 1994, 116). In, ali je to morda razlog da ženska, posledično sama, negotova, nezaščitena, nepomirjena podzavestno vzgaja svoje sinove za Heroje? (Spomnimo se, izraz heroj izvirno označuje hišnega sužnja, kasneje tistega, ki se žrtvuje v korist drugih) (Farrell 2012, 23) Gledano skozi oči heroja pa se nam zgornji sklep, da je moški tisti, ki ženski podeljuje dovoljenje za fizično kaznovanje moških modificira. Skozi to prizmo ni več moški tisti, ki podeljuje mandat, ampak je moški tisti, ki na zlorabo pristaja in jo sprejema. Pa ne zato, ker bi bil problem nasilja v spolu. Problem je v človečnosti. (Pri tem ne obsojamo ali krivimo žensk, saj bi bilo to krivično, saj smo že v poglavju, v katerem govorimo o ženskem nasilju nad otroki

pokazali, da ženske, ki se ne cenijo, ki so preživele travmatično izkušnjo, ki je nepredelana ostala v njih in se čutijo, da so »slabe«, svoj slabi jaz projicirajo v svojega otroka (Motz 2008)).

Kje še lahko iščemo vzroke, da je nasilje žensk nad moškimi prikrita stran nasilja v družini?

Moškega naj bi označevali moč, moštost in obvladovanje čustev, na splošno vlada prepričanje, da moški niso tako čustveni kot ženske, kar je presenetljivo, saj kultura, ki naj bi bila ogledalo družbe, kaže ravno nasprotno, čeprav za to ni na voljo nobenih znanstvenih dokazov (Kumar 2012, 294). Za moškega je sramotno, če ne skriva svojih čustev in če razkrije svoje trpljenje, saj bi se s tem ožigosal, pokazal bi da se je »poženščil«. Zato so moški nagnjeni k temu, da minimizirajo nasilje, ki se izvaja nad njimi in ga ne prijavljajo, temveč ga prikrivajo. Ne samo da molče prenašajo nasilje, temveč to počnejo bistveno dlje in bolj vdano v usodo kakor njihove partnerke. Njihov prag tolerance je preprosto višji. Moški v tem dobro utečenem sistemu, v katerem večina verjame, da je moški potencialni nasilnež, preprosto nimajo druge izbire (Grujičić 2008).

Eno od čustev, katerega se moški že od zgodnje mladosti uči ignorirati ali ga vsaj zatreti, je strah. Strah se lahko pojmuje kot čustvena ranljivost, moški pa ne želijo, da drugi vidijo, da so ranljivi, pred drugimi se ne želijo kazati kot ranljivi. Tako obstajajo moški, ki se zaradi vpetosti v patriarhalne norme ne bojijo svojih partnerk, čeprav bi se jih objektivno morali, saj živijo v nevarnosti, da bodo resno fizično poškodovani (Hamel in Nicholls 2007, 307).

Moškega se uči, da prikrije bolečino. Ko se na primer dečka, ki se igrata, spreta in eden udari drugega, le ta lahko reagira na udarec na tri načine: lahko ga udari nazaj in se pokaže kot agresiven, lahko reče »To me ne boli« in se pokaže kot močan, ali pa zajoka in zbeži proč ter je videti kot reva. Dečki, ki se nočejo kazati kot agresivni niti kot reve, izberejo drugo možnost. In ko odrastejo in se poročijo z agresivno žensko – imamo primer prikrita nasilja v družini (Hamel in Nicholls 2007, 307). Podobno ugotavlja

tudi Erin Pizzey (2008), saj opaža, da moški danes težko prizna, da ga partnerka tepe. Če bo to storil, bodo drugi moški namreč rekli, da je šibek (Grujičić 2008).

Naslednji razlog, da je nasilje žensk nad moškimi prikrita stran nasilja v družini, se skriva tudi v širšem sprejemanju oz. uveljavljanju feminističnih načel. Medtem ko moški v patriarhalnem sistemu pogosto minimizirajo posledice ženskega napada in se ne želijo razglašati za žrtve nasilja v družini, feministke v patriarhatu vidijo jedro nasilja nad ženskami. Prepričane so, da moški želijo moč in nadzor nad ženskami, in nasilje v družini razlagajo kot posledico te želje. Rečemo lahko, da patriarhalna družba ne želi videti moških kot žrtev nasilja v družini, feminizem pa ne želi videti žensk kot hudodelk, kot tistih, ki v družini izvajajo nasilje nad moškimi (Hamel in Nicholls 2007, 310).

Morda gre krivdo pripisati tudi samim moškim, ki se jim ni nikdar uspelo organizirati v neko širše odmevnejše gibanje, ki bi se zavzemalo za njihove pravice, kakor je to uspelo ženskam s feminističnim gibanjem?

Eden od razlogov, da tega ne storijo, je morda tudi ta, da nimajo na voljo ustreznih služb, ki bi bile usposobljene, da jim pomagajo, saj ni aktivnih programov, ki bi ponudili ustrezno obravnavo moškim žrtvam nasilja v družini. Realnost naše družbe je pač taka, da imajo ženske varne hiše, psi in mačke imajo zavetišča, moški, ki je žrtev nasilja v družini pa nima, »kamor bi glavo naslonil« (Lk 9,58; Mt 8,20). To pa zato, ker obstoječe službe še vedno obravnavajo nasilje v družini kot problem žensk (Hamel in Nicholls 2007, 305). Tako so tudi programi za moške narejeni na podlagi feminističnih modelov, in čeprav ni dvoma, da nasilje žensk nad moškimi obstaja, ti programi ne upoštevajo drugih alternativ, kot so relacijski družinski model, model teorije učenja, socialno-ekonomski in drugi modeli (Hamel in Nicholls 2007, 308).

Posledica vsega opisanega je, da na nasilje v družini gledamo kot na manifestacijo patriarhalnih vrednot, tj. skozi stereotip, da je nasilje posledica družbene vloge spolov (Seth-Perdie 1996), moške nadvlade (Lazarus and McCarthy 1990; McGregor 1990) in orodje moških za kontrolo žensk (Kurz 1993, 90), in ne vidimo, da je nasilje v družini posledica neuspelega partnerskega odnosa in včasih tudi globljih intrapsihičnih

zapletov, ki izvirajo iz preteklih travmatičnih odnosov, po navadi že iz zgodnjega otroštva. Posledica takšnega gledanja pa je nasprotna diskriminacija.

Tako leta 1988 zapisana izjava »Kadar so moško življenje, vrednote in stališča postavljeni kot norma, takrat ženske doživljajo svoje življenje kot manjvredno, popačeno ali pa se jih ne vidi« (Yllö in Bogard 1988, 182) danes na področju partnerskega nasilja velja za moške (Sarantakos 1999). Glede na to, da so ženske v središču pozornosti in skrbi socialnih služb in strokovnih ustanov, obenem pa so tudi v večini med tistimi, ki se ukvarjajo z nasiljem v družini ter odločajo o vprašanih nasilja v družini, ter ob upoštevanju vladajoče socialne doktrine, ki jemlje žensko kot glavni argument, so moški postali podleži, njihove izkušnje zlorabe se obravnava kot vprašljive, se jih trivializira (obrnava kot nepomembne), se jim ne verjame ali se jih obravnava kot odklon ali ne dovolj resne, da bi bile potrebne socialne intervencije. Moški kot žrtve nasilja v družini postanejo tako nevidni (Sarantakos 1999).

Erin Pizzey ugotavlja, Grujić (2008), da si ne bomo priznali, da so ženske lahko prav tako krute in nasilne kot moški, »vse do takrat, dokler ne bomo dojeli, da sploh ne gre za to, da so moški nasilni po svoji naravi, kot so mnogi prepričani, ampak da gre pri nasilju najpogosteje za ponavljajoč se vzorec iz otroštva, ki se lahko pojavi tako pri ženskah kakor pri moških«.

A iz zgodovine bi se morali tudi kaj naučiti. Zgodovina je polna primerov, kako so ženske pridobivale moč iz pripoznanja svoje viktimizacije. Krepi te vedenje, ki ga poimenuješ. S tem ko se je viktimizacija žensk enkrat poimenovala s tem, kar je bila (npr. posilstvo, pretepanje), so se ženske lahko združile in protestirale proti takšni zlorabi. Ženske so se zmogle pokazati kot žrtve, ko jih je prežl občutek upravičenosti in razsežnosti problema (White 1994, 503).

3.4.6 Pogostost nasilja žensk nad moškimi

Do sedaj lahko z gotovostjo trdimo, da ne moremo govoriti, da je moški spol po naravi nasilnejši kakor ženski. Tudi lahko z gotovostjo trdimo, da nismo našli prav nobenih

osnov, da bi enega od spolov lahko izključili iz te zgodbe, kar zadeva nasilje. Na vprašanje, ali so tudi ženske v družini lahko agresivne, je odgovor pritrdilen.

Odprto ostaja torej še vprašanje, kolikšen je obseg ženskega nasilja v partnerskih zvezah. Ali je primerljivo z moškim nasiljem, ga je manj, ga je ravno toliko kot moškega nasilja, ali pa ga je več?

Podatke o obsegu nasilja v družini pridobivamo iz treh virov. Ti so: uradna statistika, statistike nevladnih organizacij in anketne raziskave.

Pri analizi izsledkov poročil o nasilju v družini najprej ugotovimo, da imamo pravzaprav opraviti z dvema tipoma poročil. V prvi tip uvrščamo t. i. arhivske raziskave, ki zajemajo podatke iz uradnih statistik in statistik nevladnih organizacij, v drugi tip pa anketne raziskave.

Arhivske raziskave torej črpajo iz poročil, v katerih so podatki o primerih nasilja med partnerjema, ki so zabeleženi po uradni dolžnosti. Sem prištevamo uradna poročila uradnih organov ali institucije, kot so policija, zdravstvo, šolstvo, sodišča, centri za socialno delo, varne hiše in civilna družba (Petrovič 2005). Prednost arhivskih raziskav je v tem, da je do podatkov razmeroma lahko priti in da je njihovo zbiranje poceni. Njihove pomanjkljivosti pa so, da so ti podatki navadno selekcionirani, tj. da običajno prihajajo iz specializiranih ali kliničnih virov in da tako pridobljeni ne reprezentirajo celotnega prebivalstva v okviru študije, da so pristranski zaradi sistema zbiranja podatkov, in da zajemajo samo primere, ki so bili prijavljeni.

Tudi anketne raziskave imajo svoje prednosti in pomanjkljivosti. Prednosti so, da se podatki zbirajo po naključno izbranem vzorcu, ki reprezentira celotno prebivalstvo, da se z njimi zbira informacije, o katerih se v arhivskih poročilih navadno ne poroča, da so običajno anonimne in da je mogoče rezultate bolj posplošiti. Omejitve anketnih raziskav pa so, da velikost vzorca morda ni dovolj velika, da morda ne zajemajo tiste vrste prebivalstva, ki je predmet študije, da morda ne vsebujejo dovolj preciziranih vprašanj in da anketiranci na vprašanja morda ne odgovarjajo čisto po resnici (Fontes 2003, 10).

V zvezi arhivskimi raziskavami je treba upoštevati, da se arhivske raziskave praviloma osredotočajo samo na eno ali dve vzorčni področji oz. na klinično populacijo. Če npr. raziskavo gradimo na podatkih zbranih v centrih za zaščito žensk, bodo populacija takšnih podatkov večinoma ženske žrtve. Podobno bo tudi raziskava o kaznivih dejanjih partnerskega nasilja, ki bo temeljila na podatkih, ki jih arhivira policija, zajela po večini ženske žrtve ker moški praviloma ne prijavljajo incidenta partnerskega nasilja nad njimi. Od tod opazamo, da je pogosta skupna značilnost arhivskih raziskav v tem, da namenjajo večjo pozornost zgolj eni populaciji udeležencev partnerskega nasilja in sicer nasilju moškega nad žensko. Posledica je torej ta, da je skupni imenovalac teh raziskav, da podcenjujejo število moških in precenjujejo število žensk žrtev partnerskega nasilja. Ocena je, da ženske 5 - do 8 - krat pogosteje od moških prijavljajo partnerski konflikt (Fontes, 1998). Podobna ocena je zabeležena tudi v National Family Violence Survey, opravljeni leta 1985 v ZDA, ki poroča, da ženske prijavljajo policiji partnerski konflikt 9 - krat pogosteje kot moški (Stets in Straus 1990).

V novejšem času se ugotavlja, da se razmere na tem področju spreminjajo, saj je v zvezi z arhivskimi podatki zanimivo, da policija kakor tudi sodstvo v ZDA beleži, da viktimizacija žensk upada, moških pa raste. Trend iz obdobja 1970 do 1985, ko je bilo zaslediti povečano naraščanje viktimizacije žensk, se je v obdobju 1985–1990 začel spreminjati, saj se v tem obdobju beleži trend naraščanja viktimizacije moških. Povečuje se odstotek žensk, za katere je zabeleženo, da so izvršile kaznivo dejanje nasilja nad moškim (Fontes 1998, 12).

V ta prvi tip poročil prištevamo tudi raziskave, ki s pomočjo anket sprašujejo ljudi o udeležnosti v partnerskem nasilju, v katerem je prišlo do incidenta kot kaznivega dejanja. Tudi iz izsledkov teh anket je opaziti, da je število moških žrtev nasilja med partnerjema podcenjeno (Cook 2009, 29; Mulroney in Chan 2005, 3). Raziskovalci med razlogi navajajo tudi to, da ljudje nasilje v družini še vedno pojmujejo kot osebno zadevo, in ne kot kaznivo dejanje. Opazili pa so tudi, da ko anketirance seznani s tem, da gre za raziskovanje kriminala, moški bolj neradi kot ženske prijavijo zlorabo. Moški se neradi označijo za žrtve (Dutton in Nicholls 2005), kakor tudi neradi prijavijo incident kadar so žrtve (Hamel in Nicholls 2007, 116).

Iz analiz letnih poročil pa je opaziti, da stopnja viktimizacije pada. Raziskava Ameriškega zveznega urada za pravosodje (U.S. Department of Justice - DOJ - je za obdobje 1992-1993 beležila milijon žensk žrtev nasilja v družini in 143.000 moških žrtev nasilja v družini. Če te podatke primerjamo z raziskavo, ki so jo opravili za obdobje 2001-2005, v katerem so na letni ravni zabeležili 572.032 žensk žrtev nasilja v družini in 48.983 moških žrtev nasilja v družini, lahko ugotovimo, da je stopnja viktimizacije precej upadla. Poročilo pa ugotavlja še eno značilnost, namreč da v obdobju med leti 2001 in 2005 število obravnavanih žensk žrtev partnerskega nasilja upada, število moških žrtev partnerskega nasilja pa narašča. V ZDA beležijo tudi, da število žensk, ki so aretirane oz. pridržane zaradi nasilja nad partnerjem, narašča (Cook 2009, 3).

Iz vsega povedanega sledi, da lahko rečemo, da je v primerih, ko gre za poročila in študije, ki preučujejo inkriminiranost udeležencev partnerskega nasilja - kljub temu, da ugotavljamo, da je dejstvo, da tudi ženske udarijo moške -, težko izluščiti resnost problema. Tako zbrani podatki o tem, koliko je zlorab žensk nad moškimi, se razprostirajo od malo do veliko (Dutton in Golant 1995; Fagan 1993; Straus and Gelles 1986), oz. je njihov razpon prevelik, da bi lahko določili natančen obseg ali resnost problema (Fagan 1995, 35; Mulroney in Chan 2005, 2).

Drugi tip poročil obsega anketne raziskave. Tu je pridobljena slika precej drugačna. Raziskave družinskega nasilja v zadnjih 25 letih (Fiebert 2012; Gelles 1988; Mulroney in Chan 2005; Stets 1989; Straus 1986) kažejo, da so moški in ženske nasilni v približno enaki meri. Prav tako raziskave govorijo, da je verjetnost, da bo eden izmed partnerjev sprožil nasilje, enaka za oba spola. V raziskavah odkrita resnica je presenetljivo izenačena. V približno polovici primerov družinskega nasilja oba partnerja izvajata nasilje v enaki meri, drug drugega zlorabljata v enaki meri. V 25 % zasledimo, da samo moški napade žensko in v 25 %, da samo ženska napade moškega (Straus 2013).

Martin S. Fiebert (2012) je pripravil pregled virov, ki obravnavajo nasilje med partnerji. Pregled obsega 286 znanstvenih raziskav in 221 empiričnih študij ter 65 pregledov in analiz. V povzetku navaja, da literatura dokazuje, da so ženske ravno tako, če ne še bolj

kot moški, tudi fizično agresivne v svojih odnosih z možmi oz. moškimi partnerji. Vzorec oseb, ki so sodelovale v pregledanih študijah, presega število 371.600.

Obstajajo pa tudi študije, ki trdijo, da je več moških kot žensk žrtev fizičnega nasilja v partnerskem odnosu (U.S. Department of Justice 2010).

Omenjena dva tipa poročil o nasilju v družini torej kažeta precej različne rezultate. Takšno delitev preučevanja nasilja v družini opredeljujejo tudi kot na eni strani feministični pristop raziskovanja nasilja v družini in na drugi strani pristop drugih raziskovalcev nasilja v družini. Ker so rezultati teh dveh pristopov tako različni, je to sprožilo posebno raziskovanje tega problema. Tako sta Johnson in Ferraro (2000) izdelala tipologijo nasilnega vedenja pri parih. Ločila sta med običajnim nasiljem med pari, znanim kot situacijsko nasilje, in intimnim terorizmom (kar v splošnem razumemo kot pretepanje). Johnson in Leone (2005) sta dokazovala, da je situacijsko nasilje posledica določenega konflikta, pri katerem se prepiranje stopnjuje do nasilnega dogodka, medtem ko gre v primeru intimnega terorizma za vzorec vedenja, ki nakazuje, da si nasilnež poskuša pridobiti nadzor nad partnerjem (Hamel in Nicholls 2007, 127).

Johnson in Ferraro (2000) sta dokazovala, da so izsledki feminističnih raziskovalcev in ostalih raziskovalcev nasilja v družini (npr. Gelles in Straus 1988; Straus in Gelles 1986; Straus 1990), tako različni zato, ker so vzorci, ki jih ti raziskovalci uporabljajo za raziskavo, iz bistveno različnih populacij, se pravi iz zelo različnih tipov prebivalstva. Gre za ljudi, ki imajo različne skupne značilnosti. Trdita, da so v intimni terorizem oz. tepež večinoma vpleteni moški, ki jih najdemo tudi kot krivce v kriminalnih datotekah ter v podatkovnih bazah socialnih služb in/ali zatočišč za pretepane ženske, medtem ko je za situacijsko nasilje značilno, da je vzajemno in da se konflikt, ko se le ta stopnjuje, izteče v nasilno vedenje obeh partnerjev. Večja verjetnost je, da situacijsko nasilje med partnerjema najdemo pri običajnih parih, se pravi v povprečnih družbenih vzorcih (Hamel in Nicholls 2007, 127).

Podobno Straus (1979) navaja dvoje zmot, dvoje pasti, na kateri naletimo pri preučevanju nasilja v družini: klinično zmoto in reprezentativno zmoto oz. klinično past in reprezentativno past. Klinična zmota ima za posledico neupravičeno domnevo (predpostavko) oz. sklepanje kliničnih raziskovalcev, da se klinično ugotovljena

prevlada napadov s strani moških nanaša na vso populacijo. Reprezentativna zmota, ki temelji na širokih anketah, pa po raziskavah sklepa, da so izsledki raziskav, ki govorijo o razširjenosti partnerskega nasilja moških in žensk aplikabilni za vse primere, da se lahko nanašajo tudi na primere, ki jih vodijo v kliničnih praksah, kriminalnih datotekah ter v podatkovnih bazah socialnih služb in/ali zatočišč za pretepane ženske (Hamel in Nicholls 2007, 127). Zato je upravičena opazka, ki jo je podal O'Leary (2000), da je pomembno, da raziskovalci navedejo omejeno uporabnost svojih raziskav kar zadeva vzorec prebivalstva, ki je vanje zajet in na katerega se nanašajo.

3.4.7 Pogostost ženskega nasilja nad moškimi v Sloveniji

Ob pregledu virov, ki beležijo nasilje v Sloveniji, ugotavljamo, da je tudi podatke o obsegu nasilja v družini v Sloveniji najti v treh virih To so:

- uradna statistika,
- statistika nevladnih organizacij,
- raziskave.

Predstavili bomo podatke uradne statistike in raziskav.

A. Uradna statistika

Kratek prikaz stanja in aktivnosti policije pri preprečevanju in preiskovanju kaznivih dejanj na področju nasilja v družini je v obliki prispevka na konferenci leta 2010 predstavila Tatjana Muršič (2010, 45-70). V njem med drugim navaja: »Fizično nasilje: policijske statistike v Sloveniji dokazujejo, da so v 99 % nasilja med odraslimi v družini žrtve ženske, povzročitelji pa moški. Policija najpogosteje obravnava ravno primere fizičnega nasilja, ki ga žrtve, pa tudi druge osebe, najpogosteje prijavljajo. Razlog je zagotovo v lažjem prepoznavanju fizičnega nasilja, saj je vidno in dokazljivo, verjetno pa tudi v stereotipu, daje fizično nasilje edino pravo in hudo nasilje.« (Muršič 2010, 55). Prikaz obsega stanje in aktivnosti policije v letih 2008 in 2009. Vendar pa se njeno poročilo ne izogne vprašanju nasilja nad moškimi. O tem zapiše: »Za vsa nasilna dejanja trdimo, da je večina skritih, zakaj ne bi dopustili te možnosti tudi za nasilje nad

moškimi. Redki znani primeri ne dopuščajo vpogleda v okoliščine, v katerih živijo moški, ki so žrtve nasilja svojih žena, niti v njihovo doživljanje in reakcije» (Muršič 2010, 57).

Sami smo preverili še podatke policije Slovenije za leti 2010 in 2011 (Policija 2010; 2011). Podatki Slovenske policije izkazujejo, da so med ženskami, ki so žrtve nasilja kot takega, najštevilnejše tiste, ki so žrtve nasilja v družini. V letu 2011 je bilo takih žrtev 1584, v letu 2010 pa 1909. Drugo najštevilnejšo skupino sestavljajo tiste, ki so žrtve telesnih poškodb; v letu 2011 jih je bilo 529, v letu 2010 pa 606. Deklic, ki so bile v letu 2010 žrtve zanemarjanja in surovega ravnanja, je bilo 379, v letu 2011 pa 324. Pogosta vrsta nasilja je tudi spolno nasilje. V letu 2011 je v Sloveniji utrpelo spolno nasilje 222 žensk, od tega največ 130 deklic, mlajših od petnajst let. V letu 2010 je bilo žrtev te vrste nasilja 285 žensk, od tega 158 deklic, mlajših od 15 let. Tako v letu 2011 kot tudi v letu 2010 je bilo umorjenih 10 žensk. Tudi v Sloveniji po podatkih policije ugotavljamo, da se število obravnavanih žensk žrtev partnerskega nasilja znižuje.

Povečuje pa se število ovadenih žensk zaradi obravnave kaznivih dejanj. Opaziti je tudi večji delež žensk v strukturi kršitev predpisov o javnem redu, medtem ko delež moških kršiteljev predpisov o javnem redu upada. Med kršitve zakona o javnem redu in miru se prišteva tudi nasilje v družini.

Tabela 2: Število žensk žrtev najpogostejših vrst nasilja, Slovenija
(Policija 2010, 2011)

	2010	2011
Nasilje v družini	1909	1584
Telesne poškodbe	606	529
Spolno nasilje	285	222
Zanemarjanje otroka in surovo ravnanje	324	379
Umor	10	10

Opomba: Posamezna žrtev se v referenčnem letu šteje samo enkrat, ne glede na to, kolikokrat je bila žrtev opazovanih kaznivih dejanj.

Nasilje v družini pa je takoj za ovadbami zaradi telesnih poškodb drugo področje, na katerem je največ ovadb.

Tabela 3: Število polnoletnih oseb, ovadenih zaradi nekaterih vrst nasilja, Slovenija
(Policija 2010, 2011)

	2010	2011
Nasilje v družini	1168	1092
Telesne poškodbe	1768	1654
Spolno nasilje	345	443
Zanemarjanje otroka in surovo ravnanje	469	481
Umor	54	35

Opomba: V tabeli so zajete vse ovadene osebe ne glede na spol.

Tabela 4: Število polnoletnih oseb, obsojenih zaradi nekaterih vrst nasilja, Slovenija
(Policija 2010, 2011)

	2010			2011		
	Skupaj	Moški	Ženske	Skupaj	Moški	Ženske
Nasilje v družini	186	182	4	207	200	7
Telesne poškodbe	576	535	41	608	570	38
Spolno nasilje	93	93	-	80	80	-
Zanemarjanje otroka in surovo ravnanje	80	50	30	96	45	51
Umor	27	21	6	28	26	2

Opomba: V tabeli so zajete vse obsojene osebe ne glede na spol žrtve.

Iz Tabele 4 izstopa podatek, da je bilo v letu 2011 zaradi kaznivega dejanja zanemarjanja otroka in surovega ravnanja obsojenih več žensk kot moških.

V Sloveniji je bil leta 2008 sprejet Zakon o preprečevanju nasilja v družini. Zdelo se nam je zanimivo pogledati, kaj se je v Sloveniji dogajalo na področju nasilja v družini v obdobju od sprejetja tega zakona pa do leta 2013. Navajamo pregled letnih poročil Policije Slovenije (Policija 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013) glede beleženja kaznivega dejanja nasilja v družini od leta 2008 do 2013.

SLOVENIJA

Tabela 5: *Število kaznivih dejanj (KD) nasilja v družini v Sloveniji od leta 2008-2013.*
(Policija 2008,2009,2010,2011,2012,2013)

Leto	Št. KD nasilja v družini	Porast/upad (v %)
2008	120	...
2009	2478	17,6
2010	2344	5,4
2011	1917	18,2
2012	1702	20,1
2013	1592	6,5

LJUBLJANA

Tabela 6: *Število kaznivih dejanj nasilja v družini na področju Mestne občine Ljubljana od leta 2008-2013*
(Policijska Uprava Ljubljana, 2008,2009,2010,2011, 2012,2013).

Leto	Št. KD nasilja v družini	Porast/upad (v %)
2008	1238	
2009	1020	- 17,6
2010	813	- 0,8
2011	623	- 23,4
2012	498	- 20,1
2013	514	+ 3,2

Iz Tabel 5 in 6 je razvidno, da število kaznivih dejanj nasilja v družini od leta 2008, ko je bil sprejet ZPND, v zadnjih šestih letih pada, tako na nacionalni ravni kot tudi po posameznih PU. Tabela št. 6 prikazuje podatke za PU Ljubljana. Podatki za PU Ljubljana kažejo podoben trend kot se kaže na nacionalni ravni. Padanje je verjetno posledica večje ozaveščenosti javnosti o pereči problematiki. O nasilju v družini se vse več govori, nanj se opozarja v občilih, v šolah, problem postaja v širšem obsegu predmet debat in raziskav, česar pozitivne posledice naštetega so že vidne. Morebitni povzročitelji se torej verjetno vedno bolj zavedajo odgovornosti in posledic, ki jih lahko doletijo v primeru izvajanja nasilja v družini.

Po pregledu podatkov iz uradnih virov lahko sklepamo, da so podatki o nasilju v družini v Sloveniji primerljivi z uradnimi podatki, ki jih beležijo tudi v drugih državah, in da so ugotovitve, ki smo jih navedli v prejšnjem razdelku, aplikabilne tudi na slovensko področje.

B. Raziskave

V Sloveniji je raziskavo o nasilju v družinah v Sloveniji leta 2006 opravila skupina pod vodstvom dr. Sedmakove (Sedmak 2006). Po raziskavi je med tistimi, ki menijo, da je nasilje v družini v Sloveniji pogost pojav, 57,7 % žensk in 42,3 % moških. Med tistimi, ki so osebno doživeli nasilje v družini, v kateri so živeli kot odrasla oseba, je bilo bistveno več žensk (71,4 %) kot moških (28,6 %). Na vprašanje, ali so osebno doživeli nasilje v družini, je pritrdilno odgovorilo 23,7 % respondentov, nikalno pa 76,3 %. Glede na spol respondentov je med tistimi, ki so osebno doživeli nasilje v družini, v kateri so živeli kot otroci, bistveno več moških (59,5 %), kot žensk (40,5 %) (Sedmak 2006, 36).

Na vprašanje »Ali osebno poznate družino, v kateri se izvaja nasilje nad možem?« je odgovorilo pritrdilno več moških kot žensk. Raziskava je pokazala, da moški poznajo več družin, v katerih se izvaja nasilje nad možem, kot ženske. Respondenti, starejši od 72 let poznajo take družine v manjši meri kot tisti, ki so mlajši od 50 let. Od moških, ki

so poročali, da vedo za družinsko nasilje nad moškim, jih je 2,9 % respondentov poročalo, da gre za fizično nasilje, 5,5 % za psihično nasilje, 0,2 % za spolno nasilje in 1,7 % za ekonomsko nasilje nad možem (Sedmak 2006, 27). V poročilu »*Medijske reprezentacije družinskega nasilja*« (Luthar, Jontes in Šadl 2006) pa avtorji ugotavljajo, da slovenski medijih reproducirajo/ustvarjajo mit o t. i. simetriji družinskega nasilja, saj je v njih nesorazmerno visok odstotek novic o moških žrtvah nasilja, ki v povprečju v vseh obdobjih med letoma 1985 in 2006 znaša 21 %. Medijski prikazi nasilja v družini ne kažejo simetrije nasilja med spoloma. Če pa jo ugotavljajo, takšno ugotovitev diskvalificirajo, zato smo skeptični glede objektivnosti poročila.

Naša raziskava, ki smo jo izvedli v letu 2013 in katere podrobne izsledke predstavljamo v empiričnem delu disertacije, kaže podobne rezultate kot jih večinoma ugotavljajo v raziskavah v tujini, da namreč v partnerskem odnosu partnerja izvajata nasilje v enaki meri.

4. KONFLIKT IN NASILJE

Življenje je velika skrivnost, polna paradoksov. Med njimi je tudi ta, da je konflikt eden od temeljnih gradnikov življenja. Teoretiki konflikta (Adams 1965; Coser 1956; Dahrendorf 1958; Scanzoni 1972; Simmel 1955) dokazujejo, da je konflikt neizogiben in nujen sestavni del življenja, ki pa ima svojo vrednost (Straus 2007). V procesu konflikta se neenakosti in problemi regulirajo, korigirajo popravijo. Pravijo tudi, da bi bile brez sprejemanja sprememb, ki so posledica konflikta, družba kakor tudi družbene celice – kot so narod, interesno združenje ali družina – izpostavljene zelo velikemu tveganju, da bi razpadle. Če se konflikt ne razreši, če se potlači, so posledice lahko stagnacija in nezmožnost adaptacije oz. prilagoditve spremenjenim razmeram (Straus 1979).

Ena od posledic konflikta je tudi sovražnost. Sovražnost je zelo visoka, kadar udeleženi obstoj konflikta tajijo, zanikajo, kadar se s konfliktom ne soočijo, ne spoprimejo. To jim namreč preprečuje, da bi dosegli rešitve, ki so zanje pomembne. Prav tako se zaradi nakopičene sovražnosti lahko razrahljajo vezi, ki povezujejo skupino, kar posledično pomeni disfunkcionalnost in razpad ali propad (Straus 1979).

O večni vpetosti med svobodo (večnim življenjem) in konfliktom (življenjem in smrtjo) nam govori tudi biblična zgodba, ko opisuje prva človeka v raju (1Mz 2,15-3,24). Dano jima je vse, absolutno svobodo jima krati samo ena prepoved. Ta je generator konflikta, ki se izteče z izgonom iz raja. Pa tudi tam zunaj ni nič bolje, konflikt ju spremlja tudi v novi svet. Tudi tu je konflikt generator sprememb. Konflikt je neizbežen, saj je inkorporiran v življenje, je sestavni del življenja. Vsaka sprememba je posledica razrešitve konflikta. Brez konflikta ni življenja, saj brez njega tudi ni spreminjanja, ampak ostane samo negibnost, ki jo z drugo besedo opisujemo kot smrt. Morda je prav polje obvladovanja konflikta tisti most, s katerim si človek lahko znova pribori pravico do vstopa v Edenski vrt?

Mnogi misleci so se že davno tega zavedali te vpetosti konflikta v življenje, npr. Lao Zi (2009) *Dao de jing*: »Ko vsi vedo: da je dobro dobro, je tu tudi zlo.«

Ali: »Vedeti je treba, da je vojna splošen pojav, da je pravo prepir in da se vse dogaja po prepiru in potrebi« (Predsokratiki 1946, fragment B80). »Boj je vsemu oče, je vsemu kralj; ene izkaže za bogove, druge za ljudi, iz enih naredi sužnje, iz drugih svobodne« (Predsokratiki 1946, fragment B53). »Bitje ustvari svojo antitezo, nič, ki je impliciten v njem. V nekem pogledu (smislu) sta bitje in nič sodoločena. V drugem smislu, pomanjkanje bitja notranjih polnosti, artikulacij in prostorov zahteva njegovo antitezo, nič. Če bi bila samo bit brez nič, sploh ne bi bilo nobenega sveta. Sinteza bitja in nič je nastajanje« (Hegel 1996, 96).

Vidimo torej, da ni osrednje vprašanje »konflikt da ali ne«. Glede tega ni veliko izbire. Konfliktu se v absolutnem smislu ne da izogniti. Tudi v Novi zavezi piše: »Kdor zmaga, ga druga smrt gotovo ne bo prizadela« (Raz 2,11). In še: »Kdor zmaga, mu bom dal, da sede z menoj na moj prestol, kakor sem tudi sam zmagal in sédel s svojim Očetom na njegov prestol« (Raz 3,21). Ni tretje poti. Ni torej problem v konfliktu, ampak v tem, kakšen odnos zavzamemo, ko se soočimo z njim, in kako ga razrešujemo. Ali nas konflikt zaslužuje in smo njegove nemočne žrtve, ali pa smo ga z razumom in empatijo zmožni razrešiti vsem v prid. Marsikdo bi pritrdil znani Sartrovi tezi, da je/so pekel drugi (Sartre 2007) (Garcinov stavek »Pekel so ljudje okoli tebe«). Toda če je drugi pekel, kaj boš storil, kam boš odšel, da se mu boš izognil, da ne boš pristal v peklu, ampak boš dosegel odrešenje? Nikamor ne moreš oditi. Lahko greš v puščavo, tam si puščavnik, a drugi je še vedno tu. Zdaj je ta drugi sonce, ki te žge, dež, ki te biča, žuželke, ki ti ne dajo miru ...

Kje je torej konflikt, v čem je torej konflikt? Razmislek nam v zvezi s tem pove: konflikt je v tebi. Pritrditi moramo torej razmišljanju Friedricha Hegla (1841) o imanentni dinamiki biti.

Kljub navedenim ugotovitvam pa se večina ljudi konflikta izogiba in se ga boji. Tudi nekateri strokovnjaki, ki preučujejo družino, na konflikt raje gledajo diametralno

nasprotno kot teorije konflikta. Konflikt obravnavajo kot nekaj, čemur se je treba izogniti, in se trudijo na podlagi tega pomagati družini (Straus 1979).

In ko smo pred to tako težko rešljivo uganko, zakaj, čemu konflikt, se zavemo, da na ta vprašanja ni odgovora. Vprašamo pa se lahko, kaj je človeku dano, kako lahko razrešuje to vseprisotnost konflikta, to njegovo vtikanost v življenje? S kakšno popotnico prihaja v ta svet, da bi zmožel obvladati ta paradoks? Razmišljajoč o tem lahko sklenemo, da je človekova popotnica to, da vstopa v življenje skozi odnos. Mitchell (2002) navaja, da ima posameznikova psihična struktura po definiciji tri dimenzije: jaz, jaz–ti ter psihični prostor med jaz in ti. Pri objektu oziroma posamezniku v psihološkem pomenu je treba na intrapsihični, interpersonalni in sistemski ravni vključiti relacijo jaz–ti, upoštevati relacijsko matrico s predpostavljanjem afektivnega psihičnega prostora, v katerem sta jaz in ti v interakciji, saj sta drug z drugim povezana v okviru sistema (Gostečnik 2004; Winnicott 1988).

Srečanje s konfliktom doživi otrok že zelo zgodaj, ko se z vstopom v svet sooča s pomanjkanjem stika in ob tem z relacijskim konfliktom. Winnicott pove: »Če želite opisati dojenčka, ga morate opisati kot dojenčka in še nekoga. Dojenček ne more eksistirati sam, ampak samo v odnosu« (Thomas 1996, 306). Raziskave razkrivajo, da je otrok že od začetka interakcijsko aktiven, da že od začetka pozna objektne odnose, da prepozna odnose ljubezni ali zavračanja. John Bowlby (1969) je opisal temeljne oblike te interakcije, ki jih stimulira sam otrok.

Ugotovil je, da so to:

- pripenjanje: otrokova prirojena potreba po fizičnem stiku z drugim človekom,
- sledenje: otrokovo prizadevanje, da obdrži mater/očeta v svojem slušnem in vidnem horizontu,
- smeh in jok: reakcija ob zadovoljitvi (nezadovoljitvi), s katero stimulira druge ljudi k nadaljnjim zadovoljitvam (Ule 2000b,109).

Shore (2003, 227) navaja primer interakcije ob zrenju: ko mati in dojenček zreta drug drugemu v oči, simultano predvajanje videa in elektroencefalograma (EEG) pokaže, da se v dojenčkovi temenici vzbudi valovanje theta. Kmalu po zrenju otrok z ročico seže

po materinih laseh, in tedaj se vzpostavi ritmično valovanje theta tudi v **frontalnih** predelih možganov. Vsak otrok se na čustva odziva že od prvega dne. Kot odziv na pozitivna čustva vrača nasmeh, veselje, radost, ljubezen. V komunikaciji med to dvojico (materjo in otrokom) to očesno zrcaljenje proizvede mnogo več kot premišljena izmenjava obraznih sprememb; zrcaljenje uteleša preobrazbo notranjih stanj (39). Več raziskav kaže, da je pogled najpomembnejši kanal neverbalnega komuniciranja in je vsekakor najintenzivnejša oblika medsebojnega komuniciranja (38). Odnos druženja potemtakem ni enostransko vtiskovanje družbenih vzorcev vedenja v otroka, temveč obojestranski proces integracije – diferenciacije med otrokom in primarnim objektom (Ule 2000a, 111).

Pri vzpostavitvi navezanosti govorimo o bioenergijskih prenosih med možgani otroka in odraslega (Siegel 1999). V tej interakciji »se oba, mati in otrok, v vzhičenih momentih njunega medsebojnega doživljanja vsak posebej uči ritmične psihično-organske strukture drug drugega ter drug ob drugem modificirata vsak svoje vedenje« (Gostečnik 2008, 52). Najbolj pozitivna stanja med otrokom in materjo ali z drugimi besedami varna navezanost se ustvarjajo takrat, kadar so materini zunanji senzomotorični spodbujevalci v sozvočju z otrokovimi gensko enkodiranimi endogenimi ritmi (Schore 2003).

Otrok s svojo potrebo po stiku vpliva na vedenje odraslih in zahteva od njih, da v odnosu rastejo. Otrok je socializator. Otrok nas uči zato, ker sledi svojim potrebam. »Čustva in težave, ki se v materi vzbudijo ob otroku, so namreč čustva in težave njenega otroštva in njenega partnerstva, saj se ob otroku prek projekcijske identifikacije v njej vzbudijo čutenja, ki jih je sama imela kot otrok« (Kompan Erzar 2001, 134). Tudi partnerja se bosta ob otroku »soočila s svojo tesnobo in se je lotila reševati tako, kot sta se naučila v svojem otroštvu. Če si toliko zaupata, da kljub spontanim vzgibom ali predsodkom, ki jih imata drug do drugega kot starša, lahko predata svojo stisko drug drugemu, bosta ob otroku rasla« (Kompan Erzar 2001, 180).

S tega gledišča lahko torej ugotavljamo: res je, otrok je socializator. Tudi znanstveni izsledki to potrjujejo (Mitchell 2003; Schore 2003). Otrok vnaša na svet nov moment, zahteva od pomembnega drugega višjo raven socialnega čuta, saj prebuja v njem vest in

zavest. Najbolj pozitivna stanja med otrokom in materjo se ustvarjajo takrat, kadar so materini zunanji senzomotorični spodbujevalci v sozvočju z otrokovimi genetično enkodiranimi endogenimi ritmi (Schoore 2003). Povedano z drugimi besedami, otrok je resnično pravi božji odposlanec. Na svet prinaša, v ljudeh prebuja plemenite vzgibe, ljubezen, sočutje, pozornost, veselje, radost. Prevedeno v jezik biblične zgodbe: Vsak otrok pride na svet z vrojeno težjo po odrešitvi od izvirnega greha. Pomembnega drugega z mehanizmom projekcijsko-introjekcijske identifikacije ter kompulzivnega ponavljanja naslavlja, prebuja v njem izvirne občutke sočutja, skrbi, pozornosti, ljubezni. Raziskave (Shore 2003, 227) govorijo, da se vsak otrok živahno in v sozvočju odziva na pozitivna čustva, jih prepozna. Če pa se tak stik ne ustvari, če otroku nismo pripravljeni ali mu ne zmoremo prisluhiti, otrok doživi čustveni konflikt. Močna konfliktna čustvena stanja z drugo besedo imenujemo afekti. Otrok se z nerazrešenimi afektivnimi stanji sreča lahko že zelo zgodaj. Z drugimi besedami povedano, otrok se lahko že zelo zgodaj sooči z relacijskim konfliktom. Vstop v svet je za otroka vstop v vzajemni interpersonalni svet. Najprej torej že takoj po rojstvu, ko lahko doživi depriviacijo in z njo najhujšo obliko odsotnosti stika, konflikt, ki ga zaznamuje za vse življenje. Kasneje se zaradi relacijskega konflikta otrok lahko nenehno razvija v konfliktu. Pravimo, da je takšen otrok travmatiziran. Otrok se sooči s konfliktom na način, ki konflikta ne razrešuje, temveč ta trajno ostane v njem. Posledica neustrezne odzivnosti je, da otrok pridobi občutek, da je vzpostavljanje ljubečih odnosov z objektom zanj na splošno slabo ali vsaj negotovo (Fairbairn 1954, 18). Ta relacijska dinamika, ki je v bistvu dinamika razreševanja konflikta, z drugimi besedami regulacija afekta, je za zdrav razvoj posameznika tako pomembna, da ji v nadaljevanju namenimo posebno obravnavo. Na tem mestu želimo zgolj poudariti, da je razvoj posameznikove osebnostne strukture lahko zelo zgodaj zaznamovan z depriviacijo, frustracijo ali supresijo, vse to pa je posledica neustreznega razreševanja konflikta, ki se lahko v otroku pojavi že ob rojstvu. Vendar pa želimo poudariti, da ni problem konflikt, ampak kako ga razrešujemo, kako potekajo poskusi razreševanja izvornih konfliktov. V svojem nadaljnjem razvoju lahko otrok zaradi relacijskega konflikta nenehno živi v konfliktnem ozračju. Nerazrešene konfliktne situacije ga travmatizirajo in mu lahko puščajo posledice v obliki potravmatske stresne motnje za vse življenje (Cvetek 2010, 46). Otrok pa lahko doživlja tudi nasilno vedenje staršev, kar je povezano z ogrožanjem

otrokove čustvene varnosti kakor tudi z otrokovim vedenjem ter ima lahko posledice tudi za razvoj otrokovega agresivnega vedenja (Grych 1990, 267-290).

4.1 Relacijski temelji nasilja v partnerskih konfliktih

Kot smo že omenili, je konflikt sestavni del življenja in se mu ni mogoče izogniti niti v partnerski zvezi. Raziskave v zadnjih dveh desetletjih, na področjih, kot so psihopatologija, ki je orisala spodrsjlaje v zgodnjem odraščanju v povezavi z zgodnjo navezanostjo, nevrobiopsihologija, ki je raziskovala oblikovanje osebnosti prek možganske interakcije med materjo in otrokom (Schore 1999; 2003a; 2003b), preučevanje osebnostnih motenj in druga področja, so veliko prispevale k razumevanju psihologije nasilja v partnerski zvezi. Bes, zmerjanje in zloraba v partnerski zvezi so na primer tesno povezani z dogodki v zgodnjem razvoju. Po teoriji navezanosti je bes prvotna reakcija na prekinitev varne navezanosti, je prvinska reakcija na trajajočo odsotnost vira varnosti. Razumevanje te povezave nam pomaga, da presežemo model socialnega učenja »dražljaj-odziv«, in nam omogoča, da orišemo ciklične izbruhe notranje napetosti kot ključni element nasilja v partnerski zvezi. Ta nit zgodnje navezanosti, ki se vije skozi vse življenje, nam omogoča, da razumemo odrasle odnose med partnerji. Razumemo, od kod ambivalentnost do partnerja, od kod splošen občutek nelagodja in nemir (disforija) kot posledica intimnosti in od kod potreba, da za ta nemir krivimo drugega. Kasneje se ta nemir kompulzivno spiralno dviguje vse do neznosne napetosti, ki kulminira v nasilju (Dutton 2007, vi-vii).

Izbira partnerja poteka na zavestni in nezavedni ravni. Pred vstopom v partnerski odnos človek zavestno išče partnerja z lastnostmi, ki jih njegovi starši niso imeli, išče nekoga, ki ga bo brezpogojno sprejemal in ljubil, saj čuti, da je ravno to najbolj pogrešal, ko je odraščal, zdaj pa upa, da mu bo partner to nadomestil. A ne glede na to v ozadju poteka drug, podzavestni načrt, ki v resnici vodi proces izbiranja partnerja. Podzavest ima svojo predstavo o pravem partnerju, ki je kompleksna sinteza karakteristik, na podlagi katerih skuša dokončati tisto, kar je ostalo neizpolnjeno v obdobju odraščanja. Podzavest skuša tako popraviti škodo in razrešiti konflikte iz otroštva (Gostečnik 1997,

136). Zato išče partnerja, ki ustreza modelu odnosa mati–otrok, da bi ga partner z novim partnerjem podoživel in tokrat na novo pozitivno razrešil, repariral oz. popravil, odpravil prizadejani primanjkljaj. Zakonski partnerji izberejo drug drugega z upanjem, da bodo zacelili stare rane ter nadomestili zamujeno (Gostečnik 1997, 135).

To je razlog, pravi Bowen (1978), da posameznika privlači zveza s partnerjem, ki je na podobni osnovni ravni osebnostne diferenciacije, na primerljivi ravni osebnostne zrelosti, ki pa ima nasprotno modele obrambne organizacije. Se pravi, da praviloma oba izhajata iz enakega družinskega vzdušja, da pa z istim čutenjem ravnata ravno obratno (Kompan Erzar 2003, 87).

Ko partnerja stopita v partnerski odnos, je ta vstop poln pričakovanj in želja, predvsem v zvezi s tem, da bosta drug drugemu vir ugodja in da bosta drug drugega v vsem razumela. Ko se to ne zgodi, se pojavi razočaranje (Gostečnik 2001, 167). Za nekonflikten partnerski odnos je izjemno pomembno, da je v njem zadovoljena potreba po aktivni zavarovanosti, saj le tedaj, ko se partnerja počutita varna, zmoreta drug pred drugim podreti obrambni zid in svobodno odkrivati drug drugega. V objemu te varnosti drug drugega empatično sprejemata in se medsebojno bogatita. Prav polje varnosti jima omogoča razrešitev starih bolečih zapletov. Ko stopata v partnerski odnos, delata to iz občutka pripadnosti. Iz doživete pripadnosti se lahko med njima porodi zaupanje, zaupanje pa gradi polje varnosti odnosa. Prav varnost je ena izmed najpomembnejših komponent za vzpostavitev zdravega partnerskega odnosa. Kadar se partnerja počutita varna, zmoreta odstraniti obrambni zid negativne projekcijske identifikacije drug pred drugim. Tedaj dosežeta svobodo, da odkrivata drug drugega in se medsebojno na podlagi mehanizma projekcijske identifikacije čustveno sprejemata, med seboj bogatita, dopolnjujeta in s tem drug drugemu poklanjata razrešitev starih bolečih zapletov (Gostečnik 2000, 499).

Težave in konflikti se pojavijo tedaj, ko v partnerskem odnosu ni zadostne varnosti, ko partner ne zmore sprejeti zakritih vidikov jaza drugega partnerja. Ko so razmejitve podrti in je ranljivost izpostavljena, takrat partner želi, da bi ga drugi partner v resnici spoznal in ljubil. Če tega takrat ne čuti oziroma čuti, da ga drugi obsoja, zavrača in sramoti, se sprožijo obrambni mehanizmi, ki zavarujejo ranljivi jaz (Gostečnik 1997,

155). Če pa se takrat vsak izmed njiju znajde pred očmi, ki ga sprejemajo, se bosta začutila v polnosti ter bosta zmogla potolažiti ranjenega otroka v sebi (Kompan Erzar 2001, 114). Prav oči, obraz in glas so najmočnejši dejavniki povezave, saj človek vse življenje išče podobna čutenja in občutja, kot jih je v najzgodnejšem otroštvu zaznaval pri svojih starših, predvsem na obrazu svoje matere. Ker otrok internalizira ta zgodnja čutenja in občutke, tudi človek vse življenje vedno znova išče nekoga, ob katerem bo ta najgloblja občutja ponovno doživel in tokrat ob njem dobil novo, pozitivno izkustvo, saj so ta doživetja in občutja postala delovni modeli odnosov do drugih in sebe (Gostečnik 2010, 7-8). Gre za psihobiološka stanja, ki so nezavedna, saj se ustvarijo v otrokovi predverbalni dobi (Gostečnik 2007, 19). To je tudi razlog, da posameznik o njih ne more govoriti, ker pa so ostala vtisnjena v organskem spominu, se izrazijo prek telesne privlačnosti, ki vodi posameznika pri iskanju bodočega partnerja. Ta temeljna doživetja in občutja igrajo glavno vlogo pri zaljubljenosti, saj skuša posameznik prav v zaljubljenosti ponovno vzpostaviti vzdušje primarnih odnosov s starši (Gostečnik 2010, 11). Z vidika relacijske družinske terapije gre pri partnerskem odnosu za podoživetje zgodnjih družinskih konfliktov, predvsem na relaciji mati–otrok, ki zdaj v partnerskem odnosu drugače kličejo po razrešitvi.

Konflikti med partnerjema so večinoma posledica emocionalnega zapleta razreševanja čustvenih vsebin, kot so: zaupanje, samostojnost, navezanost, odvisnost, neodvisnost, kontrola, obvladovanje, separacija-individuacija in samoregulacija, saj so to teme, ki prevladujejo vse življenje (Stern 1995).

V partnerskem odnosu konflikt praviloma nastane takrat, ko romantična ljubezen zbledi ter se začne podzavestni proces projekcijske identifikacije. Ta proces v veliki meri poteka kot pošiljanje in sprejemanje sporočil na predverbalni ravni. Ta proces pove tudi to, kaj partnerja lahko pričakujeta v svojem odnosu glede čustvene zadovoljitve (Gostečnik 2001, 166). Čeprav sta si bila na začetku zelo privlačna, v nekem trenutku začutita pomanjkanje zanimanja drug za drugega, morda grozo in strah ali celo pravi odpor drug do drugega. Tako se zgodi, da so čez nekaj časa prav kvalitete, na katerih sta na začetku vzpostavila odnos in so ju pri drugem tako privlačile, kasneje povod za konflikt ali celo ločitev (Gostečnik 2007, 57). Zakonski konflikt je v tem pomenu vedno odgovor na razočaranje, ker se obljube romantične ljubezni niso izpolnile (Gostečnik

1997, 156). Ko se iluzija romantične ljubezni počasi razblinja, se začne odvijati predkonfliktna dinamika. Partnerja začneta z mehanizmom projekcijske identifikacije nezavedno:

1. drug v drugem prebujati potlačena vedenja in občutke
2. ponovno odpirati otroške rane drug drugega
3. projicirati svoje negativne lastnosti drug na drugega (Hendrix 2008, 95)

Tako skušata nezavedno regulirati svoja disregulirana psihobiološka stanja.

V obupu pa se začneta tudi zatekati k negativnim taktikam, s katerimi bi prisilila partnerja, da bi bil bolj ljubeč. Pri tem ju vodijo tudi iracionalna prepričanja, med drugim:

1. če bom partnerja dovolj ranil, bo uvidel, da ne dela prav, in potem mi bo izpolnil moje želje in potrebe po ljubezni
2. drugi bi moral natančno vedeti, kaj njegov partner potrebuje, zato mu tega ne odkrije
3. partner misli, da bi moral drugi živeti izključno zanj, ker pripada samo partnerju, je njegova lastnina in ga mora zato brezpogojno sprejemati in razumeti (Hendrix 2008, 61).

Prvo prepričanje je v glavnem neproduktivno, saj partnerja v afektivnem stanju jeze ali želje po maščevanju nista zmožna prepoznavati pravih sporočil, ki jih želita posredovati drug drugemu, temveč zaznavata zgolj namero, da ju hoče drugi raniti (Gostečnik 2001, 172). Drugo prepričanje pa ima za posledico zamiranje ljubezni. Ko si partnerji ne povedo, kaj hočejo, in namesto tega nenehno kritizirajo drug drugega, se vzpostavi med njimi napeto negativno vzdušje, katerega posledice so, da duh ljubezni in sodelovanja izgine. Vzpostavi se lahko dinamika moči oz. boja za prevlado, v katerem vsak partner poskuša prisiliti drugega, da zadovolji njegove potrebe. Tragično je, da partnerji pri tem kar vztrajajo, čeprav kot odziv na te taktike vedno znova dobijo sovražnost.. Zakaj? Ker se nezavedno bojijo, da bodo, če njihove potrebe ne bodo zadovoljene, umrli. Hendrix (2008, 97) komentira, da gre pri tem za klasičen primer tega, kar Freud (1914) imenuje »prisilno ponavljanje« (nem. Wiederholungszwang, ang. repetition compulsion), tj. težnja ljudi, da znova in znova ponavljajo kako neučinkovito vedenje. V primeru pa, ko

partner misli, da mora drugi živeti le zanj, se partnerja zapleteta v začarani krog obtoževanja, sumničenja in očitkov, kar pride še posebno do izraza, kadar je posredi ljubosumje. Posledica je seveda samo ta, da se partnerja drug od drugega vse bolj oddaljujeta.

Tako pri prvem kot pri drugem prepričanju zlahka prepoznamo, da temeljita na infantilni izkušnji odzivnosti staršev na tega otroka: samo če je bil dovolj glasen, če je s svojim jokom v starše vnesel dovolj vznemirjenja in notranje napetosti, so ga slišali (Gostečnik 2001, 176).

Ponovimo, partnerja smo si izbrali iz dveh temeljnih razlogov: 1. ker ima tako pozitivne kot negativne lastnosti ljudi, ob katerih smo zrasli, in 2. ker čutimo, da bomo ob njem nadomestili, uravnali izgubo pozitivnih delov našega bitja, ki smo jih »odrezali« v otroštvu (Hendrix 2008, 97). Partner išče nekoga, ki ga bo brezpogojno sprejemal in ljubil ter s tem nadomestil tisto, kar je pogrešal v dobi odraščanja (Gostečnik 1997, 136).

Ko pa se to ne zgodi, se partnerja lahko zapleteta tudi v zakonski konflikt.

Zakonski konflikt spremljata dve temeljni dinamiki merjenja moči:

1. **Zahteva-umik.** Pri tej dinamiki eden od partnerjev od drugega zahteva odzivnost, bližino in intimnost, drugi pa na to odgovori z umikom, neodzivnostjo in molkom. Zato prvi še bolj pritiska nanj in stopnjuje svoje zahteve, a navadno brez odziva. Zato se začne prvi partner na tretji stopnji razočaran umikati. Takrat pa se začne partner, ki se je izogibal stiku, zaradi strahu pred samoto in odrinjenostjo bližati prvemu. Na četrti stopnji začne partner, ki je prvi zahteval odzivnost, napadati prej umikajočega se. Drugi partner odgovori s protinapadom. V zadnji stopnji partnerja zavzameta varno razdaljo in vztrajata v njej, vse dokler se ne prebudi nov konflikt, ki se odigra na podoben način. V jedru te dinamike je strah pred intimnostjo, ki ga zaznamuje želja po samostojnosti in čustveno varni razdalji, hkrati pa želja po bližini.

2. Konflikt-izogibanje: oba partnerja se bojita konflikta in se mu izogibata. Zato storita vse, da se mu izogneta. V tej dinamiki smo priča navideznega razumevanja, vendar pa zaradi zanikanja stvarnosti lahko pride do psihične vznemirjenosti ali do organske bolezni. Navadno ti partnerji izhajajo iz družin, v katerih sta vladali napetost in agresija, zato so se že kot otroci odločili, da v svojem življenju nikdar ne bodo izražali čustev, kot so jeza, bes, razočaranje ali zavist (Gostečnik 2001, 191-192).

Konfliktne interakcije, ki nastajajo v zakonskem odnosu, v jedru kažejo, da se z njimi ponovno vzpostavlja prvotni odnos med starši in otrokom (Gostečnik 1997, 163).

Na zakonce zakonski konflikt učinkuje izredno stresno. Ta stres je dolgotrajen, traja lahko več let, in ko ga spremljamo, lahko opazimo, da zakonski konflikt zaznamujejo stopnje, skozi katere se čustveno prebijajo zakonci. Te stopnje so identične s stopnjami, ki jih predeluje posameznik v procesu žalovanja (dejansko gre za izgubo pričakovanj, saj se je pokazalo, da je drugi drugačen, kot bi si partner želel). Te stopnje so:

1. Šok: Ob spoznanju, da partner ni tisto, kar sta verjela, si želela in pričakovala, partnerja doživita pravi šok, saj konflikt doživita kot dejansko prevaro.
2. Zanikanje: Prva reakcija na ta šok je zanikanje. Ker se je partnerju težko soočiti z dejstvom, da je ostal v svojem razvoju sam, da njuno skupno življenje vodi v nova razočaranja, situacijo raje zanika, češ, saj ni tako hudo, ni bilo namerno, ko vse skupaj prespim, bo spet vse v redu.
3. Jeza: Prepričanju, da ga je partner izdal, prevaral in da ni izpolnil pričakovanj, sledi jeza. Še posebno hudo je lahko v primerih, ko partner svojo jezo dolgo taji in tlači, saj temu lahko sledi dramatičen destruktiven izbruh.
4. Žalost in depresivnost: Ob spoznanju izgube idealnega partnerja partner doživlja globoko žalost. V tej žalosti poteka naraven proces poslavljanja od starih vedenjskih vzorcev. Tej žalosti lahko sledi depresija.
5. Pogajanje: Partnerja se začneta pogajati, morda se dogovorita za ločen dopust, ločene prijatelje. Pogajata se glede denarja in otrok, pogajanja sledijo logiki »daj-dam« oz. »če boš ti naredil to, bom jaz naredila to«, ipd. To pa ju samo še bolj oddaljuje drug od drugega, s tem samo še trgata že tako krhko povezanost.

6. Obup: Ob spoznanju, da partner ne more izpolniti pričakovanj, se začneta drug drugega bati. Partner se boji, da ga bo drugi partner, če bo pred njim odprt, samo še bolj ranil.
7. Ločitev: Ko partnerja dokončno spoznata, da so njuni konflikti nerazrešljivi, sledi ločitev. Lahko pa se ločita samo čustveno; zapreta se vsak v svoj čustveni svet, v katerem se počutita varna (Hendrix 2008, 97-98).

Hendrix (2008, 77) meni, da sta strah in jeza poglavitna razloga, da sta tako moški kot ženska preobremenjena s strahom pred intimnostjo. Jeza je posledica tega, da je bil tihi dogovor prelomljen. Iz maščevanja nastane čustvena barikada in strah pred čustveno bolečino, ki lahko vodi v podoživitev bolečine, ki so jo že doživeli v otroštvu (121). Ranljivost oziroma strah pred ranljivostjo, ki je strah pred bližino in intimnostjo, pa je tudi tista komponenta, ki ohranja partnerski konflikt, ki se lahko nemalokrat izteče v pravo nasilje.

Več relacijskih avtorjev pojasnjuje nasilno vedenje z navezanostjo (Emde in Buchsbaum 1990; Minuchin 1985, 1994). Prav tako kot si je nekoč kot otrok s sledenjem staršem, jokanjem, tesnobo in stisko skušal ohraniti prisotnost staršev, skuša odrasli z istim vedenjem ohraniti stik s partnerjem (Erdman in Caffery 2003). Tudi Bowlby (1988) je opisoval, da otroci ob prekinitvi stika in separaciji doživljajo grozo, bes in obup in da ta čutenja prenesejo s seboj tudi v odraslost, kjer se kažejo kot nesorazmerna in skrajna jeza oz. bes, ki ga je označil za »bes iz strahu pred intimnostjo«. Prav tako Bowlby (1988) govori o tem, da lahko »nasilje, ki ga srečujemo v družinah, razumemo kot popačeno in pretirano verzijo vedenja, ki ga sproži mehanizem navezanosti in ki bi sicer, če bi bile te potrebe priznane in ozaveščene, lahko bilo funkcionalno. Nasilje, ki izhaja iz strahu in groze pred izgubo partnerja, je skrajna oblika kontroliranja drugega in prisiljevanje drugega, da ostane« (Kompan Erzar 2006, 183). Torej na nasilje med partnerjema lahko gledamo tudi kot na obupen poskus, da bi uravnotežila odnos. Ofra Mayseless (1991) v članku, v katerem pretresa odnosnost med oblikami navezanosti ter nasiljem v fazi dvorjenja, navaja, da je za partnerja, za katerega je značilen izogibajoči tip navezanosti, nasilje mehanizem, s katerim ohranja čustveno razdaljo v trenutkih, ko je bližina zanj preveč ogrožajoča. Za partnerja, ki je v

sebi tesnobno ambivalentno navezan, pa je nasilje način, kako preprečiti partnerjev odhod.

Značilnost navezanosti je, da je to močna vez s starši, ki ostaja tudi v primeru ne-varne navezanosti, se pravi tudi takrat, ko so starši vir nevarnosti za otroka, kot je to pri vseh oblikah nasilja. Ker je navezanost mehanizem, povezan z ohranjanjem bližine, ta tendenca tudi v primeru nasilja, se pravi tudi nasilja med partnerjema, ne ugasne, pač pa se še celo okrepi, saj je v primerih nasilja občutek nevarnosti še večji, kar še okrepi aktivno iskanje stika z najbližjo, intimno osebo. Tako je paradoksalno ta vez še posebno močna v primeru, ko je druga oseba vir nevarnosti. Če starši zavračajo otroka, se ta še bolj veže, pripenja na njih in se jih oklepa, ker zaradi zavračanja postane še bolj tesnoben (Bowlby 1988). Analogno se zaradi mehanizmov, ki smo jih že opisali, enaka dinamika razvija tudi pri nasilnih partnerjih, ki imata intimen odnos (Johnson 2003). To je tudi razlog, da je v primeru nasilja, ker je partner odvisen od odzivnosti drugega, tudi izjemno ranljiv, ne da bi se tega sploh zavedal. Pri ambivalentnem vzorcu navezanosti med partnerjema prihaja do izolacije in osamljenosti, saj se iz strahu pred izgubo partnerja sproži pretirana kontrola partnerja, predvsem z nasilnim vedenjem, ali tudi ustrahovanjem, da si partner ne bi upal oditi (Bowlby 1988). Žrtev nasilja se, ker se vedno čuti nevredna nasilnega partnerja, kljub temu da jo je strah ostati v odnosu, še bolj boji, da bo ostala sama, tako čustveno kot fizično. Njen partner, ki se boji, da bo žrtev izgubil, saj tudi on vidi sebe kot slabega, z nasiljem utrjuje žrtvino slabo samopodobo, saj si ravno s tem zagotavlja, da mu žrtev ne bo ušla. Ker tako žrtev ostaja v odnosu, se partner pomiri. Sledi opravičilo žrtvi za povzročeno bolečino. Partner nato postane spet ljubeč in dostopen. Žrtev mu zato oprosti in krog nasilja se zavrti znova, ker se tako ohranja afektivno ravnovesje v odnosu (Walker 2000).

V dinamiki nasilnih parov lahko prepoznamo sedem temeljnih afektivnih tem, ki pravzaprav izhajajo iz tem navezanosti. Te so:

1. zavrženost in strah pred biti sam,
2. neutolažljivost,
3. negotovost in pomanjkanje varnosti,
4. nemoč in nezmožnost spreminjanja situacije,
5. zmeda glede pravil, vlog in vedenja,
6. nevrednost in sram,

7. obup in nesposobnost.

Vidimo torej, da je nasilje jasen kazalnik, da odnosa ni več ali pa da se še ni začel.

4.2 Teorije konflikta in nasilja

Teorije, ki pojasnjujejo konflikte in nasilje ter želijo razložiti raznolikost človekovega vedenja, ne temeljijo na splošnih predpostavkah, kot npr. sociobiološka teorija ali feministična teorija, temveč so bolj individualno usmerjene, se pravi psihološke (Dutton 2007, 40).

Pri omembi teorij konflikta in nasilja ne moremo mimo frustracijsko agresijske teorije, (o njej smo spregovorili že v poglavju o teoriji ženske agresivnosti), ki je bila predstavljena leta 1939 in katere vpliv sega vse do danes. Ta teorija ima poleg privrženecv tudi kritike. Tako npr. Bandura (1973, 54) meni, da frustracije navadno le ustvarijo splošno čustveno vzburjenje. Po njegovem mnenju socialno učenje določa, kako se bo oseba odzvala na to vzburjenje.

Poznamo veliko psiholoških teorij, ki so obravnavale problem pojava nasilja v povezavi s konfliktom v družini. Predstavili bomo samo nekatere od njih.

4.2.1 Nagonske teorije

V ta sklop spada Freudova psihoanalitična teorija. Freud je videl biološko osnovo za agresivnost v nagonu. Nagon je nekaj somatopsihičnega, nekaj, česar izvor je somatski, delovanje pa psihično. Leta 1920 je predstavil model, v katerem si stojita nasproti thanatos (nagon smrti) in eros (nagon za življenjem). Cilj thanatosa je uničiti življenje in je odgovoren za nasilje in destruktivnost. Thanatos je lahko usmerjen proti sebi (samokaznovanje, samopoškodovanje, samomor) ali pa, kot agresija, proti drugim. Cilj

erosa je pridobiti ugodje, cilj agresije je smrt in destrukcija sebe, drugega (objekta) ali obojega (Freud 1905, 11).

Nadalje v ta sklop spada etološka teorija agresivnosti. Etolog Konrad Lorenz (1967) opisuje agresijo kot borbeni instinkt, ki ga sprožijo »aktivirajoči dražljaji« iz okolja. Lorenz meni, da se živali in ljudje že rodijo s temeljnim borbenim instinktom. Vsi instinkti, vključno z agresivnim instinktom, so evolucijsko utemeljeni in so namenjeni preživetju posameznika in vrste. Npr. pri spopadu samcev za samico agresivnost pripomore, da se razmnožujejo najmočnejši člani skupine.

Da obstajajo globlji psihološki temelji nasilnega vedenja, je mogoče sklepati na podlagi tega, da ob pojavu nasilja v družini naletimo na določene zakonitosti in povezave. V psiholoških krogih so se na podlagi teh ugotovitev uveljavile tri teorije o prenašanju vzorcev nasilnega vedenja, ki jih predstavljamo v nadaljevanju.

4.2.2 Teorija socialnega učenja

Teorija socialnega učenja pravi, da se učimo z opazovanjem. To, kar vidimo, kasneje posnemamo. Zato so otroci, ki so priča nasilju v družini, v večji nevarnosti, da bodo tudi sami ustvarili družine, v katerih bo komunikacija med člani bolj ali manj nasilna. Otroci se namreč z opazovanjem naučijo, da je nasilje mogočno orodje, s katerim se lahko marsikaj doseže (Garner 1997).

Razvoj agresivnega vedenja pri otrocih in adolescentih je obsežno raziskoval Bandura (1979). Praksa ga je navedla na predpostavko, da se otroci vzorce vedenja učijo s posnemanjem. To se dogaja ob opazovanju oseb v svojem okolju (staršev, sorodnikov, skrbnikov) ali vzornikov oz. likov, ki jih predstavljajo filmi in televizija.

Ali bo otrok usvojil nekatere modele vedenja, je odvisno od treh glavnih posredujočih dejavnikov:

Prvič, otroci prevzemajo vedenja oseb, s katerimi se močno identificirajo.

Drugič, oblika vedenja se ustali in ponavlja, če njegove posledice pomenijo nagrado oziroma če vedenju ne sledijo neugodne posledice. Pri agresivnem vedenju učinkuje kot nagrada občutek moči in obvladovanja drugih, preprečitev kakega nezaželenega dejanja ali pa sprostitev čustvene napetosti. Kot kazen lahko učinkuje poznejši občutek krivde, partnerjeva prekinitev stikov ali intervencije tretjih oseb. Ti dejavniki so pogosti v družinah z nasiljem in otroci se naučijo, da je agresivno vedenje učinkovito sredstvo za obvladovanje konfliktov, da je mogoče s pomočjo sile ohranjati nadzor nad drugimi. Tretji dejavnik pa so stališča in prepričanja. Bandura navaja šest načinov, s katerimi storilci opravičujejo svoja dejanja:

- A. opravičevanje nasilja s sklicevanjem na kako višjo avtoriteto,
- B. primerjava s kakim hujšim nasiljem,
- C. prenašanje odgovornosti na alkohol, drogo ipd.,
- D. prikazovanje nasilja kot nekaj običajnega in socialno sprejemljivega,
- E. razvrednotenje žrtve z uporabo žaljivih vzdevkov,
- F. omalovaževanje posledic agresije (Mlakar 2010).

Pomen spoznavnih dejavnikov so potrdile tudi raziskave socialne kognicije (Dodge 1995). Pri agresivnih posameznikih se kaže poseben tip procesiranja socialnih informacij, katerega značilnosti so:

- povečana pozornost na znamenja sovražnosti,
- pristransko prepoznavanje sovražnih namenov pri drugih,
- visok odstotek agresivnih vsebin v spominu,
- mnenje, da agresivno vedenje daje pozitivne rezultate.

Pri raziskovanju nasilja v družini in preučevanju nasilnikov so raziskovalci resnično naleteli na te značilnosti: vzroke pogosto pripisujejo zunanjim dejavnikom (npr. stresu v službi, določenim partnerjevim dejanjem) ali trenutnim, nestalnim psihičnim stanjem (čustveni razburjenosti, pijanosti). Pogosto uporabljajo izgovore ali minimalizirajo težo dejanja, tako da zmanjšujejo število, težavnost in posledice nasilnih dogodkov (Wolf-Smith 1992). Pomenljivo spoznanje ob tem je, da tudi žrtve povzamejo iste načine opravičevanja, racionaliziranja in minimaliziranja. Vse to jih odvrča od iskanja pomoči, saj povečuje njihovo tolerantnost do nasilneža. Ženske na primer velikokrat opravičujejo svoje partnerje, češ da je mož dober, kadar ne pije (Mlakar 2010).

Gostečnik (2008, 177) vidi pomanjkljivosti socialne teorije učenja v tem, da ta teorija ostaja zgolj na ravni naučenih reakcij na določene dražljaje, tj. Na ravni dražljaja in odziva, zato ne upošteva globoko vpisanih somatskih elementov. Zato ne more zadovoljivo obrazložiti, zakaj je agresivna oseba ljubosumna in zavistna ter odreagira z nasiljem tudi tedaj, ko ni očitnega zunanjega spodbujevalca. Nasilni partnerji ne reagirajo zgolj na agresivne dražljaje iz okolja, pač pa v sebi že nosijo nasilje, ki je vpisano v njihovo psihobiološko strukturo, in ni jasno določeno, kdaj bodo nasilje izrazili (Gostečnik 2008, 188). Ni torej nujno, da averzivno vzburjenje povzročajo zgolj zunanji spodbujevalci oz. sprožilci, saj je agresija lahko tudi posledica notranjih doživljanj, ki niso nujno vezana na zunanje vzburjenje.

4.2.3 Model porušenih družinskih odnosov

Nasilje v družini okrne njene primarne funkcije, saj vnese v družino številne motnje. Jaffe in sodelavci (1986) so vprašanje nasilja proučevali znotraj širše teorije družinskega sistema. Opažali so neposredne in posredne vplive nasilja. Nasilje v družini neposredno vpliva na otrokovo vedenje (agresivnost, beganje, vključevanje v konflikt), ki je posledica težkih otrokovih čustev in občutkov (strah, žalost, stres). Posredni vplivi pa so posledica materinega stresa, spremenjenih bivanjskih razmer, denarnih težav in reakcij sorojencev. Posredni in neposredni vplivi znižujejo otrokovo učinkovitost (npr. v šoli) in še povečujejo skupen stres. Eskalacija težav se nadaljuje s povratnimi učinki otrokovih problemov na poglobljanje konflikta med starši (Mlakar 2010).

Pri modelu porušenih družinskih odnosov velja, da temelji na vlogi trpinčene matere, ki naj bi sicer bila v oporo otrokovi emocionalni stabilnosti, zaradi posledic nasilja pa sama izgubi to zmožnost. Mati v težkih družinskih razmerah postane manj samozavestna, ima več bolezenskih težav, anksioznih in depresivnih simptomov ter samomorilnih teženj. Materin stres je močneje povezan z otrokovimi čustvenimi in vedenjskimi motnjami kot pa sama stopnja nasilja v družini (Holden 1991).

4.2.4 Model travmatske navezanosti

Model je povezan s teorijo o navezanosti, ki jo je prvi predstavil Bowlby (1969). Pojem navezanosti je opredelil kot trajno psihološko povezavo med človeškimi bitji. Ugotavljal je, da imajo zgodnje otroške izkušnje pomembno vlogo za otrokov razvoj in njegovo vedenje pozneje v življenju. Bistvena funkcija navezanosti je spodbujanje usklajenosti in regulacije biološkega sistema na organski ravni. Od te usklajenosti in regulacije je odvisen razvoj možganov (Dutton 2007, 184).

Navezanost ima pri otroku štiri glavne sestavine:

1. željo po bližini osebe, na katero je navezan,
2. občutek varnosti in zadovoljstva ob tej osebi,
3. prisotnost te osebe mu daje pogum, da raziskuje svoje okolje,
4. odsotnost te osebe zbuja strah in žalost (Bowlby 1969).

Pozneje je Mary Ainsworth s sodelavci (1978) vpeljala razlikovanje med vrstami navezanosti. Glede na to, kako se otrok odzove na odsotnost staršev, je določila naslednje tipe navezanosti:

Varna navezanost je običajna in zdrava navezanost. Otrok, ki vzpostavi varno navezanost, se je zmožen za nekaj časa ločiti od staršev. Kadar je v stiski, išče pri njih pomoč. Prihod odsotnih staršev ga razveseli. Raje je s starši kot z neznanci. Takšen otrok je v odraslosti zmožen vzpostaviti trajne čustvene povezave, ima dobro samopodobo, rad deli svoje občutke s prijatelji in partnerji in išče podporo v družbi.

Otrok, ki ne ponotranji varnega stika z materjo, ker mati čustveno ni vedno na voljo, ne vzpostavi varne navezanosti. Otrok, ki mu ne uspe vzpostaviti varne navezanosti, tudi kot odrasli ni zmožen zrelega čustvovanja, samospoštovanja in stabilnih čustvenih odnosov s partnerjem. Mary Ainsworth govori pri teh osebah o negotovi navezanosti. Razlikuje dva tipa negotove navezanosti: ambivalentnega in izogibajočega. Poznamo še

četrty tip navezanosti, ki ga poznamo pod imenom dezorganizirani negotovi tip navezanosti in so ga opredelili kasneje (Main 1990, 121-160).

Gre za pojmovanje, v kolikšni meri otroku uspe vzpostaviti stik, torej intimen odnos z materjo; ali drugega začuti kot zanesljivega in varnega skrbnika, na katerega se lahko zanesa in za katerega čuti, da mu bo vedno stal ob strani, ali pa mu z drugim tega občutja ne uspe vzpostaviti in ne zmore ponotranjiti tega varnega občutka, da bo drugi vedno tam, da mu bo na voljo in da se nanj lahko vedno zanesa. Otrok ta občutja ponotranji; ob varni navezanosti mu dajo notranjo gotovost, ki postane temeljni gradnik njegove osebnosti, trdnosti, vrednosti in samopodobe. Če mu to ne uspe, ostane v njem negotovost, ne ve natanko, pri čem je. Raziskave so pokazale, da se na to negotovost otrok odzove ambivalentno, ali izogibajoče, ali pa dezorganizirano. Situacija ga sili, da se na to negotovost nekako odzove, da se glede te negotove, nepredvidljive situacije na novo organizira. Od tega, kako se odzove, je odvisno, kako se bo organiziral, kakšno osebnostno strukturo si bo zgradil. Tako je prisiljen ravnati zato, ker deluje kot sistem, kot nas uči sistemska teorija, in se trudi zadostiti sistemskim pogojem (Duton 2007,184).

V teoriji je zaslediti tudi pojma travmatska navezanost in strah zbujačča navezanost. Raziskovalci Dutton in Golant (1995) in van der Kolk (1987) so ugotovili, da se pri otrocih, ki so živeli v nasilnem okolju, oblikuje poseben slog navezanosti, ki so ga imenovali travmatska navezanost (Mlakar 2010). Zaradi takih razmer otrok lahko neposredno razvije simptomatiko potravmatske stresne motnje (PTSM). Po veljavni psihiatrični opredelitvi je PTSM specifičen skupek simptomov, ki se pojavijo po izkušnji, doživetju ali prisotnosti ob dogodku, ki vsebuje nevarnost hude poškodbe ali celo smrti. PTSM lahko nastopi, če je oseba izpostavljena ali samo doživi izpostavljenost nekoga drugega. Potravmatski simptomi obsegajo podoživljanje travmatičnega dogodka, izogibanje stvarem, ki spominjajo na dogodek, občutek odtujenosti, izgubo zanimanja za vsakdanje aktivnosti, utesnjeno čustvovanje, motnje spanja, nagnjenost k pretirani vznburjenosti, izbruhom jeze ali agresije. Simptomi se lahko pojavijo kmalu po dogodku ali šele leta po izvirni travmi. Kadar ne gre za zunanji dogodek (prometno nesrečo, naravno katastrofo), ampak za nasilje ali spolno zlorabo, se naštetim simptomom pridružijo še doživljanje sramu, krivde, sovražnosti, somatski simptomi, socialni umik in občutek stalne ogroženosti (Mlakar 2010).

Razlago, da gre pri izvajalcih nasilja, ki so bili v otroštvu žrtve, za pozen nastop PTSM z vsemi njenimi simptomi in vedenjskimi značilnostmi, je prvi predlagal van der Kolk (1987). Dutton in sodelavci (1995) so podrobno obrazložili celoten razvoj od oblikovanja travmatske navezanosti pri otroku prek oblikovanja nasilne osebnosti do vzpostavitve posebne vrste negotove odrasle navezanosti, ki so jo poimenovali strah zbujujoča navezanost. Osebe, ki vzpostavijo takšno navezanost, v svojih partnerjih in družinskih članih zbujejo strah. Nagnjeni so k psihološko in telesno zlorabljačemu vedenju, v sebi imajo veliko »intimne« jeze, preobčutljivi so za nesprejemanje ali »puščanje na cedilu«, so kronično anksiozni, v medosebnih odnosih zelo nezaupljivi in ljubosumni, čustveno labilni. Jeza je osnovna sestavina njihovega odnosa do partnerja; ne glede na to, kaj se dogaja, jezo vedno obrnejo proti partnerju in mu pripišejo krivdo. Jeza se toliko bolj stopnjuje, ker so na isto osebo usmerjena pričakovanja v zvezi z razumevanjem, sprejemanjem in varnostjo, hkrati pa se ji pripisuje odgovornost in krivda, ker ta pričakovanja niso uresničena. Navezanost se tako spremeni v kronično jezo na »ljubljeno« osebo. Zato so pri njih sprožilci agresivnega vedenja večkrat notranja razpoloženska stanja kot pa zunanji dogodki (Mlakar 2010).

4.3 Sociološki pogled na konflikt in nasilje v družini v luči tranzicije socialnih vlog

Murray A. Straus, Richard J. Gelles in Suzanne K. Steinmetz so bili pionirji v raziskovanju nasilja v družini. Na fakulteti New Hampshire so oblikovali raziskovalni tim, ki je na začetku 70. let sistematično začel raziskovati nasilje v družini in je bistveno pripomogel k temu, da je ta problematika doživela širši razmah. Prvi so tudi opozorili, da so tudi moški žrtve nasilja v družini. Še več, njihove raziskave so pokazale, da tudi ženske, v enaki meri kot moški, izvajajo nasilje v družini (Gelles 1988; Straus 1993, 1995; Straus in Gelles 1986). Danes smo na pragu nove sociološke paradigme pristopa k razumevanju nasilja v družini, ki jo predstavlja Warren Farrell (1988, 2000).

Glavne ugotovitve oz. smernice za novo paradigmo so:

1. stara družbena pravila in na njih temelječa vloga spolov so bila funkcionalna za preživetje, zdaj pa postajajo nefunkcionalna,
2. ekonomska blaginja je odprla možnost izražanja čustev tudi za moške,
3. spola se nahajata v tranziciji preoblikovanja odnosov iz so-odvisnosti v neodvisnost,
4. ženske so z ženskimi gibanji že stopile na pot tranzicije,
5. vztrajanje pri trenutno prevladujoči feministični tradiciji obravnavanja nasilja v družini otežuje vstop v tranzicijo moškim,
6. pri obravnavi nasilja v družini se ne sme dajati prednost enemu od spolov, saj sta oba v istem položaju,
7. zato je treba razjasniti položaj in se osvoboditi vezi preteklosti.

Nihče ni zmagovalec v tem boju. Čeprav je žensko gibanje prvo sprožilo vprašanje nasilja v družini in je raziskovanje še vedno pod vplivom tega gibanja, pa je treba povedati, da obtoževanje ničesar ne razrešuje. Nihče ni kriv za nastalo situacijo, saj je posledica objektivnih okoliščin, ki jih je treba spregledati.

Če bi morali povzetke feminističnih raziskav strniti v dva stavka, bi lahko rekli: »Svet je patriarhalen in v njem dominirajo moški« ter »Nasilje v družini je posledica družbene neenakosti in prevlade moških«. Vse več je raziskovalcev (Cook 2009; Dasgupta 2001; Straus 1993, 1995), ki ugotavljajo, da raziskave ne potrjujejo tega feminističnega stališča. Raziskave govorijo tudi v prid moškemu in se nagibajo v bran moškemu.

Gledano zgodovinsko pa lahko oblikujemo sklep, prav nasproten od feminističnega. Že od nekdaj gradimo družbo, ki slavi, povečuje nasilje in predvsem nasilje nad moškim. Od moškega se je vedno zahtevalo, da je heroj, se pravi junak, ki služi in ščiti, je zaščitnik in služabnik. V širšem merilu služi družbi in ščiti družbo, v ožjem, zasebnem merilu, ščiti družino. Zaradi tega je spoštovan in cenjen. Ampak to spoštovanje, ta nagrada je dvorezna, saj moškega zaslužnjuje, zavezuje ga, da ohranja svojo vlogo sužnja. Če se moški upre delu, če reče ne, ne bom počel tega in onega samo zato, ker to zahtevajo od mene in mi narekujejo, da vas moram podpirati, postane neviden. Še posebno za ženske. Ženske so se od nekdaj zaljubljale v heroje, v moške, ki so se zdeli neranljivi. Če si v vojni in si izpostavljen ubijanju, si hkrati neranljiv ter zelo ranljiv, saj

si izpostavljen možnosti, da boš sam ubit. In ironija je, da je moška primernost grajena na moški ranljivosti, ki pa je prikrita z moško neranljivostjo, kar velja tudi za današnji čas. Moški mora svojo ranljivost tajiti. Žalostni del te zgodbe je torej v tem, da se moško žrtvovanje kaže kot moška prevlada (Farrell 2012, 24).

Med podatki Svetovne zdravstvene organizacije je presenetljiv podatek glede samomorov pri obeh spolih. Medtem ko pri ženskah odstotek samomorov med 15. in 59. letom ostaja skoraj enak (približno 12,5 %), pa pri moških ta odstotek z leti vseskozi narašča. Nad starostjo 60 let naredijo moški že več kot dvakrat več samomorov kot ženske. Tudi kar zadeva umore, statistika kaže, da je procentualno umorjenih veliko več moških kot žensk (2002, 10).

Tabela 7: *Stopnja samomorilnosti po spolu in po starosti v letu 2000*
(WHO 2002)

Globalna ocena umorov in samomorov po spolu in po starosti za leto 2000				
Starost	Stopnja umorov (na 100.000 prebivalcev)		Stopnja samomorov (na 100.000 prebivalcev)	
	Moški	Ženske	Moški	Ženske
0-4	5,8	4,8	0,0	0,0
5-14	2,1	2,0	1,7	2,0
15-29	19,4	4,4	15,6	12,2
30-44	18,7	4,3	21,5	12,4
45-59	14,8	4,5	28,4	12,6
≥ 60	13,0	3,5	44,9	22,1
Skupaj ^a	13,6	4,0	18,9	10,6

^a leta so standardizirana

Moški je zaradi svoje zgodovinske pogojenosti pod pritiskom, moškega zgodovina teži. Zasluga feminizma je, da je ženske osvobodil pritiska tradicionalnih ženskih vlog, saj si prizadeva, da bi ženske živele zunaj teh meja. Moškemu pa to še ni uspelo, prav nasprotno, pritisk zgodovine še krepi pomen tradicionalne moške vloge heroja, se pravi novodobnega zaščitnika in služabnika (Farrell 2012, 9). Ženska feministična gibanja so to njegovo vlogo izkoristila za osvoboditev žensk. Pri tem so njegovo zgodovinsko pogojeno vlogo obrnile v svoj prid tudi s trditvijo, da je moški po naravi nasilen, da je nasilje del moške narave. A tudi brez zahtevnih teorij zgolj trezen razmislek govori, da če bi bil moški po svoji naravi nasilen, ne bi bilo treba vzpostavljati družbenih

mehanizmov podkupovanja moškega, da je nasilen. Sklepamo lahko, da je zgodovinska vloga moškega kot nasilnega zaščitnika preživeta. Moški je prav tako kot ženska zunanje in notranje ranljiv. Podlaga njegove notranje ranljivosti pa nastane že v zgodnjem otroštvu, v katerem ima glavno vlogo mati.

Tako se nam na podlagi vsega naštetega na prvi pogled zazdi, da lahko feministično stališče zaobrremo in mu postavimo nasproti ravno obratno tezo – nasilje v družini je posledica ženske dominacije. Obe stališči pa sta netočni. Oboje je namreč res, dominirajo tako moški kot ženske. Oba spola sta v tranziciji od strogih, rigidnih vlog v bolj ohlapne, prilagodljive vloge, kar zahteva od njiju, da se usposobita, da ne bosta več odvisna, ampak da bosta neodvisna drug od drugega. Šele srečanje dveh neodvisnih, svobodnih posameznikov omogoča pravo, pristno druženje, komunikacijo in zlitje. Samo kot neodvisni posamezniki lahko sprejemamo polno odgovornost, kar omogoča, da vzpostavimo pristen stik in da se predamo. To je naravni tok, ki je posledica ekonomske blaginje. Na tem mestu naj opozorimo, da je ekonomska blaginja podlaga za psihično blaginjo, to je termin, ki ga uvaja pozitivna psihologija, katere glavna značilnost in prispevek k psihološki znanosti je, da je naredila premik v definiciji psihičnega zdravja. Psihično zdravje ni več opredeljeno kot odsotnost bolezni, ampak kot asertivnost pozitivnih vrednot. Z drugimi besedami povedano, psihično zdravje ni več nekaj, kar lahko definiramo samo kot negacijo negacije, tj. odsotnost bolezni, temveč smo ga jasno sposobni pozitivno definirati. Martin Seligman (1998) je prvi opozoril, da je diagnosticiranje in zdravljenje duševnih bolezni samo del znanosti psihologije, katere glavna naloga je izboljšanje kakovosti človekovega življenja. Zavzel se je, da bi se v znanstveni psihologiji empirično raziskovanje razširilo še na preučevanje ljudi in družb, ki živijo dobro in se pozitivno razvijajo. Namen pozitivne psihologije je torej narediti paradigmatski premik od preučevanja bolezni, težav, stisk in motenj tudi k preučevanju in razvijanju človeškega potenciala. Strokovnjaki (Seligman in Csikszentmihalyi 2000) ugotavljajo, da dosedanja psihologija ne daje dovolj znanja o tem, kaj je tisto, zaradi česar je življenje vredno življenja, da zelo malo vemo o vrlinah in pogojih, ki vodijo do sreče. Poudarek je na raziskovanju, kaj dela človeka vrednega človeka, o tem, kaj tvori zdravo osebnost. Osebnost je nekaj, kar združuje vse psihične procese, funkcije in značilnosti in pomeni celoto, v katero se ti procesi in funkcije integrirajo in ki je razmeroma trajna celota psihofizičnih lastnosti posameznika (Musek

2010, 9). Prav od zdrave osebnosti je odvisna naša psihična blaginja. Ta se kaže v posameznikih kakor tudi v družbi nasploh. Po tem, ko so ugotovljene temeljne osebnostne dimenzije, ki vodijo v psihično blaginjo, nam ostane odprto samo še vprašanje, kako v praksi izpolnjevati pogoje za optimalen razvoj zdrave osebnosti.

Treba je še poudariti, da pozitivna psihologija ne trdi, da je preostanek znanstvene psihologije negativen, opozarja samo na »negativno pristranskost« dotedanje znanstvene psihologije in pri raziskovanju vidikov človeškega življenja želi na tem področju vzpostaviti ravnotežje (Gable 2004). Pozitivna psihologija kot znanost poudarja svobodno voljo, zavedanje in teličnost (gr. telos – cilj), orodja, s katerimi posameznik svobodno usmerja svoj um, gradi dimenzije svoje osebnosti in jih osmisli ter se tako usmerja k določenemu cilju. Pri izgradnji osebnosti so zelo pomembni vzročni dejavniki, ki vplivajo na naše doživljanje in vedenje. To so dejavniki osebe, situacije (okolja) ter njune interakcije (Musek 2010, 11). Opozorili bi radi, da je prav pri dejavniki situacije (okolja) še odprto široko polje možnosti, v katerem lahko družba kot zavestno organizirana skupnost z izpolnjevanjem ustreznih pogojev za zdravo rast in razvoj posameznika največ pripomore k oblikovanju zdrave osebnosti. Tega bi se morali kot družba še bolj zavedati. Še bolj bi morali vlagati v dejavnike okolja. Več prizadevanja bi morali nameniti v gradnjo okolja, s katerim bi omogočili pogoje za razvoj in oblikovanje zdrave osebnosti, kar še posebej velja za področje vzgoje in izobraževanja. Tu se lahko opremo na pozitivno psihologijo, ki se trudi predvsem odgovoriti na vprašanje, kako. To velja toliko bolj, ker znanost v zadnjem času prihaja do presenetljivih odkritij. Eno od teh je, da se vplivi okolja, ki učinkujejo na nas, lahko prenesejo tudi na naše potomce (Majdič 2012).

Menimo, da bi bil čas, da bi spoznanja pozitivne psihologije začeli tudi v Sloveniji uvajati v vzgojno-izobraževalni proces, kakor so že storile nekatere države, med njimi npr. Hrvaška (Bakarčić 2005; Munjas 2005).

Razvojno gledano je izvorna družina služila temu, da je povečala možnost preživetja. Osnovna funkcija družine je bila preživetje. Izvorno družino torej bistveno opredeljuje preživetvena soodvisnost moža in žene. V tem smislu je bila izvorna družina

funkcionalna. Novo razvita tehnologija, s pomočjo katere je moč preseči okvire pomanjkanja in lakote, pa je omogočila večjo svobodo. Družinske vezi so se lahko razrahljale in odprla se je možnost instituta ločitve, ki se je tudi uveljavil. Soodvisnost zakoncev zaradi zagotavljanja preživetja zdaj ni več potrebna. Ločitev za ženske prinaša spremembe, ženska se v sebi spremeni, njena naravnost do položaja v družini se spremeni saj ločitev zanjo pomeni spremembo v viru prihodkov. Če so bili prej njeni prihodki odvisni samo od moža, so zdaj odvisni od moža in njenega dela. Ločitev ji da večjo svobodo, zanjo je postala soodvisnost disfunkcionalna. Odpre se prostor za vprašanja, kot so, ali se pogovarjamo, ali slišimo drug drugega, ali se imamo radi. Takšne razsežnosti si naši starši niso smeli ali mogli privoščiti. Torej, izražanje čustev je razkošje, ki si ga lahko privoščijo ljudje, ko so presegli raven preživetja (Farrell 2000, 21).

Ločitev pa za moškega ne pomeni, da se on spremeni, njegov fokus se ne spremeni, ločitev zanj ne pomeni večje svobode, ampak se samo poveča njegov fokus za prihodki. Po ločitvi mora moški skrbeti za denarno podporo otrok, včasih tudi za hipoteke ki so ostale, za najemnino za novo stanovanje, za preživnino in zmenkarije. Ker je od nekdaj vzgajan, da je njegova dolžnost, da poskrbi za družino, saj je bilo zgodovinsko od tega odvisno preživetje družine, se samo še bolj zagriže v delo. Je pa z ločitvijo na izgubi, na slabšem je kot prej. Potreba po služenju denarja se še poveča, ob tem, da je izgubil družino, ki bi mu nudila emocionalno podporo. Namesto da bi se soočil z žensko jezo, je tiho in postane pasivno agresiven. Pride do zaključka, da je najlažje obvladovati zvezo, če se ne zapleteš vanjo (Farrell 2012, 20-21). Moški se ženske začne bati.

Z ločitvijo se ženska sooči s temeljnim strahom pred ekonomsko odvisnostjo, moški pa se ob njej sooči s temeljnim strahom pred emocionalno odvisnostjo, čeprav oba spola povečano doživljata oba tipa odvisnosti. Torej, sta danes oba spola v tranziciji le, da je za žensko ta prehod malo lažji. Vlada namreč lažje ekonomsko pomaga ženski kakor pa nudi moškemu emocionalno podporo, saj vlada lažje zahteva od moškega, da ženi po ločitvi daje denar, kakor pa od žene, da moškemu tudi po ločitvi nudi čustveno ali seksualno ljubezen. Morda je še bolj kot zaščita s strani države za ženske pomembna možnost, da lahko same postavijo meje svoje zasebnosti v razmerju do partnerja, namesto da se morajo zanašati na državno zaščito. To jim omogoča predvsem

enakopravnost pri dostopu do dobrin, kot so izobrazba in zaposlitvene priložnosti, s čimer jim je dana možnost za ekonomsko varnost. Prav ekonomska varnost ima največjo težo pri odločitvi ženske, da zapusti partnerja (McGill 2009).

Tranzicija, s katero se danes soočata spola, je torej prehod od individualne soodvisnosti v individualno neodvisnost. In namesto da lomimo kopja ob iskanju krivca za ta frustrirajoči položaj, bi bilo bolj produktivno, da bi se ozavestili in si priznali, da smo obtičali v preteklosti. Da danes v spremenjenih okoliščinah še kar naprej živimo preteklost, model, ki je bil funkcionalen za naše prednike, je ovira za naš osebni razvoj. Se pravi, če je bilo v preteklosti zaradi preživetja nujno potisniti čustva ob stran, imamo danes priložnost, da dovolimo obema spoloma, da svoja čustva izrazita. Prvič v zgodovini imamo priložnost, da odprto izražamo ljubezen drug do drugega. Namesto vojskovanja med ženskimi in moškimi gibanji se nam ponuja možnost za tranzicijo spolov, mi pa smo zapravili že petindvajset let v obtoževanju moških (Farrell 2012, 21).

V tej fazi prehoda, te tranzicije, se že srečujemo s poskusi, da bi tudi moškemu pomagali, da krene na to pot. Mu povedali, da je upravičen do svojih čustev in potreb, in ga spodbuditi k izražanju čustev, spodbuditi k temu, da svojo čustveno plat tudi pokaže, in ga opogumljati, da ga pri tem ni treba biti nič sram, da naj se svojih čustev ne sramuje. Tako kot je bilo vedno, je tudi danes sodoben trend najlažje ubesediti skozi različne žanre umetnosti. Tako na malih zaslonih lahko vidimo nemalo reklam, ki prikazujejo moškega v njegovi spremenjeni vlogi, npr. kako ves srečen obeša žensko intimno perilo, pri čemer mu žena v ozadju odobravajoče prikimava; ali pa moškega lahko vidimo v predpasniku, zasoplega od vročine kuhinjske pečice, kjer je kosilo, ki ga je tako skrbno pripravil, že skoraj nared; kako na hišnem pragu sprejema ženo, ki vsa utrujena pride domov iz naporene službe. Seveda pri tem ne pozabi pohvaliti enkratnega pralnega sredstva, ki mu omogoča, da je perilo zares brezhibno čisto, žena pa zadovoljna, zaradi česar je srečen tudi on. Na prvi pogled se zdijo ti prizori absurdni, a globlji vpogled pove, da gre za spontani odziv na pojav tranzicije, o kateri smo govorili.

Skozi ta novi sociološki vidik se razkrivajo seveda tudi psihološke posledice, ki jih posameznik utрпи tako na sistemski kot interpersonalni in intrapsihični ravni. Človek kot posameznik je prek družinskega sistema povezan v del širšega sistema, ki ima tudi svoje

zakovitosti in zahteve. Menimo, da nova paradigma lahko pomembno prispeva tudi k razumevanju psihologije sodobnega človeka: zakaj moderen človek psihološko ravna, kot ravna, kaj ga sistemsko omejuje, določa in zavezuje, v čem je relacijsko zavezan in kje so izvori njegove intrapsihične omejitve, ko se sooča s konflikti in ko zapade v nasilje.

5. NASILJE ŽENSK SKOZI PRIZMO PARADIGME RELACIJSKE DRUŽINSKE TERAPIJE

Relacijska družinska paradigma je po svoji zasnovi relacijski, interpersonalni, sistemski psiho-biološki model (Gostečnik 2011, 7). Inovativna je v integraciji relacijskega modela, ki ga je razvil Mitchell (1988, 1993, 2000, 2002), z interpersonalno (Cummings in Davies 2010), sistemsko (Catheral 2004; MacFarlane 2004; Scharff in Scharf 2006) in psiho-biološko dinamiko (Fonagy 2007; Schore 2003; Solomon 2001). Tako je relacijska paradigma moderen integriran pristop k razumevanju človeka. V njej pa se kot rdeča nit vije poziv k preseganju danosti s komponento odrešenjskosti, ki se udejanja v človeka določujočih komponentah, ki so zavestnost, odgovornost in asertivnost, ki vse postanejo dejavne z odločitvijo. Izkazana odločitev se izraža v molitvi. Tako se človek lahko izvije iz prisile kompulzivnosti v človeka določujočo svobodo zavestnosti.

Da bi lahko razumeli, kaj človeka določa, in s tem tudi temeljne vzgibe, ki pogosto najdejo izraz tudi v nasilju, si bomo поблиže ogledali človekovo zgradbo, predvsem delovanje njegovih možganov, njegovo psihobiološko določenost, spomin telesa, njegovo intimo (predvsem njegove strahove), temeljne vzgibe in hrepenenja, ki ga ženejo. Na začetku si bomo ogledali t. i. »izvire jaza« oz. ang. »origin of the self«, kakor pravi Schore (2003), ko parafrazira Darwina, ki govori o izvoru vrst. Izvor človeka torej, kako je človek zgrajen, kako ga ta njegova zgradba v temelju zaznamuje in določa, kako delujejo njegovi možgani, ki človeku z božjim darom zavestnosti odpirajo vrata k preseganju danosti. Ravno z zavestjo se pri človeku udejanja obljuba odrešenjskosti, po kateri vsi tako hrepenimo. Človekova zavest, ki temelji na možganskem delovanju, se razprostira daleč onkraj njegovih fizičnih meja in povezuje ljudi med seboj; ljudje ves čas občutimo kompulzivno potrebo po limbični povezanosti z drugimi (Lewis 2000). To spoznanje o nevidnih vezeh, katerim smo zavezani, danes ni več maksima okultnih ved, to je danes znanstveno dejstvo (Hedges 2012, 27). Pa tudi če bi znanost o tem molčala, nam preprost razmislek pove, da bi, če ne bi obstajala

nevidna vez med ljudmi, tudi ljubezni ne bilo, ta pa se vsak dan znova z nezmanjšano silo rojeva in povezuje ljudi.

Naši umi so prepreženi z odnosi. Če želimo več vedeti o sebi, moramo torej posvetiti pozornost temu, kakšni so naši odnosi z drugimi. Ti so precej odvisni od tega, kakšna so bila naša zgodnja čustvena razmerja z našimi starši. V tej zgodnji odnosnosti je to, kako mati ravna z otrokom, zelo pomembno. Matere vplivajo na samopodobo otroka saj mu lahko podelijo nekatere čustvene lastnosti, od katerih bo odvisen in na katere se bo zanašal vse življenje. Matere npr. lahko nenamerno, nehote zaznamujejo otroka za vse življenje že s tem, kako ga dojijo. Lowen (1965, 89) npr. navaja, da se mati lahko spolno vzburi ob dojenju. Mati, ki izkorišča to situacijo, ki izkorišča otroka za zadovoljitev svojih osebnih potreb, spremeni otroka v objekt, v seksualni objekt. Otrok je pri tem, namesto da bi bil aktiven partner v odnosu, prisiljen v pasivno pozicijo. Prikrajšan je zaradi njene koristi. Pri tem pa se njena seksualna vzburjenost prenese na otroka. Povezanost pa je nujna, saj je med njima devetmesečna vez enosti, zraščенosti, otrok je uglasen na njena občutja. Čuti in se odziva na njena razpoloženja, na njena razočaranja, na njeno zadovoljstvo. Da sta si srčna utripa matere in otroka med njuno interakcijo zelo podobna, so potrdile raziskave (Singer et al. 2004). Perry (1998) je odkril, da med vzajemnim izkazovanjem nežnosti med materjo in otrokom prihaja do sinhroničnosti v sinaptičnih vžigih v različnih predelih možganov (Gostečnik 2008, 24). Depresivna mati poustvarja depresivnega otroka, v njem vzbuja depresivnost. Mati, ki se je ob otroku seksualno vzburla, seksualno vzburi otroka. Vendar otrok nima na voljo nobenega mehanizma, nobenih odvodov, da bi se osvobodil, da bi se razbremenil tega vzburjenja. Posledica je lahko incestna fiksacija na mater, in sicer do takšne mere, da je ni mogoče več razrešiti. Takšna mati bo nezavedno, zaradi občutka krivde, vcepljene v otroka, le-temu prepovedala nadaljnjo zdravo spolno aktivnost, kar ga zaznamuje za vse življenje. Tu lahko govorimo tudi o varni in nevarni navezanosti. Izsledki so pokazali, da varno navezani otroci niso nujno tisti, ki jih je mati najpogosteje vzela v naročje in so tam preživeli večino časa. Varna navezanost se je zgradila, kadar so bili otroci vzeti v naročje takrat, ko so to želeli, kadar so bili nahranjeni takrat, ko so bili lačni, kadar jih je mati umirila in uspavala takrat, ko so bili utrujeni; kadar so z njo lahko ustvarili dejaven odnos. Skratka, kadar je mati začutila otrokovo potrebo in je nanjo ustrezno odgovorila, rezultat ni bil zgolj njuno medsebojno uživanje, ampak tudi

dolgoročno varna navezanost in kasneje uspešen otrok. Vse to je, kot je pokazala Ainsworthova (1978), tudi merljivo in dokazljivo. Bowlby (1973) je menil, da je smoter navezanosti zagotoviti varnost za dojenčka, čigar nemoč zahteva bližnjega zaščitnika. Sodobne raziskave v fiziologiji odnosnosti nam govorijo, da navezanost prodira prav v nevronske jedro, kjer se oblikuje človeško bitje (Lewis 2000). A ne gre samo za naš um, v te odnose je močno vpleteno tudi naše telo. Včasih je veljala delitev človeka na telo in um. Danes takšno delitev vidimo kot umetno, ker ne ustreza naravi stvari. Na telo in um moramo gledati kot na eno entiteto, telo-um. Z drugimi besedami povedano, danes govorimo o t. i. psiho-biološkem stanju človeka (Gostečnik 2008; Schore 2003).

Živimo skozi telo in prav telo in njegov spomin nas v marsičem določata. Zdi se, da ko izgubimo telo, izgubimo tudi spomin telesa, a po neki čudni usodi je prav vsako novo telo nekakšno nadaljevanje minulega ali minulih teles, saj nosi v sebi zapise spominov minulih teles, brez katerih biološko življenje ne bi bilo mogoče, na psihični in čustveni ravni pa ljudje nosijo spomine svojih staršev in trpijo grehe svojih staršev, kakor omenja sveto pismo: »Obiskujem krivdo očetov na sinovih, na tretjih in na četrtyh« (2 Mz 20,5).

Danes pred sodobnim človekom ni več odločujoče vprašanje, kako preživeti, ampak kako čustveno preživeti. Kristus v zvezi s tem pravi: »Zato vam pravim: Ne skrbite za svoje življenje, kaj boste jedli ali kaj boste pili, in ne za svoje telo, kaj boste oblekli. Ali ni življenje več kot jed in telo več kot obleka?« (Mt 6,25) Obnovimo: izraz »emotion« etimološko označuje pojav »energy in motion«, se pravi energijo v gibanju. Kako omogočiti prost pretok energije, saj je vsako popredmetenje, kadar smo v odnosu pojmovani tako, da se čutimo popredmeteni, huda motnja za pretok energije. Ta popredmetenja, ko si v odnosu popredmeten, ko ti objekt ne daje empatije in se ne vklaplja v skrivnostni čustveni ples življenja, so ovire (angl. obstacle) (kar verjetno izhaja iz besede »object«, tj. predmet), na katere trčijo naša čustva, torej naša energija, in ki preprečujejo, da bi se naša življenjska iskra širila in bila kreativna, saj se te ovire kopičijo v telesu (v obliki zakrčenega tkiva v mišicah in organih), iz njih se gradi zid. Popredmetenja nas torej obdajajo kot zid, ki z leti postaja vse debelejši, prostor za pretok energije postaja vse manjši, dokler zanjo ni več prostora in telo umre – energija se preseli drugam. Odpravljati te ovire, te »obstacles«, pomeni ustvarjati prostor, da

energija prosto teče. Ko energija prosto teče, ustvarja ugodje. Ko energija prosto teče, ni zakrčenja, je prostor za povezanost, za ustvarjalnost, za ljubezen. Ta prosti pretok energije doživljamo kot ugodje; če se to dogodi v našem telesu, se telesno dobro počutimo in temu rečemo zdravje, če se telesno zelo prijetno počutimo, temu rečemo zadovoljstvo, če se to zgodi v našem umu, pravimo temu mir, če se počutimo duševno zelo dobro, rečemo temu navdušenje, če energija prosto teče v naših čustvih, pravimo temu ljubezen, in kadar so naša čustva preplavljena z energijo, temu pravimo sočutje, če se to zgodi prav v naši življenjski energiji, pravimo temu blaženost, in če nam je v tem zelo prijetno, pravimo temu ekstaza. Nekatera od teh stanj sodobni človek zlahka prepozna, saj so mu znana, nekatera pa so mu tako tuja, da zanje pogosto prisega, da jih sploh ni. (In takih ljudi je povsod dosti: česar ne vidijo ali ne marajo videti, pa pravijo, da ni (Milčinski 1991, 48); da gre za izmišljotino ali blodnje ekscentričnih posameznikov.)

Človek potrebuje povezanost z drugim tako, da izpolni svojo občutek jaza in pridobi občutek pripadnosti, občutek, da je del celote; z drugimi besedami, mora ljubiti in čutiti, da je ljubljen.

Relacijska družinska paradigma nas uči, da je človek zavezan zgodnjim odnosom, pa četudi so zaznamovani s travmo, saj so zanj edini vir povezanosti in s tem zagotovilo za preživetje. Temeljna motivacija človeškega doživljanja, trdi Fairbairn (1954), sta iskanje in ohranjanje intenzivne emocionalne povezanosti z drugimi (Gostečnik 2000, 238). Zato bomo iskali tak odnos, kot smo ga vzpostavili s starši, in to ne glede na to, s čim je bil zaznamovan; v tem čustvenem vzdušju je namreč obljuba bodočih odnosov (Gostečnik 2005, 413). Ta prvi model socialnega stika – v nekaterih družinah je to depresivno hrepenenje, v nekaterih emocionalna stiska, v nekaterih senzualnost, v nekaterih agresivne čustvene eksplozije – postane podlaga vseh nadaljnjih odnosov. Na tej podlagi socialnih interakcij ostane posameznik ujet v začaranem krogu, saj postane otrok najbolj povezan prav s karakterno patologijo staršev, ki jo ponotranji, ker čuti, da je to tisto emocionalno jedro, v katerem bivajo njegovi starši. Zato se v človeku vedno prebudi eksistencialni strah, kadar želimo odpraviti te neustrezne čustvene vezi, te objektne ovire in ozdraviti človekovo psiho. Saj če biti drugačen pomeni odprtost za veselje in resnično intimnost z drugimi, to pomeni tudi prekinitev povezanosti z

notranjimi objekti, ki so ustvarili čut za pripadnost in povezanost (Gostečnik 2000, 238-239).

Človeka danes verjetno bolj kot kdaj prej prežema strah. Naj si še tako tajimo, strah je vedno v nas. A s pripoznanjem tega dejstva si bomo odprli pot do boljšega razumevanja, kako strah dela za nas in proti nam. Z razumevanjem si bomo povečali moč izbire in se tako postopno izvijali iz skrivnostnega primeža strahov. Ko rečemo strah, pri tem mislimo na vse strahove, s katerimi smo skozi odnose na sistemski, medosebni in intrapsihični ravni otovorili svojo duševnost. Strah se na vsaki od prepletajočih se ravni izraža na drugačen specifičen način. Grobo rečeno, na sistemski ravni je to strah pred izgubo sistema, se pravi pred izgubo pripadnosti, na interpersonalni ravni je strah pred izgubo odnosa, tj. strah pred odvečnostjo, na intrapsihični ravni je strah pred izgubo sebe, tj. strah pred nevrednostjo. Ti strahovi so posledica dožemanja nekaterih psihobioloških stanj, ki se pokažejo kot posledica odnosnosti na sistemskem, interpersonalnem (se pravi medosebnem) ali intrapsihičnem področju. Ko govorimo o strahovih, imamo torej v mislih t. i. relacijske strahove. Ti strahovi, ki jih doživimo v čustveno pomembnih odnosih, zarišejo vzorce nevronske poti v naših možganih kakor tudi vzorce mišičnih zakrčenj na različnih mestih v našem telesu. Ko se ti vzorci vzpostavijo, se po navadi ponavljajo in tako utrjujejo, kar lahko traja vse življenje in pomembno vpliva na naše počutje, zdravje in dolžino življenja. Ker gre za prave poškodbe, tako v sinaptičnih vezeh kot v mišičnem tkivu, se je v medicini uveljavil izraz »travma«. Govorimo o relacijski travmi (Cvetek 2010). Zakaj relacijski? Ker so poškodbe posledica neustreznih relacij, neustreznih razvoj zavirajočih, škodljivih odnosov, ki se vzpostavljajo že od rojstva naprej. Posledice teh relacijskih travm, ki se v odrasli dobi kažejo v različnih motnjah, s katerimi se prvotno povzročena poškodba utrjuje, se pravi še pogloblja, pa imenujemo potratvamsko stresno bolečino (motnjo) (angl. PTSD, posttraumatic stress disorder). Gre za bolečino, ki jo človek že od malega nosi v sebi, mi pa je ne vidimo ali nočemo videti, zato ker se bojimo soočiti z lastno bolečino, ki jo nosimo v sebi. Gre torej za poškodbe. Če si zlomimo npr. prst in poškodbe prsta ne zdravimo, se bo ta zarasel sam, v novo, tokrat nenaravno (zlomljeno) obliko. Funkcionalnost prsta pa bo odtlej motena. Ta je vidna na oko in vsi ljudje lahko vidijo, da je bil človek poškodovan in da ni bil deležen zdravniške pomoči, nege in oskrbe ter da je zato funkcionalnost njegovih prstov omejena – motena. Če pa smo

doživeli relacijsko travmo, se tega z očesom ne vidi. Kako do tega pride, kakšen je mehanizem vpisovanja, kako se ti strahovi, ta neregulirana afektivna stanja vpišejo v naš sistem, v naše telo in tam postanejo del nezavednega spomina, kje je zapisan ta spomin, generator kompulzij, kakršna je tudi nasilno vedenje, to pa si bomo morali podrobneje ogledati v naslednjih poglavjih.

Temeljna premisa relacijske družinske terapije, tega integrativnega modela, je, da je vsaka relacija vedno utemeljena na določenem temeljnem afektu, somatskem spominu, emociji, ki ima organsko osnovo in prek medosebne dinamike narekuje izoblikovanje določenega vzorca odnosov (Gostečnik 2011, 8). To nam tudi pojasnjuje, zakaj se človek teh vzorcev tako oklepa, pa čeprav so zanj pogosto povsem nefunkcionalni, zakaj se neizmerno trudi za njihovo ohranjanje, ko pa bi bilo veliko preprosteje opustiti jih in živeti svobodno.

Z vidika relacijske družinske terapije predpostavljamo, da je nasilje, tudi nasilje žensk nad moškimi v partnerskem odnosu, pogojeno in povezano s travmatičnimi izkušnjami v preteklosti oz. da je oblika regulacije bolečih temeljnih afektov, ki jih posameznik prinaša iz primarne družine. Naša osebna zgodovina nas v marsičem določa, saj so pretekle izkušnje lahko travmatične, po drugi strani pa ponotranjeni vzorci ponavljajočih se odnosov in stalnih travmatičnih doživetij, ki se globoko ukoreninijo v posameznikovo psiho, kličejo po odrešitvi (Gostečnik 2005).

Na sistemski ravni pa gledano z vidika relacijske družinske terapije govorimo, da v partnerskem odnosu pride do srečanja dveh sistemov, dveh družin, ki sta si v osnovi podobni, katerih predstavnik sta se na osnovi valentnosti našla, da bi prek mehanizmov kompulzivnega ponavljanja in projekcijske identifikacije razrešila zgodovinski spomin, s katerim sta tako usodno zaznamovana, saj vsaka patologija, travma, zloraba, ki pride v sistem, v sistemu ostane toliko časa, dokler se v enem odnosu ne bo odprla pot do tiste temeljne potrebe sistema, ki je bila poteptana. Vedno, kadar se vzpostavi vzorec oz. en tip odnosov, to pomeni, da je v razvoj sistema vključena nepripadnost. Neuresničena potreba po pripadnosti se prenaša iz generacije v generacijo in jo sistem ponavlja vse dotlej, dokler ta potreba ne bo zadovoljena (Kompan Erzar 2006, 17).

5.1 Temeljni pojmi relacijske družinske terapije

Z gledišča relacijske družinske terapije je človek reguliran s štirih strani: s strani jaza, s strani relacijskega polja, s strani afekta, ki nastaja v psihičnem prostoru med jazom in objektom, ter s strani systemskega, družinskega vzdušja, ki vse skupaj povezuje v systemsko celovitost (Gostečnik 2004, 33). Posameznika v relacijski družinski terapiji vedno pojmuje kot del celotne družine, ki ji pripada. Vsaka družina izkazuje svojo posebnost, svojo simptomatiko. Prenos simptomatike med posamezniki družinskega sistema poteka prek mehanizmov projekcijske identifikacije in kompulzivnega ponavljanja. Ta dva koncepta nam omogočata razumevanje družinskega sistema, v katerem vsak posamezen član družine igra svojo vlogo. Ta dva mehanizma omogočata prenos temeljnih afektov med družinskimi člani. Temeljni afekti pa predstavljajo osnovno dinamiko, ki povzroča in ohranja funkcionalnost kakor tudi patologijo v odnosih. Cilj relacijske družinske terapije je zajeti systemsko, medosebno in intrapsihično sfero psihičnega doživljanja, zajeti temeljni afekt, ki prežema vse odnose, ki so lahko nefunkcionalni ali patološki, in regulirati temeljni afekt. V ta namen se v relacijski družinski terapiji družinske odnose najprej ponovno prebudi in se jih s tem naredi znane. Nato se te odnose skuša z novim odnosom, ki se vzpostavi v relacijski družinski terapiji, spremeniti oz. se poskuša spremeniti osnovni sistem regulacije afekta, ki vodi in usmerja te odnose, in narediti regulacijo afekta bolj funkcionalno (7).

Relacijska družinska terapija meni, da je celotno družinsko dinamiko mogoče razumeti šele takrat, ko pristopimo k razumevanju družinske dinamike prek relacijskih dinamičnih komponent, kot so: projekcijsko-introjekcijska identifikacija, kompulzivno ponavljanje, afektivni psihični konstrukt in regulacija afekta (Gostečnik 2004, 74). Te temeljne relacijske komponente si bomo zato poglobljevali v nadaljevanju.

Projekcijska identifikacija

Mehanizem prenosa nekaterih mentalnih vsebin med posamezniki imenujemo projekcijska identifikacija. Pri tem mehanizmu gre za prenos nesprejemljivih, bolečih mentalnih, psihosomatskih vsebin na drugega. Naslovnik postane tako nosilec projiciranih vsebin pošiljatelja. Da je nekdo lahko sprejemnik teh vsebin, pa mora v

svoji psihični strukturi tudi že nositi elemente, zaradi katerih je razpoložljiv za sprejem notranjepsihičnih vsebin drugega (Scharff 1992; Scharff in Scharff 2000; 2006). Takšen odziv se praviloma ne more sprožiti, če med pošiljateljem in prejemnikom ni vzajemnega odnosa, se pravi, če med njima ne obstaja valentnost. V primerih, ko je naslovnik valenten za določeno projekcijo, na primer za afekt jeze, se bo nagibal k sprejetju te projekcije, v njem se bo prebujala jeza, saj se bo identificiral z delom pošiljateljevega jaza. Kadar se to dogaja v terapevtskem odnosu, govorimo o transferju in kontratransferju, torej o obliki vzajemnosti in valentnosti, ki predvsem opisuje terapevtski odnos (Gostečnik 2004, 23).

Mehanizem projekcijske identifikacije pojasnjuje tudi, zakaj sta si ravno dva določena posameznika privlačna, oz. fenomen zaljubljenosti. Nezavedno se partnerja privlačita ravno zaradi te vzajemnosti, ki kaže podobnost njunih mentalnih oz. psihosomatskih vsebin. Njuna komunikacija začne potekati na podlagi projekcijsko-introjekcijske identifikacije, ki pogojuje njuno zbližanje, obenem pa utrjuje njune medsebojne interakcije (Gostečnik 2007, 21).

Projekcijska identifikacija je tudi mehanizem, ki ga posameznik pogosto uporablja, da drugega prisili v njemu že znane reakcije. Mož, ki je besen na svojo ženo, na primer, se bo do nje vedel tako, da bo kmalu do njega začutila podoben bes. Ko bo to dosegel, se bo v sebi umiril (Gostečnik 2007, 217).

Relacijski pojem projekcijske identifikacije je prvi razčlenil Ogden (1994, 1997). Proces projekcijske identifikacije razčlenil kot tristopenjski proces:

Na prvi stopnji pošiljatelj, ki v sebi nosi določena čutenja, v želji, da bi se znebil dela sebe ali dela svoje boleče notranjosti, ta čutenja projicira v naslovnika, s čimer v naslovniku vzbudi obliko ali način vedenja, ki sta po navadi močno emocionalna, a ne nujno razdiralna. V tem procesu poteka vsiljena identifikacija z odtujenimi vidiki pošiljateljevih notranjepsihičnih vsebin (Cashdan 1988). Ta prenos čutenj od pošiljatelja na naslovnika poteka večinoma na nezavedni ravni.

Na drugi stopnji tega procesa se pošiljateljjev pritisk na naslovnika še poveča, in to do takšne mere, da se je naslovnik prisiljen odzvati na vsiljeno stanje ali mentalno vsebino, tako da se z množico odzivov obrne k pošiljatelju. S tem naslovnik prevzame odgovornost za pošiljateljevo razmeroma zgoščeno mentalno vsebino, ki zrcali pošiljateljevo miselno in čustveno stanje ter njuno procesiranje.

Na tretji stopnji, potem ko se je naslovnik že odzval na pošiljateljevo vsebino z določenim izrazom, pošiljatelj to naslovnikovo stanje prepozna in se nanj odzove kot na problem naslovnika. Taka identifikacija v tej fazi povzroči ponovno internalizacijo ali introjekcijo mentalnih vsebin, ki zdaj postanejo del pošiljatelja in so zdaj zanj tudi bolj ali manj obvladljive. Tako se pošiljatelju odprejo možnosti, da bo mentalne vsebine, ki v njem vzbujajo boleče afekte ali anksioznost, obvladal drugače, bolj produktivno in sprejemljivo. Naslovnik se na pošiljateljeve boleče afekte namreč lahko odzove drugače, kot bi se pošiljatelj, s tem pa pošiljatelju omogoči, da lahko ta čutenja opazuje, obvladuje in jih kontrolira v naslovniku. Ohranjanje teh čutenj na določeni oddaljenosti ter naslovnikovo predelovanje teh čutenj pošiljatelju omogočata, da predela, ponotranji in na koncu sprejme mentalne vsebine, ki prej zanj niso bile sprejemljive (Gostečnik 2004, 7-9).

S projekcijsko identifikacijo se naslovniki izpostavljajo manipulaciji, ki se zmeraj konča v procesu introjekcijske identifikacije, tj. s prevzemom čutenj, ki jih pošiljatelj projicira v prejemnika, kot so frustracije, depresija, jeza in podobno. Cashdan (1988) je opisal štiri vrste projekcijsko-introjekcijske identifikacije: odvisnost, moč, seksualnost in ugajanje. Vse štiri se razvijejo in ohranjajo zaradi močne vedenjske indukcije in naslovnikovega edinstvenega odgovora (Gostečnik 2004, 149).

Kompulzivno ponavljanje

Videli smo, da je temeljna dinamika projekcijske identifikacije mehanizem vzbujanja – pošiljatelj v prejemniku vzbuja pošiljateljeva čutenja – oz. mehanizem indukcije, kakor to vzbujanje poimenujemo s tujo besedo, ki se je udomačila v psiholoških krogih. Pošiljatelj tako prisili naslovnika v igranje določene vloge, saj zaradi nezavedne

manipulacije zaplete naslovnika v odigravanje svoje drame. Projekcijska identifikacija je torej vsiljena identifikacija z odtujenimi vidiki pošiljateljevih notranjepsihičnih vsebin, za posledico pa ima prisilno ali kompulzivno ponovno odigravanje zgodnjih odnosov posameznika s signifikantnimi drugimi (Gostečnik 2004, 9).

Kadar govorimo o mehanizmu kompulzivnega ponavljanja, predpostavljamo, da gre za mehanizem prisilnega ponavljanja osnovnih modelov systemske, interpersonalne in intrapsihične komunikacije. Kompulzivno ponavljanje posameznik doživlja kot neizogibno prisilo, ki ga primora, da neko dejanje ponovno odigra (Gostečnik 2004, 184). Kompulzivno ponavljajoči se začarani krogi temeljijo na projekcijsko-introjekcijski identifikaciji. Kompulzivno ponavljanje in projekcijska identifikacija sta med seboj vzajemno povezana, tako da se projekcijsko-introjekcijska identifikacija lahko sproži samo s pomočjo kompulzivnega ponavljanja, kompulzivno ponavljanje pa se ne more sprožiti brez projekcijsko-introjekcijske identifikacije (198). Pri tem oba, naslovnik in pošiljatelj, aktivno sodelujeta v tem ponavljajočem se začaranem krogu. Z nezavedno komunikacijo drug v drugem vzbujata afekte in vzorce vedenja, ki se najbolj ujemajo s ponotranjenimi konstrukti iz njunega zgodnjega doživljanja v otroštvu. Človek tako dolgo kompulzivno ponavlja isti model, dokler na podlagi projekcijsko-introjekcijske identifikacije ne sprejme drugačnega vedenja (189). Pri kompulzivnem ponavljanju gre za ponavljanje in ponovno ustvarjanje konfliktnih situacij, afektov, travm in modelov vedenja ter odnosov na vseh ravneh bivanja: v osebni, interaktivni, interpersonalni ter systemski ravni vedenja, mišljenja in čutenja. Zaradi mehanizma kompulzivnega ponavljanja se ustvari dinamika prisilnega ponavljanja osnovnih vzorcev medosebnih interakcij in komunikacije, kar pa spodbuja vznik temeljnih afektov, ki tvorijo osnovne elemente posameznikove psihične strukture. Zato lahko šele s procesoma projekcijske identifikacije in kompulzivnega ponavljanja razložimo in določimo posameznikovo družinsko dinamiko, saj ta dva procesa omogočata prenos temeljnih afektov na drugega ali na celotno družino (6).

Temeljni afekt

Ko se človek rodi, se njegov stik s svetom in njegov razvoj začneta na podlagi senzornih doživetij. Otrokov stik s svetom poteka prek sesanja, dotikanja, poslušanja, vonjanja in gledanja, se pravi prek senzornih doživetij, ki jih imenujemo tudi psihobiološka stanja. Otrokova psihobiološka stanja so podlaga vseh temeljnih afektov, ki jih doživi in v svoji psihični strukturi vzpostavi razvijajoči se otrok. Ta osnovna biološka stanja in na njih zgrajeni temeljni afekti prevevajo posameznika vse življenje. Ta občutja so tako močna in pustijo takšen vtis, da si pravzaprav vse življenje nezavedno želimo, da bi se ta senzorična občutja tudi v naših odraslih odnosih povrnila skupaj s psihobiološkimi stanji ter afekti, ki izhajajo iz tega in nam dajejo osnovni občutek za sebe in druge. Ker smo v teh senzornih doživetjih iz mladosti za vedno ujeti, saj so to znana, domača občutja, na podlagi katerih so nas nekoč drugi privezali nase in na podlagi katerih smo se mi navezali na druge, ta občutja oz. psihobiološka stanja vedno znova iščemo, in to ne glede na to, kako prijetni ali pa neprijetni ali celo travmatični so ti občutki ali psihobiološka stanja (Gostečnik 2007, 236-237). Temeljni afekt nastane na podlagi primarnega odnosa z materjo in očetom in se najgloblje zariše v posameznikovo psihično strukturo. Zaradi tega temeljni afekti predstavljajo osnovno dinamiko v odnosih posameznika. V dinamiki odnosa je vedno kak afekt, ki je bistveno določujoč, tj. konstitutivni afekt, ki se ga posameznik niti ne zaveda, saj je največkrat shranjen v podzavesti, zaradi česar ga je težko zaznati in prepoznati, s tem pa tudi razkriti. Odkrijemo ga lahko v medosebnih odnosih, saj v njih regulira način mišljenja in delovanja; je osnova, na kateri se razvije bistvena afektivna dinamika odnosov. Zaradi zavezanosti temeljnemu afektu se v odnosu določena dinamika vedno znova ponavlja, ne da bi par ali posameznik vedel, zakaj se vedno znova vzpostavljajo podobni odnosi ter podobna vzdušja v različnih medosebnih povezavah. Posameznik namreč vedno nezavedno išče podobne ljudi in situacije, v katerih bi lahko kar najbolj popolno razvil in ponovno udeležil primarne odnose iz zgodnje mladosti (Gostečnik 2004, 18). Posameznik bo vedno iskal z afektom zaznamovani temeljni odnos, vedno znova bo poskušal oživiti te notranjepsihične podobe. Ta dinamika je prisotna v zdravih, funkcionalnih odnosih kakor tudi v psihopatologiji, v odnosih, ki so nefunkcionalni in nezdravi (330). Relacijska družinska terapija temelji na predpostavki, da se ponavljajoči se vzorci odnosov ter predvsem temeljni afekti, ki so povezani z

doživetji iz zgodnje mladosti, ponavljajo in ohranjajo iz temeljne potrebe po ohranitvi, povezanosti in pripadnosti posameznika znanemu in zanj domačemu svetu odnosov. Ti primarni afektivni odnosi namreč konstituirajo psihično strukturo posameznika, zato jih vedno znova išče in na novo ustvarja (15).

Temeljni afekt je mogoče prepoznati in predelati v terapevtskem odnosu. Z vzpostavitvijo odnosa v terapevtskem procesu je omogočeno, da se temeljni afekt obudi. Tako je prav v terapevtskem odnosu mogoče temeljni afekt regulirati, in sicer tako, da postane za posameznika bolj funkcionalen in konstruktiven (Gostečnik 2004, 6-7).

Afektivni psihični konstrukt

Otrokov stik svetom se odvija prek senzornih doživetij. Nekatera so zanj vznemirjajoča, takrat se praviloma odzove nanje s hipervzbujenjem oz. s t. i. alarmno reakcijo, ki je odsev prebujenega simpatičnega avtonomnega živčnega sistema. To vzbujenje otrok izraža z jokom (Schore 2003). Njegov jok je klic po pomiritvi, je klic po interaktivni regulaciji afekta s strani matere. Če se mati ne odzove, če ni zmožna sprejeti otrokove emocionalne komunikacije, otrok v svojem joku ne vztraja brez konca, temveč odreagira z disociacijo. Disociacija je posledica nezadovoljivega odnosa med otrokom in materjo, v katerem bi otrok lahko projiciral svoje čustvene vsebine oziroma psihobiološka stanja v mater ter dobil od nje ustrezen odziv. Pri disociaciji gre za odziv parasimpatičnega avtonomnega živčnega sistema, ki otroka izključi iz zunanjega sveta in ga obrne v njegov notranjepsihični svet. Hipervzbujenje ostaja in bolečina še vedno traja, le da je zdaj disociirana in torej anestezirana. Disociacija je torej prekinitev stika med telesnimi občutji in pomenom (Kompan Erzar 2006, 202). Če so takšne situacije brez materinega odziva pogoste in je otrok pogosto izpostavljen stresnim situacijam, ko mati ni v stiku z njim, da bi regulirala njegove afektivne odzive, se otrok, da ohrani homeostatično psihično ravnoesje, torej zateče v avtoregulativni sistem.

Da otrok ponovno vzpostavi svoje porušeno homeostatično ravnoesje, si ustvari t. i. psihične konstrukte o svoji lastni nevrednosti. Za stanje materine neodzivnosti si namreč ne upa kriviti matere: spoznanje, da ni ljubljen, je zanj preveč ogrožajoče. Zato

krivdo za svojo nevrednost išče pri sebi. Uporaba tega avtoregulativnega sistema pa se globoko vtisne v njegov razvijajoči se limbični sistem. Tam ostane vpisana kot model afektivne regulacije. Otrok bo vedno, kadar bo doživel stresne situacije, postal dovzeten za uporabo projekcijsko-introjekcijske identifikacije ter za ustvarjanje afektivnih psihičnih konstruktov (Gostečnik 2007, 44). Tako zgodnji odnosi oblikujejo način, na katerega otrok s pomočjo mehanizma projekcijske identifikacije gradi svoj notranjepsihični in medosebni svet odnosov, dojemanja in regulacije afekta, iz česar kasneje nastane afektivni psihični konstrukt, ki je temeljno vodilo posameznikovega čutenja, dojemanja in mišljenja (Gostečnik 2004, 357).

Afektivni psihični konstrukt je zelo kompleksen obrambni mehanizem, ki naredi obrambni zid okrog osnovne psihične strukture jaza in objekta ter afekta skupaj z organskimi komponentami in s tem zavaruje posameznika pred nadaljnjo ranjenostjo. Pri tem pa lahko razvije organske afektivne psihične konstrukte, ki se kažejo v najrazličnejših oblikah panike, strahov in psihosomatskih obolenj. S tem obrambnim mehanizmom posameznik zanika, potlači, odcepi in disociira psihične vsebine, ki so zanj boleče ali travmatične, da se zavaruje pred tem, da bi ga afektivna čutenja vedno znova preplavila. Z afektivnim psihičnim konstruktom se posameznik z vključitvijo obrambnih mehanizmov, kot so odcepitev, disociacija, zanikanje, racionalizacija itd., zavaruje pred tem, da bi se ponovno neposredno soočil s svojim psihičnim zapletom ali travmo, hkrati pa mu je še vedno odprta pot, da se prek mehanizma projekcijske identifikacije njegov psihični zaplet ali travma v odnosu z novim človekom spet ponovita. Afektivni psihični konstrukt je sestavljen in predpostavlja kognitivno, vedenjsko ter čustveno konfiguracijo, pa tudi organsko komponento (Gostečnik 2004, 352).

Potreba po regulaciji afekta vodi posameznika v odnose. V vsakem nefunkcionalnem odnosu je afektivni psihični konstrukt najgloblja gibalna sila tega odnosa, saj ustvarja kompromis, ki je nujen, da posameznik, njegov zakon in družina preživijo. V vsakem odnosu se afektivni sistem na novo ustvari. V njem posameznik zanika in odcepi vse boleče dele svoje psihične strukture, ki pa jih pozneje prek mehanizma projekcijsko-introjekcijske identifikacije prenese na drugega. Posameznik vsaj na začetku čuti in misli, da gre za popolnoma svež in čisto drugačen odnos, vendar kmalu ugotovi, da je

čisto podoben afektivnemu odnosu, ki je preveval njegov zgodnji razvoj (Gostečnik 2004, 354). Kmalu se lahko razvije konflikt, ki pa je samo afektivni psihični konstrukt, ki partnerja varuje, da se jima ni treba soočiti z občutjem zavrženosti, neljubljenosti in neželenosti. (Gostečnik 2007, 41).

Intrapsihično-interpersonalno-sistemske delovanje

Posameznika v relacijski družinski terapiji vedno razumemo kot del celotne družine, iz katere izhaja, v kateri je odraščal in kateri pripada (Gostečnik 2004, 5). Družino razumemo kot sistem, ki integrira intrapsihično dinamiko z interpersonalnimi mehanizmi in sistemskim vidikom (13). Družinski sistem sestavlja skupek hierarhično organiziranih in medsebojno interaktivno povezanih posameznikov. Družino preveva specifičen afekt oz. temeljno vzdušje, na katerem je utemeljena (74). V družinskem sistemu vladajo sistemske zakonitosti, katerim se posameznik praviloma podreja, saj moč družine vedno prevlada nad močjo posameznika (Kompan Erzar 2003, 30).

Vsak družinski sistem je organizirana celota. Elementi v sistemu so v medsebojni odvisnosti, tako da če se enemu od elementov nekaj zgodi, to vpliva na vse preostale elemente. Sistemska celovitost predpostavlja, da vsak sistem tvori organsko celoto, kar v bistvu pomeni, da je sistem kot celota vedno pomembnejši in močnejši od posameznih delov ali podsistemov. Sistemska celovitost hkrati predpostavlja tudi sistematično organizacijo kompleksne organizacije sistema (Bowen 1978). Družinski člani tvorijo sinergijo.

Vsaka družina je sestavljena iz podsistemov, ki na podlagi pravil in rutin, ki se kompulzivno ponavljajo, včasih celo iz roda v rod, sestavljajo ter organizirajo sistem v afektivno celoto. Temeljna podsistemi v družini sta zakonski ali starševski ter otroški podsistem (Gostečnik 2004, 77). Ti manjši sistemi so medsebojno povezani. Vsak podsistem ima svoja pravila, meje, cilje. Med podsistemi vlada hierarhija.

V odnosih v družini vlada medsebojna interaktivna krožna vzročnost, kar pomeni, da je vpliv članov družine vzajemen. Člani družine se prek mehanizma projekcijsko-

introjekcijske identifikacije medsebojno pogojujejo, vplivajo drug na drugega ter vzajemno drug v drugem vzbujajo in ustvarjajo oblike medosebnih odnosov, ki oblikujejo način regulacije afekta.

Vsaka družina ima svoja pravila, ki vodijo in urejajo družinski sistem. Ta pravila in vloge se nenehno kompulzivno ponavljajo in tako ohranjajo sistem v ravnovesju ter sistemski homeostazi. Sistem družine vsebuje tudi določene vloge, npr. vloga staršev, vloga otrok. Vloga staršev je, da ustvarijo varno okolje in občutek sprejetosti, ljubljenosti in hotenosti, da prikažejo model moškosti in ženskosti, očetovstva in materinstva; način, kako biti oseba; kako izražati čustva, želje in zahteve; kako reševati in uravnavati konflikte ter druga močna čustva. Vloga otrok je ubogati, biti radoveden, se učiti, slediti in posnemati odrasle v njihovih vedenjskih, mišljenjskih ter čutenjskih modelih (Bradshaw 1996). Sistem želi ohranjati ravnotežje in stabilnost, ker to daje predvidljivost in varnost. Če je zakon staršev funkcionalen, dobijo otroci možnost, da postanejo funkcionalne, zrele, samostojne in integrirane osebnosti. V nasprotnem primeru pa se morajo otroci prilagoditi, prevzeti nezdrave vloge, ki jih kompulzivno ponavljajo, da tako ohranjajo sistem družine v ravnotežju (Gostečnik 2004, 80).

Za družino so značilne tudi razmejitve, in sicer tako na intrapsihični kakor na interpersonalni ter sistemski ravni. Razmejitve urejajo prenose čutenj, oblike vedenja, razmišljanja in vrednote med posamezniki. Meje v družini razmejujejo pod sisteme. Razmejitve hkrati urejajo tudi pretok informacij. Meje za prehod informacij so lahko prepustne, v tem primeru informacije lahko prosto tečejo, gre za odprt sistem; lahko so neprepustne (rigidne) – v tem primeru velja strog nadzor nad pretokom informacij, tak sistem je zaprt – ali pa razpršene. Informacije in energija se v sistemu prenašajo ter regulirajo s pomočjo mehanizma, ki mu kibernetika pravi povratna zveza ali feedback zanka. Gre za mehanizem, po katerem čutenja krožijo in prehajajo med pod sistemi. Ta mehanizem uravnava morebitne odklone in prilagaja sistem glede na potrebe, cilje in namene sistema. Ločimo pozitivni in negativni feedback, ki sta instrumenta ohranjanja stabilnosti oz. homeostatičnosti družine (Gostečnik 2004, 87). Samo odprti sistemi omogočajo razvoj in spremembe, torej sposobnost družine, da spremeni vzorce in se odzove na spremenjene okoliščine na nov, drugačen način.

Relacijska družinska terapija je usmerjena v upoštevanje vseh ravni doživljanja in v vseh razsežnostih išče psihični zaplet, ki ga poskuša razrešiti najprej na sistemski ravni. Če na sistemski ravni ni mogoče priti do rešitve, išče razrešitev psihičnega zapleta na interpersonalni ravni, nazadnje pa na intrapsihični. Gre za razkritje systemskega, interpersonalnega ali intrapsihičnega afektivnega konstrukta in razrešitev le-tega, saj ta v sistemu ohranja čisto določene vzorce odnosov, ti pa nujno potrebujejo določeno problematično vedenje za svoj polni razmah (Gostečnik 2004, 348).

5.2 Možgani – biološka podlaga osebnosti

Da bi lahko razumeli mehanizme delovanja nasilja, si moramo najprej ogledati zgradbo človeka, delovanje človekovega organizma, še posebej njegovih možganov. Začeti moramo torej pri osnovah. Ogledati si moramo »the origin of the self« (Schore 2003, 34), se pravi izvor subjektivitete ali jaza, tj. ontogenetsko evolucijo nevrobiologije subjektivitete in intersubjektivitete. Svet je namreč antropomorfen, tj. po meri človeka, ki je, kakor nas uči Sveto pismo, ustvarjen po božji podobi. Da je svet antropomorfen, pomeni, da je svet ustvarjen zanj ter da ga tudi človek, na svoji poti nazaj k Bogu, (po)soustvarja. Podati se moramo na pot odkrivanja, kako to poteka.

5.2.1 Živčni sistem temeljni principi delovanja organizma

Vsak organizem teži za tem, da ohranja homeostazo, zunanje in notranje ravnotežje. V ta namen uporablja senzorne vtise, ki jih sprejema. Iz zunanjega sveta sprejema vtise prek čutil: vida, sluha, vonja, tipa, okusa, iz notranjega sveta pa prek notranjih občutkov. Vsa ta komunikacija poteka po živčnem sistemu. Živčni sistem sestavljajo možgani, hrbtenjača in periferni živci. Živčni sistem je zgrajen iz živčnih celic, ki jih imenujemo nevroni.

Poznamo tri vrste nevronov. Prva so senzorični nevroni, ki so povezani z receptorji, prilagojenimi, da zaznajo različne lastnosti notranjega in zunanjega okolja, npr.

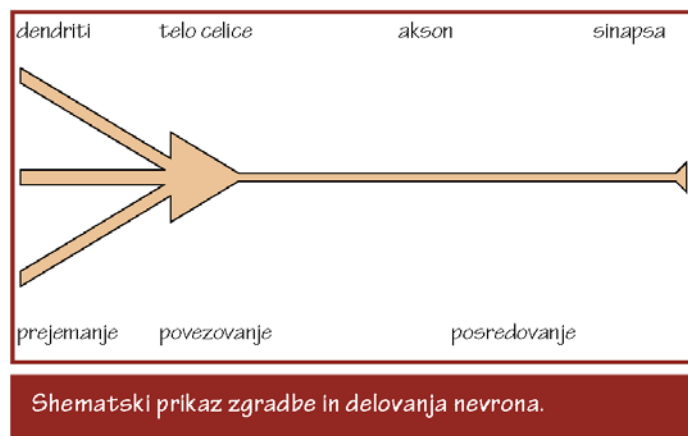
spremembe v svetlobi, zvoku, mehaničnih in kemičnih dražljajih. Ko dražljaj preseže določeno raven, nad katero bi lahko prišlo do poškodbe tkiva, se aktivira posebna vrsta receptorjev, ki spodbudijo zaščitne reflekse in občutek bolečine (Morris 2007, 4).

Druga vrsta nevronov so motorični nevroni, ki nadzorujejo aktivnost mišic ter so odgovorni za vse vrste vedenja ter govor. Tu je treba omeniti odkritje t. i. zrcalnih nevronov, ki so nevrobiološka osnova za medsebojno čustveno ujemanje, sočutje in empatijo, za vzpostavljanje intersubjektivnega stika (Stern 2004). Ti nevroni bi lahko pomagali razjasniti, kako nam uspe brati misli drugih ljudi in čutiti empatijo (Simonič 2010, 152).

Leta 1998 so med preučevanjem odzivov opičjih možganov ob različnih dejavnostih trije italijanski znanstveniki naključno odkrili zrcalne nevrone. Tako so jih poimenovali, ker so se možgani enako odzivali pri enakih – zrcalnih – aktivnostih opice in drugih bitij v njeni okolici. Raziskave so razširili še na ljudi. Ugotovili so, da se pri ljudeh zrcalna simetrija razširi še na jezikovno posredovano dogajanje. Postavili so hipotezo, da je prav izrazito povečanje števila zrcalnih nevronov v možganih ena od ključnih evolucijskih pridobitev, ki je ljudem omogočila izredno hiter razvoj kulture, saj so ugotovili, da zrcalni nevroni omogočajo zelo učinkovit prenos znanja in izkušenj, ki ni bil biološki, temveč kulturni (Dolenc 2006, 203). Zrcalni nevroni nam omogočijo, da se vživimo v občutja drugih.

Tretja vrsta nevronov so internevroni, ki so postavljeni med senzorične in motorične nevrone in posredujejo preproste reflekse kakor tudi najvišje možganske funkcije.

Nevroni sodelujejo in tekmujejo drug z drugim pri nadzoru celostnega stanja živčnega sistema. Skupna značilnost nevronov je, da je njihova aktivnost tako električna kot kemična.

Slika 7: Shematičen prikaz zgradbe in delovanja nevrona (Morris 2007, 4)

Kemični signali, ki jih dendriti prejmejo od aksonov, ki so z njimi v stiku, se pretvorijo v električne signale, ki se prištejejo ali odštejejo od električnih signalov z vseh drugih sinaps; tako se odloči, ali se bo signal prenesel naprej ali ne. Če je končna odločitev, da se signal prenese naprej, električni potencial potuje po aksonu do sinaps, kjer se pretvori v kemični signal, ki gre naprej do dendritov naslednjih nevronov in proces se ponovi. Z dendritom (gr. dendron – drevo) je lahko povezan en, nekaj ali celo na tisoče drugih nevronov. Točke povezave med nevroni imenujemo sinapse (beseda izvira iz antične grščine in pomeni speti skupaj). Sinapsa ali preklon označuje stik med dvema nevronoma oz. med živčnim končičem (aksonom) na eni strani ter dendritom oz. telesom drugega nevrona na drugi strani (Morris 2007, 6).

Nevron je neke vrste miniaturno računalno: neprestano sešteva in odšteva. To, kar prišteva in odšteva, so sporočila, ki jih prejema od drugih nevronov. Nekatere sinapse povzročijo ekscitacijo, »ekscitacija: izražanje, boj«, druge inhibicijo, »inhibicija: dušenje, umik«. Pretok tokov v celico imenujemo ekscitacija, iz celice pa inhibicija (Morris 2007, 5). (Spomnimo se, reakcija na nevarnost je lahko beg (beg – inhibicija) ali boj (boj – ekscitacija). Človeški možgani vsebujejo tisoč milijard nevronov – več, kot je zvezd v Mlečni cesti (Morris 2007, 5).

Zvitek aksonov tvori živec. Živci se povezujejo v živčevje. Po funkciji delimo živčni sistem na:

- somatski živčni sistem, ki oživčuje čutila in skeletne (progaste) mišice, kontrolira prostovoljne funkcije telesa. Nanj zavestno zlahka vplivamo in ohranja zavestno, voljno kontrolo nad telesnimi funkcijami, kot je npr. hoja, se pravi nad hotenimi gibi, ter
- avtonomni ali vegetativni živčni sistem, ki kontrolira neprostovoljne funkcije telesa in večji del deluje pod nivojem zavesti (Morris 2007, 7).

Avtonomni živčni sistem delimo na:

- simpatično živčevje,
- parasimpatično živčevje,
- enterično živčevje (Morris 2007, 7).

Nas zanimata predvsem simpatični in parasimpatični živčni sistem. Ta dva sistema, ki delujeta pod nivojem zavesti, sta pri razvijajočem se otroku potrebna za t. i. regulacijo afekta, saj se pri dojenčku ob stresni situaciji oz. močnem vznburjenju, z drugo besedo afektu, aktivirata, pri čemer ima njuno neregulirano dolgotrajno vznburjenje lahko za posledico resne razvojne motnje (Schore 2003). Rečemo lahko, da je simpatični živčni sistem sistem za kratkoročno preživetje. Aktivira ga namišljen ali resničen signal nevarnosti. Ta signal vzdraži telo in ga pripravi za akcijo. Hkrati pa signalizira prebavnemu in izločevalnemu sistemu, sistemu za senzitivnost in bolečino in drugim sistemom, ki za samoobrambo niso potrebni, da se izklopijo. Učinki simpatičnega živčnega sistema delujejo na celo telo, so takojšnji in delujejo dolgo časa. Pretirano in prevladujoče delovanje simpatičnega živčevja je lahko vzrok psihosomatskih motenj (Kompan Erzar 2006, 154).

Za parasimpatični sistem pa lahko rečemo, da je to sistem za dolgoročno preživetje. Zanj je značilno, da začne delovati počasneje kot simpatično živčevje ter da njegovi učinki niso tako intenzivni. Ta sistem spodbuja počitek in regeneracijo. Vpliva na prebavo, iztrebljanje, uriniranje, soljenje, slinjenje. Ta sistem tudi preusmeri pretok krvi nazaj v središnji del telesa (Morris 2007, 8).

Simpatično in parasimpatično živčevje delujeta antagonistično, kar pomeni, da če simpatično živčevje kak proces pospešuje, ga parasimpatično živčevje zavira. Zato dobi večina organov živčne impulze tako iz simpatičnega kot parasimpatičnega sistema.

Simpatikus izkazuje ergotropne učinke (pripravi telo na spopad, napor), parasimpatikus pa trofotropne učinke (prevlada v času počitka). Pri nekaterih procesih je delovanje obeh vej avtonomnega živčevja tudi sinergistično. Simpatik deluje na organe z živčnim prenašalcem ali nevrottransmitterjem noradrenalinom. Živčni prenašalec, s katerim deluje na organe parasimpatik, je acetilholin. Oba sistema sta ključna za naše preživetje in dobro počutje. Živčni sistem podpira organizem v njegovih prizadevanjih, da ohranja homeostazo, ravnotežje, stabilnost, ali povedano drugače, preživetje (Morris 2007, 8).

5.2.2 Zgradba možganov

Možgani so bili še do nedavnega velika medicinska skrivnost. Razlogov za to je več. Eden je, da so možgani edini organ, ki je zaprt in omejen z vseh strani s kostjo in je težko dostopen. Drugi razlog je, da je medicina do srede 20. stoletja lahko preučevala samo mrtve možgane. Proučevala je lahko možgane človeka šele po tem, ko je le ta umrl. Medicinska znanost pa je tehnološko zelo napredovala in moč sodobne nevroznanosti je v tem, da zadnjih dvajset let lahko opazuje žive možgane. Nove metode slikanja možganov (EEG, PET in MRI) omogočajo opazovanje aktivnosti možganov tudi med poskusom. Z razvojem nevroznanosti se medicinska raven poznavanja delovanja možganov približuje ravni poznavanja drugih organov v telesu (Pirtošek 2010).

Sodobna nevroznanost razlikuje temeljne principe strukturiranosti možganov, ki so:

1. **Globoko–povrhne** (subkortikalno – kortikalno). Vse kar je zelo globoko je narava spravila tja zato, ker je to tako zelo pomembno. Tu so življenjske funkcije. In to je nezavedno. Ko se bližamo proti površju možganov so tam manj pomembne za preživetje, zato pa so zavestne. Kar se odvija tam tega se zavedamo.
2. **Spredaj–zadaj**. Ena od funkcij velikih možganov je, da osmislimo svojo komunikacijo z naravo. Osmislimo jo lahko na dva načina. Eden je, da prisluhnemo naravi in dovolimo, da slike, zvoki, vonji, dotiki, okusi, prihajajo v naše možgane. Ti vtisi prihajajo v zadnje dele možganov in se tam procesirajo in

predelujejo. Drugi način našega komuniciranja z naravo je naše vplivanje nanjo. In to je funkcija sprednjega dela možganov. Tako imenovani frontalni reženj je tisti del možganov, s katerim lahko vsak posameznik vpliva na naravo. Spreminjamo jo recimo z gibom, s tem, da mislimo, da razmišljamo, ali s svojim ravnanjem (to je del možganov natanko nad očmi). Torej spredaj-zadaj pomeni komunikacija z naravo, ali smo recipienti, in sprejemamo ali pa smo akterji, dejavni, tisti, ki hočemo okolje spreminjati.

3. **Levo–desno.** V glavi nimamo enih možganov. Imamo »dvojne« možgane, leve in desne. Nimajo vsa bitja različnih levih in desnih možganov. Verjetno se je pri človeku ta razlika pojavila pred 2 do 3 milijoni let. Zakaj ne vemo. Corpus callosum je veliki dokaz želje možganov, da med seboj komunicirajo. Komunicirati želijo med sabo, ker sta si različni, ker stvari obdelujeta vsaka na svoj način. Za naše telo ni dobro, da se levi in desni možgani »sprejo«. Zato se dogovorijo, da ima ena hemisfera v določenem delu prednost, dominat pred drugo. Primat se vzpostavlja prek korpusa callosi. Ta določi, da je ena hemisfera za določena dejanja nekoliko hitrejša od druge, prevzame primat. Leva hemisfera procesira sukcesivno, hitro, zaporedno, npr. govor, gib, desna hemisfera pa procesira vzporedno, celostno (tridimenzionalni prostor, realni svet) (Pirtošek 2010).

Čeprav so možgani v marsičem izjemno zapletena in neprodorna skrivnost (Gostečnik 2008, 7), pa nas presenečajo s svojo zgradbo in delovanjem. Pričakovali bi, da gre za izredno sofisticiran produkt narave, a z medicinskega stališča ni tako. Osnovni gradnik možganov, osnovna možganska celica pri človeku ni nič drugačna kot celica pri mušici ali črvu. Podobno je zgrajena, ima telo, dolg izrastek in nato se z nekakšnimi repki skuša navezati na novo celico in ji po sinapsi, prek tekočnic, ki se imenujejo nevrotransmiterji, sporočiti, kaj naj ta celica naredi. Tudi ni nevronska celica nič kaj presenetljiva. Je počasna, približno 400 informacijskih »paketkov« na sekundo lahko potuje po njej, za razliko od prenosnih računalnikov, ki jih lahko pošljejo cca. 10 milijonov, pot po tej možganski celici je v primerjavi s prevajanjem elektrike po bakreni žici zelo počasna, pa tudi ko signal doseže razvejke na koncu živčne celice in ko naj nevrotransmitter doseže naslednji nevron in ga spodbudi k akciji, je samo 70 %

možnosti, da bo ta uspešni signal, ki je prišel do konca, resnično povzročil spremembo na naslednjem nevronu. Torej za nevrone, za živčne celice, lahko rečemo, da so počasne, nezanesljive in neučinkovite. Rešitev te neekonomičnosti je v tem, da imamo ogromno nevronov, več kot 1000 milijard, ki med seboj tvorijo masivne povezave do 500 trilijonov sinaps, ki kar rastejo. Tako imamo na voljo fascinantno kombinatoriko, kako se lahko ti nevroni in sinapse sporazumevajo med seboj. Poleg tega pa, ko pride signal v možgane, ne gre samo po eni poti, ampak zaradi te silne arborizacije v možganih potekajo paralelni procesi, zato lahko v istem trenutku vidimo, opazimo, zaznamo več stvari hkrati. Rast možganov se nadaljuje še po rojstvu. Rast in razvoj možganov do njihove zrelosti trajata okrog 20 let, ko se konča zadnja mielinizacija v sprednjem delu možganov. Pa tudi po tem možgani ne ostanejo statičen organ, vzpostavljene sinapse ne ostanejo fiksne, ampak se vedno, do konca človekovega življenja, te nevrottransmitterske poti v možganih še lahko spremenijo (Pirtošek 2010). Govorimo o edinstveni možnosti človeka, da se lahko skozi vse življenje spreminja in duhovno raste. Brez te zmožnosti bi bil vsak terapevtski poseg že vnaprej obsojen na propad.

Zato, da se življenje ohranja v obliki, ki ji v določenem specifičnem telesu sledi, je podvrženo zakonitostim, ki ga določajo. Biti v človeškem telesu pomeni, da gre za specifično organizacijo subjekta, ki zahteva, da se podreja zakonitostim, ki jih bistveno opredeljuje zgradba možganov. Povedano z drugimi besedami, zagotavljanje homeostatičnosti človeškega telesa se odčitava prek organizacije in funkcioniranja možganov. Možgani, ki so se razvili do današnje stopnje, imajo za seboj dolgo evolucijsko pot. Vse komponente evolucijskega razvoja so v njih še danes, od osnovnega dela možganov, možganskega debla, kot ga imajo plazilci, prek limbičnega dela, možganov sesalcev, do možganskih polobel, ki so razvite pri ljudeh. Evolucijsko se ti deli možganov, te plasti možganov, z razvojem nalagajo druga na drugo in nadgrajujejo. Zaradi takšnega razvoja in zgradbe pa so stari deli možganov še vedno v stalnem dialogu z novimi deli in to nas nemalokrat zaznamuje z našimi iracionalnostmi, našimi strahovi, našo individualnostjo (Pirtošek, 2010).

Možgani so sestavljeni iz treh plasti. Prva je notranja plast, ki jo tvori možgansko deblo skupaj s podaljšano hrbtenjačo. Iz hrbtenjače izrašča možgansko deblo, ki je plazilski del naših možganov. Ta del nam omogoča, da se gibamo, požiramo, vidimo, delno slišimo. Uravnava procese, ki so pomembni za samo življenje oziroma preživetje. To je najbolj primitiven, se pravi osnoven, prvobiten del možganov, ki kontrolira avtomatične biološke funkcije, kot so bitje srca, dihanje, cirkulacija krvi, spanje, krčenje mišic. Brez njegovega delovanja organizem ne bi mogel preživeti, zato je ta del možganov razvit že ob rojstvu. Možgansko deblo skrbi za samodejne reflekse. Ta del možganov je sestavljen tudi iz dela nad možganskim deblom, imenovanim diencefalon (diencephalon). Diencefalon se deli na dva zelo različna predela, imenovana talamus in hipotalamus. Talamus posreduje impulze iz vseh čutilnih sistemov v možgansko skorjo, ki nato pošilja sporočila nazaj v talamus. Ta vidik povratne povezave je vznemirljiva značilnost možganov: informacija ne potuje samo v eno smer (Morris 2007, 3). Hipotalamus je integrativni center mnogih pomembnih homeostatičnih funkcij, saj je glavno koordinacijsko središče avtonomnega živčnega sistema in je pomembna povezava med avtonomnim živčnim sistemom in endokrinim sistemom. Hipotalamus kontrolira izločanje hormonov žleze hipofize. Tu so tisti predeli možganov, ki nam omogočajo, da naše telo nenadoma preplavijo hormoni, npr. hormoni nenadnega besa ob lakoti. Hipotalamus tudi aktivira avtonomni živčni sistem in je odgovoren za predelavo čustvenih stanj v fizična občutja sproščenosti ali napetosti. Prednja polovica hipotalamusa pošilja prek parasimpatičnega živčnega sistema telesu pomirjujoče signale. Zadnja polovica hipotalamusa pošilja prek simpatičnega živčnega sistema telesu signale vznburjenja ali strahu. Kadar hipotalamus pošilja signale strahu, sproži v organizmu odgovor boja ali bega. Organizem se aktivira za boj z grozečo nevarnostjo ali za pobeg pred njo (Gostečnik 2008, 10).

Drugo plast možganov, ki se boči nad slojem, ki ga imajo plazilci, imenujemo limbični sistem. Limbični sistem v evoluciji prinese dvoje novih stvari. Prvo je čustvo. Druga sprememba, ki jo nosi limbični del, je spomin (Pirtošek 2010, 5). Tudi limbična skorja deluje podobno kot hipotalamus; nadzoruje avtonomni živčni sistem, delovanje mišic in trebušne votline, odzive drobovja na stres, sprostitvev, vključno s spolno vznburjenostjo, orgazem in travmatične stresne reakcije boja, pobega in zamrznitve in je odgovorna za

regulacijo emocij. Oba, tako hipotalamus kot tudi limbični sistem, sta povezana s skorjo velikih možganov (Gostečnik 2008, 11).

V središču limbične skorje sta amigdala in hipokampus. Tako kot so možgani razdeljeni na leve in desne možgane, sta tudi amigdala in hipokampus sestavljena iz dveh lob in ležita na obeh straneh možganov. Drugače povedano, v resnici sta dva hipokampus, a da ne bomo pisali, da obstajata levi in desni hipokampus, bomo rekli zgolj hipokampus, pri čemer se bomo zavedali, da sta dva, po eden na vsaki strani možganov. Amigdala in hipokampus sta integralni del pri procesiranju informacij, ki potujejo iz telesa v cerebralni korteks (Gostečnik 2008, 11). Amigdala je eden od pomembnih ocenjevalnih centrov, ki ocenijo pomen vhodnih dražljajev. Pomembna je za procesiranje, tj. predelavo številnih emocij, verjetno še posebno strahu, žalosti in jeze (Solomon in Siegel 2003). Amigdala skrbi za spomin, saj shranjuje emocije in emocionalne reakcije na emocionalne dogodke. Dozorela je že ob rojstvu. Raziskave so potrdile, da so vsi temeljni čustveni sistemi organizirani globoko v predkognitivnih subkortikalnih predelih. To pomeni, da se vsa groba, nepredelana emocionalna orodja za občutja in življenje ne izoblikujejo skozi preživeto izkušnjo, čeprav jih je le-ta lahko izoblikovala. Ko se rodimo, se rodimo kognitivno nemi. Čustva nam preprosto omogočajo, da zaznavamo na poseben način, ne da bi kaj vedeli o tem, kako je urejen svet, ki nas obdaja (Panksepp 2009, 1-26). Amigdala torej shranjuje emocije in emocionalne reakcije na emocionalne dogodke, hipokampus pa procesira podatke, ki so bistveni pri pomenu teh emocionalnih dogodkov, poleg tega pa jih postavlja v prostor in čas posameznikove osebne zgodovine. Hipokampus je pomemben pri procesiranju eksplicitnega spomina (Solomon 2003). Termin procesiranje oz. predelava nam pomeni ustvarjanje notranjih čustvenih stanj in zunanjih izrazov le-teh kot tudi zaznavanje takih stanj pri drugih. Hipokampus se, za razliko od amigdale, razvije šele med drugim in tretjim letom otrokovega življenja (Fonagy 2007).

Na tem mestu ni odveč opozoriti na to, da so sesalci družbena bitja in da se zdi, da naše limbične vezi gradijo sposobnost, da zaznavamo in se odzivamo na notranja stanja drugih bitij. Zaznano je, da te bistvene limbične funkcije vplivajo na vse procese, ki potekajo v možganih, zato je napačno predpostavljati, da so čustva locirana samo v teh

limbičnih krogih. Zdi se, da čustva vplivajo na skoraj vse nevronske povezave in tako tudi na mentalne procese, ki izražajo iz njih (Solomon 2003, 20).

Na to se navezujejo mali možgani, ki so sestavljeni iz dveh polobel in katerih glavna naloga je, da skrbijo za usklajevanje gibov ter prek reguliranja delovanja mišic in njihove napetosti za ravnotežje. V malih možganih leži talamus, ki je zbirno središče čutilnih sporočil na poti v možgansko skorjo. Nad njimi ležijo prednji možgani, ki so sestavljeni iz sredice in skorje (Gostečnik 2008, 11).

Najmlajši del človekovih možganov so veliki možgani. Razdeljeni so na desno in levo hemisfero. Glavna funkcija teh hemisfer je dvojna. Ena je modulacija čustev, delno ubijanje čustev. Se pravi, evolucija prinaša nov del možganov, ena glavnih njegovih nalog pa je, da inhibira te globoke dele možganov, kjer so čustva. Ne izgubimo čustev, jih pa začnemo modulirati. Druga pomembna funkcija teh polobel možganov je, da začnejo zelo aktivno komunicirati z naravo in okoljem (Pirtošek 2010, 7). V velikih možganih je sedež inteligence, intelektualnih in ustvarjalnih sposobnosti ter spomina. Zunanji sloj velikih možganov, možganska skorja, obdeluje različne vrste podatkov, ki pridejo iz talamusa in drugih nižjih središč in poskuša iz njih izluščiti smisel. Množico podatkov, ki se stekajo vanjo iz vsega telesa, povezuje v smiselne podobe, zvoke, vtise in misli, ki jih potrebujemo za vsakodnevno življenje. Prav tako sproža delovanja, saj sprejema odločitve in posreduje navodila za njihovo izvedbo (Gostečnik 2008, 11).

Številne raziskave, ki so preučevale možgane v zvezi s povezavo med procesiranjem informacij tako v levi kot v desni hemisferi kakor tudi z njihovo povezavo z limbičnim sistemom, kažejo, da ima desna hemisfera večjo vlogo pri shranjevanju senzoričnih informacij. Se pravi, da senzorične informacije iz amigdale oz. limbičnega sistema prihajajo v desno polovico korteksa, kjer se ustvarjajo podobe mentalnih vsebin skupaj z afekti, ki jih spremljajo. Leva hemisfera pa je bolj povezana s hipokampusom in je pri procesiranju informacij celo odvisna od govornih sposobnosti oziroma jezika (Fonagy idr. 2007; Rothschild 2003, 2006; van der Kolk 1996).

S terapevtskega gledišča je pomembno odkritje, da obstaja povezava med limbičnim sistemom in velikimi možgani in da zelo močna doživetja, travmatična doživetja,

ostanejo nepredelana v amigdalih in postanejo del senzoričnega, tj. organskega, somatskega, tj. telesnega spomina (Rothschild 2006). Zaradi povezanosti med limbičnim sistemom in velikimi možgani se vedno, kadar se pri posamezniku pojavijo občutja ali doživetja, ki spominjajo na izvirno travmo, le-ta pretakajo v desno možgansko hemisfero. Pri tem je posameznik, kadar ga ob naključnih situacijah prežamejo taka telesna občutja, lahko popolnoma nemočen, saj ga preplavi občutek, da situacije ne more nadzorovati, občutja pa so travmatična, pa čeprav se je travma zgodila v daljni mladosti (Repič 2008, 109). Poleg tega pa tudi ni stika z levo hemisfero in tako žrtev nima ustrezne govorice, da bi lahko artikulirala, izrazila travmatično občutje ali afekt. Ta občutja so namreč postala osrednji del njegove psihične strukture in ostajajo tam, vse dotlej dokler jih z regulacijo afekta psiha ne bo predelala in integrirala ter tako umirila telo (Gostečnik 2008, 13).

5.2.3 Delovanje možganov

Možgani zaznavajo, procesirajo, shranjujejo. Prek senzornih organov ustvarjajo notranje reprezentacije in podobe zunanjega sveta, ki jih vtisnejo v psihično strukturo ter zapisujejo v spomin (Gostečnik 2008, 14). Pogostejše so zaznave kakega vzorca, bolj se vtisnejo v spomin. Sčasoma se formira izkustvo, ki oblikuje določeno shemo, prek katere se filtrira vse, kar človek zaznava. Zato se, kadar se v naših zaznavah kdaj kasneje pojavi podobna informacija, avtomatično aktivira spomin in prikličejo se čustva, ki smo jih v preteklosti doživljali ob podobnih doživetjih. To pa je razlog, da včasih posameznik v povsem novi situaciji doživi takšne občutke, kot jih je nekoč v preteklosti že doživljal, npr. ob travmatičnih doživetjih. Še več, znanost ugotavlja, da so v našem somatskem spominu shranjena tudi generacijska sporočila oziroma občutki, katerih žrtev je posameznik lahko v sedanjosti, ne da bi se sploh zavedal, zakaj se v določeni situaciji počuti na določen način (Kaplów in Widom 2007). Danes je zaradi teh spoznanj razvita posebna znanost, epigenetika, ki ugotavlja, da se vplivi okolja, ki učinkujejo na nas, lahko prenesejo tudi na naše potomce. Dotlej je veljalo, da se DNK (deoksiribonukleinska kislina), ki je nosilka dednosti, ne more spreminjati, da gene dobimo od svojih staršev in jih enake prenesemo naprej svojim potomcem. Spremembe

se lahko zgodijo le v primeru mutacij, ki nastanejo naključno in katerih posledice nekaterim osebkom omogočajo, da lažje preživijo, zaradi česar se te spremembe tudi ohranijo. A uveljavljanje teh sprememb je dolgotrajen postopek, ki šele v daljšem časovnem obdobju lahko spremeni naš dedni zapis. Epigenetika pa ugotavlja, da obstaja prilagajanje aktivnosti genov okolju, in to tako, da se sporočila iz okolja lahko prenašajo tudi na potomce (Carey 2011). Epigenetika namreč ugotavlja, da se sicer DNK, se pravi črke, ki nosijo zapis o tem, kako deluje in kakšno je videti naše telo, ne spreminja, da pa se spreminja aktivnost posameznih genov. Epigenetske raziskave potrjujejo, da obstajajo v naših celicah tudi mehanizmi, ki pod vplivom okolja lahko dolgotrajno spremenijo aktivnost naših genov. Za to so celice razvile več različnih načinov, vendar za zdaj kaže, da je najpomembnejše lepljenje majhnih molekul, tako imenovanih metilnih skupin, na molekulo DNK v območjih, ki urejajo aktivnosti genov in jih imenujemo promotorji. Vplivi iz okolja tako lahko povzročijo, da se v območju DNK, ki ureja aktivnost kakega gena, prilepi več metilnih skupin, zaradi česar bo tak gen manj aktiven. Lahko pa se zgodi tudi obratno, da se zaradi vpliva okolja z območja DNK, ki ureja aktivnost natanko določenega gena, metilne skupine odstranijo, zaradi česar bo tak gen bolj aktiven (Riggs, Russo in Martienssen 1996). Epigenetika ugotavlja tudi, da različni škodljivi vplivi iz okolja, ki jih matere ali očetje posredujejo svojim potomcem, kot so debelost, kajenje, stresne situacije in številni drugi, po zadnjih raziskavah lahko škodljivo vplivajo ne samo na naše zdravje, ampak tudi na zdravje naših še nerojenih, celo nezaplojenih potomcev (Pembrey idr. 2006). Zaradi tega bi morali pomisliti, da s škodljivimi razvadami ne škodujemo le sami sebi, ampak morda tudi našim še nerojenim potomcem.

Možgani tudi procesirajo. Procesiranje poteka tako, da možgani nove senzorne vtise primerjajo, tako da iščejo povezave s predhodno shranjenimi vzorci, iščejo torej, kako se nove informacije ujemajo z že doživetimi. Dražljaji, ki jih ne morejo povezati in so zanje torej novi, imajo za posledico povečano pozornost oz. vzdraženost. Takšni novi dražljaji aktivirajo možganski sistem stres-odgovor. Po procesiranju se uvrstijo v eno izmed kategorij, kot so nevtralni, varni ali ogrožajoči. Tako kategorizirani se shranijo v spomin, dodajo h kategoriji vzorcev, namigov in asociacij in ti so lahko kasneje na voljo za primerjavo pri novi kategorizaciji dražljajev (Gostečnik 2008, 16). Tako se ustvarja proces integracije. Integracija se nadaljuje na vsaki ravni možganov, in ko pride do

najvišje ravni, omogoči kompleksno podobo notranje reprezentacije (Schore 2003). Ta proces nam tudi pojasnjuje dinamiko travme. Ponavljajoči se travmatični doživljaji lahko pomembno spremenijo možgansko organizacijo in celotno procesiranje novih dražljajev. Zaradi takšnega načina procesiranja lahko prihaja tudi do napak ocene dražljaja, kar je še posebno opazno pri PTSM, ko npr. določen zvok, vonj ali barvo posameznik poveže s travmatičnim doživetjem iz preteklosti in zato odreagira, kot da se travma ravnokar dogaja. Reakcija se sproži, še preden pride dražljaj do korteksa, kjer bi se lahko prepoznal in pravilno označil ter tako razločil sedanost od preteklosti, prepoznal sprožilec in ga razločil od dejanskega sprožilca preživete travme (Gostečnik 2008, 18). Možgani tudi shranjujejo informacije. Shranjujejo jih odvisno od uporabe. Določeno stanje in fiksacije se globlje vpisujejo v možgane, če je pogostejše in intenzivnejše aktiviran nevrobiološki sistem (Kitayama idr. 2006).

5.2.4 Možgani in svobodna volja

V zvezi s preučevanjem možganov na hitro osvetlimo še eno človekovo dilemo, namreč o njegovi svobodni volji. Govorimo o filozofski dilemi našega svobodnega odločanja. Ali se res mi sami svobodno odločamo, ali imamo svobodno voljo?

To področje je preučeval nevrolog Libet (1985). V zvezi s tem je opravil poskus, ki ga je večkrat ponovil; rezultati so bili presenetljivi. Pričakoval je, da bo poskus pokazal, da se najprej v nas pojavi svobodna odločitev, nato se pojavi možganski val in nato naredimo gib. Rezultati poskusa pa so bili presenetljivi: najprej se pojavi aktivnost v možganih, šele potem se v možganih porodi misel, ki ji sledita odločitev in dejanje. Libet je bil strašno razočaran; sklenil je, da svobodne volje ni, da je svobodna volja iluzija in da vsi živimo v iluziji. Ampak s tem se ni mogel sprijazniti. Problem svobodne volje je hotel rešiti. To mu je po svoje, nevrofiziološko tudi uspelo. Ugotovil je, da imamo približno do 500 milisekund prej, preden naredimo gib, še dovolj časa, ne da premišljujemo o gibu, ampak da ga blokiramo. Torej nimamo svobodne volje, imamo svobodno hotenje (nekateri prevajajo, da imamo svobodno željo), je zaključil Libet (»We don't have free will, we have free want«). Povedano drugače, lahko se upremo in rečemo ne. Svobodno se lahko odločimo, ali hočemo nekaj storiti ali ne.

To pa je ravno tisto, kar prisegamo pri krstu. Ena od krstnih zaobljub pravi: »Se odpoveste hudemu duhu?« In starši ter krstni botri v en glas prisežejo: »Se odpovemo,« ne da bi se zavedali, kaj prisegajo. Povedano drugače, pri krstu se starše sprašuje tudi o tem, ali bodo dejavni pri regulaciji otrokovih afektov, ali bodo otroku čustveno na voljo, kajti če ne, ga bodo nezavedno prepustili skupku kompulzij, kar je izmeril Libet, in bodo torej s tihim pristankom pustili, da se bo otrok razvil v novodobnega sužnja, sužnja kompulzij, sužnja lažnih avtoritet, sužnja nehotenih vzgibov. Vsako potovanje se začne s prvim korakom, ampak če je že ta prvi korak zastavljen v napačno smer, potem ne bomo nikdar prispeli tja, kamor smo se namenili.

Starše in botre se sprašuje tudi: »Se odpoveste grehu, da boste živeli v svobodi Božjih otrok?« Kaj je ta greh? To je izvirni greh, posledica česar je bil izgon iz raja. Eva je pozabila na prepoved. Novodobni človek je pozabil, kdo on je. Živi v grehu, zaradi prisilnih kompulzij se več ne zaveda, kdo on je.

Živimo v prelomnem času. Za naše prednike je bil izziv, ali zmorejo (ali znajo, ali imajo moč, znanje in veščine, da bi naredili to in ono, kar je zanje izziv), izziv za današnjo generacijo pa je, ali hočemo. Narediti nekaj, premik, spremembo, je danes stvar odločitve, konsenza. Tudi znanost, še posebno psihološka znanost, je sposobna ubesediti, artikulirati že davno pozabljene resnice tako, da jih lahko razumemo. Če se bo naša generacija sposobna odločiti, da je treba narediti radikalne spremembe v ureditvi, kako naj funkcionira sodobni svet, če bo sposobna sprejeti konsenz glede tega, kako funkcionalno naprej, da se svet ne bo sesul sam vase, bo posledica tudi ta, da se bo odtlej zgodovina pisala na novo. Po novem bo razdeljena na dve obdobji. Na obdobje suženjstva in na novo zgodovinsko obdobje svobode. Zgodovino kompulzij in zgodovino svobodnega človeka. Človek stoji pred pragom, da se izvije iz greha. Verjetno na svetu še nikdar ni bilo toliko greha, kot ga je prav v tem našem času. Tema je najgostejša ravno malo prej, preden vzide zora.

5.3 Odnosi s starši in razvoj možganov

Razvoj možganov je v marsičem odvisen od odnosov, ki se vzpostavijo med otrokom in starši, še posebno z materjo, in še posebno to velja za odnose v začetnih fazah razvoja (Stern 2004). Vsaki človeški možgani se razvijajo tako, da vzpostavijo intimen čustven stik z drugimi možgani (Hedges 2012, 217). Ta razvoj je odvisen od tega, kako se odnosnost vpisuje v otroka glede na to, kako mati vzpostavi stik z otrokom, ali je ob stiku sočutna, nežna in razumevajoča ali pa je neodzivna, groba ali odsotna. Otrok te vtise namreč ponotranji in postanejo del njegovega organskega spomina (Stern 2004). Otrok v prvem letu išče stik in uglašenost z materjo. Otrok uskladi svoj ritem, kadar doživlja materina čutenja, kot bi bila njegova. To sinhronizacijo imenujemo regulacija afekta. Ko mati in otrok začutita biološki ritem drug drugega, prihaja do pozitivnega vzburjenja, pri čemer sočasno poteka njuno primerjanje psihobioloških stanj. Raziskovalci so npr. opazili, da sta srčna utripa otroka in matere med njuno interakcijo zelo podobna (Singer et al. 2004). Opazili so tudi, da lahko zaznajo sinhronost v različnih delih možganov, se pravi sinhronost v sinaptičnih vžigih, ko sta mati in otrok v vzajemno uglašenem odnosu (Perry in Pollard 1998). Kadar sta otrok in mati v resonanci in polno čutita drug drugega, je med njima najmočnejša čustvena vez, ki jo imenujemo varna navezanost. Ustvariti varno navezanost, to je otrokova najpomembnejša nezavedna naloga v prvem letu življenja. Otrok se od staršev namreč uči kako regulirati vzburjenje (Gostečnik 2008, 25). Na podlagi varne navezanosti otrokovi razvijajoči se možgani gradijo svoj samoregulativni sistem. Mati v okolju varne navezanosti otroku omogoči, da se v njegov somatski spomin, ki je povezan z avtonomnim živčnim sistemom, vtisne implicitno pričakovanje, da bo vzburjenje pomirjeno, da bo stresna situacija pomirjena. To nezavedno prepričanje otroku omogoči, da sam regulira afekte, za katere je prej potreboval pomoč (Gostečnik 2008, 55). Varna navezanost neposredno vpliva na dozorevanje centralnega živčnega sistema, na limbični sistem in na avtonomni živčni sistem, ki proizvaja somatske vidike emocij (Fonagy idr. 2007; Kaplow in Widom 2007; Schore 2003). Desna možganska hemisfera, ki je odgovorna za regulacijo razpoloženj, na podlagi odnosa med materjo in otrokom že v fazi formacije začne zbirati interne delovne modele, ki pozneje določajo posameznikove svojske strategije pri regulaciji afekta ob soočenju s stresom. Ti modeli se vpišejo v implicitni spomin, ki je avtomatiziran in nezaveden. Mati seveda ne more

biti nenehno v sozvočju z otrokovimi potrebami in željami, niti moremo to od nje zahtevati oz. pričakovati, niti tega bistveno ne opredeljuje otrokov zdrav psihični razvoj. Bistveno je, da zna mati po trenutkih, ko ni povsem v sozvočju z otrokovimi potrebami in željami, ponovno ustvariti sozvočje z otrokom. Če je zmožna in pripravljena ponovno vzpostaviti stik z otrokom, to v njem samo še utrdi varno navezanost, tokrat prek afekta jeze, strahu in žalosti, ki jih otrok doživlja ob čustveno odsotni materi (Kaplow in Widom 2007). Materina občutljivost tako v otroku gradi povsem telesno vedenjsko regulacijo afekta, saj mati ob tem, da otroka pomiri, v njem utrjuje tudi njegove lastne regulativne sisteme. Pri varni navezanosti torej lahko govorimo, da gre za regulativno interaktivno sinhronizacijo. Otrok te mehanizme modulacije afekta sčasoma ponotranji (Fonagy in Target 2007).

Drugače pa je pri nesinhronizirani interakciji, povedano z drugimi besedami, pri negativnem vzburjenju oz. stresu. To se dogaja, kadar mati prekine stik z otrokom, kar prekine njegovo notranje ravnotežje oz. homeostazo. Če to stanje traja predolgo, če mati stika dolgo ne obnovi, pusti otroka samega ali pa ga sploh ne potolaži in umiri, govorimo o razvoju ne-varne navezanosti (Gostečnik 2008, 51). Ne-varna navezanost se vzpostavi praviloma zaradi kronične odtegnitve stika, je posledica razmer, ki so trajne in ponavljajoče se in v katerih je odsotnost matere pravilo. Značilno za ne-varno navezanost je, da otrok ostane popolnoma sam s svojo stisko in bolečino in nima nobene prave možnosti, da bi mu mati dala zgled, kako se regulirajo težki afekti, kot so npr. jeza, žalost, strah, pa tudi občutja tesnobe, za katere regulacijo otrok nujno potrebuje odraslo osebo (Gostečnik 2008, 48).

Človek išče stik, odnos, in za stik je pripravljen razviti katero koli simptomatiko, samo da ne bi ostal popolnoma sam (Kompan Erzar 2001, 11). Otrok, prepuščen sam sebi, poskuša sam doseči uglasenost kaotičnih občutij. To pa zahteva vso energijo, ki jo otrok ima, kar vnese spremembo bioenergije v razvijajoče se možgane in v kritičnih obdobjih zavira sinaptično povezovanje, saj otrok nima dovolj energije, da bi, kadar ga preplavita stiska ali strah, znova vzpostavljal svoje uglaseno biološko stanje (Gostečnik 2008, 60).

To prepuščenost samemu sebi, to izgubo socialnega stika, to dinamiko, ki poteka v navezanosti na takšno mater, in posledice takšne dinamike imenujemo tudi relacijska

travma (Gostečnik 2008, 45). Dolgotrajna izpostavljenost relacijskim travmatičnim izkušnjam lahko postane del avtonomnega odzivanja in ima lahko za posledico poškodbo nevronskega sistema v avtonomnem živčevju. V tem pogledu lahko relacijska travma, zlasti materino zanemarjanje in zloraba, katastrofalno vpliva na ves nadaljnji otrokov razvoj, predvsem desne hemisfere in specifično limbičnega sistema, saj lahko v tem delu možganov povzroči t. i. »nevronska smrt« (Carter in Myers 2007).

Zanemarjanje s strani matere je za otroka t. i. »stresna socialna informacija«, ki se globoko vpiše v otrokov nevrološki sistem ter diktira nadaljnji razvoj njegovih zmognosti soočenja s stresom. Takšne stresne socialne informacije ali npr. nezdrava ali patološka stanja in razmere v družinah lahko vplivajo tudi na otrokov mentalni razvoj, pa tudi na zdravo organsko funkcioniranje, ter imajo posledice na razvoj desne možganske hemisfere (Gostečnik 2008, 43). Razvojni deficiti desne možganske hemisfere pa vplivajo na poznejše dinamike predelovanja in reguliranja afektov ter posledično vzpostavljanja intimnih odnosov z drugimi (46). Desna hemisfera je odgovorna tudi za koherenten občutek za sebe ter ohranja ravnotežje med zunanjimi in notranjimi impulzi. Primanjkljaj zaradi samoregulacije se kaže tudi v omejeni zmognosti uravnavanja intenzivnosti in trajanja afektov, predvsem sramu, gnusa, besa, vznemirjenja, navdušenosti, paničnega terorja, nemoči, obupa in brezupa. Ne-varna navezanost se kaže tudi v omejeni zmognosti zaznavanja emocionalnih stanj drugih, v nezmožnosti prepoznavanja obraznih izrazov, kar vodi do napačnega pripisovanja emocionalnih stanj in napačnega interpretiranja namenov drugih (39).

Otrok se na izgubo varne navezanosti, ker ga to fizično in psihično izčrpava, poskusi zaščititi, in sicer tako, da se na stres odzove z obrambnimi mehanizmi. Eden od njih je zamrznitev. Otrok izgubo stika doživi kot telesno katastrofo, saj se ob tem močno vzburi, povišata se mu utrip in tlak ter pospeši dihanje. Ob tem lahko tudi joče in kriči, sčasoma pa, če se mati ne odzove, utihne in zamrzne. Ob zamrznitvi se v otroku vzpostavi kritična oblika ne-varne navezanosti. Za posameznika, ki se brani tako, da se zateče v ta obrambni mehanizem zamrznitve, je v odrasli dobi značilno, da je zanj vedno kritično, kadar doživi, da njegove potrebe ali klici na pomoč niso pomembni. V teh primerih se mu lahko prebudi spomin na otroško travmo in v takšni situaciji čisto zamrzne. Podobno se mu lahko pripeti v partnerski zvezi, ko začuti, da ga njegov

partner ne sliši. Lahko pa se tudi zgodi, da se tak posameznik v takih kritičnih situacijah nanje odzove z agresijo oz. skrajno neprimerno (Gostečnik 2008, 58).

Drugi, poznejši odziv pa je disociacija, za katero je značilna situacija nemoči, ko otrok in pozneje odrasli čuti, da ni nobene pomoči oziroma nobenega izhoda. Značilno za disociacijo je tudi, da traja dlje časa. Kaj se pri disociaciji v organizmu dogaja? Sproščajo se endogeni opiat, ki imajo nalogo otopiti bolečino, in stresni hormoni, ki zmanjšujejo aktivnost, npr. kortizol. Dramatično se znižajo krvni tlak, srčni utrip in delovanje presnove (Schoore 2003). Reakcija je presenetljiva, saj zaradi močnega vznburjenja sočasno krožita po telesu tudi povišana adrenalin in noradrenalin. Hkrati imamo torej opraviti z močnim vznburjenjem tako parasimpatičnega kot simpatičnega avtonomnega živčnega sistema. Otrok po močnem vznburjenju utihne, se umakne vase ter se odtegne zunanjim dražljajem. Pri tem pa lahko pride do odmiranja živčnih celic v njegovih možganih (Kaplow in Widom 2007). Disociacija lahko postane patološka, kar pomeni, da se oseba na dražljaje vsakodnevnega stresa vedno znova odziva z disociacijo (Carter in Myers 2007).

Posledica zgodnje travme je tudi to, da otrok ne more več zaupati. Posledice so lahko povezane tudi z organskimi in psihičnimi motnjami in boleznimi. Spomin na zgodnje relacijske travme se lahko vtisne v desno hemisfero že v prvem letu življenja in ga lahko odrasli vedno znova odigra v svojem življenju (Gostečnik 2008, 49).

5.3.1 Zgodnje oblikovanje regulacije afektov in agresije v odnosu z materjo

Najzgodnejši afekti so motivacijski vektorji, organska stanja občutkov na psihobiološki podlagi, ki jih otrok doživlja v odnosu s starši (Wilson in Malatesta 1989, 281). Nekateri trdijo, da so primarni afekti vrojeni in prisotni že dolgo pred razvojem reflektivne zavesti (Gostečnik 1997, 45; 2000, 193). Izard (1978) je emocije opredelil kot ontogenetski vidik razvoja in trdil, da imajo primarne emocije psihobiološko podlago.

Najbrž ne tvegamo preveč, če postavimo tezo, da so emocije notranji regulator homeostatičnosti organizma. Primarni afekti so ključni komunikacijski elementi primarnega diadnega odnosa, saj je iz njih zgrajena tudi vez med otrokom in starši (Gostečnik 1997, 45). Nekateri raziskovalci so v obrazni mimiki otroka odkrili znamenja primarnih emocij že v prvem dnevu življenja: npr. izraze zanimanja, stiske in gnusa (Solomon 1992). Temu v naslednjih mesecih zgodnjega razvoja otroka, ko se ta vse bolj prilagaja odnosu s starši, sledi še razvoj drugih primarnih emocij, kot npr. veselje, žalost, presenečenje, jeza in strah (Wilson in Malatesta 1989, 283). Skozi otrokov razvoj postanejo posamezne emocije formativni aparat njegovega vedenjskega repertoarja in vključijo razvijajoče se motorične in kognitivne sposobnosti, ki podpirajo in pripravljajo izvedbo afektspecifične organizacije. Tako afektspecifične organizacije lahko razločimo že pri starosti enega leta. Že v tem obdobju se razvijejo edinstvene individualne razlike vedenja, in sicer lahko razlikujemo prevladujoče jezo, prevladujoče žalostno in prevladujoče prestrašeno emocionalno formacijo. To kaže na to, da emocionalne poteze predstavljajo trajne emocionalne predispozicije, ki se razvijejo v prvem letu življenja in postanejo podlaga otrokove osebnosti, ki je odvisna tako od narave in zaupanja staršev kot od otrokove sposobnosti izražanja njegovih čustvenih stanj (Gostečnik 1997, 47).

Otrok ob rojstvu ne išče zgolj zadovoljevanja svojih internih potreb, ampak tudi odnos z materjo (Gostečnik 2010, 146). Ko se mati igra z otrokom, mu že od začetka vedno znova posreduje karakteristične emocionalne odgovore na njegovo vedenje. Raziskava Wilsona in Malatestove (1989) je pokazala, da ponavljajoče se izkušnje interakcije dejansko tvorijo temeljno organizacijsko strukturo in formacijo otrokove osebnosti in zmožnosti vzpostavljanja odnosov z drugimi. Tako postanejo tudi sestavni del otrokove osebnosti in gonilna sila, ki usmerja njegovo vzpostavljanje odnosov z drugimi. Ponavljajoče se oblike emocionalnih izkušenj izoblikujejo temelj za gradnjo psihične strukture, ki potem določa pot, po kateri oseba vstopa v svet (Gostečnik 2010, 195).

Pozitivne zgodnje interakcije matere z otrokom so pogoj, da se lahko razvijejo mehanizmi samoregulacije, metaboliziranja, navezanosti in empatije (Clulow 2005), omogočijo namreč, da otrok razvije t. i. afektregulativni sistem, tj. mehanizem, na podlagi katerega bo zmožen nadzorovati, predelati in integrirati predvsem težka čutenja

in afekte, kot sta npr. jeza in bes. Oseba, ki v najzgodnejših mesecih najlaže podoživlja otroka, ki ga lahko polno začuti, je mati, in zato se zmore v teh prvih mesecih prav ona polno odzvati na otrokove potrebe in želje. Otrok materi sporoča svoje želje in potrebe. Seveda, mati jih vedno ne razume povsem. Kadar njegove potrebe niso povsem razumljene, otrok materi to sporoča tako, da v njej ustvari nemir in večjo ali manjšo anksioznost ter frustracijo, včasih vanjo prenaša jezo; vse to v njej vzbudi skrb, morda žalost in razočaranje. Takrat je najpomembnejše, da mati ta čutenja sprejme, jih notranje predela, se jih zave in jih v sebi ovrednoti, z drugimi besedami metabolizira, ko so predelana, pa jih otroku vrne v zanj sprejemljivi obliki, kar stori tako, da ga objame, ga potolaži, z njim govori, ga nahrani ipd. Tako mati otroka umiri, pokaže pa mu tudi, kako naj se sooča s težkimi, zanj neobvladljivimi čutenji in afekti. Ta način regulacije afektov otrok potem sčasoma ponotranji, saj se nauči teh načinov regulacije, kar mu omogoči, da si gradi afektregulativni mehanizem (Gostečnik 2008, 27).

Ob pristni čustveni komunikaciji med otrokom in materjo v otroku prihaja do pozitivnega vzburjenja. V takšnem odnosu poteka simultano medsebojno primerjanje psihobioloških stanj. Otrok, ker doživlja materina čutenja, kot da bi bila njegova, uskladi svoj ritem tako, da ustreza materinemu, kar imenujemo regulacija afekta. Med njima se ustvari resonanca, uglasenost, ta ustvari najmočnejšo vez, ki jo imenujemo varna navezanost (Schoore 2003).

Po drugi strani pa pride do ne-varne navezanosti takrat, kadar v otroku pride do negativnega vzburjenja. Do negativnega vzburjenja prihaja takrat, kadar se prekine stik med materjo in otrokom. Takrat mati poruši njegovo ravnotežje. Vendar pa se dovolj dobra mati po prekinitvi stika znova uglaši na otrokovo negativno vzburjenje, zaniha z njim v resonanci in s tem ravno tako regulira tokrat negativno vzburjenje. V tej čustveno-socialni navezanosti med materjo in otrokom se regulira zorenje limbičnega sistema (Gostečnik 2008, 51).

Na tem mestu je treba povedati, da pa ob neodzivnosti staršev prihaja do nenormalnosti v razvoju možganske strukture, kar se še posebej kaže, kadar je otrok soočen z zlorabo ali zanemarjenostjo. To se kaže v močni možganski lateralizaciji, se pravi bočenju, kar zmanjšuje medhemisfersko povezanost. Pri zlorabi in zanemarjenju je bolj aktivna

desna hemisfera, ki je, kot smo že povedali, bolj vključena v percepcijo in izražanje emocij; razvoj leve hemisfere, ki je bolj osredotočena na jezikovno izražanje in analitično razmišljanje, pa se upočasni. Preveč stresnega hormona poškoduje corpus callosum, ki povezuje obe hemisferi, zmanjšuje njegovo prostornino, kar ima za posledico zmanjšano medhemisfersko komuniciranje, to pa lahko povzroča emocionalne, vedenjske in disociativne probleme (DeBellis 2002). Ker stres inhibira predel možganov, imenovan broka, zadolžen za govorne sposobnosti, in zavira njegov razvoj, je sposobnost verbalizacije travmatičnih dogodkov motena. To je razlog, da so travmatični spomini bolj telesni in vizualni. Prav tako anomalije v delovanju leve hemisfere lahko povzročijo pomanjkanje delovnega spomina, povečanje zavrnosti ter zmanjšanje pozitivnih emocij in razumskih funkcij (van der Kolk 2003). To, da se cerebralni del možganov in paracingulata zaradi posledice stresa skrčita, kakor ugotavljajo Kitayama, Quinn in Bremner (2006), pa je povezano s pojavom vsiljivih misli, z izogibanjem odnosom oz. socialni interakciji, hipervzbujenostjo in disociacijo. Orbitofrontalni sistem ima, kakor kažejo nevrobiološke raziskave (Fonagy in Target 2007; Kitayama 2006), odločilno vlogo pri integraciji, pri povezovanju preteklih in sedanjih izkušenj. Ker so pri žrtvah zlorab in zanemarjenosti levohemisferske funkcije blokirane (Schore 2003), posameznik ne more ustrezno razlikovati preteklosti od sedanjosti, zato dogodke in odnose v sedanjosti povezuje s preteklostjo in lahko v sedanjih dogodkih in osebah vidi ogroženost iz preteklosti. Zato se človek tako kot takrat, ko je bil še otrok, tudi v odrasli dobi še vedno vidi v vlogi žrtve (Repič 2008, 133).

Kot smo že povedali, starši otroku zarišejo osnovne dimenzije regulacije afekta. To se v obdobju, ko še ni razvit jezik, dogaja tako, da starši ob otroku, kadar je vznemirjen, ostajajo mirni in odločni ter mu obenem omogočijo, da se ob njih umiri oz. ga telesno umirijo. Ti regulirani dogodki omogočajo razvoj otrokove sposobnosti soočanja z okoljem. Učinkovit jaz oz. sistem samopodobe se lahko razvije samo v okolju, ki je spodbujajoče za rast (Gostečnik 2008, 32). Otrok, ki je bil žrtev zlorabe, je lahko zaprt vase, se počuti osramočenega, živi z občutkom, kot da nikomur ne pripada, ker je umazan in neprimeren, in to samopodobo iz otroštva goji tudi v odraslosti. Zloraba in zanemarjanje lahko pustita trajne sledi na otrokovi samopodobi. Torej je bistvena

naloga v prvem letu življenja ustvarjanje varne navezanosti in učenje emocionalne komunikacije, kar vse poteka v komunikaciji med otrokom in primarnim skrbnikom.

Raziskave navezanosti (Ainsworth 1985; Bowlby 1980; West in Sheldon-Kellr 1994), dokazujejo, da vse emocije zahtevajo svoj objekt, se pravi, da so emocije objektno-relacijske in da brez objekta ni zdrave emocionalne organizacije. Raziskave navezanosti v otrokovi najzgodnejši dobi so predvsem usmerjene v preučevanje njegove prilagoditvene zmožnosti in njegovega soočenja s stresom (Rayner et al. 2005).

Bowlby pojasnjuje, da navezanost razkriva, kako otrok vzpostavlja in ohranja stik s staršema in kako ravna ob prekinitvi stika. Ob varni navezanosti bo otrok v odnosu s starši iskal bližino, razvil bo notranjepsihični model varnega zavetja, ker bo ohranil občutek, da ima pribežališče, kamor se lahko zateče v stiski. Otrok v stresni situaciji najprej išče pomoč pri starših. Če ti na njegove izraze čustev in stresa reagirajo neprimerno ali ga zavračajo, ob tem lahko doživi travmo, saj mu starša ne omogočita varne navezanosti (Gostečnik 2008, 57). Če se otrok ne more varno navezati, pa tudi ne more več zaupati. Travmatičnih stanj še ni zmožen predelati, ker mu tega mati ni dala, zato »pobegne vase« in za to porabi vso energijo. Otrok doživi travmo kot telesno katastrofo, pospeši se mu dihanje, srčni utrip, zviša tlak. Joče, kriči po materi, a če ta kljub temu ne pride, čez nekaj časa utihne in zamrzne. Varne navezanosti ni več, vzpostavi se ne-varna navezanost.

Zgodnja zanemarjenost, nasilje, zlorabe in zavrženost ter izdajstva so rane, zaradi katerih je potreben dolg in boleč proces postopnega sprejemanja in predelovanja hrepenenja po navezanosti, ki je vpisano v človeško zgradbo (Kompan Erzar 2006, 180). Če mati ježno odreagira na otrokovo jezo, ga s tem v njegovi jezi zablokira, otrok se sooči s prekinitvijo stika in separacijo, preplavi ga občutje strahu in odvečnosti ob hkratnem besu in jezi, vse to pa mora potlačiti, saj ta občutja za mater niso sprejemljiva. Otrok se tako nauči, da del njega ni sprejemljiv, v sebi bo razvil občutek sramu in prezira do samega sebe. Ker otrok ponotranji izkušnjo odnosa s svojimi starši, na podlagi te izkušnje razvije notranji delovni model, ki utrdi njegovo doživljanje sebe in drugih (Bowlby 1979). Otroci, ki stalno doživljajo prekinitve stika, se bodo tudi v odraslosti na prekinitev stika odzvali na podoben način. Ob partnerjevi grožnji z

zapuščenostjo ali separacijo jih bo lahko preplaval »bes iz strahu pred intimnostjo« (Bowlby 1973). Odrasli se sooča z nasiljem, ki se nam zdaj prikaže kot popačeno in pretirano vedenje, ki ga sproži mehanizem navezanosti. Nasilje, ki izhaja iz strahu in groze pred izgubo partnerja, je skrajna oblika kontroliranja drugega in prisiljevanje drugega, da ostane (Bowlby 1988). V odraslosti je potem zanj nevarno vedno, kadar začuti, da ga partner ne sliši, ali kadar občuti, da njegove potrebe niso pomembne, saj to v njem ponovno prebudi spomin na izvirno travmo in njegove reakcije so lahko skrajno neprimerne ali pa ob tem povsem zamrzne. Ti zgodnji afekti se namreč shranijo v limbični sistem v desni možganski polobli in postanejo del implicitnega spomina. Ta spomin se kasneje v življenju lahko prebudi vedno, kadar se človek sreča s podobnimi občutki, kot jih je doživel v zgodnji mladosti (Rothschild 2000, 2003, 2006).

Mati ne more biti nikdar idealna, lahko pa je »dovolj dobra«, kot se je izrazil Winnicott (1971), da ob njej otrok razvije sposobnost regulacije afektov, tako lastnih kot tistih, ki jih zaznava iz zunanjega sveta. Tudi matere v tem najzgodnejšem obdobju ne more nadomestiti nobena nadomestna mati, ker med njo in otrokom ne more priti do sinhronizacije, do uglasenosti, na katero se je otrok uglasil v devetih mesecih, ko ga je mati nosila pod srcem in katero otrok išče. »Otrok si želi uskladitve z materinim ritmičnim stanjem, zato kriči« (Gostečnik 2008, 61). Zato zloraba in zanemarjenost, to, da skrbniku ni mar, češ, naj kar joka, saj se bo že naveličal, pustita najhujše posledice na otrokovem psihobiološkem razvoju. Otrok si zapomni ta zgodnja nesočno z materjo, zapišejo se v njegov organski spomin, saj si telo vedno zapomni »končne rezultate« (Schore 2003). Nevropsihološke raziskave PTSM govorijo, da amigdala, preplavljena s hormoni, ki jih prebudi travma, zavira delovanje hipokampusa, zaradi česar posameznik izgubi eksplisitni spomin na travmo, ostaja mu torej samo implicitni spomin na travmatično doživljanje. Ker je amigdala odgovorna za shranjevanje in konsolidacijo implicitnih informacij o travmatičnem dogodku ali dogodkih, se vedno odzove na »neviden strah«, saj so v njej vsajeni elementi in funkcije, ki omogočajo, da se posameznik vedno znova odziva in procesira sedanost, in sicer na podlagi preteklih dogodkov, ki so shranjeni v implicitnem spominu (Gostečnik 2008, 65). To pa pomeni, da zgodnja relacijsko travmatična navezanost postane merilo za vsa nadaljnja prebujanja travmatičnih senzacij v posameznikovem življenju.

Že od prvih dni naprej si otrok ustvarja t. i. psihobiološka stanja, ki vsekakor postanejo temeljne kode pri iskanju poznejšega partnerja. Te kode oziroma prvi stik, prvi dotiki, kot so previjanje, sesanje, objemanje itd., ki te kode ustvarjajo, so na začetku skoraj povsem telesno, organsko zaznamovane in otroku, pozneje pa odraslemu dajejo možnost začutiti najprej sebe, obenem pa ob sebi tudi drugega (Robins 2010; Gostečnik 2010, 146).

Teorija objektnih odnosov predpostavlja, da je v odnosu jaz-ti, ti ali drugi tista osnova, na kateri temeljijo najzgodnejša doživetja, ki vplivajo na ves nadaljnji razvoj dojemanja in doživljanja tako sebe kot drugih. V tem zgodnjem obdobju se izoblikujejo tako imenovane reprezentacije o doživetjih z drugimi ali objektne reprezentacije, izoblikujejo pa se tudi reprezentacije jaza oziroma dojemanja in doživljanja sebe v odnosu z drugimi. Ti dve osnovni reprezentaciji prek ponotranjenja ali introjiciranja postaneta temeljni material pri konstituiranju otrokove in sploh človeške psihe (Gostečnik 1997, 63; Kompan Erzar 2001, 170). Otrok v ponavljajočih se oblikah odnosa s starši razvije temeljno strukturo vzpostavljanja odnosov, se pravi, da je prvinsko ponavljanje tisti najosnovnejši mehanizem človeške psihe (Gostečnik 1997, 49). Tako nastajajoči osnovni jaz, ki se oblikuje v predkognitivni fazi, se med razvojem vgradi v človekovo psiho (Stern 1985; 1995). Tako postanejo čustvene vsebine, kot so zaupanje, samostojnost, navezanost, odvisnost, neodvisnost, kontrola, obvladovanje, separacija-individuacija in samoregulacija tiste teme, ki se v svoji temeljni strukturi ponavljajo vse življenje, ne glede na to, v katerem obdobju otrokovega razvoja so se razvile (Stern 1995). Z vsakim razvojno kvalitativnim skokom se bodo te življenjske teme nadaljevale in na novo organizirale, vendar v okrilju novih oblik, ki bodo morda samo prikrile to osnovno nespremenjeno pomenskost in funkcionalnost (Gostečnik 1997, 50-53), kar lahko spremljamo skozi otrokov razvoj.

Raziskave ugotavljajo, da je ključni mehanizem človekovega razvoja mehanizem regulacije emocij, to je mehanizem prevajanja čustvenih impulzov v telesne in obratno. Regulacija emocij pomeni, da otrok prepozna impulze tako, da preživi (Kompan Erzar 2001, 97). Ključ do psihične strukture so odnos, ljubezen ter odzivnost.

5.3.2 Afektivni temelji agresije in vloga očeta

Kot smo že omenili, je agresija stvar simpatičnega in parasimpatičnega živčnega sistema, se pravi avtonomnega živčnega sistema, katerega avtonomnost se kaže v tem, da ni pod posameznikovim zavestnim nadzorom.

Približno do 18. meseca poteka regulacija afekta na čisto biološki osnovi, z umirjanjem telesnih afektov, psihobioloških stanj, po 18. mesecu pa nastane sprememba. Po tem času regulacija afekta pomeni sposobnost vrednotenja afekta. To je čas, ki je zaznamovan z vzgibom otrokove iniciative. Otrok svojo iniciativnost preverja pri starših. Njegov živčni sistem v tem času že vzpostavlja orbito prefrontalne kortikalne povezave s hipotalamusom, kar mu omogoča vrednotenje afekta. In v tem času v njegov svet na drugačen način kot do tedaj vstopi oče. Če bi rekli, da je mati do tedaj regulirala otrokov afekt strahu, je zdaj oče postal regulator afekta jeze. Pri 18 mesecih otrok iz prevladujoče diadične vstopi v triadično objektno relacijo (Schoore 2003, 233).

Naravno je, da gradi otrok najprej navezanost na mamo. Vzpostaviti mora sozvočje homeostatične navezanosti z mamo, saj mu mati, ko se sinhronizira z njim, s tem pomaga vzpostaviti homeostazo, in sicer predvsem na tistih prvih notranjih stiskah, ki jih otrok doživlja (Gostečnik 2008, 73). Z drugimi besedami, mati regulira otrokovo frustracijo. Kako to stori? Z obrazno interakcijo. Dovolj dobra mati se otroku nasmeje in smejoč se materin obraz otroka zregulira, zregulira to frustracijo.

Če pa mati ni bila uspešna in ji v odnosu z otrokom ni uspelo vzpostaviti varne navezave in posledično doseči njegove ustrezne psihobiološke zrelosti, obstaja možnost, da se njegov razvoj tako upočasni oz. je zaradi neustreznih socialnih stikov tako moten, da pri 18 mesecih ni ustrezno razvit in ni usposobljen za izziv, da z očetom vzpostavi regulacijo afekta jeze, saj otrok zaradi posledic relacijske travme ne more vključiti kortikalnih prefrontalnih funkcij. Otrok nekaj časa joka in potem disociira, ker ga postane tako zelo strah, če pa še ima energijo, če se bo še zmožen boriti, potem bo besen in jezen. Če so obdobja, ko mame ni, predolga, obstaja resna nevarnost, da se bodo ti agresivni impulzi tako globoko zarisali v otroško psiho, da bodo pozneje sami bruhalo na dan. Pri relacijski travmi gre vedno za dramo, ki se pojavi v odnosu med

otrokom in starši. Ti interakcijski vzorci, ki se pojavijo do 18. meseca starosti, se neposredno vpišejo v otrokov nevrobiološki sistem; hkrati pa k temu pripomore tudi afektivno okoljsko socialno stanje družine in se tudi to vzdušje vtisne v otrokov sistem in postane del njegovega regulativnega sistema (Gostečnik 2005, 414). Otrok namreč ponotranji tudi vzdušje družine, v kateri odrasča. To je njegov svet, kateremu pripada, katerega del je in mu je zavezan.

In na to navezanost se potem priključi oče pri približno drugem letu otrokove starosti. Raziskave kažejo, da je sozvočje otroka z očetom skoraj v vsem odvisno od vnaprejšnje vzpostavitve sozvočne homeostatične emocionalne interakcije z materjo (Fonagy idr., 2007; Schore, 2003). V tem času se v otroku začne internalizirati občutek, da ga ima oče rad, da ga varuje in da je pri njem zaželen, in to postane otrokov življenjski model varnosti in zaščite (Schore 2003). Oče je za otroka pri regulaciji jeze zelo pomemben. Pomembno je, da otroku pomaga obvladati njegove jezne, besne in agresivne odzive ter nenadzorovane afekte. Pomembno je, da je oče zmožen vzpostaviti bioritmičnosti z otrokom. To stori podobno kot prej mati, se pravi, da te afekte sprejme, jih ponotranji ter sam notranje predela, potem pa jih vrne otroku v zanj sprejemljivi obliki (Gostečnik 2008, 74). To pomeni, da oče, če se v sebi ne umiri, ne more umiriti otroka. Vznemirjen otrok najprej med seboj in očetom prebudi simpatični živčni sistem, ko pa oče to predela in se v sebi umiri, se na njegovem obrazu pojavi nasmeh, kar pomeni, da se je vključil parasimpatični živčni sistem; to prebudi parasimpatični živčni sistem v otroku in umiri se tudi on. Takšen odnos med otrokom in očetom otrok sčasoma internalizira: odnos se vpiše vanj, postane del njegovega avtonomnega živčnega sistema. Ta vzajemni komunikacijski sistem med otrokom in očetom ne le položi temelje navezanosti med očetom in otrokom, ampak obenem tudi regulira agresijo. Zato je zelo pomembno, da zna oče vzpostaviti varen odnos. Otrok mora priti iz tega limbičnega sistema, iz teh globinskih subkortikalnih centrov do kortikalnih, do vrha. In do tam jih prižene očetov obraz, njegova regulacija, saj v tej interakciji med otrokom in očetom oče soustvarja tudi razvoj levohemisferskega sistema (Schore 2003). Oče je tisti, ki otroku pomaga predelati subjektivne informacije, včasih polne jeze in frustracij, ki jih otrok še ne zmore predelati sam (Gostečnik 2008, 74).

Če te regulacije ni, ko starš nad otrokom naredi jezen obraz, otroka postane strah, zato zamrzne ali pa bo hotel udariti. Afekt se v tem primeru vpisuje neposredno v avtonomni živčni sistem, ki reflektira bodisi v pobeg bodisi v boj. Pri strahu gre vedno za zamrznjenost, pri napadu pa gre vedno za jezo. In vse se spet vrne v limbični sistem ter se tam utrdi kot model, kot shema, saj disregulirana agresija vedno aktivira subkortikalne centre za boj in simpatično hipervzbujenje (Diseth 2005). Več je takšnih sporočil, bolj se arhivirajo, dokler postopoma ne pride do popolnoma avtomatičnega reagiranja. Pride lahko do deprivacije sistema, posledica tega pa je, da se iz novih doživetij organizem zelo težko kaj novega nauči; vzpostavijo se mejne ali antisocialne osebnostne strukture, za katere sta značilna hipervzbujenje in nezmožnost vključevanja parasimpatika (Gostečnik 2008, 77).

5.4 Relacijska družinska terapija in nasilje

Paradigma relacijske družinske terapije predpostavlja, da je človek bitje odnosov, bitje dialoga (Gostečnik 2005, 13). Otrok gradi svojo psihično strukturo na podlagi primarnih odnosov in vzdušja s starši. Če so ti odnosi prežeti s sprejetostjo, nežnostjo, razumevanjem, sočutjem, se otrok nauči, kako konstruktivno izraziti svoje potrebe in želje.

Če pa so bili ti odnosi prežeti s strahom, zanemarjenostjo, bolečino, grozo, zavračanjem, zlorabo, se bodo vsa ta čutenja zapisala v njegovo psihično strukturo in jih bo skušal kasneje reševati v odnosih z drugimi. Otroka zelo globoko zaznamuje tudi zakonski konflikt staršev (Gostečnik 2008, 79). V družinah, kjer prihaja do fizičnega nasilja in čustvene zlorabe, so otroci zaznamovani z občutji sramu, strahu in groze, ki se lahko v odrasli dobi kažejo kot strah pred intimnostjo. Ker sta tesnoba in strah čustveni izraz doživljanja nevarnosti in ogroženosti, ki telesu narekujeta pripravljenost na beg ali boj (Cozolino 2002), se iz globokega občutja sramu, ki ni ozaveščeno, lahko rodijo nasilne in brutalne reakcije. V odraslosti se posamezniki, ki so bili v otroštvu izpostavljeni fizičnemu nasilju in čustveni zlorabi, zato lahko zatečejo k nasilju, saj z njim

kratkotrajno prekinejo napetost sramu in groze pred razpadom odnosa (Kompan Erzar 2006, 186).

Relacijska družinska terapija izhaja iz predpostavke, da se vzorci odnosov, ki se ponavljajo v človekovem doživljanju, globoko vtisnejo v človekovo psiho in se ponavljajo v kasnejših odnosih z namenom, da se razrešijo (Gostečnik 2004, 15; 2005, 13). Prenos čutenja iz generacije v generacijo je kompleksen nezaveden proces, ki temelji na temeljnih afektih. Posameznik izbira intimnega partnerja glede na nezavedno romantično podobo, ki vključuje vsa tista čutenja, ki jih posameznik pri sebi pogreša ali pa ne more sprejeti (Pines 1999).

Videli smo, da se v zgodnji dobi razvoja oblikujejo občutljivi možganski centri in da je njihovo oblikovanje v marsičem popolnoma odvisno od odnosa med materjo in otrokom; in da ravno ta odnos otroka najbolj zaznamuje za vse življenje. Nadalje smo prikazali, da v diadi med materjo in otrokom vzpostavljeni odnos postane model, ki v marsičem določa naravo vseh nadaljnjih socialnih stikov, pa tudi intimnih odnosov z bodočim partnerjem v odrasli dobi. Če so ti odnosi zaznamovani s travmatičnimi doživetji, relacijska travma pripomore tudi k strukturnim spremembam v desnohemisferski polobli možganov, zlasti še v desnolimbičnem sistemu, v katerem se procesira bolečina. Te spremembe v insularnem korteksu, ki je odgovoren za prepoznavanje somatskih senzacij in občutij bolečine, imajo lahko za posledico, da posameznik nima na voljo ustreznih mehanizmov, kako se boriti proti bolečini. Zato tak posameznik razvije obrambna mehanizma, s katerima se bori proti bolečini oz. ki mu omogočata, da preživi, da funkcionira v stanju bolečine. Prvi obrambni mehanizem je disociacija, ko posameznik disociira tako, da bolečine sploh ne čuti, drugi mehanizem pa je pretiran odziv na bolečino, včasih lahko tudi na umišljeno bolečino (Gostečnik 2008, 68). Posledica dolgoročnega doživljanja bolečine je razvoj simptomov PTSM, ki lahko v polnosti pridejo do izraza pri odraslem človeku (Carter in Myers 2007).

Zgodnja relacijska travma lahko povzroči tudi disregulacijo afekta, ki mu pravimo agresija. Intenziven strah potravnatske stresne bolečine pomeni disregulacijo možganskega sistema, ki je odgovoren za pobeg, nekontrolirana agresija pa pomeni disregulacijo možganskega sistema, ki je odgovoren za boj. V obeh primerih gre torej za

disregulacijo v avtonomnem živčnem sistemu (Diseth 2005; Schore 2003). Ker gre za disregulacijo vzburjenja simpatičnega živčevja, se posameznik ne more ustrezno funkcionalno soočiti s stresom. Kadar subjekt doživi silovit strah, ta povzroči reakcijo pobega, kadar ga preplavi jeza ali pravi bes, pa se sproži reakcija boja. Ti dve reakciji sta sicer biološko normalni in v nekaterih situacijah funkcionalni reakciji na stres, v zgodnjem otroštvu pa gre za disregulacijo, ki pomeni motnjo v otrokovem razvoju in ima lahko zelo dolgoročne posledice. Te motnje se pojavijo pri otrocih, ki so izpostavljeni hudim stresnim situacijam, kar se lahko zgodi že v zelo zgodnjem razvoju in lahko povzroči spremembe v otrokovem nevrobiološkem sistemu. Na teh spremembah nevrobiološkega sistema pa se lahko kasneje razraste psihopatologija, saj lahko prav te spremembe, ki jih povzroči relacijska bolečina, podlaga za poznejšo motnjo oz. psihopatologijo (Gostečnik 2008, 72). Nezačuden odnos z materjo oz. relacijska travma, ti t. i. socialni stresni imajo veliko večji učinek na razvoj otrokovih možganskih funkcij kakor pa vsi drugi negativni vplivi (Schore 2003). Zaradi zgodnje relacijske travme oseba torej lahko izgubi zmožnost reguliranja agresivnih impulzov.

Zaradi zgodnjih relacijskih travm je posameznik lahko izredno ranljiv in zelo občutljiv tudi za minimalne stresne vplive. Kasneje to nezmožnost regulacije zasledimo pri »borderline« in antisocialnih osebnostnih strukturah, za kateri je značilna močna vzdraženost, vzburjenost organizma, saj te osebnosti obvladujejo psihobiološke, subkortikalne psihološke silnice, ki so disregulirane ter obenem odrezane od »feedback« sistema, zaradi česar te osebe ostanejo brez osnovnih informacij, ki bi jim omogočile zmožnost presoje. Ker je sistem spomina, ki je povezan z amigdalo, ločen od sistema, ki je povezan s hipokampusom, se zgodnji spomini in travmatična izkustva v možganih ohranijo brez zavestne, kortikalne kontrole (Kompan Erzar 2006, 113). Zaradi nezmožnosti prefrontalnega korteksa, da bi moduliral funkcijo amigdale, ta ne zazna sporočil, da ni več ogroženosti, in organizem ostaja v povečanem vzburjenem stanju, vse to pa se kaže v pogostih fizičnih napadih in zlorabah (Diseth 2005; Schore 2003).

Močna čustvena stanja ostanejo nerazrešena v amigdali, ki je po avtonomnem živčnem sistemu povezana s subkortikalnimi možganskimi centri, kar ima za posledico, da se te hipervzbunjene zveze lahko pojavijo v vsaki, še tako nedolžni situaciji, ki v osebi

prebudi somatski spomin na preživeto travmo. To pomeni, da se v nekaterih stresnih situacijah samodejno refleksno pojavijo flashbacki, prebliski o tem, kako hudo je nekoč bilo, ki pa jih oseba ne more razlikovati od preteklosti, zato jih dojema kot sedanje, kar refleksno sproži reakcije v avtonomnem živčnem sistemu. Tako pri disregulaciji pobega kot pri disregulaciji boja se aktivira simpatični živčni sistem, saj je prav to sistem, ki se pripravlja na stresno situacijo. Stresna situacija, s katero je oseba soočena, je vedno del simpatičnega živčnega sistema, katerega repertoar kot odgovor na stres je boj, beg ali zamrznitev. Ob teh stresnih situacijah se izloča hormon kortizol, ker amigdala ob stresu, ki pomeni nevarnost, aktivira simpatični živčni sistem, ki odgovori s spodbuditvijo telesnega vzburjenja ter izločanjem kortizola. Mehanizem deluje avtomatsko, saj je pri tem delovanje kortikalnega dela možganov skoraj izključeno. Amigdala stimulira locus ceruleus in adrenalinsko medulo, ki preplavi možgane z norepinefrinom in telo z adrenalinom ter s tem poveča hitrost procesiranja informacij, poveča možgansko delovanje in obenem pospeši srčni impulz, zviša krvni tlak ter razširi arterijske žile. Sproži se torej alarmantno stanje, ki opozori posameznika, da se posveti nevarnosti. Če posameznik ne zmore učinkovito odgovoriti na nastalo nevarnost, se vzburjenje še poveča, nato pa se aktivira sistem boja oziroma pobega, ki omogoči preživetje (Schoore 2003).

Dolgotrajno aktiviranje alarmnega sistema v otroštvu lahko tudi v odrasli dobi povzroča vztrajno vzburjenje v simpatičnem živčnem sistemu, kar ima za posledico razdražljivost, anksioznost ter nižji tolerančni prag za stres. Torej ima nezmožnost staršev, da organsko umirijo otroka, tako da mu regulirajo težja čutenja, ki jih doživlja, za posledico to, da otrok tudi v odrasli dobi ne bo zmožel obvladovati stresnih situacij (Gostečnik 2008, 20).

Otrok išče varnost v navezanosti na starše. Pokazali smo, da če otrok s starši ne more ustvariti odnosa varne navezanosti, če je odnos s starši zaznamovan z zlorabo ali zanemarjanjem, prihaja do motenj v njegovem razvoju. Ena od posledic ne-varne navezanosti je tudi nastanek »primitivne agresivne organizacije jaza.« Nastanek takšne organizacije poteka v več stopnjah, saj se pri otroku gradi, zaradi ponavljajočega se neustreznega odnosa do njega, na različnih razvojnih stopnjah. Prva pride po neuspelem oblikovanju varne navezanosti in doživetju relacijske travme (odsotnost stika, ločitev od

staršev), zaradi česar otrok začuti žalost, obžalovanje in obup, čemur sledi nezaveden bes do osebe, s katero je bil otrok povezan. A ker je ta bes ovira za ponoven stik s to osebo, otroka ob besu prežema tudi tesnoba (anksioznost). Ta je stalna spremljevalka agresivne reakcije; obe prekriva, maskira in zastira občutek sramu in krivde ter doživljanje sebe kot slabega. Ker je svoj bes na druge potlačil in ker je ostal sam v čutenjih besa, tesnobe in sramu, poskuša otrok zdaj poiskati stik tako, da krivi samega sebe in se sovraži. To sovraštvo in zatekanje v krivdo se na zunaj kaže kot nezmožnost ohraniti čustveno bližino (Solomon 2001).

Pri odrasli osebi je eno temeljnih znamenj, da gre v odnosih kake osebe za odsev otroške ne-varne navezanosti, prav stalna prisotnost jeze, ki se je oseba sploh ne zaveda. Takšna oseba bo upala prevzeti iniciativo samo, če bo začutila dovolj jeze. V vsakdanjem življenju bo to pomenilo, da bo takšna oseba, ko bo zmožna začutiti žalost in obup, to čutenje vedno prikrila z jezo, najpogosteje z jezo do samega sebe. Ta značilni posameznikov izraz, to zaznamovanje z jezo, se v njem kaže v različnih obrambnih mehanizmi. V primeru internalizacije, se pravi obrambnega mehanizma, ki se kaže kot obrat navznoter, se bo ta jeza izražala s kazalniki ali simptomi, kot sta depresija ali pa pasivnost. V primeru somatizacije se bo kazala kot bolezenska prizadetost kakega organa ali dela telesa. Če se posameznik zateče k obrambnemu mehanizmu projekcije, bo ta jeza vplivala na njegovo okolje, ki bo zanj bolj sovražno in grobo, v primeru fobij in tesnobe bo posameznik doživljal nerazumljiv strah, ki ga bodo pogosto spremljala katastrofalna pričakovanja in zahteve po spremembah realnosti, kar vse bo na splošno spremljala zavrtost oz. zmanjšana učinkovitost. Pri težjih motnjah ali motnjah osebnosti pa je posledica te nezavedne prikrite, potlačene jeze lahko samokaznovanje, samoizolacija, samopohabljenje, izzivalno in asocialno vedenje, ki bo vzbujalo jezo v okolici, morda celo samomor. Ta obrat jeze navznoter ali navzven se lahko kaže tudi v psihoseksualnih motnjah, kot so sadizem, mazohizem, spolna zloraba. Lahko pa se takšna oseba zateka tudi v fizično ali čustveno nasilje. Vzpostavljena navezanost torej že v najzgodnejši dobi oblikuje zmožnost gradnje intime in nagnjenost k agresiji (Kompan Erzar 2006, 80).

Pri razumevanju nasilja se torej srečujemo s temeljno dinamiko navezanosti, s temeljno obliko regulacije afekta in iskanja stika kot posledice socialnih stresov. Že Bowlby

(1973) pojasnjuje, da otrok ponotranji izkušnjo odnosa s svojimi starši ter si na tej podlagi oblikuje notranji delovni model za doživljanje sebe in drugih. Ta model je potem njegova osnova za interpretacijo informacij, ki jih zaznava v odnosih tudi v odraslosti. Zaradi tega glede razumevanja odnosa med dvema odraslima ta oseba v odraslosti ostaja na isti ravni, saj odrasla oseba zaradi privzetega delovnega modela v dojemljanju sebe ohranja znano ji starševsko držo do otroka. Spremeni se le zunanja oblika ohranjanja te drže, ki je navadno veliko bolj neprimerna, nenaravna ter nefunkcionalna, vendar še vedno stabilna in avtomatična, kot je bila v otroštvu (Erdman in Caffery 2003).

Ko govorimo o nasilnih osebah, pa moramo imeti v vidu tudi dejstvo, da kadar govorimo o nasilju posameznika, ne moremo mimo tega, da govorimo tudi o regulaciji avtonomnega živčnega sistema, ki se vrši preko regulacije afekta, kar se vzpostavlja v navezanosti s starši. To velja tako za moške kot za ženske. To želimo poudariti toliko bolj, ker se, kadar govorimo o ženskah, že prislovično gibljemo v mejah nekih predsodkov, npr. ženska je šibkejši spol, po naravi ni nasilna in še bi lahko naštevali, namesto, da bi se pogovarjali o bistvu, ki pa je, da imamo pred seboj osebo, ki se ne zmore umiriti. Organsko se ne zmore umiriti. Sama sebe ne zmore umiriti. In ker se ne zmore sama umiriti, išče pri drugem, da jo umiri. Zato lahko v partnerskem odnosu naletimo tudi na divje eskapade partnerjev, ki drug v drugem dobesečno iščejo, da se organsko umirjajo, npr. preko pretepov, nasilnih dejanj in zlorab, kar jim vse služi za umirjanje telesa oz. iskanje poti, preko katerih naj bi se vklopilo parasimpatik (Gostečnik 2008, 83).

Ob tem pa je treba tudi omeniti, da so starševske funkcije, ki se odvijajo v interakciji z otrokom; kot so sozvočje z otrokom, razumevanje njegove stiske, potrebe in želja ter spodbuda; dejavniki regulacije žalosti, jeze, besa, impulzivnosti, čustvene fluktuacije ali labilnosti in da vsi ti dejavniki lahko povzročijo, da se spremeni posameznikov perceptivni sistem (Gostečnik 2008, 83). Posamezniku se spremeni sistem dojemljanja okolja, ker se spremeni njegov perceptivni sistem, kar je posledica izkrivljenih receptorjev. Človek sprejema signale, a jih interpretira drugače. Poleg tega se internalizirajo tudi obrambni mehanizmi, ki se sprožijo ob travmi: če je nekdo pri izvorni travmi npr. disociiral, racionaliziral, projiciral ali zamrznil, se mu zdaj ob

sorodnih vzdušjih enako čustveno vzdušje v celoti ponovi. Z vidika paradigme relacijske družinske terapije vemo, da se tudi obrambni mehanizmi, ki se sprožijo ob travmi, internalizirajo (76).

Ti ljudje so potrebni empatične obravnave. Po navadi še vedno delujejo na podlagi zlorabe. Zato je treba v terapiji v preteklosti iskati travmo, kakor to delajo tudi travmatizirane osebe same, ko se vedno znova vračajo »na kraj zločina«, iščoč odrešitve. V terapiji moramo travmo najprej, najti, jo prebuditi, da jo lahko razrešimo, da lahko v empatičnem odnosu zreguliramo ne zregulirano stanje in skupaj s pacientom začnemo graditi regulacijo sistema (Gostečnik 2008, 121).

6. ODREŠENJE IZ NASILNIH ODNOSOV

»In Bog je ustvaril človeka po svoji podobi, po Božji podobi ga je ustvaril, moža in ženo je ustvaril« (1 Mz 1,27-28). Človek je od Boga ustvarjen in po svojem izvoru presega samega sebe, zato zemeljsko življenje ni njegova edina dimenzija. Da je človek ustvarjen po Božji podobi in podobnosti (1 Mz 1,26), pomeni, da je v njem sakralno, da je nosilec sakralnega, zato je tudi odnos, ki ga človek ustvarja s stvarstvom, z Bogom ali sočlovekom, zaznamovan s sakralnostjo (Gostečnik 2007, 51-72). Dejstvo, da smo nosilci božje podobe, pomeni tudi, da smo ustvarjeni za sobivanje (Sorč 2006, 156). Pomeni, da človek uresničuje svojo bogopodobnost v odnosu z drugimi ljudmi. V Stari zavezi beremo, da je Bog ustvaril človeka po svoji, Božji podobi. V Novi zavezi Bog postane celo človek, naš brat, in nam s svojim življenjem, predvsem pa s svojo smrtjo in vstajenjem kaže na Božjo ljubezen. Ko Kristus prosi očeta, naj bodo vsi Eno, kakor sta On in Oče Eno (prim. Jn 17,21-22), odpira človeškemu razumu nedosegljiva obzorja, saj predpostavi podobnost med zedinjenjem Božjih oseb in med zedinjenjem Božjih otrok v resnici in ljubezni. Iz tega jasno sledi, da ta podobnost odkriva, da človek lahko v polnosti najde samega sebe le s podaritvijo sebe drugemu (Gostečnik 1997, 111).

Podoba Božje ljubezni, ki jo razodeva Sveta Trojica, se udejanja v vsakem pristnem odnosu med možem in ženo. To nakazuje, da je človeška oseba v svoji telesni in duhovni celoti, v svoji moškosti in ženskosti poklicana, da se daruje drugemu in Bogu ter s tem v polnosti postane oseba (Gostečnik 1997, 113). Zato relacijska družinska terapija zagovarja stališče, da se v odnos človeka s človekom ali v odnos jaz-ti vrisuje bogopodobnost, ki v najglobljem smislu prinaša odrešenje (Gostečnik 2007, 51-72). V bivanju Boga je uresničeno »občestveno življenje«: Oče, Sin in Sveti Duh živijo v občestvu in harmoniji. Isto mora veljati tudi za nas (Sorč 2006, 156). Zaradi tega človek potrebuje partnerja, potrebuje nekoga, ki ima isto dostojanstvo, a je obenem drugačen, da lahko postaneta drug drugemu dar, dar telesa, čustev, duha in doživetij medosebne komunikacije, da postaneta drug drugemu dar pripadnosti, ljubezni, želenosti in zvestobe (Gostečnik 1997, 115). V Svetem pismu se Bog že od začetka razodeva v

razmerju med moškim in žensko in tako postavlja ta odnos za merilo vseh drugih medčloveških odnosov.

Apostol Janez pravi: »Preljubi, ljubimo drug drugega, ker je ljubezen od Boga in ker je vsak, kdor ljubi, od Boga in Boga pozna. Kdor pa ne ljubi, Boga ne pozna, zakaj Bog je ljubezen« (1 Jn 4, 7-8). Se pravi, da se človek šele v predajanju drugemu v ljubezni polno uresničuje in s tem postaja Bogu podoben. In tako, če hočemo podati temeljno bit partnerske zveze in temelje, iz katerih struktura družine izvira, naletimo na skrivnost Svete Trojice. Trinitaričnost družine izhaja iz troedinega Boga¹, ki jo je priklical v bivanje. Troedini Bog ni noben osamljeni, nepriljubljeni gospodar v nebesih, ki si kot zemeljski vladarji vse podreja, temveč je Bog občestva, bogat v odnosih: »Bog je ljubezen« (1 Jn 4,8) (Sorč 2006, 152).

V tej luči se trinitarična razsežnost Božjega življenja v ojkonomiji odrešenja na poseben način nadaljuje v družini, tako da skrivnost družine lahko razložimo le v luči Svete Trojice (Sorč 2006, 153). V smislu trinitaričnih pravil razlike in različnosti med moškim in žensko niso ovira, temveč bogastvo. Moški in ženska sta različna; ne samo različna, pač pa nasprotna – vendar nista neenaka, enakovredna sta. Sta dva pola istega. Moški in ženska sta enaka v različnosti. Sta različna v enakosti zaradi sličnosti Bogu. Samo kot taka, postaneta lahko skozi perihorezo² povezana v trinitaričnosti. Sta dva pola istega, povezana tvorita potencial, ki ju v trinitarično enost lahko poveže vez Svetega Duha. Obstaja razlika, obstaja nasprotnost, polarnost obstaja, toda nista neenaka, enakovredna sta. Zato je, dokler nista deležna milosti Svetega Duha, neminovno, da zapadata v partnerski konflikt. Kajti dvoje nasprotij si je vedno enako, sicer si ne bi mogli nasprotovati. Bogopodobnost, ki izhaja iz stvarjenja človeka, ki je ustvarjen po božji

¹ Troedini Bog biva kot eno bistvo v treh osebah. Pri pojmovanju troedinega Boga ločimo med imanentno in transcendentno ali med notranjo in odrešenjsko Trojico. Ko govorimo o imanentni Trojici, mislimo na notranjo Trojico, Trojico v sami sebi, ali natančneje na ontološko, metafizično Trojico. Pri odrešenjski Trojici pa mislimo na delovanje Boga navzven, v svet, to je tako imenovana funkcionalna troedinost Boga (Lah 2005, 121)

² Perihoreza v triosebнем Bogu pomeni: tri Božje osebe se medsebojno povezujejo, medsebojno podarjajo, živijo v popolni prežetosti med seboj. Vsaka oseba živi popolnoma v drugi, za drugo in z drugo osebo. Tako je Bog v perihoretični edinosti edinstveno občestvo treh nepomešanih oseb (Lah 2005, 151).

podobi, je torej bistven pogoj za človekovo odrešenjskost. Trinitarična struktura družine tako izhaja iz dejstva, da je družina stvaritev Svete Trojice (154).

Nova zaveza tesno povezuje življenje družine (partnerske zveze) z trinitaričnim bivanjem Boga: »... Da bi bili vsi eno, kakor si ti, Oče, v meni in jaz v tebi, da bi bili tudi oni v naju, da bo svet veroval, da si me ti poslal« (Jn 17, 21). Razlog družinske edinosti in enosti je vsebovan v enoti in enosti Svete Trojice. Pri tem »zedinjanju« in »zbiranju« ima posebno vlogo Sveti Duh (Sorč 2006, 154). Družina je od Boga, vzpostavljena v času iz čudovite ljubezni Svete Trojice. Bog ljubezni je v neizbrisnem triosebnem razlikovanju ljubečega, ljubljenega in osebne ljubezni. O tem je govoril tudi sv. Avguštin, ko je dejal: »Trije so: ljubeči, ljubljeni in ljubezen.« Božja ousia. Pripovedovati o notranjem življenju Svete Trojice, o Božjem bistvu, ne more in ne sme pomeniti nič drugega kakor pripovedovati o Božji ljubezni. Bog je ljubezen (Oberstar 2003, 3).

Človek se izraža, oblikuje in uresničuje v odnosih, primarni prostor njegovih odnosov pa je družina. Kakor v Sveti Trojici tudi v družini (partnerski zvezi) Sveti Duh povezuje osebi med seboj. Povezuje ju v uresničeni ljubezni, s perihorezo. Perihoreza ohranja odprte poti, jih napravlja prehodne, tako da so posamezne osebe popolnoma »odprt prostor« za drugo osebo (Oberstar 2003, 4).

Perihoreza je uresničena ljubezen, ki od vekov poteka v Bogu in se prek učlovečenega Božjega Sina pretaka v stvarstvo. Božje življenje prehaja v človeštvo, katerega odreši in privzame v Božje kroženje ljubezni. To trinitarično perihoretično življenje je učlovečeni Božji Sin živel. V to življenje nas je tudi povabil in s svojim odrešenjem omogočil, da vanj (ponovno) vstopimo (Oberstar 2003, 4).

Izhajajoč iz razodetja ljubezni, ki obstaja kot »tista, ki Ljubi, je Ljubljena in Zedinja v svobodi« (Oberstar 2003), lahko trdimo, da je resnični Bog ljubezni v neizbrisnem triosebnem razlikovanju ljubečega, ljubljenega in osebne ljubezni. To je pot, na katero je opozoril že sv. Avguštin, ko je dejal: »Dejansko vidiš Trojico, če vidiš ljubezen.« On je tudi trdil: »Trije so: ljubeči, ljubljeni in ljubezen« (2003, 3).

Če je Bog ljubezen, potem lahko trojnost Očeta, Sina in Duha razumemo kot trojnost osebe, ki ljubi, osebe, ki je ljubljena, in ljubezni med obema osebama. Ali drugače: Trojstvo Očeta, Sina in Duha je v Bogu primerljivo s trojstvom jaz-ti-mi vsake ljubezni. Bog je kot Oče, Sin in Duh neločljiva skupnost med Jaz in Ti in Mi ljubezni (Lah 2005, 150).

Bog kot ljubezen je edinost v trojnosti. Za človeško izkustvo velja, da je ljubezen povezujoča in zedinjevalna moč med osebami. To je spet najbolj opazno v odnosu med možem in ženo. Ljubezen je tesno in globoko življenjsko občestvo, ki se izraža v ljubezni oseb. Resnična ljubezen je vedno korelacija, participacija in penetracija, torej vzajemen odnos, medsebojna deležnost in medsebojna prežetost. Drugače rečeno, prava ljubezen je koeksistenca, proeksistenca in ineksistenca, to je bivanje skupaj, bivanje »za« in bivanje »v«. Tako je idealna ljubezen najgloblja edinost nepomešanih različnih oseb (Lah 2005, 150). Družina ne obstaja sama zase, temveč je Božje orodje, da bi pripravila tisti trenutek, ko bo Bog »vse v vsem« (1 Kor 15, 28).

Srečanje med moškim in žensko torej ni nikakršno naključje. Bog ju vodi iz osamljenosti in izolacije vse do zaveze drug drugemu, da se drug drugemu poklonita in darujeta (prim. 1 Mz 2, 18, 24; Mk 10, 6; Mt 19, 3-6). S tem jima je dana možnost, da zaživita novo, skupno življenje intimnosti, ki razrešuje in odrešuje zaplete prvotne intimnosti in združenosti s starši. Vendar pa prava ljubezen (prim. 1 Kor 13, 1-13) in intimnost nista mogoči vse dotlej, dokler se partnerja zavestno ne odločita, da bosta začela odrešenijski proces odpuščanja, da bosta odpustila drug drugemu in začela znova (Gostečnik 2007, 6).

Sodobna psihoterapija predpostavlja, da se človek zares lahko spremeni, šele ko v sebi spet začuti milostni Božji poseg. Paradigma relacijske družinske terapije (v tem pogledu še prav posebej) eksplicitno predpostavlja, da je posameznikova psihična struktura zaznamovana in vsa prepletena z najintimnejšimi vlakni sakralnega in odrešenijskega, saj v svojem jedru kliče po milosti odrešenja (Gostečnik 2007, 52).

Ob tem pa ne moremo mimo dejstva, ki ga je treba še in še poudarjati, namreč kako pomembna je pri izprositvi milosti molitev. Sodobni človek se ne zaveda več

pomembnosti molitve. Pozablja na molitev kot kreativno moč, ki se udejanja v njem. Na molitev, ki je vez z Bogom. Na molitev kot vrata, skozi katera vstopa Bog, da deluje. Kakor gredo z nepozornostjo in opuščanjem stvari v pozabo, tako lahko tudi zaradi nezavedanja zamrejo bistvene človeka določujoče stvari. Povedano z drugimi besedami: človeku, ki hrepeni po Božji milosti, je ta lahko dana v molitvi. Pristna, predana molitev pomeni odrešenje. Pristen, predan pogovor nagrajuje z odrešenjem. Ravno v tej premisi se relacijska družinska terapija najbolj približa modelu odrešenjskosti, ki se kaže v globokem hrepenenju po novem, drugačnem in odrešenem stanju (Gostečnik 2007, 52).

V partnerskem odnosu se človek lahko daruje samo, če se ne počuti ogroženega, če med njim in drugim ni razmejitve. Ljudje drug v drugem iščemo pripadnost. Posledica pripoznane pripadnosti je zaupanje. Iz zaupanja pa izrašča ljubezen. Ta se prepoznava v očeh drugega. Zaradi tega človek potrebuje partnerja, potrebuje nekoga, ki ima isto dostojanstvo, a je obenem drugačen, da lahko partnerja postaneta drug drugemu dar, dar telesa, čustev, duha in doživetij medosebne komunikacije (Gostečnik 1997, 113).

Zato pa potrebujeta milost, ki omogoča preseganje starih vedenjskih modelov, ki vodijo v vse večje spore, zamere in konflikte, kjer je tudi nasilje, brez konca in brez medsebojne rasti. Po milosti njuna zveza postane znamenje, zakrament tiste prve odrešenjske zaveze med Bogom in izvoljenim ljudstvom, zaveze med Kristusom in Cerkvijo, ki pa tokrat postane odrešenjska zaveza dveh partnerjev. Tako sta zakonca sprejeta v veliki dogodek Božje ljubezni do človeka in svojega izvoljenega ljudstva (Gostečnik 1997, 114-115).

7. OPREDELITEV NAMENA IN CILJA RAZISKAVE

To, da je v partnerskih odnosih, pa naj gre za zakonsko skupnost, za zunajzakonsko skupnost, za sobivanje ali zmenkarije, pogosto prisotno tudi nasilje potrjujejo številne raziskave (Barnett 1997; Deal 1986; Fiebert 2012; Gelles 1974; Gelles in Straus 1988; Saunders, 1986; Steinmetz 1978; Stets 1987). Raziskave kažejo celo, da je med partnerji, ki se zgolj dobivajo (v tujini je uveljavljen izraz »dating«, kar bi lahko prevajali z zmenkarije), se pravi ko sta partnerja še fant in dekle, nasilja celo več kot pri poročenih parih (Stets 1987; Stets in Straus 1989; Sugarman in Hotaling 1989). Nasilje je torej pogost spremljevalec v partnerskih odnosih. Umestno vprašanje, ki se postavlja ob tem problemu, je, kako je z nasilnostjo partnerjev v partnerskih zvezah. Ali je izražanje nasilja med partnerji vzajemno? Sta partnerja enako zastopana pri izražanju nasilja drug do drugega? Je v partnerski zvezi nasilen v glavnem moški, kakor menijo feministično usmerjeni avtorji? Kako je z nasilnostjo žensk v partnerskem razmerju? So morda moški bolj in drugače nasilni kot ženske, ali pa velja ravno obratno, da so ženske v partnerskem odnosu bolj in drugače nasilne od moških?

Glede nasilja v družini (predvsem moških v partnerski zvezi) je bilo že veliko napisano. Navsezadnje ima ta problematika za seboj tudi več kot 30-letno raziskovalno delo (Fiebert 2012). Plod teh raziskovanj je, da se spreminja pogled na nasilje v družini, predvsem na moško nasilje. Danes vemo, da moški ni izključni krivec za nasilje in ni edini izvajalec nasilja med partnerjema.

V naši raziskavi smo si zadali za cilj raziskati žensko nasilje nad partnerjem. Predvsem želimo raziskati, kakšna je pojavnost ženskega nasilja v partnerskem odnosu. Hkrati pa želimo zabeležiti tudi oblike in značilnosti ženskega nasilja v partnerskem odnosu in osvetliti nekatere relacijske dejavnike, ki se povezujejo s tem pojavom.

Danes, po več kot 30 letih, ko je bilo prvič javno izpostavljeno vprašanje moškega nasilja v družinah, se je senzitivnost za nasilje v družini tako izostrila, da se je tudi odprl prostor za preučevanje ženskega nasilja v družinah. In prav to je namen našega

raziskovalnega dela: ugotavljanje pojavnosti in oblik ženskega nasilja nad moškimi v partnerski zvezi na vzorcu iz slovenskega prostora. V drugih državah, še posebno pa v ZDA, je raziskovanje problema ženskega nasilja v partnerskih zvezah v razmahu (Carney, Buttell in Dutton, 2007; Cook 2009; Frieze 2005; Lowenstein 2005; Swan 2008), v Sloveniji pa je to področje še precej neraziskano. Ali tudi pri nas obstaja žensko nasilje v partnerski zvezi, in če da, v kolikšni meri ter v kakšnih oblikah?

Nadalje je raziskava želela pridobiti odgovor na še eno vprašanje: ali obstaja povezanost med izvajanjem in doživljanjem posameznih taktik reševanja partnerskega konflikta z doživljanjem travmatske izkušnje v otroštvu v primarni družini. Že Bowlby (1988) je pojasnjeval pomen navezanosti in mehanizem prenosa navezanosti na naslednje generacije. Številni raziskovalci (npr. Cvetek 2009; Dutton 2007; Schore 2003) ugotavljajo, da se zaradi vpisa travme v otrokov kardiolimbicni sistem travmatiziranost s staršev prenaša na otroke. Tudi Murray Straus (2013) pojasnjuje, da se nasilje transgeneracijsko prenaša. Straus (2013) na podlagi opravljenih raziskav navaja, da je v primerih, ko sta oba starša nasilna, 50 % verjetnost, da bodo tudi otroci žalili in sramotili svojega partnerja. Ko gre za fizično zlorabo, je verjetnost, da se bo ta prenesla z generacije na generacijo, kar 30 %. Zanimivo pa je, navaja Straus (2013), da je tedaj, kadar je samo oče fizično nasilen, iz še nepojasnjene razloga medgeneracijskega prenosa manj kot pa v primerih, ko je samo mati fizično nasilna. Raziskovali bomo torej tudi, ali je travmatiziranost v primarni družini kazalnik, da je pogostost soočanja z nasiljem v primarni družini v otroštvu povezana s pogostostjo soočanja z nasiljem v lastno izoblikovani partnerski zvezi.

Moški so v sodobni družbi stigmatizirani kot tisti, ki v družinah izvajajo nasilje. Vendar pa smo v življenju priča, da tudi ženske izvajajo nasilje nad svojimi partnerji. Namen naše raziskave bo tudi pridobiti globlje razumevanje moških žrtev ženskega nasilja. Kako jim je, kako se počutijo ti moški, kako doživljajo nasilje svojih partneric in kakšne posledice pušča žensko nasilje moškim, to so vprašanja, na katera bomo tudi iskali odgovore. Da bi jih pridobili, bomo kvantitativno raziskovanje razširili še s kvalitativno metodo raziskovanja, s katero nameravamo pridobiti vpogled v to, kako moški doživljajo žensko nasilje v partnerskem odnosu in kakšne so posledice zlorabljaljočega ženskega odnosa za moške. Zanimalo nas bo, kako se moški v takih primerih počutijo,

kakšen vpliv ima nasilno vedenje partnerke na njihovo samopodobo, kako to vpliva na njihovo socialno življenje in kaj moški v primerih, ko so žrtve partneričinega nasilja, najbolj pogrešajo.

8. EMPIRIČNI DEL I– Kvantitativna raziskava

8.1 Opredelitev problema

Že od prve objave raziskave o nasilju v družini se vleče polemika v zvezi z razširjenostjo nasilja moških in žensk. Eno od najbolj spornih ugotovitev leta 1975 opravljene nacionalne raziskave o nasilju v družini v ZDA (Straus et al. 1980) je bila, da so v partnerski zvezi žene storilke prav toliko fizičnih napadov kakor moške. Z drugimi besedami, da so ženske prav tako fizično agresivne kakor moški. Pravzaprav je študija razkrivala, da sta bila v polovici primerov med nasilnimi pari oba partnerja fizično nasilna, v približno četrtini primerov je bil samo mož fizično nasilen in v približno četrtini primerov je bila samo žena fizično nasilna (Straus 1980). To vprašanje, ali je nasilje v družini domena moških ali pa so tudi ženske nasilne, je prav od začetka, odkar je bila objavljena prva raziskava o nasilju v družinah, ostalo brez jasnega odgovora (Saunders 2002).

Da obstaja tudi žensko nasilje nad moškimi, je najbolj odmevno opozorila Steinmetzova (1978). Prva je tudi uporabila termin 'zloraba moškega'. Njene ugotovitve so bile deležne številnih kritik. Nekateri so celo parafrazirali naslov njenega dela, Battered Husband Syndrome, z izrekom »battered data syndrome« – namigovali so, da so podatki izsledkov nekaj ameriških in ene kanadske študije, o katerih je poročala Steinmetzova, interpretirani nekako na silo, v nasprotju z uveljavljenimi standardi (Saunders 2002, 1424). A kritike, katerih argumenti so, da je nasilje v družini posledica patriarhalne ureditve družbe, kar se v družini kaže v moški težnji po nadvladi, da so moški nasilni po naravi, da ženske niso agresivni spol oz. da je morebitno nasilje ženske nad partnerjem vedno posledica silobrana oz. obrambe pred napadalcem, kakor smo v tem besedilu že pokazali, ne zdržijo. Tudi po našem mnenju preučevanje motivov vsakega od partnerjev, ki ju vodijo v nasilna dejanja, epizod in fizičnih ter psihičnih posledic nasilja, kar poskušajo prikazati nekateri avtorji (Dobash in Dobash 2004; Wilson in Daly 1992), k rešitvi vprašanja nasilja v družini ter ugotavljanju obsega nasilja med partnerjema ne pripomorejo veliko.

Na pojav nasilja v družini so prve opozorile tiste fizično zlorabljene ženske, ki so se opogumile in spregovorile o svoji boleči skrivnosti. Njih so podprle feministične skupine, njihovo zavzemanje je preraslo v gibanje, ki je pridobilo politično moč, s katero so opogumljale zakonodajalce in voditelje, da so temu vprašanju posvetili večjo pozornost (Filipčič 2002, 87). Feministke so postale močne zagovornice teh žensk, povezale so se z zavzetimi politiki in civilnimi voditelji. S povečano aktivnostjo feminističnih gibanj se je uveljavilo tudi prepričanje, da je moški tisti, ki izvaja nasilje v družini. Pokazali smo, zakaj je tako, saj si je vprašanje nasilja v družini izborilo svoj prostor preučevanja ravno s tem, da so ženske, ki so živele v družinah, v katerih so se soočale z nasiljem, prve opozarjale nanj. Znanost je pripoznala ta problem, družba si pred njim ni več zatiskala oči in sprejeti so bili nekateri pravni ter institucionalni ukrepi za zaščito žensk, ki so trpele nasilje v družini (Saunders 2002).

Ker pa so se feministk osredotočale predvsem na to, da se razkriva in opozarja na moško maltretiranje in trpinčenje žensk, niso namenjale nobene pozornosti razkrivanju primerov ženskega maltretiranja in trpinčenja moških. Kadar so feministke razpravljale o nasilju v partnerski zvezi, so pripisovale krivdo in odgovornost zanj moškemu, tako da so opozarjale na problem patriarhalne družbene ureditve, ki zatira ženske (Fontes 1998, 5). Za feministke je nasilje v partnerski zvezi posledica patriarhata, kar na splošno kaže na moškega kot hudodelca oz. krivca (Archer 2000, 651). Kot feministično lahko opredelimo tudi tezo, da je žensko nasilje v partnerski zvezi izzvano zaradi samoobrambe. Posledica takšnega pristopa k obravnavanju nasilja v družini je, da je bilo raziskovanje nasilja v družini več kot 20 let okrnjeno in enostransko, saj se je osredotočalo predvsem na ženske in otroke kot žrtve nasilja v družini (Hamel in Nicholls 2007).

8.2 Cilji kvantitativnega dela raziskave

Z raziskavo želimo preseči takšno enostranskost obravnave nasilja v družini tudi v našem prostoru. Kakor kažejo številne tuje raziskave (Fiebert 2012), je tudi moški, ravno tako kakor ženska, v partnerskem odnosu lahko žrtev nasilja, tudi fizičnega, in

kadar je žrtev partneričinega nasilja, je potreben enake obravnave in oskrbe kakor druge žrtve nasilja v družini (po navadi govorimo predvsem o otrocih in ženskah žrtvah nasilja v družini). Opozoriti želimo, da je pri obravnavi nasilja v družini tudi v našem, slovenskem prostoru treba razširiti žarišče in tudi moške enakovredno obravnavati kot žrtve nasilja. To pomeni, da bi bilo treba v prihodnje uravnotežiti obravnavo nasilja v partnerskem odnosu, tako da bodo pri obravnavah enakopravno zajete vse potencialne žrtve nasilja. Na tej podlagi pa bi lahko sprejemali bolj sistematične ukrepe za celostno zmanjševanje nasilja v družini, kar obsega tudi institucionalno varstvo in pomoč ter zaščito moškim žrtvam partnerskega nasilja.

V skladu s tem ciljem smo z raziskavo, opravljeno na našem vzorcu iz slovenskega prostora, želeli pridobiti odgovor na vprašanje, ali, in če da, v kakšnem obsegu naš vzorec kaže, da obstaja tudi v slovenskem prostoru žensko nasilje nad partnerjem. Predvsem smo želeli raziskati, kakšna je razširjenost (ang. prevalence) ženskega nasilja v partnerskem odnosu glede na razširjenost moškega nasilja v partnerskem odnosu. Zato je bil prvi cilj raziskovalnega dela izmeriti razširjenost in pogostost izvajanja in doživljanja nasilja tako moških kot žensk v partnerskem odnosu na vzorcu iz slovenskega prostora.

Na podlagi takšnih raziskav v tujini, ki jih je pregledno uredil Fiebert (2012), ki navaja izsledke več kot 200 opravljenih raziskav o nasilju med partnerjema v družini, sklepamo, da sta razširjenost in pogostost ženskega nasilja v partnerski zvezi primerljivi z razširjenostjo in pogostostjo moškega nasilja v partnerski zvezi.

Na poti k uresnitvi osrednjega namena smo si postavili naslednje cilje:

1. izmeriti razširjenost (ang. prevalence) izvajanja in doživljanja taktik reševanja konflikta v partnerski zvezi glede na spol in ugotoviti, ali v razširjenosti izvajanja in doživljanja nasilja med moškimi in ženskami obstajajo statistično pomembne razlike,
2. izmeriti kroničnost izvajanja in doživljanja različnih taktik reševanja konflikta v partnerski zvezi glede na spol in ugotoviti, ali v kroničnosti izvajanja in

doživljanja nasilja med moškimi in ženskami obstajajo statistično pomembne razlike,

3. preveriti povezanost izkušnje zlorabe ali zanemarjanja v primarni družini z izvajanjem in doživljanjem nasilja v partnerskem odnosu.

8.3 Hipoteze

S pregledom obstoječih študij in postavljenih ciljev smo želeli z raziskavo preveriti naslednje hipoteze:

HIPOTEZA 1: Ženske in moški ob razreševanju konflikta v enaki meri uporabljajo nasilne taktike razreševanja konflikta.

HIPOTEZA 2: Med kroničnostjo izvajanja in doživljanja nasilnih taktik razreševanja konflikta v partnerski zvezi ni statistično pomembnih razlik glede na spol.

HIPOTEZA 3: Izvajanje in doživljanje nasilnih taktik razreševanja konflikta pri partnerjih je povezano z zlorabo ali zanemarjanjem v otroštvu.

8.4 Metoda

8.4.1 Udeleženci kvantitativnega dela raziskave

V raziskavi je sodeloval 401 udeleženec. Med udeleženci je bilo 155 moških (38,7 % vzorca) in 246 žensk (61,3 % vzorca).

Udeleženci raziskave so bili iz sedmih slovenskih regij.

Podatki o zastopanosti po regijah pa so:

1. ljubljanska regija 140 anketirancev (34,9 %),
2. gorenjska regija 124 anketirancev (30,9 %),
3. štajerska regija 37 anketirancev (9,2 %),
4. dolenska regija 36 anketirancev (9 %),
5. notranjska regija 29 anketirancev (7,2 %),
6. primorska regija 27 anketirancev (6,7 %),
7. koroška regija 8 anketirancev (2 %).

Povprečna starost vseh anketirancev je bila 35,56 leta ($SD = 10,3$). Najmlajši udeleženec je bil star 18 let, najstarejši pa 66 let. Glede na spol je najmlajša anketiranka imela 18 let, najmlajši anketiranec pa 19 let. Najstarejša anketiranka je imela 62 let, najstarejši anketiranec pa 66 let. Povprečna starost žensk, ki so sodelovale v raziskavi, je bila 35,56 leta ($SD = 10,3$), povprečna starost moških pa 35,55 leta ($SD = 10,2$).

Na vprašanje o izobrazbi je odgovorilo 368 anketirancev. Od tega je bil en anketiranec (0,3 %) z osnovnošolsko izobrazbo, 13 anketirancev (3,5 %) s poklicno izobrazbo, 81 anketirancev (22 %) s srednješolsko izobrazbo, 51 anketirancev (13,9 %) z višješolsko izobrazbo, 162 anketirancev (44 %) z univerzitetno izobrazbo, 37 anketirancev (10 %) z magisterijem ter 23 anketirancev (5,25 %) z doktoratom. Na vprašanje o izobrazbi ni odgovorilo 33 anketirancev (8,2 %), ker pa to vprašanje ni ključno za našo raziskavo, smo njihove odgovore pri obdelavi podatkov upoštevali.

8.4.2 Merski pripomočki

a) Lestvice konfliktnih taktik

Kot inštrument raziskave za zajetje razširjenosti ženskega nasilja v partnerskem odnosu ter primerjave pogostosti ženskega in moškega nasilja v partnerskem odnosu, smo uporabili vprašalnik Lestvice konfliktnih taktik – prenovljena oblika – The Revised Conflict Tactics Scales (CTS2) (Straus 1990). CTS2 je pogosto uporabljen instrument, ki se uporablja za prepoznavanje nasilja v družini, kakor tudi za prepoznavanje taktik razreševanja konflikta, tj. na kakšen način partnerji razrešujejo konfliktno situacijo.

Vprašalnik je nadgradnja izvirnega vprašalnika Conflict Tactics Scales (CTS) avtorja Strausa (1979). S CTS so se podali v raziskavo področja, ki je dolgo veljalo za zasebno sfero; zanj je veljal družbeni dogovor, da je to stvar zasebnosti in zato področje, ki zadeva intimo posameznika, v katero naj bi institucionalno ne smeli posegati. Zato so bila morebitna nasilna dejanja, ki so dogajala za zaprtimi vrati, večinoma prezrta oz. tolerirana; institucije na to področje niso posegale. To pa je tudi pomenilo, da je bilo dogajanje za hišnim pragom očem javnosti skrito oz. si je družba nad morebitnim nasiljem v družini zatiskala oči, saj ga je spregledovala. S konstrukcijo vprašalnika CTS pa je Straus izpostavil, da se v družinskem konfliktu pogosto pojavi nasilje, s čimer je odprl pot raziskovanju tudi teh skritih področij medosebnih odnosov. Vprašalnik je zastavljen tako, da se vprašanja o družinskem nasilju normalizirajo, npr. »Pari na različne načine poskušajo rešiti nesoglasja. ... Prosim, povejte, kolikokrat ste v preteklem letu naredili eno od navedenih stvari«, kar olajša poročanje o neželenih medosebnih dogodkih.

Prav z vprašalnikom CTS se je začelo kvantitativno raziskovanje družinskega nasilja. Kakor pa se je področje raziskovanja družinskega nasilja vse bolj uveljavljalo in poglobljalo, tako je nastala tudi potreba po sodobnejšem, celovitejšem inštrumentariju za preučevanje družinskega nasilja. Tako je leta 1990 izšel nov, popravljen vprašalnik – Revised Conflict Tactics Scales (CTS2) (Straus 1990), ki smo ga, kot omenjeno, v naši raziskavi uporabili tudi mi.

Teoretična podlaga vprašalnika CTS2 je teorija konflikta (Adams 1965; Coser 1956; Dahrendorf 1958; Scanzoni 1972; Simmel 1955; Straus 1979). Teorija domneva, da je konflikt neizbežen del vsake zveze, nasilje kot taktika reševanja konflikta pa ne. Po teoriji je torej neizbežno, da v socialni skupini ne glede na njeno velikost, se pravi tudi v partnerski zvezi, prihaja do konfliktov interesov. Odsotnost konfliktov je teoretično nemogoča, pa tudi če bi se to zgodilo, bi bilo to pogubno za blaginjo skupnosti. Po drugi strani ozračje nenehne konfliktnosti, se pravi zelo visoka stopnja konfliktnosti v skupnosti vzpostavlja visoko raven stresnosti ali grozi s spremembami, kar tudi lahko vodi k razpadu skupnosti. Z razpadom skupnosti lahko grozi tudi dinamika sovražnosti. V zvezi lahko prihaja do sovražnosti, ki pa je najpogosteje posledica zatajevanega

konflikta. Sovražnosti je zelo veliko prav v razmerah, ko se konflikt taji, zanika, kot da ga ni. Sovražnost se razvije prav iz te frustracije, ki je posledica neugodja zaradi nasprotja med željami in možnostmi. Takšna situacija namreč preprečuje akterjem, da bi dosegli to, kar je zanje pomembno, se pravi cilj, ki si ga želijo doseči.

Teorija konflikta predpostavlja tudi, da vsaka neenakost v zvezi, se pravi tudi partnerkina dominanca, povečuje verjetnost nasilja, saj lahko dominantni (prevladujoči) partner za to, da bi obranil svoj položaj, uporabi nasilje, kakor se tudi podrejeni partner lahko zateče v nasilje, da bi tako skušal doseči pravičnejši, bolj nepristranski odnos. Zaradi tega je osrednja značilnost vprašalnika CTS2 ta, da meri nasilje obeh partnerjev v odnosu (Straus 1997; 1990).

Partnerji se s konfliktom soočajo na različne načine. Ob reševanju konflikta, pri odgovoru na konflikt uporabljajo različna vedenja, čemur pravimo, da izvajajo različne taktike (za) reševanja konflikta. Vprašalnik CTS2 meri taktike reševanja konflikta v naslednjih merilih – lestvicah merjenja. Te so:

- **razpravljanje/argumentiranje** (ang. negotiation) – gre za aktiven, asertiven, »civiliziran« pristop k reševanju konflikta, ki obsega pojasnjevanje, argumentiranje, utemeljevanje in je neagresiven v smislu, da ni zlonameren (ang. low coercive – nizkoprisilen); gre za konstruktivno taktiko reševanja konfliktov;
- **psihična agresija** (ang. psychological aggression) – merijo se verbalna in neverbalna dejanja, ki simbolično ranijo partnerja, ali uporaba groženj, da bi prizadeli partnerja, torej vse, kar uporablja partner v smislu in z namenom, da bi psihično prizadel partnerja;
- **fizična agresija** (ang. physical assault) – kot sredstvo za reševanje konflikta se uporabi fizična sila; lestvica meri stopnje fizične agresije (postopno vse bolj prisilen in agresiven).

Vprašalnik CTS2 je razširjen z novima lestvicama:

- **spolna agresija** (ang. sexual coercion) – kot sredstvo za reševanje konflikta se uporabi spolna agresija;

- **telesno poškodovanje** – (ang. injury).

Vprašalnik CTS2 vključuje tudi pod lestvico, ki meri ostrino konflikta.

Vprašalnik meri razpon, v katerem se specifična taktika razreševanja konflikta odvija. Vprašalnik se uporablja za oceno, v kolikšni meri zakonca uporabljata razpravljanje/argumentiranje–pojasnjevanje, psihično agresijo, fizično nasilje, spolno nasilje in telesno poškodovanje pri reševanju konfliktov v odnosu. Vprašalnik obsega 78 vprašanj, pol se jih nanaša na vedenje anketiranca, pol pa na vedenje partnerja. Tako pridobimo točke za udeležence in za njihove partnerje za vse omenjene dimenzije. Udeleženci pri vsakem vprašanju ocenijo pogostost posamezne taktike v preteklem letu na lestvici od 1 (enkrat v preteklem letu) do 6 (več kot 20-krat v preteklem letu). Mogoča sta tudi odgovora »To se ni nikdar zgodilo« in »Ne v preteklem letu, se je pa zgodilo prej«. Višji ko je rezultat, več je bilo posameznih taktik reševanja konflikta.

Z vprašanji ugotavljamo, kakšne metode oz. ravnanja uporablja posamezen partner za razrešitev partnerskega konflikta. V zvezah se pari lahko soočajo s podobnimi konflikti, med seboj pa se razlikujejo po tem, kako se na soočenje s konfliktom odzovejo. Z vprašalnikom CTC2 lahko merimo pojavnost in oblike nasilja med partnerjema tako v zakonski kakor tudi v zunajzakonski zvezi. Vprašalnik meri tudi vzajemnost nasilja v partnerskem odnosu.

Vprašalnik odlikuje zanesljivost, Cronbachov koeficient alfa se giblje med 0,79 in 0,95 (Straus 1990), občutljivost ter veljavnost. Občutljivost je odločilen vidik veljavnosti. To je še posebej pomembno pri samoocenjevanju družbeno nezaželenega vedenja, kakršna so merjena s štirimi od petih lestvic CTS2 (Straus 2007). V naši raziskavi je Cronbachov koeficient alfa za posamezne lestvice znašal:

- **razpravljanje/argumentiranje** – Cronbachov koeficient alfa 0,902
- **psihična agresija** – Cronbachov koeficient alfa 0,833,
- **fizična agresija** – Cronbachov koeficient alfa 0,922,
- **spolna agresija** – Cronbachov koeficient alfa 0,889,
- **telesno poškodovanje** – Cronbachov koeficient alfa 0,922,

Prvotno smo načrtovali, da bomo podatke za določitev prevalece ženskega nasilja v partnerskem odnosu pridobili z uporabo vprašalnika Domestic Violence Inventory (DVI). Ker smo kasneje ugotovili, da se dimenzije vprašalnika zelo ujemajo z dimenzijami vprašalnika CTS2 in bi se podvajale, smo ga izključili iz analize. Poleg tega je vprašalnik CTS2 oblikovan tudi za merjenje prevalece nasilja med partnerjema in smo že z njim pridobili vse potrebne podatke.

b) Vprašalnik o travmi v otroštvu

Vprašalnik o travmi v otroštvu – Childhood Trauma Questionnaire (CTQ) (Bernstein 1998) je samoocenitveni vprašalnik, ki zajame kratek, zanesljiv in veljaven pregled nad zgodovino zlorabe in zanemarjanja v otroštvu. Vprašalnik obsega pet pod lestvic, tri ocenjujejo zlorabo (čustveno, fizično in spolno), dve pa zanemarjanje (čustveno in fizično). Drugi travmatični dogodki, ki se lahko pojavijo v otroštvu, kot je smrt enega od staršev ali težje bolezni, se ne ocenjujejo. Vsaka od lestvic ima 5 vprašanj, glede na odgovore nanje lahko opredelimo anketiranev odnos do dogodkov iz njegove preteklosti oz. težo izpostavljenosti različnim vrstam travm. Vprašalnik obsega tudi lestvico zmanjševanje pomena/zanikanje za odkrivanje pristranskosti poročanja oz. lažnih negativnih poročil o travmi. S tem vprašalnik upošteva možnost, da so lahko odgovori udeležencev pristranski oz. so udeleženci podali družbeno sprejemljivejše odgovore.

V vprašalniku ni neposrednih izrazov, kot so »travmatični dogodek«, »storilec« ipd., tako da vprašanja ne izpostavljajo razkritja storilca, olajšajo pa možnost priklica spomina na določeno travmatično doživetje. S tako postavljenimi vprašanji so avtorji dosegli, da je mogoče neposredno odgovarjati na posredno podano vsebino.

Na trditve udeleženci odgovarjajo na 5-stopenjski Likertovi lestvici. Ocenijo vsako postavko, ki je v kontekstu zveze »ko ste odraščali«, in odgovorijo v skladu s 5-stopenjsko Likertovo lestvico v razponu od »nikoli« = 1 do »zelo pogosto« = 5, s čimer pridobijo 5 (ni zgodovine zlorabe ali zanemarjanja) do 25 točk (zelo izrazita zgodovina zlorabe ali zanemarjanja) za vsako od petih pod lestvic. Tri postavke, ki obsegajo

lestvico zmanjševanje pomena/zanikanje, se razcepijo na dva dela (»nikoli« = 0, vsi drugi odzivi = 1) in seštejejo. Seštevek ena (1) ali več kaže na možnost neustreznega poročanja o trpinčenju – lažno negativen rezultat (Bernstein in Fink 1998, 18).

Vprašalnik lahko rešujejo samo osebe, ki so starejše od 12 let.

Numerus populacije, na kateri so merili psihometrične lastnosti vprašalnika, je bil 2201. Populacija je bila klinična (psihiatrična bolnišnica v New Yorku) in neklinična. Sestavljali so jo moški in ženske različnih starosti, različnih etničnih pripadnosti, dohodkov in postavljenih diagnoz. Psihometrične lastnosti so merili na sedmih (šestih) populacijskih vzorcih. Cronbachov koeficient alfa, ki določa notranjo konsistenco, je dosegal najnižjo vrednost pri dimenziji fizičnega zanemarjanja, in sicer 0,66, najvišjo vrednost pa pri dimenziji spolne zlorabe, to je 0,92. Eksploratorna in konfirmatorna faktorska analiza sta potrdili konstruktno veljavnost, vsebinska veljavnost pa se je nanašala na literaturo o raznovrstnosti trpinčenja (Bernstein in Fink 1998, 24). V naši raziskavi je Cronbachov koeficient alfa za posamezne dimenzije znašal:

- **fizična zloraba** – Cronbachov koeficient alfa 0,803
- **čustveno zanemarjanje** – Cronbachov koeficient alfa 0,902
- **čustvena zloraba** – Cronbachov koeficient alfa 0,900
- **fizično zanemarjanje** – Cronbachov koeficient alfa 0,695
- **spolna zloraba** – Cronbachov koeficient alfa 0,927

Vrednost Cronbachove alfe je pri vseh dimenzijah razen pri fizičnem zanemarjanju večja od 0,8. Zato je ta del vprašalnika visoko zanesljiv.

8.4.3 Postopek

Podatke za našo raziskavo smo zbirali s sestavljenim vprašalnikom, ki je poleg vprašanj o demografskih podatkih vseboval prej omenjene inštrumente: Lestvice konfliktnih taktik in Vprašalnik o travmi v otroštvu. Vsi udeleženci so bili obveščeni o zaupnosti njihovih odgovorov. Zbiranje podatkov je potekalo šest mesecev, od marca 2013 do avgusta 2013.

Vprašalnik v fizični obliki smo razdelili udeležencem terapevtskih skupin, ki delujejo na Frančiškanskem družinskem inštitutu (FDI) v Ljubljani. Vprašalnik je bil objavljen tudi prek spletne ankete (spletno orodje 1.ka.si), povabilo k izpolnjevanju ter povezava do spletne ankete pa poslana na različne elektronske naslove, objavljene na elektronskih seznamih in družabnih omrežjih (vzorčenje po metodi snežne kepe). Protokol raziskave je pregledala Komisija Republike Slovenije za medicinsko etiko in 19. 3. 2012 izdala pozitivno mnenje – št. 45/02/12.

Vprašalnik je izpolnjevalo 533 oseb. Po pregledu vrnjenih vprašalnikov in izločitvi nepopolnih oz. delno izpolnjenih vprašalnikov ter izločitvi vrnjenih vprašalnikov respondentov, ki so navedli, da živijo v istospolni partnerski zvezi, smo za raziskavo upoštevali 401 vprašalnik. V analizi so upoštevane samo heteroseksualne partnerske zveze. Od 401 upoštevanih vprašalnikov je spletni vprašalnik v obdobju od maja do avgusta 2013 izpolnilo 122 (30,42 %) udeležencev. Drugi udeleženci so vprašalnik izpolnili v fizični obliki konec maja 2013, prihajajo pa iz skupin, ki delujejo na FDI, vodi pa jih dr. Christian Gostečnik. Od tega je bilo 87 udeležencev (21,70 %) iz skupine za starše, 86 udeležencev (21,45 %) iz skupine za zakonce v krizi ter 106 udeležencev (26,43 %) iz skupine za pripravo na zakon.

Pridobljene podatke smo analizirali s programom SPSS (Statistical Package for the Social Sciences), različica 17.0 za operacijski sistem Windows, s pomočjo katerega smo izvedli statistično analizo podatkov.

S pomočjo CTS2 smo merili taktike, ki jih posameznik v partnerski zvezi uporablja za reševanje konfliktov. Rezultate vseh petih dimenzij smo raziskali z vidika razširjenosti (ang. prevalence) in kroničnosti (ponavljanja te taktike) (ang. chronicity).

Razširjenost se nanaša na to, ali so anketiranci v zadnjih 12 mesecih izvedli eno ali več od 12 dejanj navedenih v lestvici fizična agresija, eno ali več ali več od 8 dejanj navedenih v lestvici psihična agresija, eno ali več od 7 dejanj navedenih v lestvici spolna agresija, eno ali več od 6 dejanj navedenih v lestvici razpravljanje/argumentiranje, eno ali več 6 dejanj navedenih v lestvici poškodb. Dejanja

v vsaki lestvici so opredeljena po kriteriju, kako hudo oz. resno, glede na posledice, je dejanje. Tako je na primer lestvica taktike razpravljanje/argumentiranje razdeljena na kognitivno in čustveno komponento. Čustvena pod lestvica meri, do kakšne mere se izraža pozitivni afekt (sprša se o izražanju čustev in izražanja skrbi in spoštovanja do partnerja), kognitivna pod lestvica pa opredeljuje pogovor kot dejanje, razreševanja nesporazuma. Lestvice ostalih taktik razreševanja konflikta pa so dodatno razdeljene glede na resnost dejanja na blažje (ang. minor) in težje (ang. severe) oblike dejanja. Blažje oblike npr. pri fizični agresiji vključujejo dejanja, kot so klofutanje ali metanje predmetov v partnerja. Težje oblike pri fizični agresiji pa vključujejo dejanja kot so boksanje in davljenje.

Za izračun razširjenosti nasilja je bilo treba podatke rekodirati. Za izračun prevalence v preteklem letu smo vrednosti od 1 do 6 (1 = enkrat v preteklem letu, 2 = dvakrat v preteklem letu, 3 = 3- do 5-krat v preteklem letu, 4 = 6- do 10-krat v preteklem letu, 5 = 11- do 20-krat v preteklem letu, 6 = več kot 20-krat v preteklem letu) rekodirali v vrednost 1 – in tako označili, da taktika je prisotna; vrednosti 7 – »Ne v preteklem letu, se je pa zgodilo prej« in 0 – »to se ni nikdar zgodilo« pa v vrednost 0 – in tako označili, da taktika v preteklem letu ni bila prisotna. Če je bilo znotraj posamezne lestvice taktik razreševanja konflikta prisotno vsaj eno dejanje, je to pokazalo na prisotnost takšne taktike. V nasprotnem primeru pa taktika ni bila prisotna. Za izračun prevalence nasilja kadarkoli v življenju doslej smo postopek ponovili s to razliko, da smo tudi vrednost 7 – »ne v preteklem letu, se je pa zgodilo prej«, rekodirali v 1.

Pri vprašanju resnosti dejanja naletimo na težavo, da se točke za blažjo obliko lahko prekrivajo s točkami za težjo obliko dejanja saj so anketiranci, ki poročajo o težji obliki dejanja velikokrat udeleženi tudi pri lažji obliki dejanja. Da smo izključili takšne primere, smo razvrstili spremenljivke v eno izmed treh kategorij: 1 = nič, 2 = blažje (prisotno je eno ali več dejanj blažjega nasilja ni pa primera težjega nasilja) in 3= težje (prisotno je eno ali več dejanj težjega nasilja). Na podlagi tega smo v analizi lahko prikazali dve vrsti razširjenosti, ena opredeljuje dejanje katere koli taktike blažjega nasilja, druga, pa opredeljuje dejanja katere koli taktike težjega nasilja.

S CTS2 vprašalnikom sprašujemo anketirance tudi o kroničnosti, tj. koliko krat v preteklem letu so bodisi uporabili določeno taktiko za razreševanje konflikta oz. kolikokrat jo je uporabil partner. Kroničnost kaže kolikokrat so osebe, ki so bile agresivne do partnerja, izvedle posamezno dejanje nasilne taktike.

Za izračun kroničnosti posamezne taktike v preteklem letu smo rekodirali pridobljene vrednosti iz vprašalnika po navodilih Strausa (2004) na naslednji način : odgovor 1=1, odgovor 2=2, odgovor 3=4, odgovor 4=8, odgovor 5=15, odgovor 6=25, odgovor 7=0, odgovor 0=0. Kroničnost posamezne taktike smo izračunali tako, da smo sešteli pogostost posameznih dejanj določene taktike. Kroničnosti je bila izračunana le za anketirance, ki so poročali o vsaj enem primeru uporabe posamezne taktike.

Za uporabljene vprašalnike in opis vzorca udeležencev smo izvedli deskriptivno analizo. Hi–kvadrat test smo uporabili za ugotavljanje prevalence nasilja v partnerski zvezi glede na spol ter prevalence ostrosti in resnosti uporabljenih taktik glede na spol.

T–test smo uporabili za ugotavljanje razlik v pogostosti nasilja v partnerski zvezi med moškimi in ženskami.

Za ugotavljanje povezanosti nasilja v partnerskem odnosu z doživljanjem zlorab in zanemarjanja v otroštvu so udeleženci izpolnili Vprašalnik o travmatiziranosti v otroštvu – Childhood trauma Questionnaire – CTQ. Z odgovori nanj so podali lastno poročanje o slabem ravnanju v otroštvu po petih dimenzijah: fizična zloraba, čustvena zloraba, spolna zloraba, čustveno zanemarjanje in fizično zanemarjanje. Vsak anketirančev odgovor je bil evidentiran na 5 stopenjski Likertovi lestvici. Rezultati so količinsko sešteti za vsako dimenzijo. Seštevki so bili nato na temelju validiranih veljavnih »cut–off točk« (Bernstein in Fink 1998) kvantificirani po resnosti zlorabe kot »nizka do zmerna«, »zmerna do huda«, in »huda do ekstremna« zloraba. Npr. posameznik mora pridobiti rezultat vsaj 6 točk na dimenziji spolna zloraba, da se lahko opredeli kot spolno zlorabljen (Bernstein in Fink 1998). Posamezniki, ki se štejejo za spolno zlorabljeni na podlagi teh smernic, so lahko nato razvrščeni po resnosti zlorabe od nizke do zmerne ravni zlorabe (točkovanje od 6 do 7), zmerne do hude stopnje zlorabe (rezultat 8 do 12), ali hude do ekstremne ravni zlorabe (ocena 13 ali več).

Oziroma: da posameznika lahko opredelimo kot fizično zlorabljenega, mora pridobiti rezultat vsaj 8 točk na dimenziji fizična zloraba.

Za ugotavljanje povezanosti med travmatiziranostjo v primarni družini in izvajanjem nasilja v partnerski zvezi smo uporabili Pearsonov koeficient korelacije, ki meri povezanost med dvema številskima spremenljivkama.

8.5 Rezultati

PRIKAZ OPISNIH STATISTIK

V Tabeli 8 so prikazane opisne statistike za vprašalnika CTQ in CTS2. Ker je bila pri vprašalniku CTS2 uporabljena ordinalna merska lestvica, smo, tako kot Murray-Straus (Straus 2004), podatke prekodirali, tako da smo dobili intervalno mersko raven – odgovorom v obliki intervala (npr. od 3- do 5-krat) smo pripisali srednjo vrednost (v omenjenem primeru torej 4-krat).

Tabela 8. *Prikaz opisnih statistik in Cronbachove α za vprašalnik CTS2 (ločeno glede na opis sebe ali partnerja v zadnjem letu in do sedaj) in za vprašalnik CTQ*

Vprašalnik	$M \pm SD$	Mdn	$As (SE_{As})$	$N (\%)^a$	$Alfa$
CTS2 – sam					
Psihična agresija – blaga	9,3 $\pm$ 14,4	3,6	2,55 (0,12)	305 (77)	0,642
Psihična agresija – huda	1,4 $\pm$ 6,8	0,3	10,42 (0,12)	113 (29)	0,710
Spolno nasilje – blago	0,8 $\pm$ 3,9	0,1	8,64 (0,12)	53 (13)	0,596
Spolno nasilje – hudo	0,5 $\pm$ 6	0,0	14,63 (0,12)	12 (3)	0,992
Poškodba - blaga	0,5 $\pm$ 3,6	0,1	11,13 (0,12)	42 (11)	0,941
Poškodba - huda	0,9 $\pm$ 7,4	0,1	11,3 (0,12)	40 (10)	0,914
Pogajanje - čustveno	29,2 $\pm$ 22,3	24,5	0,6 (0,12)	392 (99)	0,733
Pogajanje - kognitivno	24,5 $\pm$ 18,4	22,7	0,87 (0,12)	387 (98)	0,654
Fizična agresija - blaga	2 $\pm$ 8,5	0,3	8,42 (0,12)	135 (34)	0,805
Fizična agresija - huda	1 $\pm$ 11,4	0,1	13,89 (0,12)	42 (11)	0,991
CTS2 – partner					
Psihična agresija - blaga	9,8 $\pm$ 15,1	3,4	2,25 (0,12)	297 (75)	0,647

Psihična agresija - huda	1,4 ± 6,6	0,3	10,17 (0,12)	112 (28)	0,642
Spolno nasilje - blago	0,9 ± 4,2	0,1	7,59 (0,12)	56 (14)	0,538
Spolno nasilje - hudo	0,6 ± 5,7	0,0	14,71 (0,12)	22 (6)	0,885
Poškodba – blaga	0,3 ± 2,8	0,1	14,7 (0,12)	30 (8)	0,874
Poškodba – huda	0,6 ± 6,2	0,0	13,1 (0,12)	25 (6)	0,941
Pogajanje - čustveno	27,9 ± 22,1	24,0	0,66 (0,12)	387 (98)	0,746
Pogajanje - kognitivno	21,7 ± 18	17,7	1,18 (0,12)	386 (98)	0,666
Fizična agresija - blaga	2,2 ± 9,6	0,3	8,16 (0,12)	123 (31)	0,855
Fizična agresija - huda	1,3 ± 10,8	0,1	12,81 (0,12)	55 (14)	0,943
CTQ					
Fizična zloraba	7,5 ± 3,8	5,8	1,88 (0,12)	134 (34)	0,80
Emocionalno zanemarjanje	12,2 ± 5,1	11,7	0,7 (0,12)	258 (67)	0,90
Čustvena zloraba	9,3 ± 5,3	7,0	1,26 (0,12)	155 (40)	0,90
Fizično zanemarjanje	7,3 ± 3,1	6,2	1,9 (0,13)	377 (98)	0,70
Spolna zloraba	6,5 ± 3,9	5,2	2,88 (0,12)	75 (19)	0,93

Opombe: CTS2 – Lestvice konfliktnih taktik; CTQ – Vprašalnik o travmi v otroštvu; N – število udeležencev; a – število udeležencev, ki so doživeli opisano partnersko agresivnost oz. nasilje v otroštvu do sedaj. *M* – aritmetična sredina, *Mdn* – mediana, *As* – koeficient asimetrije, *SE_{As}* – standardna napaka asimetrije.

Opazimo lahko, da so udeleženci v zadnjem letu s strani partnerja najpogosteje doživeli čustveno in kognitivno pogajanje, ki so ga najpogosteje uporabili tudi sami. Devet- do 10-krat so v povprečju v zadnjem letu sami izvedli ali od partnerja doživeli blago psihično agresijo, več kot 2-krat pa doživeli oz. sami izvajali fizično agresijo. Udeleženci so poročali o vseh vrstah agresije, tako glede njenega doživljanja kot izvajanja, čeprav je res, da so se druge vrste agresije (poleg večje prisotnosti že omenjenih taktik razreševanja konflikta, tj. taktike pogajanja, psihične agresije in fizične agresije) redko pojavile v zadnjem letu, kar se kaže tudi v hudi desni asimetriji podatkov in veliko nižji vrednosti mediane od aritmetične sredine. Večina odgovorov namreč vsebuje vrednost 0–krat. Vsi koeficienti asimetrije so veliko več kot dvakrat (dopustna vrednost) večji od standardne napake asimetrije, kar kaže na to, da asimetrija ni zgolj posledica naključnega vzorčenja, temveč lahko tako pozitivno asimetričnost posplošimo tudi na populacijo. Pri vprašalniku CTQ lahko prav tako opazimo desno asimetrijo, še najbolj normalno je porazdeljena lestvica emocionalno zanemarjanje, pri katerem se tudi aritmetična sredina in mediana bolj malo razlikujeta. Desna asimetrija kaže, da so udeleženci v večji meri odgovarjali z nižjimi vrednostmi na postavke, redki posamezniki pa so dajali veliko višje vrednosti.

Pozitivna asimetričnost je pričakovana, saj naj bi bilo nasilje v partnerskem odnosu in v otroštvu bolj redko prisotno oz. udeleženci o njem ne poročajo v tolikšni meri. Zato smo poleg tega prikazali, koliko udeležencev je opisano agresijo v partnerskem odnosu ali nasilje v otroštvu doživelo do sedaj. Razširjenost nasilja v partnerskem odnosu je odvisna od vrste nasilja – tako rekoč vsi udeleženci so poročali o čustvenem in kognitivnem pogajanju, tako s svoje strani kot s strani partnerja. Razširjenost ostalih oblik je večja pri bolj blagih oblikah nasilja. Opazimo lahko tudi, da ni pristranskosti pri poročanju o lastni agresivnosti – razširjenost nasilja v partnerskem odnosu je primerljiva s strani samoocen kot ocen partnerjevega nasilja.

Zaradi velike asimetričnosti podatkov in torej nenormalne porazdelitve spremenljivk smo za testiranje hipotez uporabljali neparametrične teste. S tem smo se tudi izognili morebitni napaki, ko smo iz ordinalne ravni odgovore pretvorili v intervalno mersko lestvico, kjer je bilo še posebej problematično, da smo odprti kategoriji (več kot 20–krat) arbitrarno pripisali vrednost 25.

INTERKORELACIJE

V nadaljevanju prikazujemo interkorelacije obeh vprašalnikov, s katerimi dobimo vpogled v smiselno ločenega obravnavanja sicer vsebinsko podobnih konstruktov, ki imajo morda neko skupno nadredno (latentno) dimenzijo. Poleg tega smo preverili tudi povezanost med nasiljem, ki ga izvaja partner in nasiljem, ki ga izvaja udeleženec. Zaradi velike asimetrije smo povsod uporabili Spearmanove korelacijske koeficiente, ki niso tako občutljivi na redke skrajne odklone (ekstremne vrednosti).

Tabela 9. *Prikaz povezanosti (Spearmanovi korelacijski koeficienti) med pod lestvicami vprašalnika CTS2 ločeno glede na blago in hudo nasilje in med istimi konstrukti med blagimi in hudimi oblikami nasilja.*

	Sam					Partner				
Sam	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
1. psihična agresija	0,41*	0,30*	0,21*	0,16*	0,38*	0,54*	0,29*	0,37*	0,11*	0,29*
2. spolno nasilje	0,17*	0,38*	0,36*	-0,01	0,44*	0,27*	0,52*	0,56*	-0,02	0,28*
3. poškodba	0,25*	0,22*	0,71*	0,03	0,43*	0,30*	0,34*	0,73*	-0,03	0,64*
4. pogajanje	0,31*	-0,01	-0,03	/	0,07	0,13*	0,01	-0,06	0,83*	0,11*
5. fizična agresija	0,45*	0,36*	0,44*	0,12*	0,36*	0,36*	0,29*	0,54*	0,06	0,45*
Partner										
6. psihična agresija	0,84*	0,13*	0,29*	0,30*	0,41*	0,40*	0,26*	0,29*	0,02	0,38*
7. spolno nasilje	0,20*	0,50*	0,56*	-0,03	0,35*	0,22*	0,34*	0,36*	-0,06	0,52*
8. poškodba	0,22*	0,32*	0,54*	0,11*	0,56*	0,36*	0,38*	0,61*	0,09	0,43*
9. pogajanje	0,22*	-0,04	0,02	0,85*	0,10	0,16*	-0,07	0,04	/	0,00
10. fizična agresija	0,38*	0,37*	0,44*	0,06*	0,70*	0,43*	0,40*	0,37*	0,01	0,51

Opombe: Pod diagonalo so prikazane korelacije za blage oblike nasilja, nad diagonalo pa korelacije za hude oblike nasilja. Čustveno pogajanje je prikazano pod diagonalo, kognitivno pogajanje pa nad diagonalo. V diagonali so prikazane korelacije med blagimi in hudimi oblikami nasilja znotraj istih pod lestvic; pod lestvice pogajanje nismo vključili. * $p < 0,05$

Povezanost med nasiljem, ki ga izvaja partner, in nasiljem s strani udeleženca smo opazili pri večini oblikah nasilja. Povezanosti med istimi konstrukti a različno vlogo udeleženca (nasilnež ali žrtev v partnerskem odnosu) so prikazani v diagonalah v razdelkih sam-partner (Tabela 9). Vse slednje korelacije so visoke (med 0,45 in 0,85), tako pri blagih kot pri hudih oblikah nasilja, kar kaže, da v partnerskih odnosih, v katerih izvaja nasilje en partner, v večji meri isto nasilje izvaja tudi drug partner. Poleg tega pa lahko opazimo manjše, a ponekod še vedno zmerno visoke povezanosti tudi med različnimi konstrukti. Ne glede na obliko nasilja se torej razširjenost nasilja pri enem partnerju povezuje z nasiljem pri drugem partnerju.

Pri oceni iste osebe (sebe ali partnerja) pa lahko opazimo večinoma zmerno visoke korelacije med konstrukti – visoke korelacije lahko opazimo zgolj pri poškodbi in

fizični agresiji – pričakovana povezava, ki je verjetno tudi vzročno–posledična. Konstrukti se sicer dovolj dobro razlikujejo med seboj, da jih je v nadaljevanju pri analizah smiselno ločeno obravnavati. Preverili smo tudi korelacije med blagimi in hudimi oblikami nasilja. Ker so nas zanimala povezanosti med istimi konstrukti, ki so se razlikovali zgolj po jakostni dimenziji, smo izključili pogajanje, ki vključuje kakovostno drugačno podvrsto nasilja (čustveno in kognitivno). Čeprav naj bi bila razlika med istimi oblikami nasilja zgolj v jakostni dimenziji, pa so bile korelacije vseeno večinoma zgolj zmerno visoke – med 0,34 in 0,73. Najvišja povezava je bila med hudimi in blagimi poškodbami. Glede na ostale velikosti povezanosti korelacijski koeficienti znotraj istih konstruktov ne izstopajo in tudi sicer niso zelo visoki, z izjemo najvišjega. Zato smo v analizah konstrukte obravnavali ločeno tudi glede na jakostno dimenzijo.

Tabela 10. *Prikaz interkorelacij (Spearmanov korelacijski koeficient) na vprašalniku CTQ*

	Fizična zloraba	Emocionalno zanemarjanje	Čustvena zloraba	Fizično zanemarjanje
Emocionalno zanemarjanje	0,38**			
Čustvena zloraba	0,56**	0,60**		
Fizično zanemarjanje	0,35**	0,54**	0,51**	
Spolna zloraba	0,30**	0,29**	0,43**	0,27**

*Opombe: * $p < 0,05$ ** $p < 0,01$*

Opazimo lahko, da se pod lestvice na vprašalniku CTQ zmerno močno povezujejo med seboj (Tabela 10), kar kaže, da konstrukti merijo različne vidike in niso povsem zamenljivi. Visoko pozitivno korelira čustvena zloraba s fizičnim in emocionalnim zanemarjanjem ter fizično zlorabo, kar kaže, da če že obstaja nek generalni faktor pri nasilju v otroštvu, igra čustvena zloraba pomembno vlogo. Visoka pozitivna korelacija je tudi med emocionalnim in fizičnim zanemarjanjem.

Interkorelacije so primerljive tudi s tujo literaturo (Bandura 1977; Straus 2004, 804; Widom 1989). Nekatere ameriške študije kažejo (Gershoff 2002; Straus 2001; 2004), da je telesno kaznovanje otrok rizični faktor za nasilje v kasnejšem življenju.

PREVERJANJE HIPOTEZ

A. Razširjenost posameznih taktik razreševanja konflikta glede na spol, ki se za razreševanje konfliktov pojavljajo v partnerski zvezi.

HIPOTEZA1: Ženske in moški ob razreševanju konflikta v enaki meri uporabljajo nasilne taktike razreševanja konflikta.

a. Razširjenost nasilja v partnerski zvezi v življenju doslej (ang. ever) glede na spol

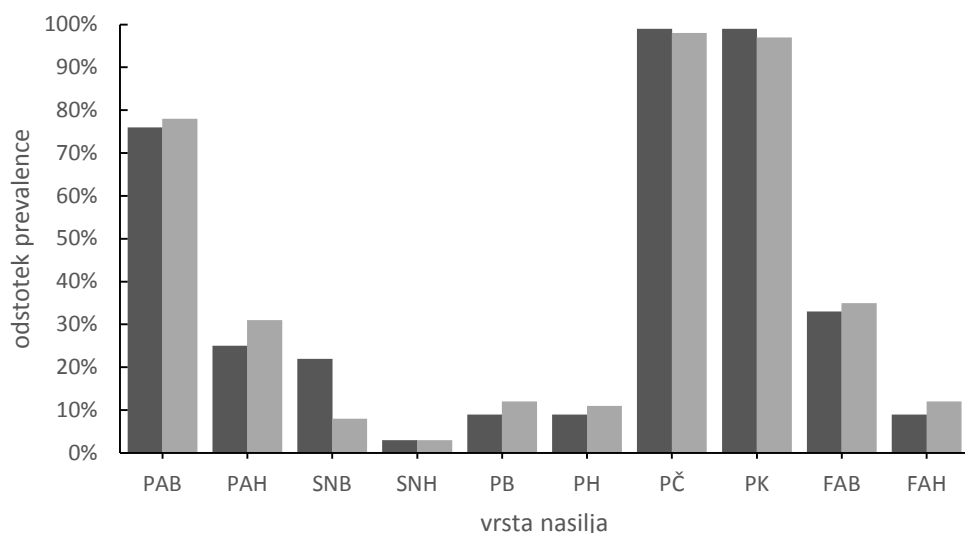
Anketiranci so poročali o svojih izkušnjah s soočanjem z nasiljem v partnerski zvezi v življenju doslej (ne nujno v trenutni partnerski zvezi). S testom χ^2 smo preverili razliko v razširjenosti nasilja med spoloma. Razširjenost nekaterih oblik na splošno ni bolj značilna za en spol, z izjemo spolnega nasilja, pri katerem so moški v večji meri poročali, da sami izvajajo spolno nasilje, ženske so pa v večji meri poročale, da je njihov partner nad njimi že izvajal spolno nasilje (Tabela 11). Na splošno ni jasnega vzorca razlik med spoloma v udeležnosti pri nasilju, niti pri poročanju o nasilju s strani partnerja, niti pri poročanju o lastnem nasilju (Slika 8 in Slika 9). Pri primerjavi grafov prav tako ni opazne jasne interakcije med spolom in vlogo udeleženca (žrtev ali nasilnež) v pogostosti različnih vrst nasilja, kar odgovori na naše ključno raziskovalno vprašanje o razlikah med spoloma: večja razširjenost nasilja v določeni vlogi udeleženca v splošnem ni odvisna od spola. Izjema je spolno nasilje, ki ga po eni strani moški v partnerskem odnosu izvajajo pogosteje in pri katerem so ženske pogosteje žrtve. Vlogi žrtve in nasilneža sta tako v partnerskem odnosu pri razreševanju konflikta značilni za vsakega partnerja in sta med seboj povezani, na kar kažejo zmerno visoke

korelacije med istimi konstrukti nasilja, ki ga izvaja partner, in nasilja, ki ga izvaja udeleženec (Tabela 9).

Tabela 11. *Prikaz razširjenosti vrst nasilja, ki so jih udeleženci doživeli v partnerski zvezi v življenju doslej, ločeno po spolu in testnih statistik χ^2 testa*

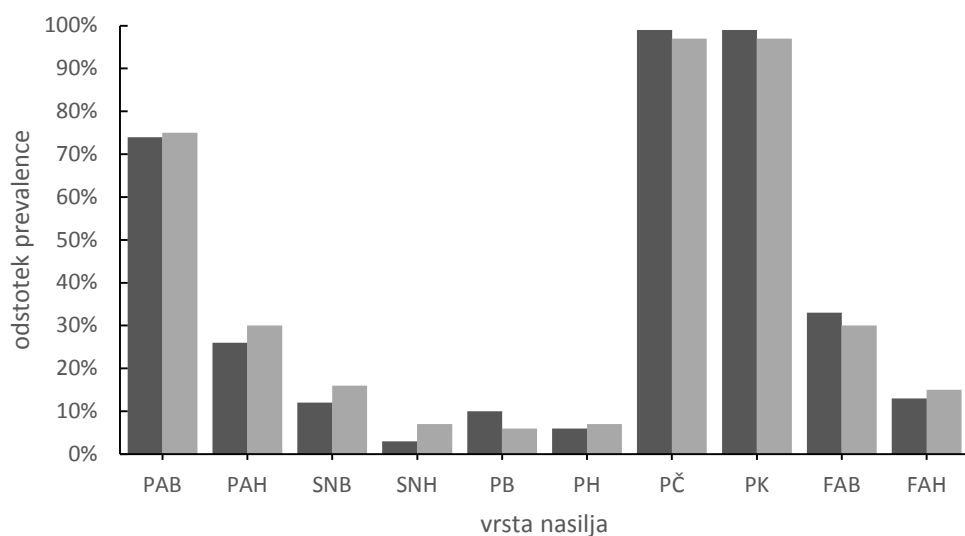
Vprašalnik	N (%) moški	N (%) ženske	χ^2	p
CTS2 – sam				
Psihična agresija – blaga (PAB)	115 (76)	190 (78)	0,26	0,611
Psihična agresija – huda (PAH)	37 (25)	76 (31)	2,09	0,148
Spolno nasilje – blago (SNB)	34 (22)	19 (8)	17,04	< 0,001
Spolno nasilje – hudo (SNH)	5 (3)	7 (3)	0,06	0,809
Poškodba – blaga (PB)	14 (9)	28 (12)	0,50	0,481
Poškodba – huda (PH)	13 (9)	27 (11)	0,67	0,412
Pogajanje – čustveno (PČ)	152 (99)	240 (98)	0,73	0,391
Pogajanje – kognitivno (PK)	151 (99)	236 (97)	2,33	0,127
Fizična agresija – blaga (FAB)	50 (33)	85 (35)	0,16	0,692
Fizična agresija – huda (FAH)	14 (9)	28 (12)	0,50	0,481
CTS2 – partner				
Psihična agresija – blaga (PAB)	113 (74)	184 (75)	0,06	0,811
Psihična agresija – huda (PAH)	40 (26)	72 (30)	0,45	0,502
Spolno nasilje – blago (SNB)	18 (12)	38 (16)	1,07	0,300
Spolno nasilje – hudo (SNH)	4 (3)	18 (7)	4,00	< 0,05
Poškodba – blaga (PB)	15 (10)	15 (6)	1,82	0,177
Poškodba – huda (PH)	9 (6)	16 (7)	0,06	0,805
Pogajanje – čustveno (PČ)	152 (99)	235 (97)	2,94	0,086
Pogajanje – kognitivno (PK)	151 (99)	235 (97)	2,91	0,088
Fizična agresija – blaga (FAB)	50 (33)	73 (30)	0,36	0,551
Fizična agresija – huda (FAH)	19 (13)	36 (15)	0,39	0,534

Opombe: N – število udeležencev, ki so do sedaj doživeli pripadajočo vrsto nasilja;
 χ^2 – inferenčna statistika, ki se porazdeljuje po χ^2 porazdelitvi; p – statistična pomembnost

Legenda: ■ = moški, □ = ženska.

Slika 8. Grafični prikaz razširjenosti nasilja v odstotkih udeležencev, ki so nasilje kadarkoli izvajali nad partnerjem.
Okrajšave so razložene v Tabeli 11.

Legenda: ■ = moški, □ = ženska.

Slika 9. Grafični prikaz razširjenosti nasilja v odstotkih udeležencev, ki so bili kadarkoli žrtve partnerjevega nasilja.
Okrajšave so razložene v Tabeli 11.

b. Razširjenost nasilja v partnerski zvezi glede na spol v preteklem letu

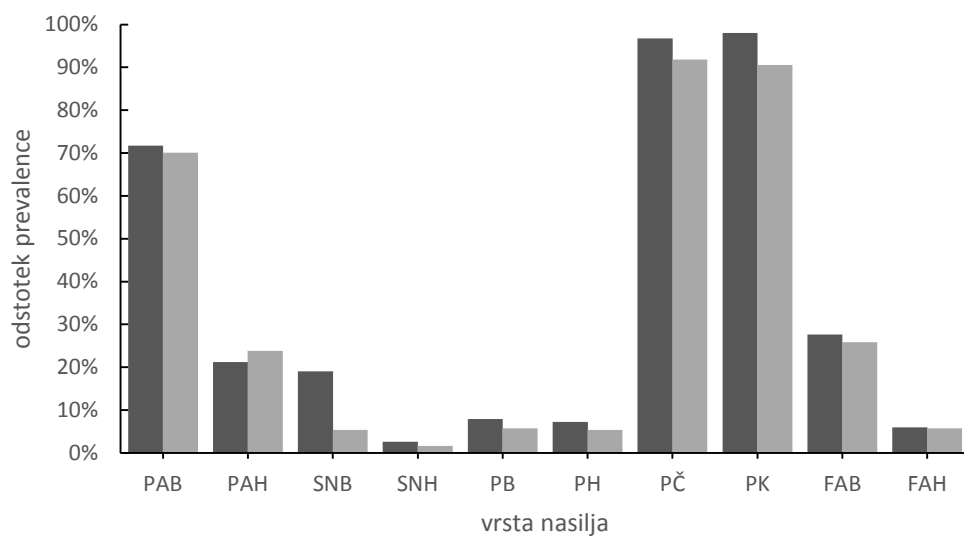
Preverili smo tudi razlike v razširjenosti nasilja v partnerski zvezi ločeno po spolu v preteklem letu. Statistično pomembnost razlik smo ponovno preverjali s testom χ^2 (Tabela 12).

Razlike med spoloma pri doživljanju in izvajanju nasilja so nizko skladne. Tako lahko opazimo, da so po eni strani moški pogosteje poročali o lastnem izvajanju čustvenega nasilja nad partnerjem, hkrati pa so ženske redkeje od moških poročale o doživljanju čustvenega nasilja kot moški. Do diskrepanc je prišlo tudi pri blagem spolnem nasilju, kjer so moški pogosteje poročali, da ga izvajajo, medtem ko pri doživljanju spolnega nasilja med spoloma ni prišlo do statistično pomembnih razlik. Podobno so moški pogosteje poročali, da jim je partner zadal blažje poškodbe, medtem ko pri lastnem izvajanju tovrstnega nasilja med spoloma ni prišlo do statistično pomembnih razlik. Končno smo ugotovili tudi, da moški pogosteje poročajo o izvajanju kognitivnega pogajanja. Zaključimo lahko, da moški v večji meri izvajajo nasilje od žensk pri treh vrstah nasilja, hkrati pa moški tudi pogosteje od žensk poročajo, da so sami žrtve nasilja s strani partnerk pri dveh vrstah nasilja.

Tabela 12. Prikaz razširjenosti vrst nasilja, ki so jih udeleženci doživeli v preteklem letu, ločeno po spolu in testnih statistik χ^2 testa

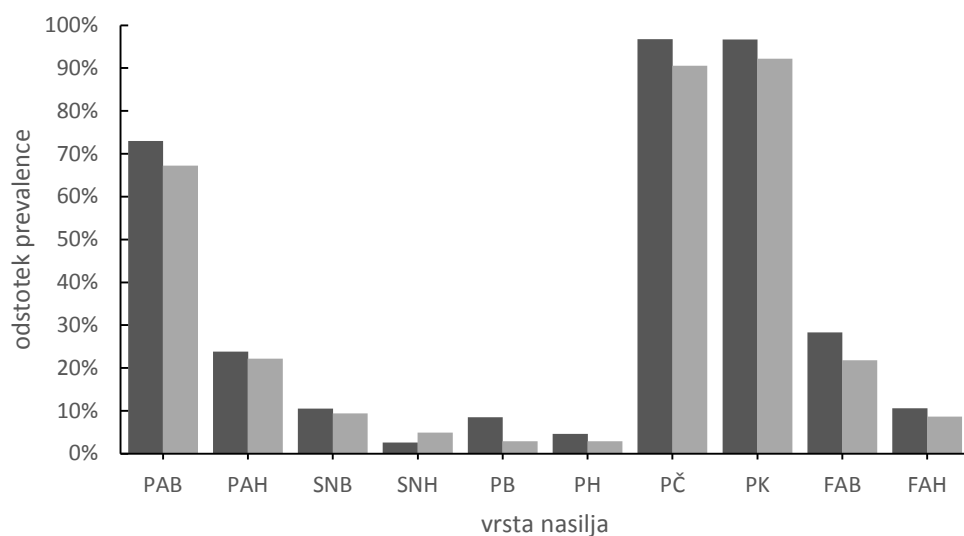
Vprašalnik	N (%) moški	N (%) ženske	χ^2	P
CTS2 – sam				
Psihična agresija – blaga (PAB)	109 (72)	171 (70)	0,12	0,729
Psihična agresija – huda (PAH)	32 (21)	58 (24)	0,38	0,538
Spolno nasilje – blago (SNB)	29 (19)	13 (5)	18,55	< 0,001
Spolno nasilje – hudo (SNH)	4 (3)	4 (2)	0,47	0,493
Poškodba – blaga (PB)	12 (8)	14 (6)	0,72	0,396
Poškodba – huda (PH)	11 (7)	13 (5)	0,58	0,445
Pogajanje – čustveno (PČ)	148 (97)	224 (92)	3,87	< 0,05
Pogajanje – kognitivno (PK)	149 (98)	220 (91)	8,53	< 0,001
Fizična agresija – blaga (FAB)	42 (28)	63 (26)	0,16	0,691
Fizična agresija – huda (FAH)	9 (6)	14 (6)	0,01	0,935
CTS2 – partner				
Psihična agresija – blaga (PAB)	111 (73)	164 (67)	1,49	0,222
Psihična agresija – huda (PAH)	36 (24)	54 (22)	0,14	0,710
Spolno nasilje – blago (SNB)	16 (11)	23 (9)	0,13	0,721
Spolno nasilje – hudo (SNH)	4 (3)	12 (5)	1,25	0,263
Poškodba – blaga (PB)	13 (9)	7 (3)	6,26	< 0,05
Poškodba – huda (PH)	7 (5)	7 (3)	0,84	0,360
Pogajanje – čustveno (PČ)	148 (97)	220 (91)	5,49	< 0,05
Pogajanje – kognitivno (PK)	147 (97)	224 (92)	3,36	0,067
Fizična agresija – blaga (FAB)	43 (28)	53 (22)	2,13	0,144
Fizična agresija – huda (FAH)	16 (11)	21 (9)	0,42	0,518

Opombe: N – število udeležencev, ki so do sedaj doživeli pripadajočo vrsto nasilja;
 χ^2 – inferenčna statistika, ki se porazdeljuje po χ^2 porazdelitvi; p – statistična pomembnost

Legenda: ■ = moški, □ = ženska.

Slika 10. Grafični prikaz razširjenosti nasilja v odstotkih udeležencev, ki so nasilje v preteklem letu izvajali nad partnerjem.
Okrajšave so razložene v Tabeli 12.

Legenda: ■ = moški, □ = ženska.

Slika 11. Grafični prikaz razširjenosti nasilja v odstotkih udeležencev, ki so v preteklem letu bili žrtve s strani partnerja.
Okrajšave so razložene v Tabeli 12.

B. Kroničnost posameznih taktik razreševanja konflikta, ki se za razreševanje konfliktov pojavljajo v partnerski zvezi.

HIPOTEZA 2: Med kroničnostjo izvajanja in doživljanja nasilnih taktik razreševanja konflikta v partnerski zvezi glede na spol ni statistično pomembnih razlik.

Rezultati kroničnosti prikazujejo, kako ponavljajoče je nasilje med partnerjema, se pravi kolikokrat so bili v preteklem letu respondenti udeleženi v dejanju znotraj posamezne dimenzije taktike razreševanja konflikta (upoštevani so vsi tisti, ki so bili v taktiki udeleženi vsaj enkrat).

UGOTAVLJANJE RAZLIK MED SPOLOMA

Razlike med spoloma v nasilju v partnerskem odnosu smo preverjali glede na ponavljajoče nasilje v zadnjem letu, kjer smo izvedli Mann–Whitney U teste. Velikost učinka smo merili s korelacijo med spolom in izbrano spremenljivko.

Tabela 13. *Prikaz mediane in inferenčnih statistik Mann–Whitney U testa za ugotavljanje razlik med spoloma v kroničnosti različnih vrst nasilja, ki so ga udeleženci doživeli v partnerskem odnosu v preteklem letu*

Vprašalnik	<i>Mdn</i> _{moški}	<i>Mdn</i> _{ženske}	<i>U</i>	<i>p</i>	<i>R</i>
CTS2 – sam					
Psihična agresija - blaga	3,1	3,9	18034	0,641	0,02
Psihična agresija - huda	0,2	0,3	17762	0,469	0,04
Spolno nasilje - blago	0,2	0,1	15949	< 0,001	-0,21
Spolno nasilje - hudo	0,0	0,0	18164	0,496	0,03
Poškodba - blaga	0,1	0,1	17963	0,417	-0,04
Poškodba - huda	0,1	0,1	18121	0,447	-0,04
Pogajanje - čustveno	24,1	24,8	17527	0,305	0,05
Pogajanje - kognitivno	21,6	23,4	17950	0,638	0,02
Fizična agresija - blaga	0,4	0,3	18019	0,541	-0,03
Fizična agresija - huda	0,1	0,1	18302	0,921	-0,01
CTS2 – partner					
Psihična agresija - blaga	3,0	3,6	18505	0,971	0,01
Psihična agresija - huda	0,3	0,3	18175	0,832	-0,01
Spolno nasilje - blago	0,2	0,1	18318	0,692	-0,02
Spolno nasilje - hudo	0,0	0,1	17930	0,267	0,06
Poškodba - blaga	0,1	0,0	17410	< 0,05	-0,13
Poškodba - huda	0,0	0,0	18023	0,358	-0,05
Pogajanje - čustveno	24,3	23,8	16985	0,148	-0,07
Pogajanje - kognitivno	17,6	17,8	17279	0,281	0,05
Fizična agresija - blaga	0,4	0,3	17139	0,110	-0,08
Fizična agresija - huda	0,1	0,1	17989	0,520	-0,03

Opombe: CTS2 – Lestvice konfliktnih taktik; *Mdn* – mediana, *r* – rank–biseriialni koeficient korelacije (1 = moški, 2 = ženski); *U* – Mann–Whitney U testa; *p* – statistična pomembnost

Rezultati so pokazali, da med spoloma skoraj ni razlik v kroničnosti nasilja v partnerskem odnosu v preteklem letu. Ugotovili smo samo statistično pomembno razliko v blagem spolnem nasilju, moški so pogosteje izvajali blago spolno nasilje od žensk (glej tabelo 13). V drugi smeri pa smo ugotovili statistično pomembne razlike pri izvajanju poškodb s strani partnerja, kjer so moški pogosteje poročali, da jih je partner

blago poškodoval kot ženske, vendar je bila velikost učinka nizka. Pri ostalih vrstah nasilja nismo uspeli ugotoviti statistično pomembnih razlik med spoloma.

C. Povezanost med izvajanjem in doživljanjem nasilja v partnerskem odnosu in doživljanjem zanemarjanja in zlorab v otroštvu.

HIPOTEZA 3: Izvajanje in doživljanje nasilnih taktik razreševanja konflikta pri partnerjih je povezano z zlorabo ali zanemarjanjem v otroštvu.

Da smo preverili tretjo hipotezo, namreč ali obstaja povezanost med izvajanjem in doživljanjem nasilja v partnerskem odnosu in doživljanjem zanemarjanja in zlorab v otroštvu, smo izračunali korelacije med pogostostjo (ponavljajočim se izvajanjem oz. doživljanjem) nasilja, ki so ga partnerji doživeli ali izvajali v zadnjem letu, in doživljanjem zanemarjanja in zlorab v otroštvu. Preverili pa smo tudi, ali se doživljanje zanemarjanja in zlorab v otroštvu povezuje s pojavnostjo oz. razširjenostjo nasilja v partnerski zvezi v življenju doslej (tako s strani partnerja ali lastne strani do sedaj). V prvem primeru smo izračunali neparametrični Spearmanov koeficient korelacije – kot že omenjeno so vse spremenljivke izredno desno asimetrične, ekstremne vrednosti pri desni asimetriji pa zelo izkrivijo aritmetično sredino in posledično tudi oceno velikosti povezanosti. V drugem primeru pa smo izračunali Kendallov τ .

Tabela 14. *Prikaz Spearmanovih korelacijskih koeficientov med kroničnostjo izvajanja in doživljanja različnih vrst nasilja v partnerskem odnosu v preteklem letu in doživljanjem zanemarjanja in zlorab v otroštvu*

Vprašalnik	Fizična zloraba	Emocionalno zanemarjanje	Čustvena zloraba	Fizično zanemarjanje	Spolna zloraba
CTS2 – sam					
Psihična agresija - blaga	0,19**	0,12*	0,15**	0,07	0,04
Psihična agresija - huda	0,12*	0,12*	0,11*	0,12*	0,05
Spolno nasilje - blago	0,04	0,066	0,099	0,11*	0,01
Spolno nasilje - hudo	0,02	0,083	0,099	0,10	0,01
Poškodba - blaga	0,06	0,16**	0,085	0,21**	0,09
Poškodba - huda	0,04	0,12*	0,064	0,19**	0,08
Pogajanje - čustveno	0,06	-0,04	0,04	-0,03	-0,04
Pogajanje - kognitivno	0,05	-0,05	0,00	-0,05	-0,07
Fizična agresija - blaga	0,04	0,13**	0,11*	0,11*	-0,02
Fizična agresija - huda	0,14**	0,16**	0,13*	0,17**	0,13*
CTS2 - partner					
Psihična agresija - blaga	0,15**	0,17**	0,16**	0,11*	0,03
Psihična agresija - huda	0,10*	0,16**	0,12*	0,15**	0,08
Spolno nasilje - blago	0,05	0,13*	0,10*	0,11*	0,08
Spolno nasilje - hudo	0,04	0,11*	0,089	0,23**	0,15**
Poškodba - blaga	0,04	0,15**	0,11*	0,25**	0,01
Poškodba - huda	0,04	0,12*	0,08	0,10	0,04
Pogajanje - čustveno	0,02	-0,06	0,01	-0,08	-0,05
Pogajanje - kognitivno	0,01	-0,13*	-0,024	-0,09	-0,12*
Fizična agresija - blaga	0,06	0,14**	0,077	0,12*	-0,01
Fizična agresija - huda	0,07	0,12*	0,089	0,29**	0,07

Opombe: CTS2 – Lestvice konfliktnih taktik; *p < 0,05

**p < 0,01

Doživljanje zanemarjanja in zlorab v otroštvu se nizko povezuje z nasiljem v partnerskem odnosu. Povezave so konsistentne pri psihični agresiji, ki se v splošnem pozitivno povezuje z vsemi pod lestvicami CTQ razen s spolno zlorabo, in sicer je povezava konsistentno statistično pomembna tako pri blagih kot pri hudih oblikah psihičnega nasilja, tako pri psihičnem nasilju, ki ga izvaja partner, kot pri psihičnem nasilju, ki ga nad partnerjem izvaja udeleženec. Pri tej povezavi predpostavljamo vzročni odnos, in sicer predvidevamo, da je psihična agresija v partnerskem odnosu posledica doživljanja zanemarjanja in zlorab v otroštvu. Psihična agresija je tako morda posledica različnih oblik zanemarjanja in zlorab v otroštvu, pri čemer vsaka prispeva določen del. Podobno smo ugotovili, da se izvajanje fizične agresije pozitivno nizko

povezuje z vsemi pod lestvicami CTQ. Bolj konsistentna je povezanost emocionalnega zanemarjanja, ki se povezuje z večino oblik nasilja v partnerskem odnosu. Nizke, a statistično pomembne pozitivne korelacije lahko opazimo med emocionalnim zanemarjanjem in psihično agresijo (tako za blago kot za hudo psihično agresijo in tako za izvajanje kot doživljanje), poškodbo (tako za blago kot za hudo poškodbo, in sicer tako za izvajanje kot doživljanje) in fizično agresijo (tako za blago kot za hudo, tako za izvajanje kot doživljanje). Poleg tega smo ugotovili tudi statistično pomembno nizko korelacijo med emocionalnim zanemarjanjem in doživljanjem blagega in hudega spolnega nasilja ter negativno korelacijo z doživljanjem kognitivnega pogajanja. Višje korelacije lahko opazimo pri fizičnem zanemarjanju, ki se prav tako povezuje s številnimi pod lestvicami CTS2. To kaže, da partnerji, ki so bili v otroštvu pogostejše zanemarjeni, v partnerskem odnosu v splošnem doživljajo in izvajajo več nasilja. Sklepamo lahko, da zanemarjanje v otroštvu naredi še več škode kot zloraba. Malenkost višje a še vedno nizke korelacije lahko opazimo med fizičnem zanemarjanjem in izvajanjem blage in hude poškodbe ter doživljanjem blagega in hudega spolnega nasilja. Zmerno visoko korelacijo smo ugotovili med fizičnim zanemarjanjem in doživljanjem fizične agresije. Pri spolni zlorabi lahko opazimo nizko pozitivno povezanost z izvajanjem hude fizične agresije in doživljanjem hudega spolnega nasilja. Doživljanje kognitivnega pogajanja negativno korelira s spolno zlorabo. Končno je ključno, da je smer vseh statistično pomembnih korelacij pozitivna, kar kaže, da v splošnem velja trend, da se z večanjem nasilja v otroštvu večja nasilje v partnerskih odnosih.

Tabela 15. *Povezanost med razširjenostjo različnih vrst nasilja, ki so jih udeleženci izvajali ali doživeli do sedaj in doživljanjem zanemarjanja in zlorab v otroštvu (Kendallov τ korelacijski koeficient)*

Vprašalnik	Fizična zloraba	Emocionalno zanemarjanje	Čustvena zloraba	Fizično zanemarjanje	Spolna zloraba
CTS2 – sam					
Psihična agresija - blaga	0,11*	0,07	0,10*	0,00	0,03
Psihična agresija - huda	0,14**	0,11*	0,13**	0,12*	0,08
Spolno nasilje - blago	0,08	0,09*	0,11*	0,13**	0,00
Spolno nasilje - hudo	0,03	0,13**	0,10*	0,13**	0,03
Poškodba – blaga	0,05	0,14**	0,09*	0,18**	0,12*
Poškodba - huda	0,00	0,11*	0,06	0,18**	0,10*
Pogajanje - čustveno	-0,10*	-0,07	-0,13**	-0,13**	-0,11*
Pogajanje - kognitivno	-0,10*	-0,06	-0,12**	-0,05	-0,16**
Fizična agresija - blaga	0,05	0,11**	0,10*	0,07	0,04
Fizična agresija - huda	0,13**	0,17**	0,15**	0,19**	0,13*
CTS2 - partner					
Psihična agresija - blaga	0,10*	0,10*	0,10*	0,02	0,01
Psihična agresija - huda	0,11*	0,15**	0,13**	0,15**	0,07
Spolno nasilje - blago	0,04	0,14**	0,10*	0,12**	0,07
Spolno nasilje - hudo	0,04	0,13**	0,11*	0,22**	0,18**
Poškodba - blaga	0,02	0,12**	0,08	0,23**	0,05
Poškodba - huda	0,06	0,10*	0,07	0,11*	0,06
Pogajanje - čustveno	-0,08	-0,06	-0,12**	-0,09	-0,13**
Pogajanje - kognitivno	-0,08	-0,03	-0,1	-0,05	-0,14**
Fizična agresija - blaga	0,07	0,13**	0,09*	0,13**	0,03
Fizična agresija - huda	0,07	0,09*	0,09*	0,19**	0,08

Opomba. Pri izračunanih Kendallovih koeficientih predstavlja na dihotomni spremenljivki 0 = nepojavnost, 1 = pojavnost. CTS2 – Lestvice konfliktnih taktik; *p < 0,05; **p < 0,01

Preverili smo tudi, ali je razširjenost (pojavnost) različnih oblik nasilja, ki sta jih partnerja v partnerski(h) zvezi/zvezah v življenju doslej doživljala oz. izvajala, povezana z doživljanjem zanemarjanja in zlorab v otroštvu. Vzorec korelacij je podoben tistim pri povezanosti med pogostostjo doživljanja in izvajanja nasilja v partnerskem odnosu v zadnjem letu in nasilja v otroštvu. Korelacije so prav tako nizke. Smer vseh statistično pomembnih korelacij je pozitivna, kar kaže, da v splošnem velja trend, da se z večanjem pogostosti doživljanja zanemarjanja in zlorab v otroštvu večja nasilje v partnerskih odnosih. Nasprotno je pri kognitivnem in čustvenem pogajanju, ki se negativno povezuje z zanemarjanjem in zlorabo v otroštvu, kar kaže na to, da

udeleženci, ki so doživljali več zanemarjanja in zlorab v otroštvu, v partnerskih odnosih redkeje segajo po taktikah pogajanja.

8.6 Razprava

V raziskavi smo s pomočjo kvantitativne raziskave poskušali ugotoviti, ali obstajajo statistično pomembne razlike med spoloma glede razširjenosti izvajanja nasilja v partnerski zvezi.

Prva ugotovitev, ki izhaja iz rezultatov raziskave in jo želimo izpostaviti, je, da nasilja v partnerskih zvezah ni malo. Agresijo smo merili z več lestvicami, ki sestavljajo vprašalnik CTS2 (lestvico za pogajanje oz. razpravljanje/argumentiranje, lestvico za psihično agresijo, lestvico za fizično agresijo, lestvico za spolno agresijo), in prav na vsaki lestvici smo lahko zasledili pozitivne odgovore. V naši raziskavi so anketiranci označevali, da v sporu med njimi pride tudi do telesnih poškodb.

Iz rezultatov razširjenosti izvajanja nasilja nad partnerjem v preteklem letu je razvidno, da se več kot 90 % tako moških kot žensk, pri razreševanju konflikta zateka v taktiko pogajanja oz. razpravljanja/argumentiranja. Tudi psihično nasilje izvajajo oboji. Da izvajajo blago psihično agresijo, poroča približno tri četrtine moških (72 %) in primerljiv odstotek žensk (70 %), hudo psihično agresijo pa dobra petina anketiranih moških (21 %) in slaba četrtina anketiranih žensk (24 %). Dobra četrtina tako moških kot žensk poroča, da ob sporu izvaja blago fizično nasilje, moški 28 %, ženske 26 %. Enak odstotek anketirancev, 6 % moških in 6 % žensk, pa poroča, da nad partnerjem izvajajo hudo fizično agresijo. Da nad partnerjem izvaja blago spolno agresijo, poroča približno petina moških anketirancev (19 %) in več kot 5 % žensk. Pri izvajanju hude spolne agresije pa med partnerjema ni značilnih razlik. Moških, ki poročajo o tem, je bilo v naši anketi 3 %, žensk pa 2 %. Da so v sporu partnerki povzročili blago telesno poškodbo, je poročalo 8 % moških v primerjavi z 6 % žensk, ki so navajale, da so v sporu blago telesno poškodovale svojega partnerja. Da je partner zaradi njihovega ravnanja utrpel hudo telesno poškodbo, je poročalo 7 % moških in 5 % žensk.

Podobno ugotavljajo tudi drugi raziskovalci (Pirog-Good in Stets 1989; Straus 1993; 2005; 2009; Sugarman in Hotaling 1989).

Iz teh ugotovitev zaključujemo, da bi se moralo še več delovati na preventivnih ukrepih preprečevanja nasilja v družini. To zajema tako informiranje javnosti o prisotnosti tega pojava kot informiranju o resnosti tega pojava in sprejemanja ukrepov za preprečevanje.

Moški so v sodobni družbi stigmatizirani kot tisti, ki v družinah izvajajo nasilje. Rezultati naše kvantitativne študije pa ne govorijo temu v prid. To je druga ugotovitev naše raziskave, ki zadeva odgovor na vprašanje, ali obstajajo razlike med spoloma, kar zadeva razširjenost izvajanja nasilja v partnerski zvezi. Glede razprave o tem, ali nasilje v družini izvajajo zgolj moški, je glavna teza dokazovanja prav razprava o razširjenosti fizičnega nasilja, saj naj bi bilo prav fizično nasilje domena moških. Iz rezultatov naše raziskave je razvidno, da dobra četrtina tako moških kot žensk poroča, da je ob sporu izvajala blago fizično agresijo, moški 28 %, ženske 26 %. Naši rezultati so primerljivi z drugimi študijami, ki tudi navajajo, da ugotavljajo, da je fizično nasilnih približno četrtina partnerjev, tako moških kot žensk (Straus et al. 1980).

Izsledki naše raziskave so torej pokazali, da sta v IPN razmeroma enakomerno zastopana oba partnerja. Morda še pred kakimi petindvajsetimi leti ni bilo tako, danes pa raziskave ugotavljajo drugačno stanje. Verjetno je opozarjanje na nasilje moških v partnerski zvezi obrodilo sadove. Kot smo že prikazali v besedilu, uradne statistike beležijo, da stopnja razširjenosti moškega nasilja v partnerski zvezi zadnja leta stalno upada. To pa žal ne drži za stopnjo razširjenosti ženskega nasilja v partnerski zvezi, ki se iz leta v leto povečuje (Brown 2005; Fontes 1998, 12). Tudi ženska, ki izvaja nasilje nad svojim partnerjem, prispeva k oblikovanju modela reševanja konflikta pri svojih otrocih in s tem pripomore, da se model reševanja konflikta z nasiljem prenaša v naslednjo generacijo.

Raziskave v zadnjih 25 letih s področja družinskega nasilja kažejo (Fiebert 2012; Gelles 1988; Heady et al. 1999; Mulroney in Chan 2005; Stets 1989; Straus 1986; Tainor 2002), da so moški in ženske nasilni v približno enaki meri. Prav tako raziskave govorijo, da je verjetnost, da bo eden izmed partnerjev sprožil nasilje, enaka za oba spola.

Za klinično prakso to pomeni, da je potrebno sprejeti dejstvo, da je v IPN žrtev nasilja lahko tudi moški. To pomeni, da je tudi moške potrebno empatično obravnavati kadar so žrtve IPN in jim nuditi ustrezen podporni sistem.

Pot iz razrešitve nasilnega partnerskega odnosa je razkritje takega odnosa. Da bi se žrtev razkrila, ji je treba ponuditi ustrezen podporni sistem, ki obsega zagotovitev varnega okolja kot tudi ustrezne psihološke podpore. Zato glede na izsledke naše raziskave menimo, da bi bilo upravičeno širše spregovoriti tudi o nasilju žensk nad moškimi. Tako bi spodbudili trpinčene moške, da razkrijejo zlorablajoči odnos, v katerem živijo. Z angažiranjem strokovnjakov bi bilo treba širše ozaveščati ljudi, da je nasilje nad posameznikom zločin, da so žrtve nasilja v družini tudi moški in da je nasilje nad moškimi prav tako nedopustno, kot je nedopustno nasilje nad ženskami.

Razrešitev nasilnega partnerskega odnosa je mogoča z uvidom, zakaj je postal tak. Odgovor na to vprašanje bo relacijski družinski terapevt iskal z vpogledom v dinamiko primarnega družinskega sistema in dinamiko partnerskega odnosa, v katerem vlada nasilje. Terapevt bo v terapevtskem odnosu poiskal TA, ki ga prekriva APK nasilja. Relacijski terapevt se mora vrniti v preteklost, osvetliti tonus in dinamiko družine, v kateri je posameznik odraščal, in ugotoviti, kako se je kot fantek ali deklica zavaroval/a pred bolečimi občutki.

Partnerja bližino oz. intimnost doživita v času zaljubljenosti. Zaradi zaljubljenosti se drug drugemu odpreta, zavržeta obrambne in izogibajoče strategije ter sta pripravljena sprejeti čustvene odzive drugega kot del lastnega čustvenega življenja. V stapljanju z ljubljeno osebo se posameznik počuti ljubljen, zmožen se je empatično vživeti v drugega, kar mu krepi občutek lastne učinkovitosti, iniciativnosti in samospoštovanja, ne počuti se osramočenega in ranljivega (Aron, Paris in Aron 1995). Če par kasneje v odnosu ohranja zmožnost toleriranja sramu in verbalizacije sramotnih občutij, ohranja čustveno bližino in varno navezanost, če ne, pa se v odnos prikradejo občutja prevaranosti, izdanosti in razočaranja (Pietromonaco, Greenwood in Barrett 2004). Partnerja se takrat na njima domač način zavarujeta pred bolečimi občutki, kar je za njun odnos lahko pogubno.

Iz naše raziskave razberemo tudi, da ni pretežno moških in pretežno ženskih oblik nasilja. Oba spola sta približno enakomerno zastopana v vseh oblikah nasilja, z izjemo blagega spolnega nasilja, za katerega so moški v večji meri poročali, da ga izvajajo, ženske pa so v večji meri poročale, da je njihov partner nad njimi izvajal blago spolno nasilje (med blage oblike spolnega nasilja prištevamo vztrajanje pri različnih oblikah odnosa, a brez uporabe sile). Med izvajanjem težjega spolnega nasilja med moškimi in ženskami ne zasledimo statistično pomembnih razlik. Kar zadeva razširjenost, so rezultati pokazali, da so razlike med moškimi in ženskami pri izvajanju blagega spolnega nasilja statistično pomembne. Vendar pa rezultati kroničnosti izvajanja blagega spolnega nasilja ne kažejo statistično pomembnih razlik med spoloma.

Te ugotovitve govorijo, da med moškimi in ženskami ni statistično pomembnih razlik tako pri razširjenosti kot pri kroničnosti izvajanja nasilja. To pomeni, da sta si spola primerljiva tako pri občasnem izvajanju nasilnih dejanjih kot pri ponavljajočih se nasilnih dejanjih, z drugimi besedami povedano, tudi med ženskami zasledimo nasilnice, ki bi jih lahko opredelili v isto kategorijo kot uvrščamo moške ko govorimo o t.i. kroničnih nasilnežih.

Izsledki naše raziskave so tako primerljivi z ugotovitvami številnih dosedanjih raziskav (Archer 2000; Moffit et al. 2001; Straus 1999; 2005; Sugarman in Hotaling 1989), ki ugotavljajo, da je vzajemnost izvajanja nasilja v partnerski zvezi med moškim in žensko zelo velika. Ugotovili smo, da tako moški kot ženske izvajajo in doživljajo vse oblike nasilnih taktik razreševanja konflikta. To ugotavljamo tako za pregled izvajanja in doživljanja nasilja v življenju nasploh, kakor tudi za pregled izvajanja in doživljanja nasilja v krajšem obdobju preteklega leta. Rezultati raziskave izkazujejo, da sta si spola med seboj enakovredna in da pri razširjenosti, tako pri izvajanju kot pri doživljanju nasilja med ženskami in moškimi ni bistvenih razlik.

V tem delu se nam zdi, da je potrebno usmeriti pozornost na izsledke glede blagega spolnega nasilja, kjer naša raziskava odraža, da takšnega nasilja izvajajo moški več kot ženske. Namreč, med blago spolno nasilje so bila v našem vprašalniku razvrščena dejanja kot so vztrajanje pri različnih oblikah odnosa, a brez uporabe sile. Opozoriti

želimo, da v psihiatriji, še posebno v psihiatriji stare Freudove šole, moška asertivnost ni smatrana za nasilje (Lowen, 1965). Celo nasprotno, moški ne odraža zdrave moškosti, če ni blago asertiven, z drugimi besedami, če ne odraža pobude, saj je ta naravnost v skladu z njegovo naravo. Moški mora penetrirati, prodirati, raziskovati, delovati, skratka biti progresivno aktiven, to je del njegove biološke narave. Nasprotno pa je del ženske narave, da je v tem delu sprejemljiva, razpoložljiva. To je del življenjske igre, ki je zdrava, dokler v njej ni elementov nasilja. Predvidevamo lahko, da so anketiranci vprašanje razumeli prav v tej smeri, zato je prišlo do asimetrije pri tej postavki. Vsekakor menimo, da ta fenomen zasluži večjo pozornost in da bi ga veljalo podrobneje proučiti znotraj neke druge, nove, bolj poglobljene študije.

Naša raziskava izkazuje tudi, da obstaja povezanost med nasiljem, ki ga izvaja en partner, in nasiljem s strani udeleženca v nasilnem dejanju. V partnerskih odnosih, v katerih je nasilen en partner, je nasilen tudi drugi partner. Korelacije so visoke. Rečemo lahko, da nasilje poraja nasilje. Ne glede na obliko nasilja se pojavnost nasilja pri enem partnerju povezuje z večjim nasiljem pri drugem partnerju. Takšne povezave je ugotavljal tudi že Straus (1993), ko je v svoji študiji direktno izpostavljal, kako zelo pomembno je za ženske, da opustijo navidezno neškodljive (oz. ker jih družba tolerira in ženskam oprošča, pojmovane kot nedolžne) vzorce vedenja do svojih partnerjev, ki se odražajo v klofutanju, brcanju ali metanju predmetov v partnerja, da bi se le ta spametoval in jim prisluhnil, saj so takšna dejanja neposreden generator težjega nasilja, ki lahko izbruhne med partnerjema.

Menimo, da bi veljalo razmisliti, ali ne bi bilo umestno plasirati neke širše kampanje, s katero bi ljudi osveščali ravno o teh, na videz nedolžnih, morda kdaj celo nezavednih dejanjih, ki pa so v svoji konsekvenci lahko generatorji večjega razmaha nasilja, saj je meja med nedolžno igro in razumljenim nasilnim dejanjem včasih lahko zelo tanka.

Prizadevanja feministk za enakopravnost med spoloma so bila po našem mnenju upravičena. Predvsem so bila upravičena, kar zadeva zahtevo po odpravi patriarhalne ureditve družine. Vendar pa menimo, da je bila ravno to omejitev, ki je vodila v delno, enostransko obravnavo problema nasilja v družini in ki jo je danes že treba preseči. Celovitejše obravnavanje problema nasilja v družini razkriva, da sta v partnerskem

konfliktu žrtvi oba, tako moški kot ženska (Farrell 2012). Paradigma relacijske družinske terapije predpostavlja, da so temeljni vzroki nasilja relacijski. Nasilje je v večini primerov reakcija na občutje ogroženosti. Relacijsko povedano: občutij nesprejetosti, neželjenosti in odvečnosti (Gostečnik 2008, 207).

Čeprav je, kot je pokazala raziskava, žensko nasilje v partnerskem odnosu razširjeno v enaki meri kot je razširjeno moško nasilje, pa bi lahko prihajalo do razlik med spoloma v pogostosti izvajanja nasilja. Mogoče bi bilo, da je pogostost izvajanja nasilja bolj značilna za enega od spolov. Zato smo v raziskavi preverili tudi pogostost izvajanja nasilja v partnerski zvezi. Izsledki raziskave pa so pokazali, da tudi v pogostosti izvajanja nasilja med spoloma ni zaslediti statistično pomembnih razlik. Če bi se izkazalo, da razlike obstajajo, potem bi se tehtnica verjetno precej nagnila na stran tistih, ki zagovarjajo tezo, da je nasilje domena moških in da so moški po svoji naravi nasilni. Še posebno se ta teza podkrepljuje z dokazovanjem, da zasledimo pri moških pojav kroničnih tepežnikov, česar pa naj bi pri ženskah ne zasledili. A izsledki naše raziskave tega ne potrjujejo.

V teoriji velja, kar potrjujejo tudi številni raziskovalci (Dodge et al. 1990; Lisak et al. 1996; Marshall in Rose 1988), da je nasilje posledica zgodnjih travmatičnih doživetij oz. z drugimi besedami povedano preživete travme v otroštvu. Zato smo v naši raziskavi preverjali tudi te teze z ugotavljanjem, ali lahko zasledimo tovrstne povezave.

V raziskavi smo torej ugotavljali tudi povezanost med destruktivnim razreševanjem konfliktov v partnerski zvezi in travmatiziranostjo partnerjev v otroštvu. Otrokom je namreč dana možnost, da se razvijejo v samostojne, zrele, integrirane in funkcionalne osebe, če je zveza staršev funkcionalna in skrb zanje primerna. Sicer se morajo otroci, da preživijo, prilagoditi in prevzeti nezdrave vloge, ki jih kompulzivno ponavljajo (Gostečnik 2006, 421). Relacijske teorije, tj. interpersonalna teorija, teorija jaza in objekt–relacijska teorija, temeljijo na predpostavki, da je gonilo človeškega psihičnega razvoja interrelacijska dinamika med otroki in starši ter da kasnejše življenje izraža in na novo ustvarja paleto relacijskih vzorcev, ki jih pridobimo v najzgodnejših fazah otroškega razvoja (7). Po objekt–relacijski teoriji se relacijski vzorci v družinskem sistemu ponavljajo, ker se na ta način ohranjajo posameznikove prvotne povezave s

pomembnimi osebami iz zgodnjega otroštva, posledično se ohranja sistem, ki je zagotavljal določeno varnost. Zavezanost starim relacijskim modelom se ohranja zato, ker se je posameznik v teh modelih počutil varnega in zavarovanega, ne glede na njihovo travmatično naravo. Zavračanje teh modelov zato pomeni izgubo povezanosti in odnosa, saj tam nastaja afektivni psihični konstrukt, ki nezavedno zavaruje posameznika pred izgubo odnosa in pred nadaljnjo ranjenostjo, in to kljub temu, da je paradoksalno na zavestni ravni ravno ta konstrukt tisti, ki partnerjema omogoča in povzroča, da se vedno znova ranita (40).

Rezultati naše raziskave so pokazali, da obstaja povezanost med izvajanjem nasilja med partnerjema in travmatiziranostjo v otroštvu. Višje korelacije opazimo pri fizičnem zanemarjanju v otroštvu, ki se povezuje z vsemi pod lestvicami vprašalnika CTS2. Da obstaja povezava med zlorabo v otroštvu in izvajanjem nasilja v partnerski zvezi ugotavljajo tudi druge študije (Dodge et al. 1990; Lisak et al. 1996; Marshall in Rose 1988).

Relacijska družinska paradigma razloži, da je nasilje posledica razvojnega deficita. Kako se razvijejo agresivne psihične strukture, smo že prikazali. So posledica aktivacije sistema, ki se pripravlja na stresno situacijo. Stresna situacija je vedno del simpatičnega živčnega sistema. Kadar otrok doživlja predolga obdobja, ko mame zanj ni, lahko disociira, ker ga postane tako zelo strah, če pa se je še zmožen boriti, bo besen in jezen. V tem primeru obstaja tveganje, da se bodo ti agresivni impulzi tako globoko zarisali v otroško psiho, da bodo pozneje neobvladljivo bruhal na dan. Zato ti agresivni impulzi vedno ostajajo. Pri agresiji govorimo o disregulaciji, kar zadeva boj.

Partnerja, ki sta na primerljivi ravni osebnostne zrelosti, ki pa imata nasprotni modele obrambne organizacije, se med seboj privlačita (Kompan Erzar 2003, 87). Pri disregulaciji sistema bega ali boja imamo tako na eni strani posameznika, ki se je nezmožen braniti, ker vedno zamrzne, ker ga je strah ob partnerju, ki ima prav tako ne reguliran sistem bega ali boja, ki pa ob vsakem stresu deluje agresivno.

Izpostavljenost stresnim situacijam povzroči spremembe v otrokovem nevrobiološkem sistemu, v težjih primerih odrezanost od feedback sistema, posledica česar je

nezmožnost presoje v stresni situaciji. Oseba se v sebi ne zmore umiriti. Pri agresiji gre za disregulacijo v avtonomnem živčnem sistemu; za disregulacijo simpatičnega vzburjenja, ki presega posameznikovo zmožnost, da bi se lahko funkcionalno soočil z nastalim stresom. Oseba se organsko ne zmore umiriti.

Takšnega posameznika zaznamuje silovita razdraženost, ki se kaže v pogostih fizičnih napadih, nasilju do drugih, v agresivnih emocionalnih stanjih, jeza, bes, nepredvidljivost. To velja tako za ženske kot za moške. Izražanje nasilja, včasih z resno agresijo, torej lahko obravnavamo kot APK, ki služi kot obramba pred težjimi nesprejemljivimi čutenji, kot so sram, občutek zavrženosti, nesprejetosti, neljubljenosti, odvečnosti ali strahu pred zapuščenostjo.

Partnerja sta v zvezi, v kateri vlada nasilje, v tej zlorablajoči zvezi povezana, povezuje ju zgodnja relacijska travma. Oba si v sebi želita drugačnega odnosa, takega kot je bil v začetku njune zveze, ko sta bila zaljubljena, a v njuni notranjosti se prebudi relacijska travma, sprenevedanje, sram, ponižanje, močno zanikanje krivde pri sebi in strah pred zapuščenostjo. V plesu intime nasilja sta torej oba žrtvi. Zato je na izsledke naše raziskave potrebno pogledati še v drugi luči. Ne glede na to, za kakšno obliko nasilja med partnerjema za zaprtimi vrati gre, se moramo zavedati, da imamo opravka z zlorabo. In izsledki naše raziskave govorijo, da sta v IPN partnerja zlorablajoča v enaki meri, to izkazuje raziskava tako za pojavnost kot za razširjenost. Ne nuditi podpore žrtvi zlorabe zaradi na spol fokusirane obravnave nasilja v družini, pa je, milo rečeno, neetično in ne vzdrži znanstvene presoje. Obravnava nasilja oz. zlorabe v družini je sprejemljiva samo, če sta v to obravnavo enakovredno vključena oba spola. Nasilje v družini je zločin nad posameznikom, ne pa zločin zoper spol. To pa, s stališča relacijske družinske paradigme, za klinično prakso pomeni, da je vsako žrtev, ne glede na spol, potrebno enako obravnavati in ji nuditi enako podporo virov pomoči, ki zajemajo funkcionalne vire (varen kraj za življenje, okolje v katerem se posameznik počuti varno), fizične vire, psihološke vire, medosebne vire, duhovne vire.

Pomembno izhodišče za odpravo pomanjkljivosti, ki jo zasledimo v klinični praksi, v kateri je še vedno zaslediti na spol fokusirano obravnavo nasilja v družini, bi bilo sprejetje evidentnosti simetrije in heterogenosti nasilja v partnerski zvezi.

Za izboljšanje primarne preventive pred IPN bi veljalo razmisliti o uveljavitvi novih načel, na primer:

- a. Zagovarjati načelo, da nasilje ni sprejemljivo in ob tem izrecno navajati, da to velja tako za ženske kot za moške. Prav zato, ker glede nesprejemljivosti IPN v javnosti danes še vedno prevladuje prepričanje, da se to nanaša zgolj na moške, je potrebno poudariti, da to velja tudi za ženske.
- b. Poudarjati pomen zdravih odnosov med partnerjema. Študije kažejo, da dobro partnersko zvezo odlikujejo vzajemno zaupanje, čustvena intimnost, občutek predanosti in zvestobe, dobra komunikacija in podpora med partnerjema.
- c. Preudariti, kdaj uporabiti strah kot motivator za spremembe. Sporočila proti IPN običajno na plakatih prikazujejo žensko z resnimi poškodbami ali pa situacije, katerih posledica so lahko resne poškodbe pogosto podkrepljene s sporočili o nevarnosti podcenjevanja tveganj.
- d. Enakovredno zastopanje spola pri prikazovanju preventivnih sporočil proti IPN.
- e. Moški žrtve, tako kot ženske, si zaslužijo informacije in vire, ki bi jim pomagali, da bi lažje prepoznali situacije, v katerih preteleva nevarnost poškodb in informacije o tem, kako pobegniti iz zlorabljaljočega razmerja.
- f. Sprejeti dejstvo, da je približno tretjina moških ubitih ali poškodovanih s strani partnerke in da je tveganje, da pride do poškodb ženske večje v primerih, kadar sta oba partnerja nasilna.
- g. Vzpostaviti bi bilo potrebno posebne telefonske linije za pomoč moškim žrtvam partnerskega nasilja, tako kot so že vzpostavljene SOS telefonske linije za ženske.
- h. Tudi moškim zagotavljati varen kraj za življenje oz. okolje, v katerem se posameznik počuti varno, tj. vzpostaviti varne hiše tudi za moške.

Na podlagi izsledkov raziskave bi si želeli, da bi se v naši družbi zgodil premik v tej smeri, da socialne službe in druge organizacije ter vladne institucije, ki se ukvarjajo z preventivo in zaščito žrtev nasilja v družini zaznajo, da se v našem prostoru dogaja tudi žensko nasilje nad moškimi, da se torej osredotočijo tudi na moške, žrtve IPN, in da jim pričnejo zagotavljati enako podporo in vire pomoči kot je to že zagotovljeno drugim žrtvam nasilja v družini. Tudi moški so potrebni varstva in zaščite ter enakovredne obravnave, kadar gre za vprašanje IPN. Zakonsko so namreč deklarativno izenačene vse

žrtve nasilja v družini, se pravi tudi vse žrtve IPN, v praksi pa tega ni vedno zaslediti. Prav tako v praksi ni sistematičnih programov, posebej osredotočenih na pomoč moškim žrtvam IPN, kar pa na podlagi izsledkov raziskave ni upravičeno.

9. EMPIRIČNI DEL II– Kvalitativna raziskava

9.1 Opredelitev problema, raziskovalno vprašanje in metode raziskovanja

Že od začetkov sistematičnega proučevanja nasilja med partnerjema (IPN), ki sega v sedemdeseta leta prejšnjega stoletja, je vprašanje IPN s strani žensk razdvajalo strokovnjake. Čeprav so izsledki uradnih virov izkazovali, da so žrtve IPN v glavnem ženske (Melton in Belknap 2003; Rennison 2003), pa so anketne raziskave kazale, da so ženske v enaki meri kot moški zagešile IPN (Hines in Saudino 2003; Morse 1995; O’Leary et al. 1989; Straus in Gelles 1986). Kritiki teh študij so oporekali, da ženske izvajajo nasilje samo v samoobrambi ali povračilno, tj. vračajo milo za drago (Kurz 1993; Pleck et al. 1978), in da je zato osrednje vprašanje preučevanje nasilja nad ženskami, ne pa tudi nasilja nad moškimi. Drugi so temu oporekali, saj da nasilje ni problem spola, ampak splošen človeški problem, in da nasilja žensk ne bi smeli ignorirati (Felson 2002; Hines in Malley-Morrison 2001; Straus 1993). Še posebej zato, so trdili, ker študije kažejo, da:

1. večina žensk kot motiv za svoja nasilna dejanja ne navaja samoobrambe, temveč druge razloge kot so: jeza, ljubosumje, povračilo za čustveno bolečino, zato, da bi si zagotovile moč in kontrolo nad partnerjem in zmedenost (Cate et al. 1982; Felson in Messner 2000; Follingstad et al. 1991; Makepeace 1981);
2. polovico nasilnih dejanj povzročijo ženske (Straus in Gelles 1988);
3. je v približno polovici nasilnih odnosov nasilje vzajemno (obojestransko), v približno 25 % nasilje izvajajo samo moški in v približno 25 % nasilje izvajajo samo ženske (Hines in Saudino 2003; Morse 1995; O’Leary et al. 1989; Straus in Gelles 1988);
4. v ameriških družinah moški v povprečju nimajo več moči kot ženske (McDonald 1980).

Zaradi teh diametralnosti v pristopu k preučevanju IPN so nekateri trdili, da obstajata dva vzajemno izključujoča se tipa IPN in sicer:

1. skupno nasilje med partnerjema (*ang. common couple violence*), ki je običajno zabeleženo v anketnih raziskavah širše populacije splošne generacije in katerega značilnosti so, da gre za bolj ali manj zmerno recipročno nasilje med partnerjema;
2. bolj resno, ekstremno *teroristično nasilje* (*ang. terroristic violence*), ki je običajno zabeleženo v uradnih statistikah. Ženske, ki doživljajo to vrsto nasilja, so ponavadi podvržene sistematičnemu, resnemu in ponavljajočemu se tepežu, ki je v funkciji vzpostavljanja moči in kontrole in vsako nasilje s strani ženske v teh odnosih se običajno zgodi zaradi samoobrambe (Johnson 1995; Straus 1990).

Ta tipologija, ta razvrstitev se je izkazala za uporabno, saj so z njeno pomočjo lahko uskladili kontroverznosti izsledkov raziskav o nasilnosti žensk. Po drugi strani pa je ta tipologija v bistvu ignorirala, izključila moške, ki so bili žrtve ženskega t. i. terorističnega nasilja. In v tem lahko vidimo razlog, da pomoč moškim žrtvam IPN ni tako razvita (oz. sploh ni razvita) kot pomoč ženskam žrtvam IPN ter da v praksi ni zaslediti prizadevanj, da bi se razvila organizirana in širše zastavljena pomoč moškim žrtvam takšnega nasilja. Mnogi raziskovalci področja IPN so sploh zanikali, da obstajajo takšni moški (Dobash in Dobash 1988), ali pa da, če ti že obstajajo, obseg, v katerem so moški žrtve resnega nasilja, ni znaten družbeni problem (Kurz 1993).

Trenutno stanje glede raziskav o moških žrtvah resnega IPN oz. t. i. terorističnega nasilja je podobno stanju, v katerem so se nahajale ženske žrtve resnega IPN, preden se je razvilo gibanje za vzpostavitev zavetišč za takšne ženske. Vedelo se je, da takšne žrtve obstajajo, a o njih se je malo vedelo, saj ni bilo veliko krajev, kjer so se ženske žrtve zbirale, kjer bi lahko stopili v stik z njimi in bi jih lahko preučevali. Tudi danes raziskovalci, ki se zanimajo za stisko moških žrtev resnega IPN oz. terorističnega nasilja IPN, vedo, da takšne žrtve obstajajo, a se o njih malo ve, saj ni krajev, kjer se moški žrtve IPN zbirajo, kjer bi lahko stopili v stik z njimi in bi jih lahko preučevali. Doživljanje moških žrtev resnega IPN je pomembno preučiti, saj bomo tako lahko razumeli kako moški doživljajo dinamiko takšnega zlorabljaljivega odnosa. Glede na

izsledke ene zadnjih anketnih raziskav (Center for Disease Control and Prevention 2014) približno 4,8 % moških oziroma 2,6 milijona moških, zajetih po ZDA, poroča, da so žrtve resnega nasilja, ki ga nad njimi izvajajo njihove žene. Takšno nasilje obsega dejanja, kot so težji udarci (ang. punching), brcanje, pretepanje in uporaba noža ali pištole (Straus in Gelles 1986).

V naši kvalitativni študiji smo želeli pridobiti tudi vpogled v doživljanje IPN, v katerih je žrtev moški. Namen naše kvalitativne študije je bil pridobiti preliminarne podatke o moških žrtvah IPN, predvsem osvetliti dejansko izkušnjo moških žrtev IPN, kaj ob tem doživljajo, kako se z IPN soočajo in spoprijemajo.

V raziskovanju fenomena ženskega nasilja nad moškimi v IPN smo, da bi dobili vpogled v značilnosti doživljanja moških žrtev partneričinega nasilja prvotno razmišljali o raziskavi z metodo analiza vsebine, vendar se je v raziskavi izkazalo, da je za samo področje in globino bolj smiselno uporabiti metodo fenomenološke analize vsebine, torej fenomenološko psihološko metodo. V naši raziskavi namreč gre za fenomenološko raziskovanje doživljanja IPN kot »se nam kaže«.

Za fenomenološko metodo smo se odločili zato, ker je to ena najpomembnejših oblik kvalitativnega raziskovanja, ki se ukvarjajo s preučevanjem doživljanja (Langridge 2007, 2), saj je namen fenomenološkega raziskovanja najti oblike ali vzorce fenomena (4), in ker je ta metoda še posebej uporabna in primerna, kadar želimo razumeti določeno doživljanje/izkustvo tako, kot ga razumejo tisti, ki ga doživljajo (Cohen, Kahn in Steeves 2000, 3).

Da bi razumeli bistvo te metode in s tem njen zgodovinski pomen, je treba najprej pojasniti nekaj stvari.

Doba moderne znanosti se je začela s tako imenovanim kopernikanskim obratom. Ta obrat simbolizira premik pogleda »od znotraj« k pogledu na svet »od zunaj«, se pravi iz perspektive, ki presega posameznikovo trenutno izkustvo. Razlog za to je bila ugotovitev, da je naše neposredno doživljanje (lahko) iluzorno (ko npr. pogledamo v nebo, vidimo, da sonce potuje po njem, in zdi se nam, da Sonce kroži okrog Zemlje). Ta

novi pogled je tudi odprl novo univerzalno pot do »pravega« spoznanja. Ta nova metoda, znanstvena razlaga, opisuje stanje stvari objektivno, neodvisno od posameznikovega doživljanja. Naravoslovno-matematična pojasnitev vključuje redukcijo celote izkustva na določen del (tj. »pojav«), analizo pojava (ugotavljanje udeleženih spremenljivk) in tvorbo modela (teorije), ki naj opiše čim več pojavov s čim manj spremenljivkami. S takšnim pristopom je ta novi pogled odstranil posameznikovo subjektivno doživljanje oz. doživeto izkustvo – ki je enkratno in specifično za tu in zdaj – iz znanstvene metode. Samo kar je skupno (različnim izkustvom in/ali različnim ljudem), tisto pride skozi filter naravoslovne znanstvene metode. To pa pomeni, da funkcionira znanstvena metoda kot sito, ki prizna status resničnosti samo pojavom oziroma doživetjem, ki so skupni vsem opazovalcem. Metoda je uspešna in je prinesla neverjeten napredek na področju naravoslovnih znanosti. Naravoslovni pristop je tako uspešen, da se mu ne morejo upreti niti raziskovanja v družboslovju (Kordeš 2008, 11-12).

Vendar pa na družboslovnem področju večinoma ne moremo upati na možnost napovedovanja; soočamo se s spoznanjem, da so živi pojavi ireduktibilni, da so težko, če sploh ponovljivi in da je opazovalec (raziskovalec) mnogokrat sestavni del sistema. Skratka, opazovanih pojavov ne moremo obravnavati enako kot pojave iz nežive narave. Bolj ko se približamo živi socialni situaciji, pomembnejše postane, kako akterji osmišljajo svojo vlogo v socialni mreži, odnose, dinamiko, cilje itd. Akterjeva osebna izkušnja, pa tudi doživljanje raziskovalca sta vse pomembnejši del raziskovalnega procesa (Kordeš 2008, 12).

In to je ta temeljna dilema pri spoznavanju sveta, pri čemer nastopi »antiteza«, ki ugotavlja, da je izkustvo oziroma moje prvoosebno doživljanje primarno. In da je to vse, kar imam na voljo, ničesar ne morem spoznati zunaj polja svojega doživljanja. Res, doživljajski svet lahko urejam (npr. z razdelitvijo na čustva, misli itd. ali pa z znanstveno razlago opaženega), ne morem pa spoznati ničesar, kar bi bilo zunaj mojega izkustva. Fenomenološka metoda raziskovanja se za protitež osredotoča na opazovanje živega, neposrednega izkustva oz. doživljanja (Kordeš 2008, 12).

Husserl je zgradil fenomenologijo kot metodo, način pridobivanja spoznanja (ne znanja) o svetu, v katerem živimo (Lamovec 1994, 1). S svojo metodo je vplival na sodobno znanost, da je razširila svoje koncepte in metode s preučevanjem zavesti, kar je močno vplivalo na filozofijo in druge humanistične in družbene vede 20. stoletja. V nasprotju s prevladujočimi metodami v raziskovanju, ki se ukvarjajo predvsem s preverjanjem teoretičnih predpostavk, razlaganjem in deduktivnim sklepanjem, se raziskovanje, ki izhaja iz fenomenološke metode, usmerja v odkrivanje in opisovanje doživljanja oz. izkustva v njegovi primarni obliki.

Fenomen je tisto, kar spoznavamo kot lastno izkušnjo. Ne moremo spoznati ničesar, kar je zunaj našega izkustva. Izkušnja je neposredna, zato lahko rečemo, da je predrefleksivna in predkategorična, saj se dogaja, preden jo spremenita refleksija in kategorizacija (Lamovec 1994, 1).

Fenomenologijo kot način razumevanja sveta poznamo že od antike. V sodobno filozofijo ga je z modernim pojmovanjem znova vpeljal Kant, tako da je ločil fenomenalno in noumenalno (stvar za nas in stvar po sebi). V sodobnem času se je fenomenologija kot metoda najprej pojavila v delih Franza Brentana, za katerega je bila fenomenologija sinonim za deskriptivno psihologijo. Brentano je želel razjasniti odnos, ki vlada med zavestjo in predmetom zavesti. Osnovno razumevanje zavesti kaže, da nam je predmet, ki ga imamo pred seboj, dan v zaznavo takšen, kakršen je v resnici. Formulacija, ki jo razvije Brentano glede odnosa med zavestjo in njenim predmetom, je ta, da sta zavest in predmet korelata. Zavest je vselej zavest o nečem. Tako kot je zavest vselej zavest o nečem, je tudi predmet vselej predmet za neko zavest. Zavest in predmet sta povezana, sta korelata; kar ju povezuje, je intencionalnost. Intencionalnost je lastnost uma, ki je vedno usmerjen proti objektom, se vedno nagiba k nečemu, in ti nagibi imajo obliko ciljev in namenov. Nosilec naše intencionalnosti je telo. Fenomenološki pristop je teleološki, ker sprašuje »čemu«, in ne »zakaj«. Zavedati se pomeni zavedati se nečesa. To omogoča zavesti, da presega samo sebe (Lamovec 1994, 1). Brentano in po njem Husserl menita, da je predmet konstituiran iz zavesti, iz misli. Drevesa ne zaznam kot drevo, ki je tam tako, kot je, ampak vanj postavim svoj namen, svojo intenco. Tako je na primer drevo, ki ga vidi gozdar, popolnoma različno od istega drevesa, ki ga gleda slikar.

Ko govorimo o fenomenološkem raziskovanju, govorimo torej o kvalitativnem raziskovalnem pristopu, katerega značilnost je, da se posveča raziskovanju doživljanja, ki ga namesto (objektivnih) tretjeosebni opisov in teorij (»od zunaj«) zanima človekovo živo izkustvo oziroma doživljanje (»od znotraj«) (Kordeš 2008, 10).

Husserl si je fenomenologijo zamislil kot rigorozno vedo, ki naj sistematično preiskuje izkustvo: stvari (oz. fenomene), kot se nam kažejo (namesto skritih resnic in zakonitosti, s katerimi se ukvarja druga znanost). Husserlove osrednje metodološke smernice so temelj fenomenološkega raziskovanja. Te smernice so:

- Osredotočenje na fenomene, tj. na stvari, kot se kažejo v doživljanju udeleženca, na epoché, tj. postavitev svojih prepričanj v oklepaje (epoché bi lahko primerjali s predhodnim umikom ega), in na fenomenološko redukcijo, tj. upoštevanje stvari, kot se nam kažejo, oz. redukcijo opazovanega na fenomene »kot tisto edino, kar je dano v izkustvu in gotovo«.
- Pravilo: »Ne razlagaj, ampak opisuj!« To je najpomembnejša metodološka smernica za fenomenološko raziskovanje.
- Vzdržimo se prepričanj oziroma ocenjevanj »realnosti« opaženih fenomenov. Brez intersubjektivnega preverjanja (ki je značilno za znanstveno metodo) ne moremo razločiti med »iluzijo« in »resničnostjo«. Z vidika primarnosti neposrednega izkustva je takšno razlikovanje le en način urejanja doživljajskega sveta (in torej nima višje vrednosti od drugih možnih razlikovanj), zato Husserl priporoča, da celo to na videz tako primarno sodbo postavimo v oklepaj in opazujemo polje izkustva, kot se kaže, brez presojanja.
- Iskanje zgradbe in lastnosti fenomenov, tj. strukture in konstantnih značilnosti opazovanih fenomenov (Kordeš 2008, 13).

Povedano z drugimi besedami, raziskovalci naj se osredotočajo na fenomene, na epoché, tj. čisti jaz, ki je na ravni čistega gledanja, se pravi, odmisлити morajo svoja prepričanja, in na fenomenološko redukcijo, tj. upoštevanja stvari, kot se nam kažejo. Pri tej metodi je pomembno opisovanje doživljanja, in ne razlaganje, pomembno je tudi iskanje zgradbe in lastnosti fenomena. Ob tem nas ne zanimajo razlogi doživljanja

(Zakaj?), temveč samo doživljanje izkušnje (Kako?) (Radovanovič in Kordeš 2009, 24-25).

Husserl je verjel, da je tako mogoče ustvariti »transcendentalno« znanost, torej sistem, ki presega samo enkratno minljivo konkretno izkustvo, ampak iz njega izloči bistvene (transcendentalne) elemente (Kordeš 2008, 13).

9.2 Metoda

Pri kvalitativnem preučevanju nasilja žensk v IPN smo uporabili fenomenološko metodo. Metoda dopolnjuje kvantitativne metode preučevanja IPN v tem, da želimo predmete preučevanja ne zgolj meriti, temveč jih tudi razumeti. Pri tej metodi nam je bistveno dokopati se do tega, kaj oseba sama vidi kot pomembno v doživljanju določenega fenomena, v našem primeru, kaj in kako doživljajo moški, ki so žrtve IPN.

9.2.1 Udeleženci

Udeleženci, ki so sodelovali v raziskavi, so morali izpolnjevati nekatere kriterije. Prvi kriterij za vključitev v intervju je bil, da je moški starejši od 18 let in da je imel izkušnjo IPN s strani svoje partnerke.

Naslednji kriterij za sodelovanje se navezuje na fenomenološko raziskovanje in pri udeležencih predpostavlja zmožnost natančnega in občutljivega opisovanja lastnega doživljanja. Ta kriterij smo upoštevali glede na opredelitve Adriana van Kaama (1969), ki opredeljuje pet ključnih veščin:

1. zmožnost tekočega jezikovnega izražanja
2. zmožnost začutiti in izraziti lastne občutke in čustva brez sramu in zadržkov
3. zmožnost začutiti in izraziti telesne občutke, ki spremljajo ta čustva
4. spontano zanimanje za lastno doživljanje
5. zmožnost natančnega govornega in pisnega opisa lastnega doživljanja (Tančič Grum 2011, 83-84).

Ta kriterij smo preverili tako, da smo z udeleženci prej opravili kratek pogovor, v katerem so si morali predstavljati konkretno situacijo v času doživljanja nasilja in jo čustveno opisati. V pogovoru smo tako lahko preverili, kako se oseba sporazumeva, koliko je v stiku s svojimi čutenji, ali lahko jasno izraža svoja čustva in doživljanja in ali je vse opisano celostno in razumljivo. Vsi udeleženci so v pogovoru potrdili svojo zmožnost vživljanja in opisovanja doživetih izkušenj.

V raziskavo je bilo vključenih šest moških, ki so bili pripravljeni zaupati svojo partnersko zgodbo. Najmlajši udeleženec je bil star 23 let, najstarejši 55 let. Povprečna starost udeležencev je bila 36 let. Povprečen čas življenja v nasilnem odnosu pri udeležencih je 5,8 leta. Vsi udeleženci so imeli tudi izkušnjo fizičnega nasilja s strani partnerke. Dva udeleženca sta imela poklicno izobrazbo, dva sta bila študenta in dva sta imela srednješolsko izobrazbo; študija, na katerega sta se vpisala, nista končala. Dva intervjuvanca sta bila iz gorenjske regije, štirje pa iz ljubljanske.

9.2.2 Pripomočki

Udeleženci so bili najprej seznanjeni z namenom raziskave, zagotovljena je bila prostovoljnost in anonimnost sodelovanja v raziskavi. V ta namen so podpisali obrazce informiranega soglasja, kjer so izrazili svojo informiranost in strinjanje za sodelovanje v raziskavi. Vsak intervju smo zvočno snemali s pomočjo diktafona. Uporabili smo polstrukturiran intervju in tri področja vprašanj, ki so usmerjala potek intervjuja:

- **Okoliščine časa nasilnega odnosa:** »Poskusite opisati situacijo, v kateri ste doživeli nasilje (kako je do situacije prišlo, kako ste se nanjo odzvali in kaj se je dogajalo); Poskusite opisati čustva, ki ste jih čutili v doživljanju nasilja (preden je prišlo do dejanja, med dejanjem samim in po koncu)«.
- **Razkritje nasilnega odnosa:** »Poskusite se spomniti, ali ste s kom govorili o doživljanju nasilja. Poskusite opisati čustva, ki ste jih ob tem čutili, kako ste se ob tem počutili?
- **Okoliščine časa odhoda iz nasilnega odnosa:** »Poskusite se spomniti situacije, v kateri ste se odločili za odhod; Poskusite se spomniti kako ste doživljali nasilje

in sebe v času odhoda (kaj ste občutili ob odhodu, kaj ste razmišljali, katera čustva ste pričakovali ob odhodu)«.

9.2.3 Postopek

Udeležence smo pridobili s povpraševanjem pri osebnih poznanstvih. Tistim, ki so bili pripravljeni sodelovati, smo predstavili, da raziskujemo doživljanje partneričinega nasilja po načinu fenomenološkega raziskovanja. Po seznaitvi z raziskovalnim področjem so udeleženci prebrali in prostovoljno podpisali informirano soglasje. Udeležence smo seznaili s časovno dolžino intervjuja (30 min) in povedali, da bo intervju usmerjal raziskovalec, avtor raziskovalnega dela. Zagotovili smo jim anonimnost.

Udeležence smo seznaili, da bo intervju posnet in da bo posnetek po zapisanem prepisu uničen. Zagotovili smo jim tudi, da besedilo ne bo vsebovalo osebnih podatkov niti navedkov, ki bi lahko razkrivali identiteto udeležencev.

Intervjuji so potekali na različnih lokacijah. Raziskovanje smo vodili s pomočjo vnaprej pripravljenih okvirnih vprašanj. Udeležence smo spodbujali k svobodnemu izražanju, uporabi lastnih načinov pripovedovanja o doživljanju in k oblikovanju lastnih pomenov doživljanja.

Naša raziskovalna drža je med intervjuji sledila napotkom, ki jih podaja Wertz (2005, 172). Naš cilj je bil, da bi bili empatično radovedni, da bi vstopili v polne doživljajske opise in situacije udeležencev. Poskušali smo se združiti v doživeto izkušnjo s tem, da smo bili spremljajoči, dojemajoči in spoštljivi do opisov doživljanj.

Fenomenološko analizo smo opravili po Colaizzijevih korakih (Shosha 2012, 33):

- Vsak opis smo večkrat prebrali, da smo pridobili splošen občutek o celotni vsebini.
- V vsakem prepisu smo pridobili pomembne izjave, ki se nanašajo na fenomen. Izjave, strani izjav in vrstice izjav smo prepisovali na ločen list.

- Oblikovali smo pomene pomembnih izjav.
- Oblikovane izjave smo kategorično oblikovali.
- Ugotovitve intervjujev smo integrirali v izčrpen opis raziskovalnega problema.
- Opisali smo temeljno strukturo fenomena.
- Na koncu smo poiskali potrditve ugotovitev pri udeležencih raziskave.

Zavedati se moramo, kako se odzivamo na sogovornika, kako razumemo njegove poglede in prepričanja, njegovo razmišljanje o svetu. Pomembno je tudi, koliko znamo izkušnjo z drugimi uporabiti pri svoji rasti. Človek si na podlagi izkušnje gradi svoj svet, kar obsega védenje o samem sebi, o drugih in o svetu, v katerem živi. V fenomenološkem raziskovanju spremljamo fenomenološki svet posameznika, ki doživlja fenomen, predmet naše raziskave. Za razumevanje njegovega doživljanja moramo upoštevati kontekst njegovega bivanja, se pravi upoštevati njega kot posameznika in svet, v katerem živi. Človek je bitje odnosov, ti ga bistveno zaznamujejo. Kakor biva v odnosu do drugih, tako biva tudi v odnosu do sebe. Samoreflektiranje je enako pomembna dejavnost posameznika kot bivanje v svetu. Zato so udeleženci med intervjujem morali priti v stik s svojim doživljanjem nasilja v odnosih, se pravi samoreflektirati svoje doživljanje. Pri reflektiranju se zavedamo sebe, sveta okrog sebe in zavedanja, da se vsega tega zavedamo. Samorefleksija posamezniku omogoča, da se lahko vživi v svoja doživljanja izkušenj (Lamovec 1995, 121-122).

Priporočajo, da raziskovalec pred izvedbo intervjujev opravi samorefleksijo, saj je v odnosu z drugo osebo pomembno, kakšno držo imamo. To storimo tako, da premišljujemo o svojih izkušnjah raziskovalnega problema, zapišemo razmišljanja, različne situacije, doživljanja ter jih reflektiramo. Za lažji vstop v raziskovanje si raziskovalec lahko ustvari kode in kategorije, kar mu omogoči prvi vpogled v potek procesa fenomenološke raziskave. Vsa ta dejanja pa naj ne vplivajo na končne podatke, temveč naj bodo zgolj priprava, ki mu bo pomagala pri lažjem soočanju s psihičnimi stanji udeležencev. Pomen fenomena namreč nastaja med posameznikom in svetom in samorefleksija omogoči, da raziskani fenomen začnemo gledati iz novega zornega kota (Lamovec 1995, 124).

Zbrane opise doživljanja udeležencev smo analizirali z empirično fenomenološko raziskavo. Empirična fenomenološka raziskava vidi udeleženca kot pomemben del sveta, ki ga obkroža, zato postavlja v ospredje opisovanje univerzalnega bistva (Wojnar in Swanson 2007, 175). Podatki se zbirajo tako, da raziskovalci sprašujejo posameznike, naj opišejo določen dogodek v življenju. Opisi so uporabljeni za razumevanje splošne narave fenomena (Lamovec 1995, 153).

Po končanju zbiranja opisov doživljanja, tj. intervjujev, smo naredili transkripte. Čeprav smo v intervjujih uporabljali pogovorni jezik, smo ga v transkriptih preoblikovali v knjižnega. Zvočne posnetke intervjujev smo po prepisu uničili. Transkriptov v raziskovalni nalogi ne objavljamo, saj bi s tem lahko omogočili razkritje ali prepoznavanje identitete oseb v pripovedih udeležencev, kar bi izničilo načelo anonimnosti, ki smo jo zagotovili udeležencem. Prav tako med prilogami ni izpolnjenih soglasij, saj bi ta razkrila identiteto udeležencev. Za lažji vpogled v posameznikovo doživljanje pa prilagamo (Priloga 1 in Priloga 2) opise doživljanja posameznih udeležencev po vsebinskih področjih.

Pri analizi smo se ravnali po Colaizzijevi metodi. Najprej smo besedilo večkrat prebrali in si ob tem zapisovali lastna razmišljanja, doživljanja in asociacije. Pozorni smo bili na pomembne izjave, ki so izražale doživljanje fenomena. Upoštevali smo vse izjave, ki so vsebovale telesne senzacije (odzivi, obolenja), zaznavanje čustev, samopodobo, samodestruktivnost, pričakovanja, osebne spremembe. Vse teme smo opazovali skozi prizmo fenomena doživljanja nasilja v odnosih. Vse izjave smo podrobno analizirali in jim določili kode, ki smo jih kronološko razvrstili in nato dodajali v kategorije.

Na koncu smo prikazali jasen in jedrnat splošni opis vseh izsledenih skupnih lastnosti udeležencev in komponent njihovega doživljanja. Preverjali smo, ali izkustvo lahko obstaja brez vnaprej opredeljenih komponent, in če je v rezultatih doživljanja bilo tako, smo komponento dodali v splošno strukturo raziskovanega doživljanja. V celotni zgradbi doživljanja imamo prikazane vse pomembne lastnosti doživljanja udeležencev.

9.3 Rezultati

9.3.1 Prikaz kategorij

Po opravljeni podrobni analizi vseh intervjujev smo oblikovali dve kategoriji, ki predstavljata doživljajski svet udeležencev:

1. življenje v nasilnem odnosu
2. doživljanje nasilja.

9.3.2 Življenje v nasilnem odnosu

Udeleženci raziskave so se z nasiljem srečevali v partnerskem ali pa družinskem odnosu. Glede na to, kaj se jim je dogajalo v nasilnem odnosu in kako so v njem preživeli, smo oblikovali tri podkategorije.

Slika 12: Shematski prikaz kategorije in podkategorij Življenje v nasilnem odnosu.

V podkategoriji »**Odnos**« smo določili naslednje kode:

a) Manipulacija

Udeleženec 1 je povedal, da je bilo *»veliko manipulacije«*, ob kateri nikoli ni vedel, kaj ji sledi. Udeleženec 2 je razkril, da mu je žena *»večkrat grozila, da ne bo smel več videti svojih otrok«*. Povedal je tudi: *»Zdržim zaradi svojih otrok, da smo videti kot normalna družina.«* Udeleženec 4 je razkril, da je bila partnerka v družbi prijazna z njim in navzven ni kazala svoje agresivne narave, *»doma pa je pokazala pravi obraz«*. Udeleženec 5 je povedal, da je partnerka nanj večkrat vpila, da je *»nesposoben, da vse uničim, da sem uničil tudi njo«*. Udeleženec 3 je doživljal manipulacijo s strani partnerke tako, da *»ni z mano govorila, dokler se nisem opravičil«*. Udeleženec 6 je povedal: *»Po navadi je bila slabe volje in takrat mi je izrekla vse polno pritožb in me oštevala in govorila, da bo kar šla.«*

b) Kontrola

Udeleženec 5 nam je zaupal: *»Vse je bilo tako, kot je ona hotela. Določala je, kaj bom oblekel in kaj bom govoril. Ves čas je bila na preži. Pa čeprav sem bil tiho, je še vedno kaj našla.«* Udeleženec 1 nam je povedal, da je poleg fizičnega nasilja partnerka izvajala tudi kontrolo nad njim: *»Samo da sem pet minut z dela zamujal domov, že je bilo vse narobe. Telefon, enega, drugega, je klicala, kje sem.«* Udeleženec 3 je partneričino kontrolo nad njim komentiral z besedami: *»To je bila redna stalnica. Non stop. Nikamor več nisem upal iti. Nikamor.«*

c) Ponižanje

Partnerica udeleženca 1 je bila gospodovalna in arogantna. Kadar ni bilo po njenem, je bila tudi fizično nasilna: *»Sicer je imela kar veliko kilaže, tako, da sem jih tudi fasal. Pa kdaj tudi precej.«* Ponižanja v odnosu s partnerico pa ni doživljal samo za zaprtimi vrati:

»kadar je bila zraven tudi njena mati, mi je dajala občutek manjvrednosti. Takrat me je žalila in poniževala, da nisem za nič«. Udeleženec 2 je povedal, da je žena nagnjena k temu, da ga ponižuje v družbi: »Sploh pa v kakšni družbi se želi na moj račun postaviti in me daje v nič.« Udeleženec 3 je doživel ponižanje, ko mu partnerka pred prijatelji oponašala, češ da je bila z drugim: »Ko je prišla nazaj, bil sem s prijatelji, me je ona takoj zabila. Pred vsemi je rekla: Super sem se imela, tri dni sem bila na fantovščini.« Udeleženec 4 je doživljal, da ga je partnerka sramotila, pogosto kadar so bili prisotni njeni starši. Sramotenje se je navadno nadaljevalo s tem, da je razbijala krožnike ali vanj metala kakšne stvari »Včasih je imela nekontrolirane izbruhe jeze. Takrat je bilo hudo, še posebej zato, ker nisem videl vzroka, zakaj je tako. Morala je dati nekaj ven iz sebe. Kadar je imela ta svoja obdobja, je razbijala krožnike, pa tudi kakšne druge stvari.«

V podkategoriji »**Drža žrtve**« smo določili naslednje kode:

a) Osamljenost

Udeleženec 1 je zaradi nasilja zapadal v vse večjo osamo. Povedal je, da so se v prvih mesecih po poroki s prijatelji nekaj časa še vedno redno dobivali približno enkrat na mesec, ko pa »so se začeli problemi s temi našimi ženskami, pa počasi skoraj več nič. Ni bilo nobenega pravega zaupanja več. Na koncu pa ostaneš sam. Brez nobenega prijatelja. Prepuščen samemu sebi.«

b) Navezanost

Zaradi močne potrebe po pripadnosti družini je udeleženec 2 vztrajal v odnosu. Upal je, da se bo partnerka »sčasoma spremenila na bolje«, saj mu je družina veliko pomenila. Po pripovedovanju prijateljev, kadar so se dobili kdaj v gostilni, pa je sklepal, »da tudi pri njih ni nič kaj drugače«.

c) Posledice

Na vprašanje, kakšne so bile posledice tega nasilja zanj, je udeleženec 3 povedal: *»Zaupanje izgubiš, ker vidiš, da človek ni adekvaten in odreagira fizično. Presenečenje, ker tega od ženske ne pričakuješ. Zoži se spekter, v katerem bi ti sobival z nekom.«* Udeleženec 5 je o tem, kako je učinkovalo partneričino nasilje nanj, povedal: *»Me je pa spremenilo, in sicer v tem smislu, da sedaj lahko pričakujem od ženske tudi, da me udari in da lahko uporablja tudi verbalno agresijo v kateri koli obliki.«* Udeleženec 6 je ugotavljal *»To nisem bil več jaz. To so opazili tudi moji prijatelji in mi večkrat oponesli, da sem se spremenil. Da sem postal hladen in dolgočasen.«*

V podkategoriji **»Strategije preživetja«** smo določili naslednje kode:

a) Umik

Udeleženec 1 nam je svoje ravnanje pojasnjeval: *»Ja, kaj sem pa lahko? Tiho bil pa poslušal. Nisem upal. Še na nobeno žensko nisem roke dvignil.«* Udeleženec 3 se je pred ženinim nasiljem navadno umaknil: *»Šel sem do svoje mame. Kadar pa je ni bilo doma sem šel pa naprej.«* Udeleženec 6 je povedal, da je imel lokal, kamor se je lahko zatekel: *»vedno je bil kdo ob Ljubljani, če sem šel tja. To me je pomirilo.«* Udeleženec 5 je svoj umik opisal: *»računalnik je postal moj svet. Če sem sedel tam in kaj delal, me je pustila pri miru. Sem rekel, da delam službene stvari.«* Udeleženec 2 se je umaknil v delo, *»nalagati sem si začel vedno več dela. Ker sem dobro zaslužil, žena pa ne, je to nekako sprejemala. Vendar sem ji moral dati ves denar.«* Udeleženec 4 je povedal: *»V garaži sem si postavil delovni pult in sem začel izdelovati lesene izdelke.«*

b) Prilagoditev

Udeleženec 6 nam je zaupal svojo strategijo prilagoditve: *»Če ima ženska slab dan in je tečna, mora moški pač potrpeti, saj enkrat vse mine.«* Udeleženec 3 ni prepoznal neposrednih učinkov nasilnega odnosa na njegovo življenje: *»Mislim, da to, da me je udarila, ni pustilo nobenih posledic name. Še vedno grem z žensko odprto v odnos. Da bi me bilo strah pred žensko, vsaj zavestno, tega ne, nezavedno pa ne vem.«* Udeleženec 4 se takrat, ko je partnerka nad njim izvajala nasilje ni počutil žrtev nasilja. *»Moram pa priznati, da tega takrat, pri 25 letih, nisem sploh dojemal tako. Zdelo se mi je pač, ah, neki te čofne, pa kaj. Potem, ko si pa starejši, pa drugače gledaš na tak odnos.«* Udeleženec 5 je svojo prilagoditev osvetlil z besedami: *»ko je šla huda ura mimo, smo spet živeli običajno družinsko življenje brez nasilja«.* Udeleženec 2 je svoje vztrajanje v nasilnem odnosu pojasnil z besedami: *»Če bi bil mlajši, bi zagotovo odšel. Zdaj je prepozno. Pa tudi ne vem od česa bi živel. Njeni prihodki ne zadostujejo niti za položnice.«*

c) Zanikanje

Udeleženec 2 ni partnerkinega nasilnega vedenja smatral za nič neobičajnega. Povedal je: *»Ja, me je tudi kdaj udarila. Ampak to ni bilo tako hudo«.* Udeleženec 4 je sam pred sabo zanikal obstoj nasilja. Med drugim nam je tudi dejal: *»Pravzaprav sploh ni šlo za nasilje. Ne morem trditi, da sem bil v nasilni zvezi«.* Udeleženec 6 je svojo partnerko jemal kot posebno osebo, za katero je menil, *»da je bila neuravnovešena, saj so bili povodi za nasilje banalni. Imela je obdobja, ko je imela takšne izbruhe. Nič ni bila kriva za to«.* Udeleženec 5 je pojasnil: *»Po svoje je dobra, a včasih jo malo zanese«.*

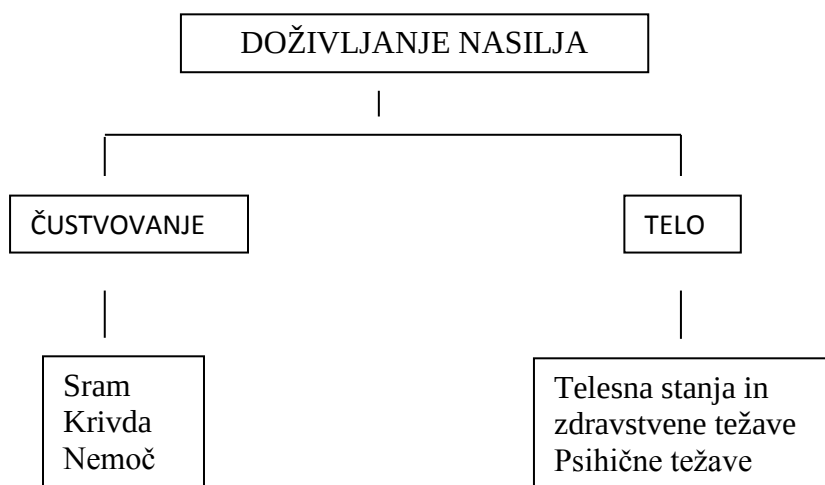
d) Razkritje nasilnega odnosa

Udeleženec 1 je o tem, kako je prekinil nasilni odnos, povedal: *»Ni šlo več tako naprej. Potem ko sem jih še nekajkrat fasal, sem si pa rekel, zdaj me boš pa samo še enkrat, pa boš svoje dobila. In tako je bilo. Sem poklical policijo. Policija je prišla, naredila je zapisnik. Itak je vse zanikala. Sem dal na center za socialno delo. Potem sem se ločil«.* Udeleženec 3 je povedal, da ga po tem, ko se je odločil za prekinitev nasilnega odnosa

in razkritje le tega policiji, tam niso jemali resno. »Prekinil sem z njo, pa mi je potem sledila. Šel sem na policijo, da bi ji dali policijsko prepoved približevanja, ona pa za menoj, povsod mi je sledila. Na policiji mi je policaj rekel, daj, bodite resni, dajta se vidva zmenit, saj se bo pomirilo, pa se bosta že pogovorila potem. Ni me jemal resno.« Udeleženec 4 o tem, kakšne težave je imel ob tem, da bi odkrito spregovoril o nasilnem odnosu, v katerem je živel, pove: »Sem povedal prijateljem sem pa tja, ampak sem vedno malo obarval in to tako, da nisem pokazal te svoje bolečine, ranjenosti in sramu«.

9.3.3 Doživljanje nasilja

V tej kategoriji smo oblikovali dve podkategoriji, osredotočili smo se na čustvene vidike doživljanja nasilja in na telesne senzacije oz. kako se je na nasilje odzivalo njihovo telo. Kategorija je razdeljena na dve podkategoriji.

Slika 13: Shematski prikaz kategorije in podkategorij Doživljanje nasilja.

V podkategoriji »Čustvovanje« smo določili naslednje kode:

a) Sram

Udeleženec 1 nam je povedal, kako se je počutil ob tem, da je partnerka nad njim izvajala fizično nasilje: *»Bilo me je sram. Bil sem zmeden«*. Udeleženec 2 je svoja občutja opisal z besedami: *»Nerazumljivo se mi je zdelo, nesprejemljivo, občutil sem sram in nemoč«*. Udeleženec 5 nam je zaupal: *»Tukaj je bila ta izdanost. In neka poraženost. In sram me je bilo zaradi prijateljev. Nisem jim mogel pogledati v oči.«* Kako se je počutil, ko ga je partnerica prvič udarila, je povedal udeleženec 4 z besedami: *»Počutil sem se ponižanega in totalno krivično se mi je zdelo. Kot da te polije sram. Kot da nisi moški, kako da te je lahko ženska na tak način udarila.«* Udeleženec 3 nam je povedal, da ga je preplaval val občutij, zmedenost, sram, nemoč, a najbolj mu je ostalo v spominu, da je bila tam *»žalost, strašna žalost in jok, to je bil tisti jok, ki ne sme biti in ki se ne bi smel nikdar zgoditi«*.

b) Krivda

Udeleženec 5 je v sebi zanikal obstoj nasilja (*»Pravzaprav sploh ni šlo za nasilje. Ne morem trditi, da sem bil v nasilni zvezi«*) in to kljub temu, da je partnerka poleg psihičnega nasilja nad njim izvajala tudi fizično nasilje. *»Ja, me je tudi udarila, ampak tega ne jemljem tako, je to naredila bolj iz obupa, iz nemoči, v izbruhu jeze«*. Udeleženec 2 je svojo ženo za njeno psihično nasilje nad njim opravičeval. *»Imela je še posebno slab dan.«* Krivdo za njeno nasilje pa je videl tudi v sebi. Za njeno nasilje se je obtoževal: *»Tudi jaz nisem vedno v redu«*. Podobno pripoveduje udeleženec 6: *»Kadar sem ranjen, znam grobo kaj povedati«*.

c) Nemoč

Udeleženec 4 je občutil nemoč: *»Počutil sem se popolnoma nemočnega«*. Ta njegova nemoč je izhajala iz dejstva, da partnerke ni mogel udariti nazaj. *»Ker je nisem mogel udariti nazaj, v meni je bila prepoved. Če bi me moški udaril, bi udaril nazaj. Ne bi se moral tlačiti.«* Tudi udeleženec 3 je govoril o tem občutku kot: *»To je občutek med jokom in stisko. Agresija ti hoče udariti ven, ne veš, kaj bi naredil, saj je v tebi prepoved,*

žensk se ne tepe«. Podobno izpove udeleženec 5. *»Je bil pa šok. Bil sem tako šokiran, popolnoma nemočen, paraliziran*«. Udeleženec 1 je svojo nemoč opisal z besedami: *»Počutil sem se kot ena budala. Dobesedno.*« Udeleženec 6 pa je svojo nemoč pripisoval zmedi, ki je vladala v njunem odnosu, kar je opisal z besedami: *»Ja, takrat nisem vedel, kaj, vedel sem samo, da moram vse to nekako zdržati. Ampak je bilo hudo. Imel sem jo rad, nisem pa znal pomagati ne njej ne sebi. Bil sem zmeden, negotov in počutil sem se popolnoma nemočnega*«.

V podkategoriji **»Telo«** smo določili naslednje kode:

a) Telesna stanja in zdravstvene težave

Udeleženec 2 je med doživljanjem nasilja v partnerski zvezi zbolel za rakom. *»Stalno sem bil napet in zaprl sem se vase... potem sem zbolel*«. Udeleženec 3 je svoja telesna občutja opisal z naslednjimi besedami: *»Nisem več mogel čez telo. Od takrat naprej je bilo vse mlačno, otopelo. Postajal sem vedno bolj rezerviran, otopel.*«

b) Psihične težave

Udeleženec 1 je izgubil prijatelje. Tudi pri delu ni bil več zbran, kar je opazil delodajalec, ki ga je poslal k zdravniku. *»Zdravnik mi je predpisal pomirjevala. Še danes jih jemljem*«. Udeleženec 6 je ob partneričinem nasilju doživel šok. *»To me je pa čisto sesulo. Pred tem sem nehal kaditi, že tri mesece nisem kadil, to pa me je tako prizadelo, da sem moral oditi iz prostora, šel sem na balkon in enega prižgal. Od takrat spet kadim*«.

9.4 Sinteza kategorij v opis splošne strukture doživljanja nasilja

V sintezi predstavljamo splošen opis doživljanja nasilja pri vseh udeležencih.

Nasilje se običajno začne šele po določenem času trajanja zveze (od enega do petih let). Praviloma se dogaja doma, za zaprtimi vrati, občasno pa lahko tudi v javnosti. Partnerke so ob psihičnem nasilju tudi fizično nasilne, povzročajo tudi fizične poškodbe, zaradi katerih moški včasih poišče zdravniško pomoč. Kljub nasilju pa žrtve večinoma ne čutijo, da so žrtev nasilja. O svojih izkušnjah odkrito ne govorijo z drugimi.

V zvezah, v katerih prihaja do nasilja, je med partnerjema nefunkcionalen odnos, v katerem ima en partner moč nad drugim. Moški ob taki partnerici doživlja kontrolo glede svojega ravnanja, mišljenja in načina življenja. Partnerica vzpostavlja kontrolo s poniževanjem in manipulacijo partnerja. Svojih potreb ne sme izražati niti jih poskušati zadovoljevati. Svoj sram, žalost, ponižanje, svojo podobo mora v nasilnem odnosu potlačiti. Odnos je prilagojen partnerici, ki v njem dinamično in nepredvidljivo izvaja nasilje, ki postane način ohranjanja odnosa. Samozatajevanje ima za posledico sram, ki prežame partnerja in ga tako ohromi, da zamrzne v prizadevanjih, da bi v odnosu kaj spremenil. Ob partnerkinem nasilnem izbruhu nekateri poskušajo umiriti situacijo, na fizično nasilje ne odgovarjajo s fizičnim nasiljem, čutijo, da se ženske ne sme udariti, na koncu pa se vsi umaknejo. Ob njenem nasilju doživljajo nemoč, osramočenost, ponižanje in obup, pa tudi občutke nevrednosti, nesposobnosti, izdanosti, poraženosti, negotovosti in zavrženosti. Hkrati se žrtev skoraj vedno počuti krivega za nasilje, zaradi ohromljenosti pa tudi nezmožnega, da bi kdaj ravnal tudi drugače. Moški partnerico opravičuje za nasilno dejanje in se čuti delno odgovornega za nastalo situacijo. Življenje pod stalnim nadzorom in prilagajanje partneričinemu ritmu življenja je psihično naporno in zadušljivo, kar partnerju pobere vse moči, ga potisne v osamitev od okolja in na koncu v osamo. Partnerjeva energija je zadušena, odnos je zanj destruktiven, na kar ga opozori njegovo telo, ki praviloma odreagira s telesno simptomatiko. Pojavijo se zdravstvene težave. Nekateri poiščejo tudi institucionalno pomoč (policija, Center za socialno delo, zdravstvena pomoč).

9.5 Razprava

Z našo raziskavo smo želeli predstaviti razumevanje čustvenega doživljanja nasilja pri moških, žrtvah IPN. Z analizo pridobljenih rezultatov smo dobili dva področja, ki podrobneje opišeta doživljanje nasilja udeležencev raziskave. Ta področja sta življenje v nasilnem odnosu in doživljanje nasilja.

Cilj naše raziskave je bil, da bi dobili bolj poglobljeno znanje in razumevanje izkušnje moških, ki so žrtev IPN. Iz naše raziskave je razvidnih kar nekaj skupnih značilnosti, ki so opredeljevale vse udeležence raziskave. Naj jih povzamemo:

Nasilje partneric nad njihovimi partnerji se praviloma dogaja doma, za zaprtimi vrati. To so nam zatrdili prav vsi udeleženci raziskave. Nekateri udeleženci raziskave so nam povedali, da so bili občasno žrtve IPN tudi v javnosti, a iz pogovora je bilo razvidno, da se je to dogajalo samo v okolju, ki je takšno ravnanje toleriralo. Nihče od udeležencev namreč ni poročal, da bi se v takšnih primerih okolje odzvalo na incident oz. da bi kdo od navzočih izrazil neodobravanje nad takšnim partneričnim ravnanjem, ali se zavzel za moškega, ali mu stopil v bran.

Za odnos v katerem vlada nasilje, je značilno, da v njem vladata nadzor in kontrola. Nadzor in kontrola se vzpostavljata preko manipulacije in poniževanja žrtve. Udeleženci so poročali, da so v času nasilnega odnosa s strani partnerja ali družinskega člana doživljali kontrolo nad svojim delovanjem in življenjem. Kontrolirajoče vedenje se je začelo najprej vzpostavljati preko manipulacije, poniževanja in vzbujanja manjvrednosti pri žrtvah. Ponavljajoče vedenje in navezanost žrtve na nasilnico oz. družino je povzročilo, da je žrtev brezpogojno sprejemala njene zahteve in želje in kontrolirajoč krog nasilja je bil sklenjen.

V takšnem odnosu so se moški žrtve IPN prizadevali preživeti z več strategijami. S strategijo umika, se pravi da so zapustili prostor oz. dom in/ali s strategijo zamrznitev, tj. da se niso odzivali ali so bili popolnoma tiho, ali da so zavzeli neaktivno vlogo v

odnosu ker so menili, da bodo na ta način preprečili nov val nasilja, čemu pa pogosto ni bilo tako, saj je tišina ali neodzivnost nasilnico samo še dodatno vznemirila. Strategijo umika začnejo žrtve razvijati po tem, ko se nasilje začne vedno pogosteje izvajati. Umik, kot strategija preživetja, je veliko bolj pogost pri moških, žrtvah nasilja, ki imajo izkušnjo nasilja že iz preteklih odnosov ali če izhajajo iz tradicionalnih oblik družine, kjer je prevladovala neenakovredna razdelitev vlog članov v družini. Najbolj jih namreč zaznamuje doživljanje odnosov v primarni družini. Če so v odrasčanju doživljali katerokoli obliko nasilja ali zanemarjenosti, je večja verjetnost, da bodo v nasilnih odnosih zavzeli neaktivno vlogo umika, kot pa posegli po aktivnih strategijah soočanja z nasiljem (Waldrop in Resick 2004, 294).

Večina žrtev dejstvo, da se nad njimi izvaja nasilje prikriva, o tem kaj se dogaja, sprva oz. dokler stvar ne postane očitna, ne želijo povedati nikomur. To je značilno za vse žrtve IPN tako za ženske kot za moške, vendar pa je to za moške še posebej značilno. Moški praviloma o svojih izkušnjah ne govorijo. Prav vsi, s katerimi smo se pogovarjali, so nam povedali, da sprva niso bili pripravljeni z nikomer govoriti o partneričinem nasilju nad njimi. Niti s svojimi starši, niti s prijatelji, niti se niso zatekli po pomoč k socialni službi. Moški v svoji stiski praviloma ostajajo sami. Kot smo že v disertaciji osvetlili, je razlika glede odnosa do IPN med ženskami in moškimi predvsem v tem, da se ženske pogosteje odločijo za pogovor z nekom bližnjim o aktualnih težavah v nasilnem odnosu. Ženske se posledično tudi povezujejo med seboj v homogene skupine, kadar se znajdejo v položaju žrtve IPN, medtem ko moški tega ne storijo. Moški se ne povezujejo. Podobno ugotavljajo tudi druge raziskave, med drugim npr. švedska študija (Linder in Widh 2014).

Iz razgovorov, ki smo jih opravili z moškimi, smo izvedeli, da so moški lahko žrtve tudi težjega fizičnega nasilja svojih partneric. Eden od naših intervjuvancev je povedal, da je zaradi IPN moral poiskati zdravniško pomoč. Moški pa so nam povedali tudi, da, ko so žrtve IPN, v takšni stiski ostanejo sami, starši jih ne podprejo, prijatelji odidejo, družba nima posluha zanje, sami pa o svojem problemu tudi ne govorijo odkrito, ampak ga skušajo navzven omiliti. Eden od intervjuvancev je zbral še toliko moči, da je zmožni zlorabljaljoči odnos prekiniti tako, da se je obrnil na policijo in socialno službo in ločil. Noben od intervjuvancev ni poročal, da bi imel zelo negativne izkušnje s policijo, nanjo

sta se obrnila dva, je pa eden povedal, da je žena takrat tajila in zanikala, da izvaja nasilje nad njim, drugi pa, da je policist skušal delovati pomirjujoče in prijave ni želel obravnavati oz. ni mogel sprejeti dejstva, da se lahko moški počuti ogroženega od ženske, zato dogodka ni ocenil za tako resnega, da bi moral posredovati, odklonil je uradni zaznamek, skušal ju je pomiriti in zgladiti zadevo. Skozi pogovor pa je bilo čutiti, da moški, dokler stanje ne postane nevzdržno, niti pomislijo ne, da bi se obrnili kam po pomoč. Med drugim verjetno tudi zaradi tega, ker v Sloveniji takšnih uradnih centrov pomoči za moške ni oz. moški zanje ne vedo (v Sloveniji imamo samo eno varno hišo za moške, ki pa je zasebna in deluje na prostovoljski podlagi), saj niso informirani. Drug razlog je, da družbena klima ni naklonjena sprejemanju dejstva, da so tudi moški lahko žrtve IPN. Na takšen pojav gleda družba z nejevero, včasih posmehom, moškega je strah, da bi se osramotil, če bi izdal svoj položaj. V grobem pa lahko sklenemo, da slovenski moški v našem vzorcu, ko se znajde v položaju IPN s strani žene ali partnerice, tega ne doživlja nič drugače in ni soočen z nič drugačnimi izkušnjami, kakor tuje raziskave poročajo za moške drugod po svetu, ki se znajdejo v vlogi žrtve IPN (Brogden 2000; Brown 2005; Gadd 2002; Stitt in Macklin 1995; Linder in Widh 2014).

Udeleženci so v nasilju doživljali osamljenost, občutek nevrednosti, nesposobnosti, izdanosti, poraženosti, negotovosti in zavrženosti. Partnerji, ki poskušajo žrtev osamiti, to počnejo zato, da žrtev nima stika z zunanjim svetom, ki bi ji sporočil, da so njegova dejanja nesprejemljiva. Zato bo žrtvi preprečil, da bi se sestajala s prijatelji ali odhajala kam brez njega. Udeleženci v naši raziskavi so poročali tudi o tem, da so doživljali takšne oblike zapiranja v svet nasilja.

V nasilju se prebujajo veliko čustev in čutenj, njihova intenzivnost ima za posledico pravo organsko zasvojenost žrtve in prav organska zasvojenost je pogosto razlog da žrtev ne zmore zapustiti partnerja, ki je nasilen. Žrtev se partnerju zato povsem podredi, počuti se nemočno, počuti se povsem v njegovi lasti. Hkrati vedno bolj razvija krivdo in odgovornost do nasilnih dejanj in si pojasnjuje, da je ona razlog za vznik nasilja pri partnerju. Organska navezanost je tako močna, da začne žrtev paradoksalno tudi zagovarjati partnerja, da so njegovi razlogi za nasilje upravičeni in da si žrtev kdaj nasilje tudi zasluži. V teh prepričanjih se žrtev tudi povsem osami, saj čuti do nasilneža

tako veliko pripadnost, da nezavedno ne želi iz odnosa in se oddaljuje iz zunanjega sveta. Ta bi žrtev namreč ravno začel prepričevati da mora oditi. Vse to zelo žrtev zaustavlja pri soočanju z nasiljem in odhodom iz odnosa (Gostečnik 2008, 209-212).

Udeleženci naše raziskave so v pretežni meri poročali tudi o občutkih sramu in osramočenosti. Moške je sram, da so žrtve nasilja s strani partnerke. Nekatere študije (Linder in Widh 2014) poudarjajo, da je sram v teh primerih lahko tudi posledica podobe moškosti, ki jo družba vzdržuje in v kateri je implicitno vsebovano pričakovanje, da naj bi se moški v primerih nasilja nad njim sam fizično branil. Takšna drža zrcali družbeno prepričanje, da je IPN nasilje nujno fizično (2014). Temu pa kot smo pokazali, ni tako in takšno pojmovanje zožuje možnosti celovitega pristopa k obravnavi problematike nasilja v družini.

Sprejemanje sebe in ljubezen do sebe je edini temelj za srečo in ljubezen do drugih. Brez sprejemanja sebe, brez da se imamo radi, smo obsojeni na izčrpavajočo nalogo ustvarjanja lažnega jaza. Ohranjanje lažne samopodobe, lažnega jaza terja ogromno energije in trdega dela.

Kje so izvori sramu?

V osnovi je sram čustvo, ki ima kot vsako čustvo pozitivno dimenzijo. Ta se kaže v tem, da nam občutek sramu daje vedeti, da smo ljudje, in kot taki omejena bitja. Sram nam govori, da biti človek pomeni biti omejen, zavedati se svojih meja in omejitev. Ljudje smo omejena bitja, nihče nima neomejene moči. (Bradshaw 1988,4). Kot vsa čustva je tudi sram energija v gibanju (energy in motion), ki nas vodi v smer zadovoljitve lastnih potreb. Ena od naših osnovnih potreb je potreba po strukturi, po organizaciji. Lastno strukturo zavarujemo z razvojem (tvorjenjem, izgradnjo) razmejitev znotraj katerih nam je omogočeno varno delovanje. Meje in oblika organizacije nam nudijo varnost in omogočajo bolj učinkovito rabo energije. Brez meja nimamo omejitev in se zlahka zmedemo, smo enostavno zmedeni. Tavamo v raznih smereh in na ta način izgubljammo veliko energije. Izgubimo pot. Lahko postanemo zasvojeni, ker ne vemo, kdaj se ustaviti; ne vemo, kako reči ne. Zdrav sram našo energijo integrira, sram preprečuje, da bi bila naša energija razpršena (Bradshaw 1988).

Naloga staršev je, da modelirajo. Če starši te naloge niso opravili ta naloga v partnerski zvezi preide na partnerja. Modeliranje vključuje lahko več stvari, kako biti moški ali ženska, kako biti s partnerjem intimen, kako prepoznati in izraziti čustva, kako se pravično boriti, kako postaviti psihične, emocionalne in intelektualne meje, kako komunicirati, kako se spopadati in razreševati življenjske probleme, kako biti samo discipliniran, kako ljubiti sebe in drugega (Bradshaw 1988). Zdravo modeliranje poteka preko mehanizma projekcijsko introjekcijske identifikacije kadar je prisotna ljubezen. Pri otroku je prva stopnja vzpostavitve ljubezni zrcaljenje. Zrcaljenje modelira razvoj občutka varnosti in zaupanja. Zaupanje se vzpodbuja z pričakovanim odzivom in posledično z dejstvom, da se lahko zanašamo na odziv. Z drugimi besedami povedano, konsistentna mati gradi občutek varnosti in vzpostavlja zaupanje. Nadalje se ljubezen vzpostavlja s poslušanjem. Otroci povedo kaj hočejo. Izrazijo svoje potrebe, a jih je treba slišati, potrebno jim je prisluhniti. Nekoga pa slišimo lahko samo, če so naše lastne potrebe zadovoljene. Sicer mislimo samo nase in na svoje potrebe in drugega ne slišimo. Če pa se otrok sooča s tem, da ni slišan je vedno kadar ima in izraža svojo potrebo osramočen, saj so njegove potrebe v koliziji s potrebo starša. Otrok odrasča v domačnosti sramu namesto v ljubezni. Otrok odraste a pod masko odraslega vedenja ostaja otrok, ki je bil zanemarjen. Otrok nezadovoljenih potreb, je nenasiten. Otrok nezadovoljenih potreb potrebuje starša. Zato »odrasli otroci« spremenijo svojega partnerja v starša, v nekoga, ki bo poskrbel za njihove potrebe. Tako se relacijska travma prenaša iz generacije v generacijo (1988).

Sram je definiran tudi kot medosebno čustvo ali čustvo navezanosti, ki se pojavi takrat, ko je odnos med materjo in otrokom oz. skrbnikom in otrokom bolj ali manj prekinjen in med njima ni več čustvene uglašenosti. Med take izkušnje štejemo: fizično ali/in čustveno zapuščenost oz. zavrženost, oblike ne-varne navezanosti, zlorabo in druge oblike travmatiziranosti, odkrito sramotenje ali izmikanje sramu in drugim čustvom, življenje v družinskem okolju, ki generira sram, doživljanje cikličnega besa, pretirana kontrola ter postaršenje (Mills 2005). Izkušnje osramočenosti, pred katerimi se posameznik umakne, ter začne skrivati svoja prava občutja in doživljanja se v otroški dobi ponotranjijo. Takšne ponotranjene izkušnje osramočenosti v izvorni družini po Bradshawu (1988) imenujemo tudi z izrazom »strupeni sram« (toxic shame).

Kadar se otrokove izkušnje družinskih odnosov ter socialnih situacij trdno povežejo z negativnim doživljanjem sebe občutljivost za sram postane patološka (Rožič et al. 2010). Posledica je, da se posameznik ne skriva samo pred drugimi, ampak tudi pred svojimi lastnimi občutki in mislimi (Hennighausen in Lyons-Ruth 2005). Takšen posameznik se za vsako ceno želi izogniti situacijam, ki bi mu ponovno prebudila boleča občutja lastne nevrednosti in napačnosti zato je nenehno na preži in napet. Tako ustvarja temelj za lažje doživljanje sebe in drugih, ki vodi k odcepitvi lastnih spominov, izkušenj in občutij ter samo-izolaciji (Robins, Tracy in Shaver 2001).

V partnerskih odnosih ima sram pomembno vlogo pri vzpostavljanja čustvene bližine in intimne saj sram partnerjema preprečuje, da bi razkrila svojo ranljivost in spregovorila o svojih potrebah. Namesto da bi izrazila svojo bolečino, izražata jezo; namesto da bi spregovorila o razočaranju, se umakneta (Johnson in Best 2003, 170). Ker ne uspeša zadovoljiti svojih potreb po bližini in sprejetosti se partnerja zapleteta v začarani krog obtoževanja. Posledica je trajno stanje konfliktnosti saj nezadovoljene in neprepoznane potrebe sprožajo napetost, bes in nezadovoljstvo. Ker občutek sramu partnerja tudi močno ogroža, saj preprečujejo samo-razkrivanje in odkrito govorjenje o potrebah ter stiskah, partnerja uporabljata vse dostopne vire, da se izmikata sramu in ranljivosti v teh odnosih. Da bi presegla te blokade bi partnerja morala sprejeti občutja sramu v sebi ter v drugem, se pravi, da bi morala spregovoriti o svojih temeljnih potrebah po ljubezni in sprejetosti (Middleberg 2001).

Z relacijskega vidika uvrščamo sram med najbolj primarne afekte in emocije, ki se razvijejo zelo zgodaj v otrokovem življenju in so povezani z razvojem avtonomnega živčnega sistema (Schore 2003; Stern 2004). Z izražanjem teh emocij otrok prek neverbalnih odzivov posreduje okolici informacije o svojem psihobiološkem stanju. Nanje se odziva predvsem mati, katere naloga je, da vzpostavi sozvočje z otrokom in z mehanizmom projekcijsko-introjekcijske komunikacije podpre razvoj otrokovega avtonomnega živčnega sistema. Tako mati otroku omogoča, da razvije svoj avtoregulativni sistem (Fonagy idr. 2007). Če med materjo in otrokom tega sozvočja ni, če mati otroka ne čuti ali ga celo zanemarija, lahko postane mehanizem projekcijsko-introjekcijske komunikacije povsem destruktiven oziroma skrajno nevaren, saj otrok ob materi doživi relacijsko travmo. Otrok v takem odnosu že zelo zgodaj doživlja, da

njegova mati ni v funkcionalni komunikaciji z njim. Otroško telo zaznava napetost in stisko, pa tudi agresijo, ki je prisotna v njegovem okolju. Ob tem se zgodnje doživljanje nasilja vtisne v njegovo psihobiološko strukturo, kjer postane del njegovega organskega spomina. Ob nasilni partnerki zato moški lahko ponovno podoživlja kritiko, poniževanje ali sramotenja, kot je to nekoč že doživljal v zgodnjem odnosu z materjo, ki njegove bolečine in stiske takrat ni razumela in ga je morda grobo zavrnila ali celo sramotila (Gostečnik 2008, 102).

Udeleženci naše raziskave so poročali tudi o tem, da so doživeli šok ob soočenju s partneričinim nasilnim ravnanjem. Njihova reakcija na to je bil praviloma umik. Njihovo poročanje je v skladu z ugotovitvami relacijskih terapevtov, ki ugotavljajo, da šoku sledi zamrznjenost in otopelost (Ogden idr., 2006). V teh primerih gre namreč za ponovno prebuditev starih travmatičnih spominov, ki se prebudijo ravno tedaj, ko bi človek moral storiti nekaj odločilnega, pa tega nikakor ne zmore. Relacijska paradigma nam govori, da se takrat prebudi spomin na situacije, ko otrok ni dobil pravega odziva okolice, zaradi česar je interakcija z drugim porušena. Ko otroku spodletijo poskusi, da bi popravil interakcijo, izgubi nadzor nad situacijo, posledica tega pa je, da želi postati neviden, zato se umakne, trudi se izogniti pozornosti z umikom, da se razbremeni dražljajev zunanjega sveta. V teh stresnih situacijah je njegova iniciativa zaustavljena, zato otrok pobegne v svoj notranji svet. Umakne se in se sam tolaži (Gostečnik 2008, 27). Takšne situacije se praviloma ponavljajo, kar pa partnerja utrjuje v prepričanju, da nikoli ne bo bolje in da je pri tem popolnoma nemočen. Posledica nezmožnosti obvladovanja takšnega stanja vodi posameznika v obup, kar pa mu otežuje ustrezno funkcioniranje v sedanjosti (258-259).

Udeleženci raziskave so poročali tudi, da so se ob partneričinem nasilju počutili razvrednoteni. Relacijska paradigma nam govori, da človek pogosto zaradi zgodnje doživljanje travme nosi posledice vse življenje. Tako otrok, če ga starši pretepajo, ne čuti samo bolečine, ampak se v njem naseljujejo najbolj groba čutenja sramu, ponižanja in grobega razvrednotenja (Gostečnik 2008, 139). Telo, ki je zaradi zlorabe postalo zgolj objekt zlorabe, je bilo v travmatičnem doživetju razvrednoteno (230) in ta občutja se na novo prebujajo ob zlorabljačem partnerju.

Glede na to, kaj so nam moški povedali o svojih občutjih (nemoč in nesposobnost za spreminjanje situacije, negotovost, nevrednost in sram, zavrženost), iz intervjujev lahko razberemo, da je šlo v vseh primerih za zveze, ki jih je označevala ne-varna navezanost, zaradi česar se je v odnosu vzpostavila dinamika moči in kontrole, ki se je iztekla v nasilje. Kadar starši zanemarjajo ali zlorablajo svoje otroke, so ti zanemarjeni ali zlorabljeni otroci vedno lahko kandidati, ki širijo nasilje ali pa postanejo žrtve nasilnih odnosov (Gostečnik 2008, 56). Ta vzorec je mogoče najti kar pri 80 % zlorabljenih otrok (Chaffin, 2006).

Podzavest vedno poskrbi, da se srečata partnerja, ki lahko drug drugemu ozdravita v otroštvu prizadejane rane, oz. kot pove Hendrix, »odkleneta skrite dele drug drugega« (Hendrix 2008, 107). Da bi se to lahko zgodilo, morata zakonca ustvariti medsebojno polje varnosti. Ljudje drug drugemu ne morejo biti sočutni prijatelji, če se v družbi drugega ne počutijo varni. Ne gre samo za fizično varnost, pač pa predvsem tudi za čustveno varnost. Če se partnerja drug ob drugem ne počutita varna, ne moreta odvreči svojega oklepa in se intimno povezati, čeprav bi si to tudi resnično želela, saj nevarnost aktivira našo obrambo (Hendrix 2008, 115). V varnem ozračju se partnerja predata drug drugemu, sta sočutna in skrbna drug do drugega. Ta skrbnost je spontana in iskrena ter ni preračunljiva. V takšnem odnosu partnerja odklepata skrite dele drug drugega in drug ob drugem oba rasteta.

Če pa v partnerskem odnosu ni varnega ozračja, se med partnerjema stare rane ne celijo, samo odpirajo se na novo, kličejo po razrešitvi, ki pa je zaradi obrambne drža partnerja ne more biti. Odpre se dinamika partnerskega konflikta, o kateri smo že pisali, zaradi katere se med partnerjema praviloma vzpostavi odnos moči in kontrole. V naših intervjujih sicer nismo spraševali o izkušnjah v primarnih družinah moških žrtev IPN, prav tako ne o izkušnjah njihovih partnerk, vendar na podlagi dosedanjih pomembnejših ugotovitev lahko sklepamo, da se boleča čustva, ki se odigravajo ob IPN, nekako povezujejo z izkušnjami v primarnih družinah partnerjev.

V Sloveniji nimamo razvitega preučevanja dinamike odnosov partnerskega nasilja, v katerih je moški žrtev partneričinega nasilja. Vendar pa menimo, da bi bilo takšno preučevanje potrebno: zaradi moških, ki so žrtve IPN, kakor tudi zaradi ugotavljanja,

kakšne vrste ustreznega podpornega sistema bi bilo treba zagotoviti moškim, ki so žrtve IPN.

Opozoriti pa moramo tudi na omejitve naše raziskave, ki jih ima kljub temu, da njeni izsledki potrjujejo ugotovitve sorodnih raziskav v svetu (Brogden in Harkin 2000; Gadd 2002; Stitt in Macklin 1995; Widh 2014) kakor tudi izsledke relacijske družinske terapije. Omejitve vidimo predvsem v velikosti vzorca, ki je majhen in se zato rezultatov raziskave ne da posplošiti. Raziskava sicer razkriva globlji vpogled v vsebino fenomena ženskega nasilja nad moškimi, vendar bi jo bilo treba nadgraditi z novo raziskavo, ki bi zajela večji vzorec.

10. SKLEP

Tako kot znanstveno delo temelji na osnovni metodi znanstvenega pristopa, tj. raziskavi, temu pristopu sledi tudi ta prispevek, zavedajoč se pri tem, kaj temeljna znanstvena metoda v svojem bistvu pravzaprav je. To zelo nazorno in jasno izhaja iz angleške opredelitve oz. poimenovanja te metode, namreč besede, ki opisuje to metodo, tj. »research«. Torej re-search, se pravi ponovno iskanje. Metoda sama jasno izpričuje dejstvo, da je pravzaprav vsako znanstveno raziskovanje v svojem bistvu na nek način neuspeh, saj ne uspe najti, ne uspe odkriti končne resnice. Saj če bi jo, od kod potem potreba po »re-search«, se pravi po ponovnem iskanju. Veličina znanosti in njene metode pa je ravno v tem, da v svoji objektivnosti to priznava. Priznava, da z vsakim raziskovanjem na novo išče resnico, od tam, kjer se je prejšnje iskanje (neuspešno) zaključilo in to brez pretenzije da bo oz. je sposobna v tem novem poskusu odkriti dokončno resnico.

Ljudje smo usodno zaznamovani z odnosi. Naša odnosnost tke nevidno vez med nami, to vez vzpostavljajo naši možgani v vsakodnevni medsebojni komunikaciji pri občevanju drugega z drugim. Te vezi fizično ne moremo videti. Jo pa vsakdo lahko še kako globoko oz. afektivno občuti. Ta vez je vzpostavljena vse od rojstva in je predpogoj za razvoj tako avtonomnega kot tudi centralnega živčnega sistema in za regulacijo afektov, ki jih živčni sistem zaznava. Kako poteka razvoj avtonomnega in centralnega živčnega sistema in kakšna je povezava med limbičnim in avtonomnim sistemom v desni hemisferi, ki je dominantna pri odzivanju na stres, je neposredno odvisno od odnosa, ki ga soustvarjajo otrok in starši. Naša odnosnost se manifestira prek mehanizma projekcijsko-introjekcijske komunikacije. V tej odnosnosti najprej mati, pozneje pa bistveno tudi oče modelirata otrokov odziv na stres, še posebej na tem mestu omenjamo regulacijo agresivnih odzivov, ki so posledica frustracij ter otrokovega razvijajočega se jaza (Gostečnik 2008, 74). V funkcionalnem varno navezanem odnosu sta starša otroku interaktivna regulatorja afektivnih čutenj strahu in agresije, in sicer s tem, da ustvarita okolje, ki je za rast spodbudno in v katerem lahko otrokov regulativni sistem dozori do take mere, da otrok pozneje v odrasli dobi lahko vzpostavi

samoregulativni sistem (79). Otrokove odzive jeze, prav oče, ki je sposoben biti v sozvočju z otrokom kadar je otrok v stiskah, v varnem odnosu z njim zmore metabolizirati, modelirati in vrniti otroku v njemu primerni obliki (Carter in Myers, 2007). Če pa naši odnosi niso funkcionalni, če okolje za otroka ni vzpodbudno, ugotavlja relacijska družinska paradigma, ima to lahko katastrofalne posledice za razvoj otroka in kasneje za odraslega posameznika. Otrok se v takih primerih lahko znajde v razmerah ko mu starša namesto ljubečega in spodbudnega okolja ustvarjata razmere v katerih otrok lahko doživlja zlorabljenost in zavrženost. Otrok je tako podvržen travmatičnim doživetjem. Takšno vzdušje pa je nemalokrat posledica prenosa relacijske travme, povedano z drugimi besedami, govorimo o starših, ki sami trpijo zaradi nerazrešenih lastnih travm. Otrok od teh staršev prevzame vpis travme v svoj kardiolimbični sistem v desni hemisferi, katerega vsebine oziroma elementi so teror, bes in disociacija. To travmatično nasilje se lahko prenaša skozi pet generacij (Gostečnik 2008, 80).

Danes vemo, da se zametki osebnostne strukture razvijejo že v maternici, že ko je človek v fazi zarodka. Že takrat ima, če mati ne sprejema svojega ploda, to posledice za njegov kasnejši osebnostni razvoj. Ali v kasnejšem obdobju: če mati otroka že rodi, pa ga takrat ne sprejema, to tudi vpliva na otrokov duševni razvoj. Raziskave kažejo, da materina zavrnitev otroka v prvem letu njegovega življenja lahko ustvari dispozicijo za nasilni kriminal; poleg tega sta zgodnji nevrološki deficit in nestabilno družinsko okolje združena z veliko nevarnostjo, da se bo iz te kombinacije razvila oseba, ki bo tako v adolescenci kakor tudi v odrasli dobi nagnjena k nasilju (Schore, 2003).

Kako to, da smo se obrnili proti življenju? Vsako naše dejanje nesprejemanja porajajočega se življenja pušča v posamezniku globoke, težko zaceljive psihične rane. Občutki odvečnosti, nesprejetosti ali zavrženosti človeka spremljajo vse življenje in ga najgloblje zaznamujejo. Človeško bitje obremenijo s težo izvirnega greha, pod katero se opoteka skozi vse življenje. Ob ozaveščanju, da je prav človek tisto bitje, ki se je zmožno obrniti proti življenju, in da prav to dela v pretežnem času svojega tuzemskega bivanja, postaja razumljivo, da Bog, ki je v svojem bistvu življenje, ni mogel ravnati drugače, kot da je človeka izgnal iz raja. A v človeku ostaja »neustavljivo hrepenenje«

(Gostečnik 2006) po odnosu, po življenju. In življenje ga kliče nazaj: »Jaz sem prišel, da bi imeli življenje in ga imeli v izobilju« (Jn 10,10).

Ravno tako kot se je razvijala zavest in prepoznavanje dejstva, da obstaja nasilje nad žensko in da si družba pred tem ne more več zatiskati oči, stojimo danes na pragu procesa, ki bo na podoben način dokazal, da isto velja za problem nasilja nad moškim. V svetu so moški, ki so sami izkusili žensko nasilje, že uvideli, da niso osamljeni posamezniki, ki se jim je to zgodilo. Začeli so se združevati in ustanavljati prve nevladne organizacije. Smo torej na pragu organizirane pobude za pravice moških žrtev ženskega nasilja. Ta pobuda bi se po naravni poti morala izteči v priznanje družbe, da so tudi moški žrtve ženskega nasilja, v uzakonjenje pravic moških žrtev ženskega nasilja in sprejema ustrezne zakonodaje, ki bi ustrezno sankcionirala nasilna ženska dejanja, sprejemala konvencije za zaščito moških žrtev ženskega nasilja in institucionalnega reševanja tega problema. To pomeni ustanavljanje zagovorniških služb, ki bodo dajale pravno zaščito moškim žrtvam ženskega nasilja, oblikovanje svetovalnic za moške, gradnjo institucionalnih varnih hiš za moške ipd.

Takšne ugotovitve podkrepljujejo tudi izsledki naše raziskave. Raziskava je v kvantitativnem empiričnem delu pokazala, da nasilje žensk nad partnerjem obstaja. Rezultati raziskave se ujemajo tudi z rezultati tujih raziskav (Straus 2013), tako v razširjenosti kot v pogostosti izvajanja nasilja. Tudi naše ugotovitve so, da v približno 25 % nasilje nad partnerjem izvaja samo ženska, v približno 25 % nasilje nad partnerico izvaja samo moški in v približno polovici primerov družinskega nasilja oba partnerja izvajata nasilje v enaki meri, drug drugega zlorabljata v enaki meri.

V kvalitativnem delu pa je naša raziskava pokazala, da so izkušnje moških, ki so žrtve IPN, podobne kot izkušnje žensk. Nasilje se dogaja za zaprtimi vrati. O tem moški praviloma ne govorijo z nikomer. Ko se soočijo z nasiljem partnerke, najprej doživijo šok. Počutijo se osramočeni in razvrednoteni. Prav vsi so nam dejali, da so bili ob nasilju partnerke povsem nemočni. Moški pa so nam povedali tudi, da se po pomoč niso imeli zateči nikamor.

Na tem mestu torej lahko svetujemo vsem moškim žrtvam ženskega nasilja v Sloveniji, da se organizirajo, ustanovijo svojo nevladno organizacijo in se povežejo v gibanje za pravice moških žrtev nasilja s strani partnerk. Takšno druženje v svetu že poteka, kajti zdaj je že jasno, da je to legitimna pravica moških. S tem ne bodo dobili samo svojega zadoščenja, ampak bodo tudi v položaju, ko bodo aktivno soustvarjali demokratizacijo družbe, ki bo vzpostavila enakost za vse tudi na tem področju, da bodo soustvarjalci družbe z ničelno stopnjo tolerance do nasilja.

Da je to njihova legitimna pravica se v svetu že priznava. Annastacia Palaszczuk premierka avstralske zvezne države Queensland je javno naznanila, da je spremenila stališče glede obravnavanja IPN in da je nasilje nad moškimi treba priznati (Remeikis 2015).

In na koncu ne smemo pozabiti tudi na vse, ki se poklicno ukvarjajo s problemom nasilja v družini. Svetovali bi jim, da sprevidijo, da se v sodobnem svetu pojav ženskega nasilja v družini kristalizira kot družbeno dejstvo, pred katerim ne gre več zatiskati oči, ampak si zasluži enakopravno obravnavo, kot si ga zasluži obravnava nasilja nad žensko, ali otrokom, ali drugim družinskim članom, ki ga povzroči moški. Da bi se lahko učinkovito spoprijemali s tem problemom, je poleg tega, da se ga prepozna kot družbeno relevantno dejstvo, kar je nujno za resen pristop k temu problemu, potrebno ustrezno izobraževanje in izpopolnjevanje na tem področju. Temu seveda sledi poziv, da se strokovnjaki v večji meri strokovno posvetijo obravnavanju in raziskovanju problema nasilja ženske v družini in nasilja ženske nad moškim v IPN.

In čisto za konec.

V družbi prevladuje stereotip, da je ženska šibkejši spol, konkluzija se ponuja sama od sebe. Če te ženska udari to ja nič ni. Ob tem pa se spregleda da gre v IPN za relacijske teme, ki v sebi nosijo čustveni naboj strahu in sramu dveh temeljnih čustev. Če se ženski priznava, da svoja čustva lahko izraža, če se zavedamo - dovolimo si to generalizacijo, ki je na tem mestu legitimna - da se to prvenstveno generira iz priznavanja čustva strahu potem to priznavanje zmoremo razumeti. Moškemu se to odreka. Moški naj bi bil do svojih čustev ravnodušen oz. bi moral izražanje svojih

čustev znati obvladovati ali jih celo ignorirati. Ob zavedanju, da se takšno stališče generira iz nepripoznanja, da je v ozadju osnovno čustvu sramu, ki pravzaprav odloča o drži moškega do čustvovanja nam tudi to stališče postane razumljivo.

Žensko pred razkritjem, da je žrtev IPN zadržuje strah, moški ne razkrije da je žrtev IPN zaradi sramu. Generalno gledano, ženska v nasilnem odnosu izgubi svojo milino, moški v nasilnem odnosu izgubi svoj ponos. V obeh primerih gre za komponenti, ki bistveno opredeljujeta tako ženski kot moški spol in sta v tem smislu zanju preživetveni. Ženska brez miline ne more preživeti kot ženska, moški brez ponosa ne more preživeti kot moški, njegova identiteta je porušena in on ni več to kar je. Abstraktno gledano torej govorimo o preživetvenih komponentah. V terapiji je potrebno zregulirati oz. razrešiti prav to. Potrebno je poiskati vzroke zakaj se je to zgodilo. Vzroki so relacijski.

11. POVZETEK

V zadnjih 25 letih se je raziskovanje nasilja v družinah precej razmahnilo. Predvsem to zadeva raziskovanje nasilja nad ženskami in otroki. Po desetletju raziskav in sprejetju tudi ustrezne zakonodaje na področju nasilja nad ženskami in otroki se raziskava usmerja na še ne dovolj neraziskano področje nasilja v družinah, namreč v raziskovanje ženskega nasilja nad moškimi. Takšnim raziskavam se pridružuje tudi pričujoče delo. V doktorski disertaciji smo skozi prizmo relacijske družinske terapije osvetlili vzroke ženskega nasilja v partnerski zvezi. Nasilje partnerice nad moškimi v partnerski zvezi je pojav, ki se počasi razkriva v sodobni družbi. Gre za sivo področje, ki je sicer zaznano, vendar pa še ni zelo raziskano. V doktorskem delu smo opravili tudi kvantitativno raziskavo, s katero smo želeli pridobiti vzorčno sliko stanja na področju partnerskega nasilja v našem prostoru. Rezultati raziskave kažejo, da je prevalenca ženskega nasilja v partnerskem odnosu tudi pri nas, na našem vzorcu v slovenskem prostoru, primerljiva s prevalenco moškega nasilja v partnerskem odnosu, kakor kažejo tudi številne tuje raziskave. Prav tako med moškimi in ženskami nismo zasledili pomembnih razlik glede pogostosti izvajanja nasilja v partnerski zvezi. Poleg kvantitativne raziskave, ki kaže na veliko simetrijo med spoloma, tako v razširjenosti kot tudi pogostosti izvajanja in doživljanja nasilja med partnerjema, smo opravili tudi kvalitativno raziskavo, da bi osvetlili vpogled v to, kako moški doživljajo nasilje svojih partneric nad njimi in kako se moški žrtve odzivajo v teh stresnih situacijah. Vse ugotovitve so nas navedle k prepričanju, da bi bilo smotrno začeti z vzpostavljanjem centrov pomoči za moške žrtve ženskega nasilja, v zakonodaji pa recipročno pripoznati moške kot žrtve nasilja v družini, ki jim pripadajo enakovredna obravnava, zaščita in pomoč, kakor je zakonodajalec to korektno uredil za ženske žrtve nasilja v družini. Nasilje v družini je zločin napram posamezniku, ne pa zločin zoper spol. Obravnava nasilja oz. zlorabe v družini je sprejemljiva samo, če sta v to obravnavo enakovredno vključena oba spola.

Ključne besede: nasilje, nasilje v družini, nasilje žensk v partnerskem odnosu, prevalenca, partnerski odnos.

12. ABSTRACT

In past 25 years there has been considerable exploration upsurge of violence in families. In particular, this concerns the exploration of violence against women and children. After a decade of research and the adoption of the relevant legislation on violence against women and children, the study focuses on the insufficiently researched area in the survey of domestic violence, ie. to explore women's violence against men. This type of research is taking part in the present work. In the doctoral thesis we disclosed the causes of female violence in a relationship through the prism of the relation family therapy paradigm. Female violence against men in a relationship is a phenomenon that is slowly being revealed in modern society. It is a grey area which is detected but is not yet very studied. In this doctoral thesis, we performed quantitative analysis with which we wanted to obtain a representative picture of the situation in the field of partner violence in our area. The survey results show that the prevalence of female violence in partnership also with us, in our sample in the Slovenian area, is comparable to the prevalence of male violence in a relationship as also shown in a number of foreign studies. Also, between men and women we have not found significant differences in the frequency of violence in a relationship. In addition to quantitative research, which shows the symmetry between the sexes, in both the prevalence and frequency of violence between partners, we conducted a qualitative study to shed light on insight into how men experience violence from their partners and how male victims react to these stressful situations. The findings have raised us to this, it is believed that it would be prudent to accede to the establishment of centers of assistance to male victims of female violence as well as in the law of reciprocal recognize men as victims of domestic violence, they deserve equal treatment, protection and assistance as the legislature properly arranged for women victims of domestic violence. Domestic abuse is a crime against an individual, not a crime against a gender. Taking a gendered approach to domestic abuse is only acceptable when both genders are included.

Key words: violence, domestic violence, women violence in partnership, prevalence.

13. REFERENCE

- Adams, David. 1988. Treatment models of men who batter. A profeminist analysis. V: Kersti Yllö in Michele Bograd, ur. *Feminist Perspectives on Wife Abuse*, 176-199. Newbury Park: Sage Publications.
- Adams, David. 1992. Biology does not make men more aggressive than women. V: Kaj Bjorkqvist in Pirkko Niemela, ur. *Of mice and women: Aspects of female aggression*, 17-26. New York: Academic Press.
- Adams, Stacy J. 1965. Inequity in social exchange. V: Leonard Berkowitz, ur. *Advances in experimental social psychology* (Vol. 2), 267-299. New York: Academic Press.
- Adler, Freda. 1975. *Sisters in Crime: The Rise of the New Female Criminal*. New York: McGraw-Hill.
- Ainsworth, Mary D. S., Mary C. Blehar, Everett Waters in Sally Wall. 1978. *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Anderson, Kristin L. 1997. Gender, status, and domestic violence: An integration of feminist and family violence approaches. *Journal of Marriage and the Family* 59, št. 3:655-669.
- Anderson, Kristin L. 2002. Perpetrator or Victim? Relationships Between Intimate Partner Violence and Well-Being. *Journal of Marriage and Family* 64, št. 4:851-863.
- Archer, John. 2000. Sex differences in aggression between heterosexual partners: a meta-analytic review. *Psychological Bulletin* 126, št. 5:651-680.
- Aron, Arthur, Meg Paris in Elaine Aron. 1995. Falling in love: Prospective studies of self-concept change. *Journal of Personality and Social Psychology* 69, št. 6:1102-1112.
- Avguštin, Avrelij. 1978. *Izpovedi*. Celje: Mohorjeva družba.
- Bagshaw, Dale, Donna Chunga, Murray Couch, Sandra Lilburn in Ben Wadham. 2000. *Reshaping responses to domestic violence: final report*. Canberra: University of South Australia.

- Bakarčić, Sanja. 2005. Program učenja strategija suočavanja s neuspjehom u osnovnoj školi. 13. konferenca hrvatskih psihologa, Osijek, 12.10-15.10. 2005. http://www.pozitivna-psihologija.com/pozitivna_psihologija_dogadanja.html (pridobljeno 16. aprila 2015).
- Balkan, Sheila, Ronald J. Berger in Janet Schmidt. 1980. *Crime and deviance in America: A critical approach*. Belmont, CA: Wadsworth.
- Bandura, Albert. 1973. *Aggression: A social learning analysis*. Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- Bandura, Albert. 1979. The social learning perspective: Mechanism of aggression. V: Hans Toch, ur. *Psychology of crime and criminal justice*, 198-236. New York: Rinehart & Winston.
- Barnett, Ola W., Cindy L. Miller-Perrin in Robin Dale Perrin. 1997. *Family violence across the lifespan: An introduction*. Thousand Oaks: Sage.
- Bergholm, Tapio. »Intervju.« *Delo*, 27. september 2014, Sobotna priloga.
- Bernstein, David P., in Laura Fink. 1998. *Childhood Trauma Questionnaire: A retrospective self-report manual*. San Antonio: The Psychological Corporation.
- Bjorkqvist, Kaj, Kirsti M. J. Lagerspetz in Ari Kauldainen. 1992. Do girls manipulate and boys fight? Developmental trends in regard to direct and indirect aggression. *Aggressive Behavior* 18, št. 2:117-127.
- Block, Jeanne H. 1976. Issues, problems, and pitfalls in assessing sex differences. *Merrill-Palmer Quarterly* 22, št. 4:283-308.
- Bowen, Murrey. 1978. *Family therapy in clinical practice*. New York: Jason Aronson.
- Bowlby, John. 1969. *Attachment and loss. Vol. 1. Attachment*. New York: Basic Books.
- Bowlby, John. 1973. *Attachment and Loss. Vol. II. Separation: Anxiety and Anger*. New York: Basic Books.
- Bowlby, John. 1979. *The making and breaking of affectional bonds*. London: Tavistock.
- Bowlby, John. 1980. *Attachment and loss. Vol. III. Loss: Sadness and depression*. New York: Basic Books.
- Bowlby, John. 1988. Developmental psychiatry comes of age. *American Journal of Psychiatry* 145, št. 11:1-10.
- Bradshaw, John. 1996. *Family secrets: The path to self-acceptance and reunion*. New York: Bantam Books.

- Branch, Kathryn A. 2005. Exploring the role of social support in heterosexual women's use and receipt of non-lethal intimate partner violence. Doktorska disertacija. Department of Criminology College of Arts and Sciences University of South Florida.
- Breines, Wini, in Linda Gordon. 1983. The new scholarship on family violence. *Signs* 8, št. 3:491-531.
- Brogden, Mike, in Scott Harkint. 2000. *Male Victims of Domestic Violence: Report to the Northern Ireland Domestic Violence Forum, Institute of Criminology*. Belfast: Queen's University.
- Brown, Jan. 2005. Characteristics of Abused Men. *Journal of Family Violence* 5, št. 1:163-173.
- Burlingame, Michael. 1994. *The Inner World of Abraham Lincoln*. Urbana: University of Illinois Press.
- Cameron, Deborah. 1997. Performing gender identity: young men's talk and the construction of heterosexual masculinity. V: Sally Johnson in Ulrike-Hanna Meinhof, ur. *Language and Masculinity*, 47-64. Oxford, Cambridge: Blackwell.
- Carey, Nessa. 2011. *Epigenetics revolution: How modern biology is rewriting our understanding of genetics, disease and inheritance*. London: Icon Books.
- Carney, Michelle, Fred Buttell in Donald Dutton. 2007. Women who perpetrate intimate partner violence: A review of the literature with recommendations for treatment. *Aggression and Violent Behavior* 12, št. 1:108-115.
- Carrado, Michelle, Malcom J. George, Elizabeth Loxam, Lewis Jones in Dale Templar. 1996. Aggression in British Heterosexual Relationships: A Descriptive Analysis. *Aggressive Behavior* 22 št. 6:401-415.
- Carter, Vernon, in Miranda R. Myers. 2007. Exploring the risks of substantiated physical neglect related to poverty and parental characteristics: A national sample. *Children and Youth Services Review* 29, št. 1:110-121.
- Cashdan, Sheldon. 1988. *Object relations therapy: Using the relationship*. New York: W. W. Norton & Company.
- Caspar, Franz, Thomas Rothenfluh in Zindel Segal. 1992. The Appeal of Connectionism for Clinical Psychology. *Clinical Psychology Review* 12, št. 7:719-762.

- Cate, Rodney M., June M. Henton, James Koval, Scott F. Christopher in Sally Lloyd. 1982. Premarital abuse: A social psychological perspective. *Journal of Family Issues* 3, št. 1:79-90.
- Catherall, Don R. 2004. *Handbook of stress, trauma, and the family*. New York: Brunner-Routledge.
- Center for Disease Control and Prevention. 2014. The National Intimate Partner and Sexual Violence Survey. <https://www.cdc.gov/violenceprevention/nisvs/> (pridobljeno 5. septembra 2015).
- Clulow, Christopher. 2005. Partnership and marriage. V: Eric Rayner, Angela Joyce, James Rose, Mary Twyman in Christopher Clulow, ur. *Human development: An introduction to the psychodynamics of growth, maturity and ageing*, 213–230. London: Routledge.
- Cohen, Marlene Zichi, David L. Kahn in Richard H. Steeves. 2000. *Hermeneutic phenomenological research: A practical guide for nurse researchers*. Thousand Oaks: Sage Publication Inc.
- Cook, Philip W. 2009. *Abused men: the hidden side of domestic violence*. Westport: Praeger Publishers.
- Coser, Lewis A. 1956. *The Functions of Social Conflict*. Glencoe, IL: Free Press.
- Courtenay, Will H. 2000. Constructions of Masculinity and their Influence on Men's Well-being: A Theory of Gender and Health. *Social Science & Medicine* 50, št. 20:1385-1401.
- Cozolino, Louis J. 2002. *The neuroscience of psychotherapy: Building and rebuilding the human brain*. New York, London: W. W. Norton & Company.
- Cummings, Mark E., in Patrick T. Davies. 2010. *Marital conflict and children: An emotional security perspective, The Guilford series on social and emotional development*. New York: Guilford Press.
- Cvetek, Robert. 2010. *Bolečina preteklosti: travma, medosebni odnosi, družina, terapija*. Celje: Celjska Mohorjeva družba in Društvo Mohorjeva družba.
- Cvetko, Aleksej. 1999. *Varovanje zasebnosti v delovnih razmerjih*. Ljubljana: Gospodarski vestnik.
- Dahrendorf, Ralf. 1958. Toward a Theory of Social Conflict. *Journal of Conflict Resolution* 2, št. 2:170-183.

- Dasgupta, Shamita D. 2001. Towards an understanding of women's use of non-lethal violence in intimate heterosexual relationships. Applied Research Forum VAWnet, National Research Centre on Domestic violence. http://www.vawnet.org/research/print-document.php?doc_id=410&find_type=web_desc_AR (pridobljeno 4. maja 2014).
- Deal, James E., in Karen Smith Wampler. 1986. Dating Violence: The Primacy of Previous Experience. *Journal of Social and Personal Relationships* 3, št. 4:457-471.
- DeBellis, Michael D. 2002. Abuse and ACTH response to corticotropin releasing factor. *American Journal of Psychiatry* 159, št. 1:157.
- »Deklaracija ZN o odpravi nasilja nad ženskami.« (A/RES/48/104) 20. decembra 1993. <http://www.un.org/documents/ga/res/48/a48r104.htm> (pridobljeno 5. junija 2015).
- Diseth, Trond H. 2005. Dissociation in children and adolescents as reaction to trauma: An overview of conceptual issues and neurobiological factors. *Nordic Journal of Psychiatry* 59, št. 2:79–91.
- Dobash, Rebecca E., in Russell P. Dobash. 1992. *Women, violence and social change*. New York: Routledge.
- Dobash, Russell P., in Rebecca E. Dobash. 2004. Women's violence to men in intimate relationships: Working on a puzzle. *British Journal of Criminology* 44, št. 3:324–349.
- Dobash, Russell P., Rebecca E. Dobash, Margo Wilson in Martin in Daly. 1992. The myth of sexual symmetry in marital violence. *Social Problems* 39, št. 1:71-91.
- Dodge, Kenneth A., John E. Bates in Gregory S. Pettit. 1990. Mechanisms in the Cycle of Violence. *Science* 250, št. 4988:1678-1683.
- Dodge, Kenneth A., Gregory S. Pettit, John E. Bates in Ernest Valente. 1995. Social information processing patterns partially mediate the effect of early physical abuse on later conduct problems. *Journal of Abnormal Psychology* 104, št. 4:1-12.
- Dolenc, Sašo. 2006. *Darwinova nevarna ideja in druge zgodbe o vesoljih, ljudeh in molekulah*. Ljubljana: Studia humanitatis in Kvarkadabra - društvo za tolmačenje znanosti.

- Dollard, John, Leonard Doob, Neal Miller, Orval H. Mowrer in Robert Sears. 1939. *Frustration and aggression*. New Haven: Yale University Press.
- Dovring, Karin. 1954-55. Quantitative semantics in 18th century Sweden. *Public opinion Quarterly* 18, št. 4:389 – 394.
- Dutton, Donald G. 2007. *The abusive personality: Violence and control in intimate relationships*. New York: Guilford Press.
- Dutton, Donald G., in Susan K. Golant. 1995. *The batterer: A psychological profile*. New York: Basic Books.
- Dutton, Donald G., in Tonia L. Nicholls. 2005. The gender paradigm in domestic violence research and theory: Part 1. The conflict of theory and data. *Aggression and Violent Behavior* 10, št. 6:680–714.
- Dutton, Donald, in Katherine White. 2013. Male Victims of Domestic Violence. *New male studies: an international journal* 2, št. 1:5-17.
- Dvoršek, Anton, in Liljana Selinšek. 2010. *Nasilje v družini: kazensko pravni, kriminalistični in kriminološki problemi*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede; Pravna fakulteta.
- Eisenberg, Nancy, in Randy Lennon. 1983. Sex differences in empathy and related capacities. *Psychological Bulletin* 94, št. 1:100-131.
- El-Bassel, Nabila, Luisa Gilbert, Valli Rajah, Anthony Folen in Victoria Frye. 2001. Social support among women in methadone treatment who experience partner violence. *Violence Against Women* 7, št. 3:246-274.
- El-Sheikh, Mona, Joseph Buckhalt, Peggy Keller, Mark Cummings in Christine Acebo. 2007. Child Emotional Insecurity and Academic Achievement: The Role of Sleep Disruptions. *Journal of Family Psychology* 21, št. 1:29-38.
- Emde, Robert. N., in Helen K. Buchsbaum. 1990. Didn't you hear my mommy? Autonomy with connectedness in moral self-emergence. V: Dante Cicchetti in MMarjorie Beeghly, ur. *Self in transition: Infancy to childhood*, 35-60. Chicago: University of Chicago Press.
- Epictetus. 2000. *The discourses as reported by Arrian, The Loeb classical library*. London: Harvard University Press.
- Erdman, Phyllis, in Tom Caffery. 2003. *Attachment and family systems: Conceptual, empirical, and therapeutic relatedness, The family therapy and counseling series*. New York: Brunner-Routledge.

- Fagan, Jeffrey. 1993. Interactions among drugs, alcohol, violence. *Health Affairs* 12, št. 4:65–79.
- Fagan, Jeffrey. 1995. *The Criminalization of Domestic Violence: Promises and Limits*. Washington, D.C.: U.S. Department of Justice Office of Justice Programs National Institute of Justice.
- Fairbairn, William R. D. 1954. *An object-relations theory of the personality*. New York: Basic Books.
- Farrell, Warren. 1988. *Why Men Are The Way They Are: The Male-Female Dynamic*. New York: Berkley Books.
- Farrell, Warren. 2000. *The Myth of Male Power: Why Men Are The Disposable Sex*. New York: Berkley Books.
- Farrell, Warren. 2012. The myth of male power - interview. *New Male Studies: An International Journal* 1, št. 2:4-33.
- Feldman, Larry B. 1980. Marital conflict and marital intimacy: An integrative psychodynamic-behavioral-systemic model. *Family Process* 18, št. 1:69-78.
- Felson, Richard B. 2002. *Violence and gender reexamined*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Felson, Richard B., in Steven F. Messner. 2000. The control motive in intimate partner violence. *Social Psychology Quarterly* 63, št. 1:86-94.
- Fiebert, Martin S. 2012. References Examining Assaults by Women on Their Spouses or Male Partners: An Annotated Bibliography. <https://web.csulb.edu/~mfiebert/assault.htm> (pridobljeno 14. oktobra 2015).
- Fiebert, Martin S., in Denise M. Gonzalez. 1997. College women who initiate assaults on their male partners and the reasons offered for such behavior. *Psychological Reports* 80, št. 2:583-590.
- Filipčič, Katja. 2002. *Nasilje v družini*. Ljubljana: Bonex.
- Filipčič, Katja. 2011. *Pojavnost nasilja in odzivnost na nasilje v zasebni sferi in v partnerskih odnosih. Zaključno poročilo o rezultatih opravljenega raziskovalnega dela na projektu v okviru ciljnega raziskovalnega programa (crp) »konkurenčnost slovenije 2006 – 2013«*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.

- Finkelhor, David, in Dianna Russell. 1984. Women as perpetrators: Review of the evidence. V: David Finkelhor, ur. *Child sexual abuse: New theory and research*, 171-187. New York: Free Press.
- Finžgar, Alojzij. 1985. *Osebnostne pravice*. Ljubljana: SAZU.
- Fonagy, Peter, in Mary Target. 2007. The rooting of the mind in the body: New links between attachment theory and psychoanalytic thought. *Journal of the American Psychoanalytic Association* 55, št. 2:411-456.
- Fontes, David L. 2003. Violent Touch: Breaking Through the Stereotype. <http://www.mediadar.org/docs/Fontes-ViolentTouch.pdf> (pridobljeno 22. marca 2016).
- Fontes, Lisa Aronso. 1998. Ethics in family violence research: Cross-cultural issues. *Family Relations* 47, št. 1:53–61.
- Freud, Sigmund. 1905. Three essays on the theory of sexuality. V: James Strachey, ur. *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud*, 130–243. London: Hogarth Press.
- Freud, Sigmund. 1914. Remembering, repeating and working through. V: James Strachey, ur. *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud*, 147–156. London: Hogarth Press.
- Frieze, Irene. 2005. Female violence against intimate partners: An introduction. *Psychology of Women Quarterly* 29, št. 3:229-237.
- Frodi, Ann, Jacqueline Macauley in Pauline R. Thome. 1977. Are women always less aggressive than men? A review of the experimental literature. *Psychological Bulletin* 84, št. 4:634-660.
- Gable, Shelly L., in Jonathan Haidt. 2004. What (and why) is positive psychology? *Review of General Psychology* 9, št. 2:103-110.
- Gadd, David, Stephen Farrell, Damian Dallimore in Nancy Lombard. 2002. *Domestic Abuse Against Men In Scotland*. Edinburgh: Scottish Executive Central Research Unit.
- Garner, Joel, in Jeffrey Fagan. 1997. Victims of Domestic Violence. V: Robert C. Davis, Arthur J. Lurigio in Wesley Skogan, ur. *Victims of Crime*, 53–85. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Garratt, Zoe. 2012. Domestic violence against men – is it a forgotten crime? Extended research project. Birmingham City University.

- Gelles, Richard J. 1974. *The Violent Home*. Beverly Hills, CA: Sage Publications.
- Gelles, Richard J., in Murray A. Straus. 1988. *Intimate violence*. New York: Simon & Schuster.
- Gershoff, Elizabeth T. 2002. Parental corporal punishment and associated child behaviors and experiences: A meta-analytic and theoretical review. *Psychological Bulletin* 128, št. 4:539–579.
- Gillham, Bill. 2000. *The research interview*. London: Continuum.
- Gilligan, James. 2001. *Preventing violence. Prospects for tomorrow*. New York: Thames in Hudson.
- Gloor, Daniela, in Hanna Meier. 2003. Gewaltbetroffene Männer – wissenschaftliche und gesellschaftlich-politische Einblicke in eine Debatte. *Die Praxis des Familienrechts*, št. 3:526–547.
- Gostečnik, Christian. 1997. *Človek v začaranem krogu*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski center.
- Gostečnik, Christian. 1997a. Moškega in žensko je ustvaril. *Tretji dan* 26, št. 10/11:113–115.
- Gostečnik, Christian. 2000. *Psihoanaliza in religija*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski center.
- Gostečnik, Christian. 2001. *Poskusiva znova*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski inštitut.
- Gostečnik, Christian. 2004. *Relacijska družinska terapija*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski inštitut.
- Gostečnik, Christian. 2005. *Psihoanaliza in religiozno izkustvo*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski inštitut.
- Gostečnik, Christian. 2006. *Neustavljivo hrepenenje*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski inštitut.
- Gostečnik, Christian. 2007. Odrešenje predpostavlja odnos: Relacijska družinska paradigma. *Bogoslovni vestnik* 67, št. 1:51–72.
- Gostečnik, Christian. 2008. *Relacijska paradigma in travma*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski inštitut.
- Gostečnik, Christian. 2010. *Neprodirna skrivnost intime*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski inštitut.

- Gostečnik, Christian. 2011. *Inovativna relacijska družinska terapija*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski inštitut.
- Gottman, John, in Lynn Katz. 1989. Effect of marital discord on young children's peer interaction and health. *Developmental Psychology* 25, št. 3:373-381.
- Grace, Sharon. 1995. *Policing Domestic Violence in the 1990s Home*. London: HMSO.
- Gradišnik, Albin. 2008. Družinsko nasilje in izrek prepovedi približevanja določenemu kraju ali osebi v letih 2004 in 2005. V: Jerneja Šifrer, ur. *Javna in zasebna varnost, Zbornik prispevkov. 9. slovenski dnevi varstvoslovja*, Bled 5. in 6. junij 2008. <http://www.fvv.uni-mb.si/dv2008/zbornik/clanki/Gradisnik.pdf> (pridobljeno 12. maja 2014).
- Graham-Kevan, Nicola, in John Archer. 2005. Investigating three explanations of women's relationship aggression. *Psychology of Women Quarterly* 29, št. 3:270–277.
- Grujičić, Branka. »Tudi moški padajo po stopnicah.« *Delo*, 5. april 2008, Sobotna priloga.
- Grych, John H., in Frank D. Fincham. 1990. Marital conflict and children's adjustment: A cognitive-contextual framework. *Psychological Bulletin* 108, št. 2:267-290.
- Habermas, Jürgen. 1989. *Strukturne spremembe javnosti..* Ljubljana: Studia Humanitatis, Filozofska fakulteta in ŠKUC.
- Hamberger, Kevin L., in Clare E. Guse. 2002. Men's and women's use of intimate partner violence in clinical samples. *Violence Against Women* 8, št. 11:1301-1331.
- Hamel, John, in Tonia Nicholls. 2007. *Family interventions in domestic violence: a handbook of gender-inclusive theory and treatment*. New York: Springer Publishing Company, LLC.
- Hanžek, Matjaž. 2004. *Nasilje v družini – poti do rešitev. Posebno poročilo Varuha človekovih pravic*. Ljubljana: Varuh človekovih pravic.
- Harris, Richard Jackson, in Cynthia A. Cook. 1994. Attributions About Spouse Abuse: It Matters Who the Batterers and Victims Are. *Sex Roles* 30, št. 7:553–565.
- Hedges, Lawrence E. 2012. *Making love last: Creating and maintaining intimacy in long-term relationships*. Chevy Chase: International Psychotherapy Institute E-Books.

- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich. 1996. *Phaenomenologie des Geistes, Werke*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Hendrix, Harville. 2008. *Getting the love you want: A guide for couples*. New York: Henry Holt and Company.
- Hines, Denise A., in Kathleen Malley-Morrison. 2001. Psychological effects of partner abuse against men: A neglected research area. *Psychology of Men and Masculinity* 2, št. 2:75-85.
- Hines, Denise A., in Kimberly J. Saudino. 2003. Gender differences in psychological, physical, and sexual aggression among college students using the Revised Conflict Tactics Scales. *Violence and Victims* 18, št. 2:197-218.
- Holden, George W., in Kathy L. Ritchie. 1991. Linking extreme marital discord, child rearing and child behavior problems: Evidence from battered women. *Child development* 62, št. 2:311-327.
- Hotaling, Gerald T., in David B. Sugarman. 1990. Prevention of wife assault. V: In Robert T. Ammerman in Michael Hersen, ur. *Treatment of family violence*, 385-405. New York: John Wiley & Sons.
- Hoyle, Carolyn. 2000. *Negotiating Domestic Violence. Police, Criminal Justice and Victims*. Oxford: University Press.
- Hradilova Selin, Klara. 2009. *Violence against women and men in intimate relationships. Violence character and experiences of victims of contacts with the justice system*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Hyde, Janet Shibley. 1986. Gender differences in aggression. V: Janet Shibley Hyde in Marcia C. Linn, ur. *The psychology of gender: Advances through meta-analysis*, 51-56. Baltimore: Johns Hopkins Press.
- Idler, Ellen L., Marc A. Musick, Christopher G. Ellison, Linda K. George, Neal Krause, Marcia G. Ory, Kenneth I. Pargament, Lynda H. Powell, Lynn G. Underwood in David R. Williams. 2003. Measuring Multiple Dimensions of Religion and Spirituality for Health Research: Conceptual Background and Findings from the 1998 General Social Survey. *Research on Aging* 25, št. 4: 327-365.
- Jaffe, Peter, David A. Wolfe, D., Susan Wilson in Lydia Zak. 1986. Similarities in behavioral and social maladjustment among child victims and witnesses to family violence. *American Journal of Orthopsychiatry* 56, št. 1:142-146.

- Johnson, Michael P. 1995 Patriarchal terrorism and common couple violence: Two forms of violence against women. *Journal of Marriage and the Family* 57, št. 2:283-294.
- Johnson, Michael, in Kathleen Ferraro. 2000. Research on domestic violence in the 1990s: Making distinctions. *Journal of Marriage and the Family* 62, št. 4:948–963.
- Johnson, Susan M, in Marlene Best. 2003. A Systemic Approach to Restructuring Adult Attachment: The EFT Model of Couples Therapy. V: Phyllis Erdman in Tom Caffery, ur. Attachment and Family Systems: Conceptual, Empirical, and Therapeutic Relatedness, 165–192. New York: Brunner-Routledge.
- Johnson, Michael, in Janel M. Leone. 2005. The differential effects of patriarchal terrorism and common couple violence. *Journal of Family Issues* 26, št. 3:322–349.
- Johnson, Roger N. 1972. *Aggression in man and animals*. Philadelphia: Saunders.
- Johnson, Susan C., Carol S. Dweck in Frances S. Chen. 2003. Evidence for Infants' Internal Working Models of Attachment. *Psychological Science Volume* 18, št. 6:501-502.
- U.S. Department of Justice. 2010. *National survey by the Centers for Disease Control and Department of Justice*. Maryland: U.S. Department of Justice.
- Juvan, Franc. 2013. 27. navadna nedelja B. <http://www.juvan.rkc.si/B/B27.doc> (pridobljeno 4. julija 2015).
- Kammer, Jack. 1994. *Good Will Toward Men*. Halethorpe: St. Martin's Press.
- Kammer, Jack. 2002. *If men have all the power how come women make the rules*. Halethorpe: Jack Krammer.
- Kaplow, Julie B., in Cathy S. Widom. 2007. Age of onset of child maltreatment predicts long-term mental health outcomes. *Journal of Abnormal Psychology* 116, št. 1:176-187.
- Katz, Jennifer, Stephanie Washington Kuffel in Amy Coblentz. 2002. Are there gender differences in sustaining dating violence?: An examination of frequency, severity, and relationship satisfaction. *Journal of Family Violence* 17, št. 3:247–271.

- Kim, Jae-Yop, in Emery Clifton. 2003. Marital power, conflict, norm consensus, and marital violence in a nationally representative sample of Korean couples. *Journal of Interpersonal Violence* 18, št. 2:197–219.
- Kitayama, Noriyuki, Sinead Quinn in Douglas J. Bremner. 2006. Smaller volume of anterior cingulate cortex in abuse-related posttraumatic stress disorder. *Journal of Affective Disorders* 90, št. 2-3:171–174.
- Knežić, Branislava. 2004. Od definicije do operacionalizacije, sa osvrtom na istraživanje nasilja. *Temida* 7, št. 1:45–50.
- Kompan Erzar, Katarina. 2001. *Odkritje odnosa*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski inštitut.
- Kompan Erzar, Katarina. 2003. *Skrita moč družine*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski inštitut.
- Kompan Erzar, Katarina. 2006. *Ljubezen umije spomin*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski inštitut; Celje: Celjska Mohorjeva družba.
- Kordeš, Urban. 2008. Fenomenološko raziskovanje v psihoterapiji. *Kairos* 2, št. 3/4:9-21.
- Kovačič, Matej. 2006. Nadzor in zasebnost v informacijski družbi: filozofski, sociološki, pravni in tehnični vidiki nadzora in zasebnosti na internetu. Ljubljana: Znanstvena knjižnica, Fakulteta za družbene vede.
- Krajnc, Slavko. 2007. *Cerkveni molitvenik*. Ljubljana: Družina d.o.o.
- Kreča, Marjeta. 2000. Nasilje za štirimi stenami. *Pravosodni bilten* 21, št. 2:223-234.
- Krippendorff, Klaus H. 1980. *Content analysis: an introduction to its methodology*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Kumar, Anant. 2012. Domestic Violence against Men in India: A Perspective. *Journal of Human Behavior in the Social Environment* 22, št. 3:290-296.
- Kurz, Demie. 1989. Social science perspectives on wife abuse: Current debates and future directions. *Gender and Society* 3, št. 4:489-505.
- Kurz, Demie. 1993. Physical assaults by husbands. A major social problem. V: Richard J. Gelles in Donileen R. Loseke, ur. *Current Controversies on Family Violence*, 88-103. Newbury Park: Sage.
- Lah, Avguštin. 2005. *Skrivnost troedinega Boga*. Maribor: Teološka fakulteta Ljubljana, Enota Maribor.

- Lamovec, Tanja. 1994. Fenomenologija in duševno zdravje. *Socialno delo* 33, št. 3:201-205.
- Lamovec, Tanja. 1995. *Ko rešitev postane problem in zdravilo postane strup*. Ljubljana: Lumi.
- Langridge, Darren. 2007. *Phenomenological psychology*. Harlow, Essex: Pearson education.
- Lao Zi. 2009. *Dao de jing*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- LaRoche, Denis. 2005. *Aspects of the context and consequences of domestic violence situational couple violence and intimate terrorism in Canada in 1999*. Quebec City: Government of Quebec.
- Lazarus, Sabra, in Kath McCarthy. 1990. Panacea for social issues: Depoliticisation of domestic violence. *Legal Service Bulletin* 15, št. 1:30-31.
- Lerner, Gerda. 1986. *The creation of patriarchy*. New York: Oxford University Press.
- Leskovec, Nina. 2013. *Povezanost konflikta med starši z vedenjskimi problemi njihovih predšolskih otrok*. Ljubljana: Self.
- Lewis, Thomas, Fari Amini in Richard Lannon. 2000. *A general theory of love*. New York: Random House.
- Libet, Benjamin. 1985. Unconscious cerebral initiative and the role of conscious will in voluntary action. *Behavioral and Brain Sciences* 8, št. 4:529-566.
- Linder, Jennifer in Emelie Widh. 2014. A qualitative study on the experiences of Intimate Partner Violence (IPV) from the perspective of male victims. Bakalavreat. University of Gävle, Faculty of health and occupational studies.
- Lisak, David, Jim Hopper in Pat Song. 1996. Factors in the cycle of violence: Gender rigidity and emotional constriction. *Journal of Traumatic Stress* 9, št. 4:721-743.
- Lorenz, Konrad. 1967. *On aggression*. London: Methuen.
- Lowen, Aleksander. 1965. *Love and orgasm*. New York: New American Library.
- Lowenstein, Ludwig. 2005. Domestic violence recent research (2004-2005) Part I: Incidence, types and causes. *Police Journal* 78, št. 2:147-157.
- Luthar, Breda, Dejan Jontes in Zdenka Šadl. 2006. *Medijske reprezentacije družinskega nasilja: rezultati raziskave - končno poročilo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Center za raziskovanje družbenega komuniciranja.
- Lyndon, Neil. 1992. *No More Sex War: The Failures of Feminism*. London: Sinclair-Stevenson.

- Lyndon, Neil. 2013. The family union. *New male studies: An international journal* 2, št. 3:42-50.
- Macaulay, James. 1985. Adding gender to aggression research: Incremental or revolutionary change? V: Virginia E. O'Leary, Rhoda K. Unger in Barbara S. Wallston, ur. *Women, gender, and social psychology*, 191-224. Hillsdale: Erlbaum.
- MacFarlane, Malcolm. 2004. *Family treatment of personality disorders: Advances in clinical practice*. Binghampton: Haworth Clinical Practice Press.
- Maguire, John. 2010. Are Women More Violent Than Men? Massachusetts News. http://www.fatherhoodcoalition.org/cpf/inthenews/MassNews990802women_violent.htm (pridobljeno 3. marca 2014).
- Main, Mary, in Erik Hesse. 1990. Parents' unresolved traumatic experiences are related to infant disorganized attachment status: Is frightened and/or frightening parental behavior the linking mechanism? V: Mark T. Greenberg, Dante Cicchetti in Mark E. Cummings, ur. *Attachment during the preschool years: Theory, research and intervention*, 161-182. Chicago: University of Chicago Press.
- Majdič, Gregor. »Epigenetika - Tudi okolje vpliva na dedne spremembe.« *Delo*, 04. maj 2012.
- Makepeace, James Michael. 1981. Courtship violence among college students. *Family Relations* 30, št. 1:97-100.
- Mandela, Nelson. 2002. World report on violence and health: foreword. V: World Health Organization WHO, ur. *World report on violence and health*, ix. Geneva: World Health Organization.
- Marshall, Linda L., in Patricia Rose. 1988. Family of origin violence and courtship abuse. *Journal of Counseling and Development* 66, št. 9:414-418.
- Mayseless, Ofra. 1991. Adult Attachment Patterns and Courtship Violence. *Family Relations* 40, št. 1: 21-28.
- McDonald, Gerald W. 1980. Family power: The assessment of a decade of theory and research, 1970-1979. *Journal of Marriage and the Family* 42, št. 4:841-854.
- McDougall, Joyce. 1989. *Theaters of the body: A psychoanalytic approach to psychosomatic illness*. New York: W. W. Norton & Company.
- McGill, Jena. 2009. What Have You Done for Me Lately? Reflections on Redeeming Privacy for Battered Women. V: Ian Kerr, Carole Lucock in Valerie Steeves, ur.

- Lessons from the Identity Trial: Anonymity, Privacy and Identity in a Networked Society*, 157–172. New York: Oxford University Press.
- McGregor, Heather. 1990. Conceptualising male violence against female partners: Political implications of therapeutic responses' Australian and New Zealand. *Journal of Family Therapy* 11, št. 2:65-70.
- Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti. 2010. Akcijski načrt za preprečevanje nasilja v družini 2010–2011. http://www.mdds.gov.si/si/zakonodaja_in_dokumenti/pomembni_dokumenti/ (pridobljeno 14. januarja 2014).
- Mead, Margaret. 1935. *Sex and Temperament in Three Primitive Societies*. New York: Morrow.
- Melton, Heather C., in Joanne Belknap. 2003. He hits, she hits: Assessing gender differences and similarities in officially reported intimate partner violence. *Criminal Justice and Behavior* 30, št. 3:328-348.
- Middleberg, Carol V. 2001. Projective identification in common couple dances. *Journal of Marital and Family Therapy* 27: 341–352.
- Milčinski, Fran. 1991. *Butalci*. Ljubljana: Karantanija.
- Mills, Rosemary S. L. 2005. Taking stock of the developmental literature on shame. *Developmental Review* 25, št. 1:26–63.
- Minaker, Joanne C. 2006. Husband Abuse: Equality with a Vengeance? *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice* 48, št. 5:753-780.
- Minuchin, Patricia. 1985. Families and individual development: provocations from the field of family therapy. *Child Development* 56, št. 2:289 - 302.
- Minuchin, Salvador, in Michael P. Nichols. 1994. *Family healing: Strategies for hope and understanding*. New York: Simon & Schuster.
- Mitchell, Stephen A. 1988. *Relational concepts in psychoanalysis*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Mitchell, Stephen A. 1993. *Hope and dread in psychoanalysis*. New York: Basic Books.
- Mitchell, Stephen A. 2000. *Relationality: From attachment to intersubjectivity*. New York: The Analytic Press.
- Mitchell, Stephen A. 2002. *Can love last? The fate of romance overtime*. New York: W. W. Norton & Company.

- Mlakar, Janez. 2010. Psihološke raziskave nasilja med intimnimi partnerji in v družinah. *KLIP- revija za teorijo in prakso klinične psihologije* 3, št. 7:6-9.
- Moffitt, Terrie E. 2001. *Sex differences in antisocial behaviour*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Morris, Allison. 1987. *Women, crime, and criminal justice*. Worchester: Billing & Sons.
- Morris, Richard G. M., Marianne Fillenz, Jurij Bon, Mara Bresjanac, Mateja Drolec-Novak, Nejc Jelen, Mojca Kržan, Maja Milavec, Nina Mohorko in Grega Repovš. 2007. *Prvi koraki v nevroznanost, znanost o možganih*. Ljubljana: Izobraževalni in raziskovalni inštitut Ozara in Sinapsa, Slovensko društvo za nevroznanost.
- Morse, Barbara J. 1995. Beyond the Conflict Tactics Scale: assessing gender differences in partner violence. *Violence and Victims* 10, št. 4: 251-72.
- Motz, Anna. 2008. *The psychology of female violence : crimes against the body*. London: Routledge.
- Mulroney, Jane, in Carrie Chan. 2005. Men as Victims of Domestic Violence. Australian Domestic and Family Violence Clearinghouse. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.457.3624&rep=rep1&type=pdf> (pridobljeno 2. novembra 2015).
- Munjas, Radenka, Sandra Mihelčič in Vladimir Takšić. 2005. Poticanje pozitivnog razvoja djece putem emocionalnog opismenjavanja. 13. konferenca hrvatskih psihologov, Osijek, 12.10-15.10. 2005. http://www.pozitivna-psihologija.com/pozitivna_psihologija_dogadanja.html (pridobljeno 16. aprila 2015).
- Muršič, Tatjana. 2010. Kratek prikaz stanja in aktivnosti policije pri preprečevanju in preiskovanju kaznivih dejanj na področju nasilja v družini. V: Anton Dvoršak in Lilijana Selinšek, ur. *Nasilje v družini: kazenskopravni, kriminalistični in kriminološki problemi*, 45-70. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede in Pravna fakulteta.
- Musek, Janek. 2010. *Psihologija življenja*. Vnanje Gorice: Inštitut za psihologijo osebnosti.
- Nelson, Chad, in Robert H. Woods Jr. 2011. Content Analysis. V: Michael Stausberg in Steven Engler, ur. *The Routledge Handbook of Research Methods in the Study of Religion*, 109-121. London: Routledge.

- O'Leary, Daniel K. 1988. Physical aggression between spouses: A social learning theory perspective. V: Alan S. Bellack, Michel Hersen, Randall L. Morrison, Vincent B. Van Hasselt, ur. *Handbook of family violence*, 31-56. New York: Plenum Press.
- O'Leary, Daniel K. 2000. Are women really more aggressive than men in intimate relationships? A comment on Archer. *Psychological Bulletin* 126, št. 5:685-689.
- O'Leary, Daniel K., Julian Barling, Ileana Arias, Alan Rosenbaum, Jean Malone in Andrea Tyree. 1989. Prevalence and stability of physical aggression between spouses: A longitudinal analysis. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 57, št. 2:263-268.
- Oberstar, Janez. 2003. Notranje življenje Svete Trojice. *Prijatelj* XXXV, št. 4. <http://revija-prijatelj.rkc.si/042003.htm#6> (pridobljeno 4. julija 2015).
- Ogden, Thomas H. 1994. *Subjects of analysis*. Northvale: Jason Aronson.
- Ogden, Thomas. 1997. *Reverie and interpretation: Sensing something human*. Northvale: Jason Aronson.
- Okun, Lewis. 1986. *Woman abuse: Facts replacing myths*. Albany, NY: State University of New York Press.
- Orme, John 1994. Violent Women. Ur. V Carol Lupton in Terry Gillespie, *Working with Violence*. London: MacMillan Press Ltd.
- Ostojić, Edita, Nurka Babović, Marijana Senjak in Mirha Pojskić. 2001. *Priručnik za pomagače i pomagačice koji rade sa žrtvama i preživjelima nasilja*. Zenica: Medica.
- Palmberg, Camila, in Heidi Wasen. 2003. *Battered Man - Four forms of male abuse*. Stockholm: Stockholm University, Department of Sociology.
- Panksepp, Jaak. 2009. Brain emotional systems and qualities of mental life: From animal models of affect to implications for psychotherapeutics. V: Diana Fosha, Daniel J. Siegel in Marion F. Solomon, ur. *The healing power of emotion: Affective neuroscience, development & clinical practice*, 1-26. New York: W. W. Norton & Company.
- Pečar, Janez. 1984. Žrtve nasilja med zakonci. *Teorija in praksa* 21, št. 9:912-930.
- Pembrey, Marcus, Lars Olov Bygren, Gunnar Kaati, Sören Edvinsson, Kate Northstone, Michael Sjöström in Jean Golding. 2006. Sex-specific, male-line transgenerational responses in humans. *European Journal of Human Genetics* 14, št. 2:159-166.

- Pence, Ellen, in Michael Paymar. 1990. *Power and Control: Tactics of men who batter. An educational curriculum*. Duluth, MN: Minnesota Program Development, Inc.
- Perry, Bruce D., in Ronnie Pollard. 1998. Homeostasis, stress, trauma, and adaptation: A neurodevelopmental view of childhood trauma. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America* 7, št. 1:33–51.
- Petrovič, Ružica. 2005. Nasilje v družini in vloga centra za socialno delo. V: Ciril Kržišnik in Tadej Battelino, ur. *Izbrana poglavja iz pediatrije*, 135-136. Ljubljana: Medicinska fakulteta, Katedra za pediatrijo.
- Pietromonaco, Paula R., Dara Greenwood in Lisa Feldman Barrett. 2004. Conflict in adult close relationships: An attachment perspective. In W. Steven Rholes in Jeffry A. Simpson, ur. *Adult attachment: Theory, research and clinical implications*, 267–299. New York, London: Guilford Press.
- Pines, Ayala M. 1999. *Falling in love: Why we choose the lovers we chose*. New York: Routledge.
- Pirog-Good, Maureen A., in Jan E. Stets. 1989. Violence in dating relationships: Emerging social issues. New York: Praeger.
- Pirtošek, Zvezdan. 2010. Možgani med scilo čudeža in karibdo mehanicizma. Nova Gorica. <http://www.ung.si/sl/raziskave/znanstveni-veceri/2010-2011/2010-12-16-zvezdan-pirtosek/> (pridobljeno 25. maja 2015).
- Pleck, Elizabeth, Joseph H. Pleck, Marlyn Grossman in Poulaine B. Bart. 1978. The battered data syndrome: A comment on Steinmetz's article. *Victimology: An International Journal* 2, št. 3/4:680-683.
- Pope, Lucille, in Kathleen Ferraro. 2006. The Duluth Power and Control Model. www.vawresources.org (pridobljeno 18. februarja 2015).
- Predsokratiki*. 1946. Ljubljana: Slovenska matica.
- Prešeren, France. 2009. *Poezije doktorja Franceta Prešerna*. Ljubljana: Prešernova družba.
- Radovanović, Karolina, in Urban Kordeš. 2009. Most k temnemu svetu - fenomenološka študija. *Kairos* 3, št. 3-4:19-35.
- Ramovš, Jože. 1995. *Družina. Zbornik predavanj in razprav na osednjih strokovnih prireditvah v Sloveniji v letu družine*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka.

- Rayner, Eric, Angela Joyce, James Rose, Mary Twyman in Christopher Clulow. 2005. *Human development: An introduction to the psychodynamics of growth, maturity and ageing*. London: Routledge.
- Remeikis Amy. 2015. Brisbane. Times, 19. oktober 2015, <http://www.brisbanetimes.com.au/queensland/premier-annastacia-palaszczuk-changes-language-about-violence-against-men-20151018-gkc3e9.html> (pridobljeno 3. decembra 2015).
- Rennison, Callie Marie. 2003. *Intimate partner violence, 1993-2001*. Washington, D.C: U.S. Department of Justice.
- Repič, Tanja. 2005. Fizična zloraba v otroštvu in strah pred intimnostjo v partnerskem odnosu. *Psihološka obzorja* 14, št. 3:107–124.
- Repič, Tanja. 2008. *Nemi kriki spolne zlorabe in novo upanje*. Celje: Društvo Mohorjeva družba, Celjska Mohorjeva družba.
- »Resolucija o nacionalnem preprečevanju nasilja v družini 2009–2014.« V: *Uradni list RS*, št. 41/2009. Pridobljeno 14. 1. 2014 na <http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti.pdf/resolucijanppndpr290109.pdf>. (pridobljeno 14. januarja 2014).
- Riggs, Arthur D., Vincenzo E. A. Russo in Robert A. Martienssen. 1996. *Epigenetic mechanisms of gene regulation*. Plainview, N.Y.: Cold Spring Harbor Laboratory Press.
- Robins, Susann P. 2010. *Exploring intimacy: Cultivating healthy relationships through insight and intuition*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Rosenbaum, Alan, Paul Cohen in Barbara Forsstrom-Cohen. 1991. The ecology of domestic aggression toward adult victims. V: Robert T. Ammerman in Michel Hersen, ur. *Case Studies in Family Violence*, 39-56. New York: Springer Science+Business Media.
- Ross, Lee D., Teresa M. Amabile in Julia L. Steinmetz. 1977. Social Roles, social control and biases in social-perception processes. *Journal of Personality and Social Psychology* 35, št. 7:483-494.
- Rothschild, Babette. 2000. *The body remembers: The psychophysiology of trauma and trauma treatment*. New York: W. W. Norton & Company.

- Rothschild, Babette. 2003. *The body remembers casebook: Unifying methods and models in the treatment of trauma and PTSD*. New York: W. W. Norton & Company.
- Rothschild, Babette. 2006. *Help for the helper: The psychophysiology of compassion fatigue and vicarious trauma*. New York: W. W. Norton & Company.
- Rožič, Tatjana, Matej Torkar, Tomaž Erzar in Katarina Kompan Erzar. 2010. Kako sva se spoznala: dinamika sramu in ranljivosti v partnerskih odnosih in terapevtski potencial vpogleda v vzajemno afektivno dinamiko. *Bogoslovni vestnik* 70, št. 3:str. 415-429.
- Saenger, Gerhart. 1955. Male and female relation in the American comic strips. *The Public Opinion Quarterly* 19, št. 2:195-205.
- Saint-Exupery, Antoine de. 2013. *Mali princ*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Sarantakos, Sotirios. 1999. Husband Abuse: Fact or Fiction? *Australian Journal of Social Issues* 34, št. 3:231-252.
- Sartre, Jean-Paul. 2007. *Zaprta vrata: enodejanka*. Ljubljana: Delo, Intelego in Študentska založba.
- Saunders, Daniel G. 1986. When Battered Women Use Violence: Husband Abuse or Self-Defense? *Violence and Victims* 1, št. 1:47-58.
- Saunders, Daniel G. 2002. Are Physical Assaults by Wives and Girlfriends a Major Social Problem? *Violence Against Women* 8, št. 12:1424-1448.
- SAVE. 2010. Domestic Violence Programs Discriminate Against Male Victims. <http://www.saveservices.org/pdf/SAVE-VAWA-Discriminates-Against-Males.pdf> (pridobljeno 16. februarja 2015).
- Scanzoni, John. 1972. Marital conflict as a positive force. V: John Sconroni, ur. *Sexual Bargaining*, 61-102. New Jersey: Prentice-Hall.
- Scharff, David E. 1992. *Refinding the object and reclaiming the self*. Northvale, NJ: Jason Aronson.
- Scharff, Jill S., in David E. Scharff. 2000. *Tuning the therapeutic instrument: Affective learning of psychotherapy*. Northvale, NJ: Jason Aronson.
- Scharff, Jill S., in David E. Scharff. 2006. *New paradigms for treating relationships*. Lanham: Jason Aronson.
- Schore, Allan N. 1999. *Affect regulation and the origin of the self: The neurobiology of emotional development*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates.

- Schore, Allan. 2003a. *Affect Dysregulation and Disorders of the Self*. New York: W. W. Norton & Company.
- Schore, Allan. 2003b. *Affect Regulation and the Repair of the Self*. New York: W. W. Norton & Company.
- Sedmak, Mateja in Ana Kralj. 2006. Nevarna zasebnost: nasilje v družinah v Sloveniji. *Družboslovne razprave* 22, št. 53:93-110.
- Sedmak, Mateja, Ana Kralj, Zorana Medarič in Blaž Simč. 2006. *Nasilje v družinah v Sloveniji: rezultati raziskave*. Koper: Univerza na Primorskem in Znanstveno-raziskovalno središče Koper.
- Seligman, Martin E. P. 1998. The President's Address. APA 1998 Annual Report. <http://www.positivepsychology.org/aparep98.htm> (pridobljeno 3. maja 2015).
- Seligman, Martin E., in Mihaly Csikszentmihalyi. 2000. Positive psychology: An introduction. *American Psychologist* 55, št. 1:5–14.
- Seth-Purdie, Robyn. 1996. *Domestic Violence: In Search of Well-informed Policy*. Australia: Department of the Parliamentary Library, Parliamentary Research Service, Commonwealth of Australia.
- Shadish, William R., in Scott A. Baldwin. 2003. Meta-analysis of MFT interventions. *Journal of Marital and Family Therapy* 29, št. 4:547–570.
- Siegel, Daniel J. 1999. *The developing mind: Toward a neurobiology of interpersonal experience*. New York: Guilford Press.
- Siegel, Daniel J. 2009. Emotion as integration: A possible answer to the question, what is emotion? V: Diana Fosha, Daniel J. Siegel in Marion F. Solomon, ur. *The healing power of emotion: Affective neuroscience, development & clinical practice*, 145-172. New York: W. W. Norton & Company.
- Simmel, Georg. 1955. *Conflict and the Web of Group Affiliations*. Glencoe: The Free Press.
- Simon, Rita James, in Jean Landis. 1991. *The crimes women commit, the punishments they receive*. Lexington: Lexington Books.
- Simonič, Barbara. 2010. *Empatija: moč sočutja v medosebnih odnosih*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski inštitut.
- Singer, Tania, Stefan J. Kiebel, Joel S. Winston, Raymond J. Dolan in Chris D. Frith. 2004. Brain responses to the acquired moral status of faces. *Neuron* 41, št. 4:653–662.

- So-Kum Tang, Catherine. 1999. Marital power and aggression in a community sample of Hong Kong Chinese families. *Journal of Interpersonal Violence* 14, št. 6:586–595.
- Solomon, Marion F. 1992. *Narcissism and intimacy: Love and marriage in an age of confusion*. New York: W. W. Norton & Company.
- Solomon, Marion F. 2003. Connection, disruption, repair: Treating the effects of attachment trauma on intimate relationships. V: Daniel J. Siegel in Marion F. Solomon, ur. *Healing trauma: Attachment, mind, body, and brain*, 322–345. New York: W. W. Norton & Company.
- Solomon, Marion F., Robert J. Neborsky, Leigh McCullough, Michael Alpert, Francine Shapiro in David Malan. 2001. *Short-term therapy for long-term change*. New York: W. W. Norton & Company.
- Solomon, Marion F., in Daniel J. Siegel, ur. 2003. *Healing trauma: Attachment, mind, body, and brain*. New York: W. W. Norton & Company.
- Sorč, Ciril. 2006. Cerkev v svoji trinitarični, perihoretični in evharistični razsežnosti. *Bogoslovni vestnik* 66, št. 1:151-168.
- SSKJ, 2000. Nasilje. http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=nasilje&hs=1 (pridobljeno 14. januarja 2014).
- Stalans, Loretta J., in Arthur J. Lurigio. 1995. Responding to Domestic Violence Against Women. *Crime & Delinquency* 41, št. 4:387-398.
- Stern, Daniel N. 1985. *The interpersonal world of the infant: A view from psychoanalysis and developmental psychology*. New York: Basic Books.
- Stern, Daniel. 1995. *The motherhood constellation: A unified view of parent-infant psychotherapy*. New York: Basic Books.
- Stern, Daniel. 2004. *The present moment in psychotherapy and everyday life*. New York: W. W. Norton & Company.
- Stets, Jan E., in Maureen A. Pirog-Good. 1987. Violence in Dating Relationships. *Social Psychology Quarterly* 50; št. 3:237-246.
- Stets, Jan E., in Maureen A. Pirog-Good. 1990. Interpersonal control and courtship aggression. *Journal of Social and Personal Relationships* 7, št. 3:371–394.
- Stets, Jan E., in Murray A. Straus. 1989. The marriage licence as a hitting license: A comparison of assaults in dating, cohabitating, and married couples. *Journal of Family Violence* 4, št. 2:161-180.

- Stets, Jan, in Murray A. Straus. 1990. Gender Differences in Reporting Marital Violence and Its Medical and Psychological Consequences. V: Murray A. Strauss in Richard J. Gelles, ur. *Physical Violence in American Families: Risk Factors and Adaptations to Violence in 8,145 Families*, 151-165. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Stitt, Sean, in Audrey Macklin. 1995. *Battered husbands: the hidden victims of domestic violence. Research Monograph*. Liverpool: Liverpool John Moores University.
- Straus, Murray A. 1979. Measuring Intrafamily Conflict and Violence. *Journal of marriage and the family* 41, št. 1:75-88.
- Straus, Murray A. 1980. Victims and Aggressors in Marital Violence. *American Behavioral Scientist* 23, št. 5:681-704.
- Straus, Murray A. 1990. The Conflict Tactics Scale and its critics: An evaluation and new data on validity and reliability. V: Murray A. Straus in Richard J. Gelles, ur. *Physical violence in American families: Risk factors and adaptations to violence in 8,145 families*, 49-73. New Brunswick: Transaction Publishing.
- Straus, Murray A. 1993. Physical Assaults by Wives: A Major Social Problem. V: Richard J. Gelles in Donileen R. Loseke, ur. *Current Controversies on Family Violence*, 67–87. Newbury Park: Sage Publications.
- Straus, Murray A. 1997. Physical assaults by women partners: A major social problem. V: Mary Roth Walsh, ur. *Women, men and gender: Ongoing debates*, 210-221. New Haven: Yale University Press.
- Straus, Murray A. 1999. The controversy over domestic violence by women: A methodological, theoretical, and sociology of science analysis. V: Ximena Arriaga in Stuart Oskamp, ur. *Violence in intimate relationships*, 17-44. Thousand Oaks: Sage.
- Straus, Murray A. 2001. *Beating the devil out of them: Corporal punishment in American families and its effects on children*. New Brunswick: Transaction.
- Straus, Murray A. 2004. Scoring and the CTS2 and CTSPC. <http://64.233.169.104/search?q=cache:ETTMjPkqjfkJ:pubpages.unh.edu/mas2/CTS28a3.pdf+straus+scoring+cts&hl=en&ct=clnk&cd=15&gl=us> (pridobljeno 7. junij 2014).

- Straus, Murray A. 2005. Women's violence toward men is a serious social problem. V: Richard J. Gelles in Donileen R. Loseke, ur. *Current controversies on family violence*, 55-77. Newbury Park: Sage Publications.
- Straus, Murray A. 2006. International Dating Violence Study, 2001-2006 (ICPSR 29583). Durham: University of New Hampshire. <http://www.icpsr.umich.edu/icpsrweb/ICPSR/studies/29583> (pridobljeno 22. julija 2015).
- Straus, Murray A. 2007. Conflict Tactics Scales. V: Nicky Ali Jackson, ur. *Encyclopedia of Domestic Violence*, 190-197. New York: Routledge.
- Straus, Murray A. 2009. Gender symmetry in partner violence: Evidence and implications for prevention and treatment. V: Daniel J. Whitaker in John R. Lutzker, ur. *Preventing partner violence: Research and evidence-based intervention strategies*, 245-271. Washington, D. C.: American Psychological Association.
- Straus, Murray A. 2013. On falsification of domestic violence statistics. Conference on Violence, Conflict and Unity in the Family, Ariel University, 29. 4. 2013. <https://www.youtube.com/watch?v=jMm3iBFhypE> (pridobljeno 30. avgusta 2014).
- Straus, Murray, in Richard Gelles. 1986. Societal Change and Change in Family Violence from 1975 to 1985 as Revealed by Two National Surveys. *Journal of Marriage and the Family* 48, št. 3:465-479.
- Straus, Murray A., Richard J. Gelles in Suzanne K. Steinmetz. 1980. *Behind Closed Doors: Violence in the American Family*. Garden City, New York: Doubleday.
- Sugarman, David Bruce, in Gerald T. Hotaling. 1989. Dating violence: Prevalence, context, and risk markers. V: Maureen A. Pirog-Good and Jan E. Stets, ur. *Violence in dating relationships: Emerging social issues*, 3-31. New York: Praeger.
- Sugihara, Yoko, in Judith Ann Warner. 2002. Dominance and Domestic Abuse Among Mexican Americans: Gender Differences in the Etiology of Violence in Intimate Relationships. *Journal of Family Violence* 17, št. 4:315-340.
- Sveto pismo. Slovenski standardni prevod. 1997. Ljubljana: Svetopisemska družba Slovenije.

- Svetovna zdravstvena organizacija (WHO - World Health Organization). 2002. *World report on violence and health: summary*. Geneva: World Health Organization.
- Swan, Suzanne C., Laura J. Gambone, Jennifer E. Caldwell, Tami P. Sullivan in David L. Snow. 2008. A review of research on women's use of violence with male intimate partners. *Violence and Victims* 23, št. 3:301-314.
- Štaudohar, Irena. »Prišel bo dan, ko bodo kvote potrebovali moški.« *Delo*, 27. september 2014, Sobotna priloga.
- Tančič Grum, Alenka. 2011. Terapevtovo doživljanje terapevtske delovne alianse pri delu s posameznikom in parom oz. družino v prvih letih prakse. Magistrsko delo. Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Thomas, Kerry. 1996. The Defensive Self: A Psychodynamic Perspective. V: Richard Stevens, ur. *Understanding the Self*, 281-337. London: Sage.
- Thorpe, Rosamund, in Jude Irwin. 1996. *Women and violence: working for change*. Sydney: Hale & Iremonger Pty Ltd.
- Tomori, Martina. 2006. Otrok v nasilni družini - od priče in žrtve do izvajalca nasilja. V: Jože Balažic in Pavle Kornhauser, ur. *Zloraba in nasilje v družini in družbi*, 27-35. Ljubljana: Inštitut za sodno medicino Medicinske fakultete.
- Trstenjak, Anton. 1994. *O družini*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka.
- Tsui, Venus, Monit Cheung in Patrick Leung. 2010. Help-seeking among male victims of partner abuse: men's hard times. *Journal of Community Psychology* 38, št. 6:769-780.
- Ule, Mirjana. 2000a. *Sodobne identitete: v vrtincu diskurzov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Ule, Mirjana. 2000b. *Temelji socialne psihologije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Ule, Mirjana. 2009. *Psihologija komuniciranja in medosebnih odnosov*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV.
- Underwood, Lynn G., Ellen L. Idler, Marc A. Musick, Christopher G. Ellison, Linda K. George, Neal Krause, Marcia G. Ory, Kenneth I. Pargament, Lynda H. Powell in David R. Williams. 2003. Measuring Multiple Dimensions of Religion and Spirituality for Health research: Conceptual Background and Findings From the 1998 General Social Survey. *Research on aging* 25, št. 4:327-365.

- Vah Jevšnik, Mojca, Sanja Cukut Krilić, Duška Kneževi Hočevar in Jana Šimenc. 2015. *Nasilje v družini in ranljive skupine: končno poročilo o raziskavi POND SiZdrav*. Ljubljana: ZRC SAZU in Družbenomedicinski inštitut. http://www.prepoznajnasilje.si/docs/default-source/izdelki/porocilo_ds4_mvj_final.pdf?sfvrsn=4 (pridobljeno 3. januarja 2015).
- Van der Kolk, Bessel A. 1987. *Psychological trauma*. Washington: American psychiatric press.
- Van der Kolk, Bessel A. 2003. Posttraumatic stress disorder and the nature of trauma. V: Daniel J. Siegel in Marion F. Solomon, ur. *Healing trauma: Attachment, mind, body, and brain*, 168–195. New York: W. W. Norton & Company.
- Van der Kolk, Bessel A., Aleksander McFarlane in Lars Weisaeth. 1996. *Traumatic stress: The effects of overwhelming experience on mind, body and society*. New York: Guilford Press.
- Vogt, Paul W. 2005. *Dictionary of statistics & methodology a nontechnical guide for the social sciences*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Wagers, Shelly. 2005. Differences in frequency and severity of violence for intimate terrorism across genders: A test of Johnson's theory. Magistrsko delo. University of South Florida.
- Waldrop, Angela E., in Patricia A. Resick. 2004. Coping among adult female victims of domestic violence. *Journal of family violence* 19, št. 3:291-302.
- Walker, Lenore E. 2000. *The Battered Woman Syndrome*. New York: Springer Publishing Company.
- Wallston, Barbara S., in Kathleen E. Grady. 1985. Integrating the feminist critique and the crisis in social psychology: Another look at research methods. V: Virginia E. O'Leary, Rhonda K. Unger in Barbara S. Wallston, ur. *Women, gender, and social psychology*, 7-34. Hillsdale: Erlbaum.
- Welldon, Estela V. 1991. Psychology and psychopathology in women—a psychoanalytic perspective. *British Journal of Psychiatry* 158, št. 10:85–92.
- Welldon, Estela V. 1992. *Mother, Madonna, Whore: The Idealization and Denigration of Motherhood*. New York: Guilford Press.
- Wertz, Frederick. 2005. Phenomenological research method for counseling psychology. *Journal of counseling psychology* 52, št. 2:167-177.

- West, Malcolm L., in Adrienne E. Sheldon-Keller. 1994. *Patterns of relating: An adult attachment perspective*. New York: Guilford Press.
- White, Jacquelyn W. 1983. Sex and gender issues in aggression research. V: Russell G. Geen in Edward I. Donnerstein, ur. *Aggression: Theoretical and empirical reviews*, 1-26. New York: Academic Press.
- White, Jacyqelyn, in Robin M. Kowalski, R. 1994. Deconstructing the myth of the nonaggressive woman. *Psychology of Women Quarterly* 18, št. 4:487-508.
- Widom, Cathy Spatz. 1989. Child abuse, neglect, and adult criminal behavior: Research design and findings on criminality, violence, and child abuse. *American Journal of Orthopsychiatry*, 59, št. 3:355-367.
- Williams, John E., in Deborah L. Best. 1982. *Measuring sex stereotypes: a thirty-nation study*. Beverly Hills: Sage Publications.
- Wilson, Margo, in Martin Daly. 1992. Who kills whom in spouse killings? On the exceptional sex ratio of spousal homicides in the United States. *Criminology* 30, št. 2:189-215.
- Wilson, Arnold, in Carol Malatesta. 1989. Affect and the compulsion to repeat: Freud's repetition compulsion revisited. *Psychoanalysis and Contemporary Thought* 12, št. 2:265-312.
- Winnicott, Donald W. 1971. *Playing and reality*. New York: Basic Books.
- Winnicott, Donald W. 1988. *Human nature*. London: Free Association Books.
- Winnicott, Donald. 1978. *The child, the family, and the outside world*. New York: Penguin Books.
- Wolf-Smith, Jane H., in Ralph LaRossa. 1992. After he hits her. *Family relations* 41, št. 3:324-329.
- Wyss, Eva. 2006. *Wenn Frauen gewalttätig werden: Fakten contra Mythen*. Bern: Kantonale Fachkommission für Gleichstellungsfragen.
- Yllö, Kersti, in Michele Bogard. 1988. *Feminist perspectives on wife abuse*. Newbury Park: Sage Publications.
- »Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND).« V: *Uradni list RS*, št. 16/2008. 15. februarja 2008. <https://www.uradni-list.si/1/content?id=84974> (pridobljeno 16. oktobra 2014).

14. PRILOGE

Priloga 1 Opisi doživljanja nasilja posameznih udeležencev po vsebinskih področjih

1. Udeleženec 1: Martin

A. Biografski podatki

Martin (ime je izmišljeno) je star 40 let. Po poklicu je kuhar, zaposlen, oče dveh otrok. Po rodu je iz Bele krajine, živi in dela pa na Gorenjskem. Trenutno živi sam. Od nasilne partnerice se je ločil. V zakonski zvezi s partnerico je živel 20 let. V nasilnem razmerju pa je z njo živel 15 let.

B. Detajliranje nasilja

Izpostavljen je bil psihičnemu in fizičnemu nasilju. Fizično nasilje, kateremu je bil izpostavljen, je zajemalo širok razpon od klofutanja do težjih udarcev s pestjo po vsem telesu. V enem primeru mu je partnerka prizadejala tudi telesno poškodbo, posledica pretepanja je bil zlom roke. Psihično in fizično nasilje je žena nad njim izvajala v glavnem doma, v zasebni sferi, vendar nikdar vpričo otrok, občasno pa tudi v javnosti, večinoma takrat, kadar je bila zraven tudi njena mati. Takrat ga je žalila in poniževala.

Martin je povedal, da je bila žena na začetku zveze »kot coker«. Z leti pa je pričelo prihajati do nasilja s strani žene. Žena se ga je začela vse bolj oklepati in si ga prilaščati. *»Samo da sem pet minut z dela zamujal domov, že je bilo vse narobe. Telefon, enega, drugega, je klicala, kje sem.«*

Žena je bila sicer do otrok spoštljiva, Martina pa je sčasoma začela »počasi tepsti«. *»Sicer je imela kar veliko kilaže, tako, da sem jih tudi fasal. Pa kdaj tudi precej.«*

Na vprašanje, ali se je to še kdaj ponovilo, je udeleženec povedal: *»To je bila redna stalnica. Non stop. Nikamor več nisem upal iti. Nikamor.«*

Martina smo vprašali, ali je kdaj zaradi nasilja iskal zdravniško pomoč na kar je odgovoril: *»Ja, tudi sem jo rabil, ja. Zlomila mi je roko. Po stopnicah me je vrgla.«*

C. Detajliranje kratko in dolgoročnih učinkov in posledic nasilja

Martin pove, da so se v prvih mesecih po poroki s prijatelji nekaj časa še vedno redno dobivali približno enkrat na mesec, ko pa *»so se začeli problemi s temi našimi ženskami pa počasi skoraj več nič. Ni bilo nobenega pravega zaupanja več. Na koncu pa ostaneš sam. Brez nobenega prijatelja. Prepuščen samemu sebi.«*

D. Odziv žrtve na nasilje

Martina smo, ko nam je začel razlagati podrobnosti o nasilju, povprašali, kako je bilo to videti in kakšen je bil njegov odziv v teh primerih. Njegovi odgovori razkrivajo, da se je v glavnem umikal *»Ja, kaj sem pa lahko? Tiho bil pa poslušal. Nisem upal. Še na nobeno žensko nisem roke stegnil.«* Pri tem je čutil, da je zmeden in da se v tej situaciji ne znajde, saj na vprašanje o tem, kako se je počutil, pravi: *»Čisto ogroženega. In kot ena budala. Dobesedno.«*

E. Razkritje nasilja

Martin je povedal, da se ni imel komu zaupati. Ko se je potožil staršem, so mu rekli, naj potrpi. Prijatelji so se počasi vsi poročili in odpadli iz kroga njegove družbe, tako da sta na koncu ostala samo še dva, ki pa sta se tudi odmaknila od njega, ker ju je žena včasih klicala in nadlegovala; to jima je postalo nadležno in sta Martinu tudi odkrito povedala, da nočeta imeti težav.

Martin se je obrnil po pomoč tudi na policijo in center za socialno delo. *»Ni šlo več tako naprej. Potem ko sem jih še nekajkrat fasal, sem si pa rekel, zdaj me boš pa samo še enkrat, pa boš svoje dobila. In tako je bilo. Sem poklical policijo. Policija je prišla, naredila je zapisnik. Itak je vse zanikala. Sem dal na center za socialno delo. Potem sem se ločil.«*

Martin je v pogovoru o svojem trenutnem statusu in počutju še povedal, da mu je »lepo kot še nikdar v življenju. Sam sem. V najemu imam garsonjero. Prav uživam. Pridem, grem, kadar hočem, službo imam, denar imam. Otroci so veliki. Moškim svetujem: samo da se to enkrat zgodi, takoj naj gredo proč. To se bo samo še stopnjevalo. Ko ženska enkrat ta pravi obraz pokaže, je konec.«

2. Udeleženec 2: Daniel

A. Biografski podatki

Daniel (ime je izmišljeno) je star 55 let. Po poklicu je električar. Je zaposlen, oče dveh otrok. Daniel je poročen in ima izkušnjo nasilne zveze, v kateri žena nad njim izvaja psihično nasilje, prisotno pa je bilo tudi fizično. Žena ga najpogosteje sramoti in ponižuje, praviloma v javnosti. V odnosu vztraja, kot navaja, zaradi otrok. Trenutno živi sam, a ni ločen.

B. Detajliranje nasilja

Žena je v začetku nad njim izvajala psihično nasilje, še posebno pa je bila nagnjena k temu, da ga je poniževala v družbi. Povedal nam je: *»Sploh pa v kakšni družbi se želi na moj račun postaviti in me daje v nič.«* Ženino psihično nasilje se je sprevrglo tudi v fizično. Povedal je, da ga je tudi kdaj udarila, da pa se je to zgodilo zelo redko: *»Samo enkrat ali dvakrat.«*

C. Detajliranje kratko in dolgoročnih učinkov in posledic nasilja

Kadar je žena nad njim izvajala psihično nasilje je bil Daniel pred njo popolnoma nemočen in si ni znal pomagati. Ženo je za njeno psihično nasilje nad njim opravičeval: *»Imela je še posebno slab dan.«* Ko je šla huda ura mimo, so spet živeli običajno življenje brez nasilja. V pogovoru je Daniel povedal tudi, da se ne počuti kot žrtev IPN. V sebi je zanikal svojo nemoč, da bi v odnosu z ženo lahko kar koli spremenil.

D. Odziv žrtve na nasilje

Kadar je imela žena slab dan, se je Daniel potrudil, da se je čim prej umaknil in da ji je čim manj hodil pred oči. Najpogosteje se je umaknil na dom svoje matere, če matere ni bilo doma, pa je šel po svojih opravkih in počakal, da je ženo minilo.

E. Razkritje nasilja

Ker se Daniel ni počutil kot žrtev IPN, tudi ni nikdar čutil potrebe, da bi se obrnil kam po pomoč. Imel je tudi izkušnjo, da so bili zaradi ženinenga nasilja primorani klicati policijo, a policije ni klical on, pač pa njegova mama, saj se je incident zgodil na materinem domu, ko njega tam ni bilo. *»Šel sem do svoje mame. A je ni bilo doma. Pa sem šel naprej. Kasneje je prišla tudi žena na dom moje matere, in ker me ni našla, se je zelo razburila. Tako zelo, da je morala mama poklicati policijo.«*

Iz pogovora z Danielom je bilo jasno razvidno, da se je Daniel sprijaznil s svojo situacijo. Povedal nam je: *»Če ima ženska slab dan in je tečna, mora moški pač potrpeti, saj enkrat vse mine.«*

3. Udeleženec 3: Albreht

A. Biografski podatki

Albreht (ime je izmišljeno) je star 33 let. Je ekonomist s srednjo ekonomsko izobrazbo. Študija ekonomije ni končal. Trenutno je samski, brez otrok. S partnerico je živel 7 let. Po 6 letih je v njunem odnosu začelo prihajati do večjih nesoglasij in tudi do nasilja. Nasilje se je dogajalo doma, za zaprtimi vrati. Šlo je za lažje oblike fizičnega nasilja, partnerica ga je v več primerih s pestmi udarjala po prsih.

B. Detajliranje nasilja

Do nasilja je začelo prihajati po 6 letih njunega skupnega bivanja, ko so se odnosi med njima začeli krhati. »Zelo me je imela rada in tudi jaz njo. Veliko hrepenenja in ljubezni je bilo v najinem odnosu, funkcionalnosti pa zelo malo. Od desetih dni sva se imela en dan noro, dobro devet dni pa slabo.« »V zadnjem obdobju me je tudi kdaj udarila. Ampak to ni bilo tako hudo.«

C. Detajliranje kratko in dolgoročnih učinkov in posledic nasilja

Udeleženec ni prepoznal neposrednih učinkov nasilnega odnosa na njegovo življenje. »Mislim, da to, da me je udarila, ni pustilo nobenih posledic name. Še vedno grem z žensko odprto v odnos. Da bi me bilo strah pred žensko, vsaj zavestno, tega ne, nezavedno pa ne vem.« Verjetno pa so njegovi odnosi zaznamovani s posebnim pogledom na ženske, kar je mogoče razbrati iz njegovega pogleda na ozadje ženske agresije, ki bi ga lahko opredelili kot mentalno posledico njegovega doživljanja: »Se mi pa zdi, da bi ženske iz naslova zgodovine rade uporabljale še vse te prednosti, ki so bile, ki so jih imele. Prednosti v smislu, to je pa moško, moški mora nositi, moški mora to, moški mora plačati, moški mora preskrbeti ono. One bi milijarde enih pravic, hkrati bi pa po ta novem sistemu bile enakopravne, tiste ta stare pravice bi pa še imele.« Njegov pogled na ženske se kaže tudi v izjavi: »Ženske niso nobene svetinje. To, da so svetinje,

sem nehal verjeti že od 27. leta naprej in to o božicah in dobričicah in ne vem kaj. Isto so in tekmovalne in barabinske, hinavske in grobe in ranljive in vse, vse to so.»

D. Odziv žrtve na nasilje

Albreht se takrat ni počutil žrtev nasilja. »Moram pa priznati, da tega takrat, pri 25 letih, nisem sploh dojemal tako. Zdelo se mi je pač, ah, pač neki te čofne. Potem, ko si pa starejši, pa drugače gledaš na tak odnos.»

E. Razkritje nasilja

Tudi Albreht se je obrnil na policijo, saj se nasilje po njegovi odločitvi za prekinitev odnosa ni prenehalo. »Prekinil sem z njo, pa mi je potem sledila. Šel sem na policijo, da bi ji dali policijsko prepoved približevanja, ona pa za menoj, povsod mi je sledila. Na policiji mi je policaj rekel, daj, bodite resni, dajta se vidva zmenit, saj se bo pomirilo, pa se bosta že pogovorila potem. Ni me jemal resno.»

4. Udeleženec 4: Franc

A. Biografski podatki

Franc (ime je izmišljeno) je star 30 let. Je ekonomist. Živi in dela v Ljubljani. S partnerico je pred nasilnim dogodkom eno leto živel v zunajzakonski skupnosti. Trenutno je samski. Do nasilnega dejanja s strani njegove partnerice je v njunem odnosu prišlo enkrat. Šlo je za fizično nasilje.

B. Detajliranje nasilja

Partnerica ga je s pestjo udarila v brado. Prav tako ga je tudi s pestjo boksnila v trebuh.

»Ko sem prišel k njej, morda ni bil najbolj primeren trenutek, prišel sem z zabave, tam so me prijatelji zasmehovali zaradi nje, češ da je bolj hitra punca. Prišel sem v šotor, kampirala sva na morju, in ji to začel pripovedovati. Vprašal sem jo, če si res hitro najde fanta. In je užgala. Takoj, sunkovito. Jaz nisem mogel niti dojet.«

C. Detajliranje kratko in dolgoročnih učinkov in posledic nasilja

Na vprašanje, kakšne so bile posledice tega nasilja zanj, je povedal: *»Zaupanje izgubiš, ker vidiš, da človek ni adekvaten in odreagira fizično. Presenečenje, ker tega od ženske ne pričakuješ. Zoži se spekter, v katerem bi ti sobival z nekom.«*

Po tem dogodku se je z njo razšel.

D. Odziv žrtve na nasilje

Pri Francu je šlo za doživljanje nasilja, ki se je zgodilo enkrat, nakar je uspel oditi iz odnosa. Vseeno pa opisuje svoj odziv kot stanje šokiranosti: *»Je bil pa šok. Ko sem v šoku bi odreagiral obrambno ali pa napadalno. V mislih sem jo hotel udariti nazaj, v mislih, ampak v tistem trenutku sem se ustavil ... Bil sem tako šokiran ... Potem sem se*

zbral, rekel sem si, ne bom je udaril.« Obenem je doživljal veliko ponižanja, nemoči in osramočenosti.

»Počutil sem se – ponižanega in totalno krivično se mi je zdelo. Kot da te polije sram. Kot da nisi moški, kako da te je lahko ženska na tak način udarila. Kako zdaj lahko z mano nekdo fizično obračunava. Nerazumljivo se mi je zdelo, nesprejemljivo, sram in nemoč. Ker je nisem mogel udarit nazaj, v meni je bila prepoved. Če bi me moški udaril, bi udaril nazaj. Ne bi se mogel tlačiti. Ta občutek tlačenosti je bil zelo boleč.«

E. Razkritje nasilja

Na vprašanje ali je to svojo bolečo izkušnjo komu zaupal, je Franc povedal: *»Sem povedal prijateljem sem pa tja, ampak vedno malo obarvam in to tako, da ne pokažem te svoje bolečine, ranjenosti in sramu.«*

5. Udeleženec 5: Leopold

A. Biografski podatki

Leopold (ime je izmišljeno) je star 35 let. Je ekonomist. Živi in dela v osrednjeslovenski regiji. S partnerico je v zunajzakonski zvezi živel 3 leta. Po dveh letih skupnega bivanja je v njuni zvezi začelo prihajati do nasilja. Partnerka je nad Leopoldom izvajala fizično in psihično nasilje. Od fizičnega nasilja mu je najbolj ostal v spominu dogodek, ko ga je partnerica v jezi namerno zelo močno boksnila v trebuh. Od psihičnega nasilja pa mu je ostal najbolj v spominu dogodek, ki se je zgodil doma, a v družbi njegovih prijateljev, ki so bili takrat na obisku in s katerimi je igral karte.

B. Detajliranje nasilja

Čeprav je bilo nasilje kronično, je Leopold svoje doživljanje predstavil ob dogodku, ko se je zgodilo fizično nasilje, sledilo pa je psihično teroriziranje. Zgodilo se je po tistem, ko sta se s partnerko sprla. V tem sporu ji je povedal kar nekaj stvari. *»Kadar sem ranjen, znam grobo kaj povedati.«* Ona pa se ni ustavila, ampak je vztrajala v prepiru. Nato je šla v sobo, kjer je jokala in vrtela glasbo. *»Vrtela je nek komad v zvezi s tem, da ona ni vredna mene, da jaz vse izničim, se mi zdi, da je glasba na nek način odražala, kar je ona mislila in čutila.«* Šel je do nje, ji hotel reči, da mu je žal. Hotel jo je pomiriti. *»Ko sem prišel v sobo, je vstala, in ker je bila jezna, je udarila v stekleno omaro, z roko čez v steklo. Čudežno se ni nič porezala in jaz sem jo hotel ustaviti, potem je pa še mene udarila. V ihti me je z vso silo boksnila v trebušni del. Kar močno me je udarila. Močna je bila, imobiliziral sem jo, takrat sem čutil, da jo moram samo pomiriti.«*

Partnerka je nad njim izvajala tudi psihično nasilje. Ker sta se sprla, nista šla skupaj na morje, kot sta načrtovala, temveč je šla partnerka namesto z njim na morje s prijateljico. Ko se je vrnila, ga je namenoma prizadela z oponašanjem, češ da je bila z drugim. *»Ko je prišla nazaj, bil sem s prijatelji, me je ona takoj zabila. Pred vsemi je rekla: Super sem se imela, tri dni sem bila na fantovščini.«*

C. Detajliranje kratko in dolgoročnih učinkov in posledic nasilja

O tem, kako je Leopold občutil psihično nasilje, pove, da je čutil prizadetost, ogromno notranjega pritiska in bolečine. *»To me je pa čist sesulo. Pred tem sem nehal kaditi, že tri mesece nisem kadil, to pa me je tako prizadelo, da sem moral oditi iz prostora, sem šel na balkon in enega prižgal. Hudo je, ker veš, da ima nekdo namen, da te prizadene. To boli, kar meglilo se mi je. To je občutek med jokom in stisko. Agresija ti hoče udariti ven, ne veš, kaj bi naredil, nočeš se zdrobit tam, kot da bi te nekdo razčetril, in veš, da ne moreš nič. Jaz sem takrat vedel, da ne morem ničesar, da hočem samo iti stran. Dokler se ta bolečina ne bi utišala, ne bi mogel funkcionirati. Bil sem iz faze, se pravi skrajno nevaren sebi in drugim, komur koli. To je bil pa res udarec.«*

Na vprašanje, naj pove, kaj je takrat občutil, je odgovoril: *»Zelo težko govorim o čustvih, ker sem bil toliko v acting out, da se sploh ne spomnim. Vem, da je bila žalost strašna in jok, to je bil tisti jok, ki ne sme biti in ki se ne bi smel nikdar zgoditi. To je bil začetek ene, a veš, da se nekaj razhaja, in potem prihaja ta zapuščenost.«*

Občutil pa je tudi posledice tega nasilja, ki jih je opisal kot nekakšno stanje depresije: *»Nisem več mogel čez telo. Od takrat naprej je bilo vse mlačno, otopelo. Postajal sem vedno bolj rezerviran, otopel.«*

Poleg tega je povedal tudi, da se je spremenil njegov pogled na ženske, kar zaznamuje njegove odnose: *»Me je pa spremenilo, in sicer v tem smislu, da lahko pričakujem od ženske, da me udari in da lahko uporablja tudi verbalno agresijo v kateri koli obliki.«*

D. Odziv žrtve na nasilje

Leopold je v pogovoru povedal, da je bila to ženska, ki je bila zanj zelo pomembna in na katero je bil zelo navezan. *»Nekaj kemičnega mi je naredila.«* Vendar pa je bila bolečina zanj prehuda, ni si mogel pomagati in je od partnerke po tem dogodku odšel.

E. Razkritje nasilja

Leopold je povedal tudi, kako je bilo po tem dogodku, kateremu so bili priča tudi njegovi prijatelji. »*Tukaj je bila ta izdanost. In neka poraženost. In sram me je bilo zaradi prijateljev. Nisem jih mogel pogledati v oči.*« Odgovor nakazuje, da je bilo nasilje razkrito, da so zanj izvedeli njegovi najbližji ter da je bila to zanj težka in sramotna situacija, s katero se je moral soočiti.

6. Udeleženec 6: Roman

A. Biografski podatki

Roman (ime je izmišljeno) je star 23 let. Je študent kulturologije. Živi in študira v Ljubljani. S partnerico je bil v odnosu 3 leta. Do njenih nasilnih izbruhov je prihajalo že od začetka njune zveze.

B. Detajliranje nasilja

Izpade psihičnega nasilja je imela doma, za štirimi stenami. Najpogosteje ga je sramotila, ob tem pa je razbijala krožnike in drug porcelan. Včasih je prišlo do psihičnega nasilja tudi v prisotnosti njenih staršev, kadar so bili skupaj na morju. Takrat ni razbijala krožnikov, pač pa je, kadar je imela izpad, vanj metala natikače ali podobne predmete, se nanj drla in izvajala psihično nasilje. V enem od prepirov ga je tudi udarila. *»Včasih je imela nekontrolirane izbruhe jeze. Takrat je bilo hudo, še posebej zato, ker nisem videl vzroka, zakaj je tako. Morala je dati nekaj ven iz sebe. Kadar je imela ta svoja obdobja, je razbijala krožnike, pa tudi kakšne druge stvari.«* Partnerka je nad njim izvajala večinoma psihično nasilje, prihajalo pa je tudi do fizičnega nasilja.

C. Detajliranje kratko in dolgoročnih učinkov in posledic nasilja

Roman ne prepozna kakšnih posebnih posledic nasilja, saj se ne doživlja kot žrtev nasilja. Kot posledico navaja le trenutno zmedo v odnosu, ko se je to dogajalo: *»Ja, takrat nisem vedel, kaj, vedel sem samo, da moram vse to nekako zdržati. Ampak je bilo hudo. Imel sem jo rad, nisem pa znal pomagati ne njej ne sebi. Bil sem zmeden, negotov in počutil sem se popolnoma nemočnega.«*

D. Odziv žrtve na nasilje

Ko smo Romana vprašali, kako je obvladoval to nasilje, kako se je odzival nanj, nam je povedal, da se je v trudil, da bi partnerko pomiril, da pa v tem ni bil uspešen. Kljub temu da je partnerka poleg psihičnega nasilja nad njim izvajala tudi fizično nasilje: *»Ja, me je tudi udarila, ampak tega ne jemljem tako, je to naredila bolj iz obupa, iz nemoči, v izbruhi jeze,«* je Roman sam pred sabo zanikal obstoj nasilja. Med drugim pa nam je tudi dejal: *»Pravzaprav sploh ni šlo za nasilje. Ne morem trditi, da sem bil v nasilni zvezi.«*

E. Razkritje nasilja

Ker je Roman v sebi zanikal obstoj nasilja, se o tem tudi ni pogovarjal z nikomer. Partnerico je jemal kot posebno osebo, za katero je menil, *»da je bila neuravnovešena, saj so bili povodi za nasilje banalni. Imela je obdobja, ko je imela takšne izbruhe«*.

V nadaljevanju so v Tabeli 16 pregledno prikazani kodirani izsledki kvalitativne raziskave po vnaprej določenih vsebinskih področjih (kategorijah), ki razkrivajo vsebino doživljanja moških, ki so žrtve nasilja svojih partnerk.

Priloga 2 Tabelarični prikaz opisov doživljanja nasilja posameznih udeležencev po vsebinskih področjih

VSEBINSKO PODROČJE		Udeleženec 1	Udeleženec 2	Udeleženec 3	Udeleženec 4	Udeleženec 5	Udeleženec 6
		Martin	Daniel	Albreht	Franc	Leopold	Roman
A. Biografski podatki	Starost	40 let	55 let	33 let	30let	35 let	23let
	Izobrazba	Kuhar	Električar	ekonomist	študent	ekonomist	študent
	Regija	Gorenjska	Škofjeloška	Ljubljanska	Ljubljana	Ljubljana	Ljubljana
	Stan	Ločen	Poročen	Samski	Samski	Samski	Samski
	otroci	2	2	0	0	0	0
B. Značilnosti nasilja	Po kolikšnem času je v zvezi prišlo do nasilja?	Po 5 letih	Ne od vsega začetka	Po 6 letih, ko je začela zveza razpadati	V prvem letu	Po 2 letu	Od vsega začetka
	Kakšno vrsto nasilja je izvajala vaša partnerka nad vami?	Fizično nasilje (– udarci, poškodba - zlom roke) in psihično nasilje	Psihično nasilje (sramotenje, poniževanje praviloma v javnosti)	Psihično nasilje in fizično nasilje (udarci)	Fizično nasilje (udarec v brado, boksanje)	Fizično nasilje (udarec v trebuh, boksanje)	Psihično nasilje in Fizično nasilje (razbijanje krožnikov)
	Koliko časa ste bili v takem odnosu?	15 let	Je še v odnosu	7 let	1 leto	3 leta	3 leta
	Je do nasilja prihajalo v javnosti ali doma	doma	Doma in v javnosti	doma	doma	doma	doma

VSEBINSKO PODROČJE		Udeleženec 1 Martin	Udeleženec 2 Daniel	Udeleženec 3 Albreht	Udeleženec 4 Franč	Udeleženec 5 Leopold	Udeleženec 6 Roman
C. Kratko in dolgoročni učinki in posledice nasilja	Kako ste se počutili, kadar se je nad vami izvajalo nasilje?	Ogroženost, nemoč, obup, nesposobnost	Nemoč in nesposobnost za spreminjanje situacije	nevrednost in sram	Šok, osramočenost, ponižanje, sram in nemoč	Zapuščenost, izdanost, poraženost, zavrženost	negotovost in pomanjkanje varnosti, zmedenost glede pravil, vlog in vedenja
	Kakšne posledice je nasilje pustilo na vaši samopodobi in na vaše življenje? (socialno življenje, stiki s prijatelji, stiki z otroki)	Izgubil stike s prijatelji, osama, živi sam	Visok prag tolerance, a kljub vsemu ne ve če bo lahko zdržal	/	/	Postal je rezerviran, odmaknjen, na nek način otopel	/
	Odnos do partnerke	Sprejema njena dejanja	Opravičuje njena dejanja	Opravičuje njena dejanja	Opravičuje njena dejanja	Opravičuje njena dejanja	Opravičuje njena dejanja
	Ali se počuti krivega? Partnerko opravičuje?	/	Da	Da	Da	Da	Da

VSEBINSKO PODROČJE		Udeleženec 1	Udeleženec 2	Udeleženec 3	Udeleženec 4	Udeleženec 5	Udeleženec 6
		Martin	Daniel	Albreht	Franc	Leopold	Roman
D. Odziv žrtve na nasilje	Kako ste ravnali, kadar je prišlo do nasilja, kako ste ga doživljali?	Se je umaknil	Se je umaknil (k mami)	Se je umaknil	Se je umaknil	Jo skušal pomiriti	Jo skušal pomiriti
E. Razkritje nasilja	Ste komu povedali, da se nad vami izvaja nasilje? Če da, komu in kako ste bili sprejeti ko ste pripovedovali, da se nad vami izvaja nasilje?	Staršem (rekli so mu, naj potrpi, Prijateljem (mu niso verjeli)	Staršem	Ne	Prijateljem (malo olepšano, ublaženo)	Prijateljem (bili so priča; ni jim mogel pogledati v oči)	Ne (ni smatral, da se nad njim izvaja nasilje)
	Če ne, kaj vam je preprečevalo, da bi nekomu zaupali svoj položaj?	/	Ni smatral da gre za nasilje	Ni smatral da gre za nasilje	Ni smatral da gre za nasilje	Ni mogel pogledati prijateljem v oči	Ni smatral da gre za nasilje
	Ste kdaj zaradi nasilja iskali zdravniško pomoč	Da – zlom roke	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne

VSEBINSKO PODROČJE		Udeleženec 1 Martin	Udeleženec 2 Daniel	Udeleženec 3 Albreht	Udeleženec 4 Franc	Udeleženec 5 Leopold	Udeleženec 6 Roman
E. Razkritje nasilja	Ste kdaj poklicali policijo oz. se obrnili na kakšno drugo institucijo?	Da. Naredili so zapisnik. Obrnil se je tudi na center za socialno delo.	Da.	Da. Šel na policijo, da bi dobil prepoved približevanja, a ga niso jemali resno.	Ne	Ne	Ne

